

Autor: Dr. Josef Kubalík
Název: Dějiny náboženství
Obor: Základní bohověda
Vydání: první
Vychází jako skriptum pro studijní účely CM bohoslovecké fakulty v Praze - Litoměřicích
Vydala: Katedra křesťanské filosofie a základní bohovědy na Římsko-katolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě
(vedoucí katedry prof. dr. Jos. Kubalík)
Nákladem: Ústřední církevní nakladatelství v Praze
Povoleno: SÚC čj. 9552/55 - I/1 — D - 05677
VA: 14
Tiskem: Pražské tiskárny, n. p., provozovna 06, Praha I
Cena: 32,— Kčs včetně 4% daně z obrátu

Římskokatolická cyrilometodějská bohoslovecká fakulta
v Praze (Litoměřice)

Katedra křesťanské filosofie a základní bohovědy

ThDr Josef Kubalík

Dějiny náboženství

Římskokatolická cyrilometodějská bohoslovecká fakulta
v Praze (Litoměřice)

Katedra křesťanské filosofie a základní bohovědy

ThDr Josef Kubalík

Dějiny náboženství

PŘEDMLUVA

V naší náboženské literatuře postrádáme dosud vhodnou příručku srovnávací vědy náboženské a dějin náboženských. Již jako profesor náboženství jsem pociťoval tuto mezeru. Proto jsem se věnoval studiu vědy náboženské a dějin náboženství na filosofické fakultě Karlovy university sledováním přednášek prof. Pertolda a Lesného. Po druhé světové válce mi bylo umožněno čsl. ministerstvem školství /na základě recipročního stipendia vlády francouzské/ věnovati se podrobnějšímu studiu dějin náboženství na Sorbonně v Paříži /École des Hautes Études, jež měla nahradit do jisté míry bohosloveckou fakultu po r. 1905/. Pod vedením pařížských profesorů: Masson-Oursela /indologie/, Dumézila /germanista/, Festugiere-ho /náboženství řecké a římské/, De Felice a jiných bylo mi umožněno seznámiti se s bohatou literaturou jimi vedených seminářů. Kromě toho jsem navázal písemné i osobní styky se slavným odborníkem světového jména, P. Wilh. Schmidtem, který dlel za války na odpočinku ve Frohnau ve Švýcarsku a míval pohostinské přednášky na švýcarské universitě ve Fribourgu.

Umínil jsem si zaplniti mezeru v naší literatuře náboženské tímto nedokonalým dílkem, jež má zároveň býti doplňkem též pro základní bohosloví.

Křesťanství je náboženstvím Vtěleného Boha a pod tímto zorným úhlem je třeba sledovati ostatní náboženství mimokřesťanská. I věřící katolík potřebuje znáti náboženství ostatní, aby k nim dovedl zaujmouti správný postoj a tím více si vážil svého náboženství vlastního. A to má býti poslání předkládaného spisu.

Autor

ÚVOD DO STUDIA DĚJIN NÁBOŽENSTVÍ.

Není zajímavějšího, ale zároveň i obtížnějšího studia než studium dějin náboženství. Dějiny náboženské jsou těsně spojeny s prvními počátky lidské osvěty a celého vývoje lidstva. Dějiny náboženství se zahrnují pod širší pojem obecné vědy náboženské.

Obecná věda náboženská je samostatná věda, jež se obírá zkoumáním všech známých náboženství. Již dříve belgický učenec, hrabě Goblet d'Alviella rozlišoval při studiu náboženském trojí hledisko. Tvrdil, že na prvním místě třeba pozorovati jevy náboženské za tím účelem, aby je badatel důkladně poznal a popsal a pro tuto popisnou nauku navrhoval název hierografie. Pak při studiu náboženství třeba zjistiti zákony náboženské a každý z nich vysvětliti a pro toto roztrídění náboženství doporučoval název hierologie. Konečně badatel má určití vnitřní povahu, poslední příčiny a cenu jednotlivých náboženství a tato filosofie náboženství měla se zvatí hierosofie. H. Pinard de la Boullaye, známý francouzský metodologista ve srovnávací vědě náboženské, toto rozdělení přijímá/1/.

Než toto rozdělení obecné vědy náboženské má dva značné nedostatky, jednak nerozlišuje mezi dějinami a psychologií náboženství a pak nahrazuje důležité a nenahraditelné slovo "náboženství" novým výrazem hieros-posvátný. A proto dnes obecná věda náboženská zahrnuje v sobě

1. H. Pinard de la Boullaye: L'Étude comparée des Religions-I.t.--str.14.
Paris-Beauchesne-1929.

jako popisnou vědu náboženskou dějiny náboženství, a pak dvě pomocné vědy. Je to na prvním místě psychologie náboženská, jež je pomocnou vědou pro historika náboženství. Neboť náboženství je podstatně duševní skutečností a proto dějiny náboženství mají zájem o vnitřní hledisko oněch skutečností, jež popisují po stránce vnější. Psychologie náboženství se zabývá zkoumáním pochodů a duševních sil řádu náboženského.

Druhou pomocnou vědou pro historika náboženství je filosofie náboženství. Dnešní dějiny náboženství úzcestlivě se vyhýbají filosofickému zhodnocování pravosti jednotlivých náboženství, jimiž se obírají. A tu je úkolem filosofie náboženství, aby podala úsudek o pravosti a praktické hodnotě rozličných náboženství.

Mezi styčné vědy, ke kterým přihlíží náboženský historik, patří na prvním místě ethnologie, jež bývá považována za část anthropologie /vědy o člověku/. Zkoumá též náboženství nižších skupin ethnických a jejich vztahy ke společnosti. Dále měl značný význam pro náboženskou vědu jazykozpyt a filologie vůbec. Rovněž všeobecná filosofie, psychologie a sociologie mají blízký vztah k obecné vědě náboženské.

Předmět dějin náboženských náboženství.

Položíme-li si otázku, co je náboženství, zdá se na první pohled odpověď snadná. Chce-li se však přesně odpovědět, poznáváme, že věc není tak lehká, jak by se nám zdálo. Český název náboženství naznačuje, že náboženství obsahuje závislost na Bohu. Latinský název religio, jenž se objevuje ve většině moderních řečí evropských bývá odvozován z latinského relegere, což znamená opětne uvažovati, probírat. Cicero píše ve svém spise: O povaze božstev: "Ti, kteří vše, co se týká úcty bohů, bedlivě opětne uvažují a jakoby znovu probírali, se zovou nábožní podle onoho znovuprobírání"/relegendo/. Laktancius a po něm sv. Augustin hledají kořen názvu religio ve slově religare to jest opět poutati. Jednoduché

vysvětlení Lactancia a sv. Augustina, že náboženství je pouto, jež nás spojuje s všemocným Bohem, spočívá sice na slabém etymologickém podkladě, ale věcně je případné. Sv. Tomáš nerozhoduje se pro žádný z uvedených výkladů a ve své Summě theologické píše: "Ať však náboženství se nazývá od častého uvažování, ať od opětného zvolení toho, co bylo nedbale ztraceno, ať se nazývá od opětného připoutání, náboženství vlastně obohacuje vztah k Bohu /-"importat ordinem ad Deum"/.S.th. 2,II,q.81,a.1/.

Dějiny náboženství a srovnávací věda náboženská se ovšem obírají náboženstvím v širším slova smyslu. V tomto smyslu náboženství možno vyměřiti jako zaměření celého života lidského, jež vyplývá z uznávání nějakého vztahu jsoucího mezi lidmi a řádem nadlidským, ať již lidé tento řád považují za osobní či neosobní. Lidé nějakým způsobem uznávají nadřaděnost tohoto řádu a podléhají jeho vlivu. V tomto výměru náboženství v širším slova smyslu jsou zahrnuty všechny útvary náboženské: pravé i nepravé, monotheistické, polytheistické i pantheistické; je zde zahrnut kult správný, ale i pověra, magie, modlářství, fetišism, manism, animism a jiné složky. V tomto smyslu náboženství sestává ze tří prvků, jež u každého náboženství vyžadoval Morris Jastrow /The study of Religion - str.170/: 1. poznání moci, jež je na nás nezávislá, 2. pocit závislosti na této moci, a 3. vejítí ve vztah s touto mocí.

Náboženství v užším slova smyslu však je " s o u h r n m r a v n í c h v z t a h ů v ů č i j e d i n ě m u a p r a v ě m u B o h u o s o b n í m u " /2/. Tento výměr předpokládá z filosofie jsoucnost jediného, osobního Boha. Mravními vztahy pak rozumíme všechny vztahy, jimiž člověk Boha uznává a Bohu se podřizuje jako svému Pánu, první Pravdě a poslednímu svému cíli. Podle toho, jak člověk dochází k poznání náboženských pravd a svých povinností vůči Bohu, zda přiroze-

2. Seb.Tromp: De revelatione christiana - Roma - Universitas Gregoriana 1945 - str. 33.

ným světlem svého rozumu či z poučení Božího neboli zjevení, rozlišujeme náboženství na dvě skupiny: přirozená a zjevená.

Základní pojmy při studiu dějin náboženství.

První ze základních pojmů v dějinách náboženství je pojem **B ů h** . V dějinách náboženství se mluví o Bohu, když nejvyšší moc, na níž se cítí člověk závislý, je chápána jako **o s o b n í** . Mluví se o božství, je-li chápána tato moc neurčitě a jako neosobní. Theismus /z řeckého theos-bůh/ je náboženský názor, který je založen na víře v osobního boha nebo bohy, v němž Bůh je považován za pána a vládce celého vesmíru, původce a udržovatele světa. Pojetí theistické je buď monotheistické nebo polytheistické podle toho, zdali vlastnosti boží jsou považovány jako existující v jednom nositeli nebo rozdělené na více nositelů.

M o n o t h e i s m u s /jedinobožství/ prohlašuje, že podstatou a první příčinou všeho je jediný, osobní Bůh, od světa odlišný, mimo nějž není jiných bohů. Mluví se o henotheismu /jedinobožství/, uctívá-li člověk jednoho z mnohých bohů, aby tím uctíval všechny. V dějinách náboženství se nesetkáváme s tímto pojetím, leč v té podobě, že všemohoucnost, vláda a vedení světa se připisuje postupně více bohům; je to tak zvaný **k a t h e n o t h e i s m u s** . Ale ani polytheismus /mnohobožství/ není názorem vylučným. "Vedle rozličných bohů a současně s nimi je známa, uctívána a prošena neviditelná a jediná všemohoucí bytost" /3/. Všechna uvedená pojetí náboženská předpokládají určitý stupeň přemýšlení člověka.

P a n t h e i s m u s je názor, který ztotožňuje Boha se světem. Nepřipouští skutečnost, že Bůh naprosto přesahuje svět /transcendenci Boha/, nýbrž celý vesmír je mu bohem. Protože tento názor popírá rozdíl mezi bohem a světem /dualismus/, bývá značován jako názor monistický.

3. A.Bros: L'ethnologie religieuse - Paris Bloud et Gay 1936 --- str. 44.

Pantheismus jedině v Indii se stal podkladem náboženských soustav. Indický útvar pantheismu bývá přesněji označován jako *t h e o p a - n i s m u s*, neboť podle indického názoru jedinou skutečností je neosobní prasíla božská a mimo ni vše je pouhé zdání /*Deus est omne - bůh je vším*/. Myslitelé indičtí objasňují tento svůj názor obrazem nádoby ponořené do vody; voda naplní nádobu, ale současně je i mimo nádobu /"svět v bohu"/.

Od pojmů náboženských třeba lišiti pojmy mimonáboženské a protináboženské. "Nutnost ohraničení /demarkace/ mezi jevy náboženskými a nenáboženskými se jeví jako samozřejmá" /4/.

1. V nižších útvarech názorových vystupuje do popředí představa jakési neosobní síly, jejímž působením se vysvětluje veškeré přírodní dění. Tato představa neosobní síly se udržuje velmi úporně v náboženském názoru světovém a v celém jeho vývoji. S tímto zajímavým pseudonáboženským prvkem se setkáváme u Australců a Melanesanů, u nichž bývá označován slovem *m á n a*. Užší pojem téže síly u Indiánů irokézských se vyskytuje pod názvem *orenda*, stejnou představu vyjadřuje slovo *wakanda* u Siouxů a u Algonkinů výraz *manito*. Mana činí osoby a věci nedotknutelnými "tabu" a tím jsou vyňaty z profánního užívání. "Starogermánské slovo pro mana-tabu je *Heilagr*" /5/. Mana není výraz výlučně náboženský. Mana je každá síla, která se vyznačuje svou velikostí a účinností a může býti libovolně řádu tajemného a nadpřirozeného nebo též přirozeného a světského.

2. Animismus. Tímto slovem se již dávno označoval předpoklad, že vedle hmoty, hmotného těla existuje ještě duše /*anima*/. Od animismu odlišují někteří badatelé pojem *a n i m a t i s m u*, což znamená oduševňování věcí neživých. Než zdá se, že toto rozlišování je nadbyteč-

4. Pinard de la Boullaye: L'étude comparée des religions - o.o.--str. 2

5. Nath. Söderblom: Das Werden des Gottesglaubens - Lipsko - Hinrich 1926 - str. 52.

ným hromaděním pojmů. S animismem těsně souvisí úcta k duším předků /ghosts/, jež se označuje názvem manismus. Dalším pojmem, se kterým se zhusta setkáváme v dějinách náboženství je f e t i š i s m u s . Fetišismus souvisí s animatismem. Choeme-li správně pochopiti, co to je fetišismus, nutno vyjít od slova samého a ujasnit si především, co to je f e t i š . Je to slovo původu portugalského "feitico", jež odpovídá latinskému factitius - modla. Tímto slovem byly označovány různé předměty kouzelné a amulety a Portugalští mořeplavci tak nazývali modly černochů, jež afričtí černoši sami nazývali mokiso. V Evropě se ujal slovo fetiš k označení předmětů, jimž vzdávali negři úctu a označovali i jinými názvy jako: suman, obosom, wongpa, gri-gri. Jsou to předměty umělé nebo přírodní, jimž se přikládá tajemná moc. Všude v Africe je fetiš předmětem zvláštní úcty. John Lubbock ztotožňoval fetišismus s čarodějnictvím, což však neodpovídá plně skutečnosti.

V náboženských dějinách se setkáváme dále s názvem t o t e m . Není to však pojem náboženský, nýbrž spíše sociologický. "Bývá totemem nějaké zvíře, rostlina nebo předmět neživý, s nímž trvá společenská skupina ve fiktivním společenství" /6/. Toto slovo je odvozeno z čipewaiského, indiánského slova ototeman, jež značí "příbuznost sourozenců". U Australců se užívá obdobného názvu k o b o n g . Arnold van Gennep popisuje totemism takto: 1. Totemismus je charakterisován vírou v příbuzenské pouto, jež pojí na jedné straně určitou spřízněnou skupinu /clan/ a na druhé straně určitý druh zvířat nebo rostlin. 2. Tato víra se projevuje v životě náboženském určitými obřady a různými zákazy. 3. Z hlediska společenského je zavedeno řízené manželství /exogamie, endogamie/. 4. Totemistická skupina má jméno svého totemu /vlk, medvěd atd./

Důležité zařízení totemistické je t.zv. t a b u totiž přísné zákazy, jež vylučují určité osoby nebo věci z obyčejného užívání. Obdobou totému

6. Ot.Pertold: Úvod do vědy náboženské - Melantrich 1945 - str.108.

v Mikronesii je kalid.

3. Magismus. Mezi pojmy zdánlivě náboženskými zjišťujeme v dějinách náboženství skupinu názorů a úkonů zvaných magie /čarodějnictví/.

Magie spočívá v tom, že člověk se domnívá, že v určitých stvořených věcech sídlí jakési nadlidské síly. A čarodějník může těchto sil použít:

1. aby poznal věci skryté a budoucí /manteia/,

2. aby oddálil zlé vlivy duchů a neštěstí /apotropeia/,

3. aby rozmnožil sílu, úrodnost a plodnost vlastní nebo v přírodě /lustratio/,

4. aby zmenšil sílu nebo plodnost jiných nebo přírody /černá magie/,

5. aby mohl změnit osud nebo vůli bohů,

6. aby se očistil od poskvrny viny nebo trestu /magie smírná, obřady mysterií/,

7. aby dosáhl trvalého štěstí /iniciace v mysteriích/.

Analysujeme-li zásady, na nichž spočívá magie, budeme je moci shrnouti do dvou hlavních. Předně, že podobné působí podobné čili že v účinku magickém se zračí příčina magická; a za druhé, že věci, jež byly jednou v dotyku s jinou, působí i na vzdálenost, použije-li jich magik k svým cílům. Pročež stanoví J.G. Frazer dvojí magii, a to magii h o m e o p a t h i c k o u, založenou na zákonu podobnosti /law of Similarity/ a magii d o t y k o v o u /Contagious Magic/, jež spočívá na zákonu dotyku /law of Contact/ /7/. Magie chce býti jakousi hudbou, jež by působila na skryté síly. Ale mezi magií a náboženstvím je nepřeklenutelný rozdíl. Pověrečný magik používá kouzla jako zbraně, aby jí zneužil vyšších sil pro své pozemské, nízké cíle, usiluje vyšší svět podřídit své vůli. Magie je jevem protináboženským a prohřešuje se proti náboženství tím, že staví místo B o h a t v o r a a usiluje vynutiti jakýmsi fysickým nátlakem a kouzly na Bohu to, co věřící usilu-

7. J.G.Frazer: The Golden Bough: A Study in Magic and Religion - London 1920 - Macmillan and Co.-3.vyd.I.č. - str. 52 sq.

je od Boha dosáhnouti modlitbou a podřízením se do vůle Boží. Předpokladem pověry i magie je pravidelně mravní úpadek a magie koření v pokažené lidské přirozenosti, kdežto náboženství v přirozenosti nepokažené.

S m a g i í se nesmí zaměňovati š a m a n i s m u s . Šam je slovo tunguzské, odpovídající uralsko-altajskému k a m , což znamená asi co lékař. Někteří uvádějí výraz šam v souvislost se slovem buddhistickým sramana, neboť mongolští mniši /sramanás/ se zabývali často tajnými věcmi. Š a m a n se liší od č a r o d ě j e tím, že při svém šamanování je úplně pasivní. Šamanování není libovolné, nleže je získati na pouhé přání. Budoucí šaman se rodí pravidelně již jako dítě. Ovšem musí ještě prodělati dlouhou přípravu pro svou budoucí činnost. "Podle názorů Tawsigů jsou šamané /nda/ jako zástupci a obhájci všech Na /Samojedů/ p r o t i činnosti z l ý ch b y t o s t í a d a - ch ů " /8/.

Při studiu dějin náboženství je třeba mít jasné pojmy, s nimiž se setkáváme, aby nedošlo k nesprávným závěrům. Hlavně se to týká otázky, jaké bylo původní náboženství a z kterých prvků se vyvinulo. Rozlišují-li se správně jevy a prvky náboženské od jevů čistě ethnologických a sociologických, pak nemůže dojít k neoprávněným a neodůvodněným tvrzením a předsudkům.

Původ a vývoj náboženství.

Problém původu ideje Boží a poměru božstev nižších a vyšších kultur, vývoj od prvních počátků až k Bohu náboženství zjevených je nejobtížnějším v dějinách náboženství. Hlavním zdrojem rozporů mezi historiky náboženství byla jejich rozdílná metoda, již používali při třídění, uspo-

8. Wilh. Schmidt: Der Ursprung der Gottesidee-VII.Bd. - Aschendorf 1940,- Die Afrikanischen Hirtenvölker --- str. 658.

řádávání a vykládání náboženských jevů. Docházeli sice k zdánlivě velkolepým pojetím, jež však byla čistě theoretická a neodpovídala skutečnosti. Autor nové theorie si předem označil určitý prvek za základní útvar náboženský a ve své umělé konstrukci pak šel do důsledků. Tyto umělé stavby myšlenkové, pravé to zámky z karet, měly za základ předsudek svého původce. Téměř všichni starší historikové náboženství vycházeli z předpokladu n a p r o s t é h o v ý v o j e . Vývoj byl kouzelným slůvkem minulého století. Myšlenka mechanického vývoje z věd přírodních byla přenášena i do dějin náboženství. To ovšem byl osudný omyl. Racionalistický badatel ze zásady nepřipouštěl zjevení, totiž možnost bezprostředního styku mezi transcendentním, osobním Bohem a lidstvem. Pod zorným úhlem agnosticismu a evoluce byly posuzovány všechny náboženské skutečnosti a co odporovalo těmto zásadám, bylo vyřazeno; vše se vysvětlovalo vývojově. Ba dokonce tyto zásady byly přenášeny i na náboženství zjevená jako na př. křesťanství. Domněnek o původu a vývoji náboženství je značný počet. Svým způsobem vysvětlují tuto důležitou otázku škola pozitivistická, škola naturisticko-mythologická, škola animistická, manistická, totemistická, magistická a jiné. Společným znakem všech těchto škol je a g n o s t i c i s m u s , to jest tvrzení, že nelze dojít k poznání Boha přirozeným světlem rozumu a hlavně požadavek naprostého, v ý l u č n é h o v ý v o j e od nižších útvarů náboženských k vyšším. Proto dlužno uvést na pravou míru ony theorie, jež náboženství usilovaly přímo vysvětliti z přírodní mythologie, z animismu a jeho složek nebo z víry v nadlidské síly a kouzla /magismu/.

A. Theorie předpokládající náboženský vývoj:

1. Theorie mythologicko-přírodní/naturismus/.

Již zakladatel filosofického pozitivismu A u g u s t C o m t e rozlišoval v dějinách lidstva tři doby. V nejstarší době t h e o l o - gické rozlišoval údobí fetišismu a kultu přírody, po němž přišlo údobí mnohobožství /polytheismu/ neboli zosobněné přírody, plné rozličných duchů, a konečně údobí monotheismu. V tomto údobí taje přírodní byly vysvětlovány zásahem božstev. V údobí druhém metafysickém podle Comte-ho řeší všechny problémy filosofie a konečné údobí vývoje lidstva je pozitivní, kdy povedou jediné exaktní vědy.

Hlavními představiteli starší přírodně-mythologické školy byli Max Müller, Ad. Kuhn, W. Schwartz a jiní. Podle názoru této školy jsou kosmické události zosobněny v mythologických písních. Ponenáhlou "úpadkem řeči" tato zosobnění jsou považována za skutečné bohy. Na př. slunce zvané básníkem "Lykogenos-syn slunce" je ponenáhlou považováno za mu - že zrozeného v Lykii. Dle zásady "Nomen fit numen-Jméno se stává božstvem" pro vznik náboženství byla rozhodující přírodní mythologie. Určitá síla přírodní z náboženské, vnitřní potřeby je považována za b o ž - s t v o . Tato starší škola si všímá hlavně přírodních živlů, jevů meteorologických a jevů vegetačních a v nich nalézá prvky mythotvorné. Mythus je jí n e - j a s t n ě r ě š ě n ě m ú t v a r e m a zdrojem náboženským.

Na konci 19.stol. škola a s t r á l n ě - m y t h o l o g i c k á vidí výlučně v mythech vykreslen osud velkých hvězd. Jednostranně vysvětluje vznik náboženství z mythu měsíčního tak zvaný panlunarism, z mythu slunečního pansolarism/na př. Frobenius/, p a n b a b y l o n i s m /Stucken, Jeremias a jiní/ pak vyvozují náboženství z babylonského uctívání hvězd.

Posudek o n a t u r i s m u . - Vznik mytů z prostého pozorování přírody /t.zv. mythy přírodní/ sahá až k nejstarším dobám duchovního vývoje lidstva. Avšak není to p r v o t n í světový názor; v pravěku

lidstva mytické myšlení mělo úlohu velmi podřadnou.- V nejstarším stupni lidské kultury pojetí nejvyšší bytosti bylo b e z m y t h ů. Toto pojetí nejvyšší bytosti nevzniklo z nějakého mytického zosobnění nebe, neboť mravní a etickou činnost nejvyšší bytosti nelze odvoditi z meteorologických jevů oblohy. Dle ethnologických badání mythus se objevuje až v p r i m á r n í m stupni kulturním; v té době postava praktice lidstva, jež nyní soupeří s postavou nejvyšší bytosti, je zahalována do mytického hávu a její osudy jsou uváděny v soulad se změnami měsíce /mythus lunární/. Lunárně-mythologický soubor se objevuje ještě důrazněji v kulturním kruhu r o l n i c k é m, v němž převládá mateřské právo. Mythologická, nejvyšší bytost ženská /Magna Mater/ je bytostí měsíční a je ve spojení s deštěm, růstem, plodností a smrtí. V kruhu totemistických vyšších lovců pak je slunce obrazem a pramenem mužské, plodící síly. Zde je nejvyšší bytost zatlačována do pozadí "s y n e m s l u n o e" a objevuje se množství mythů slunečních. Tyto přírodní mythy se ponenáhlu stávají mythy o b o ž s t v e ch. Z hlediska náboženského mythus má podstatně stejný význam jako pohádka. Bohužel, mythy zatemňují náboženské představy a s nimi bývají promíseny, ale původně a podstatně jsou to v ý t v o r y o d l i š n é od náboženství. V dějinách náboženství se setkáváme s národy, kteří vůbec nemají mythů /na př. Římané/. Mythus tedy není ani jev v š e o b e c n ý ani n á b o ž e n s k ý a proto nemohlo náboženství vzniknouti z mythologie.

2. Theorie animistická.

V dějinách náboženství "a n i m i s m u s označuje víru prvotních národů, že též neživé věci mají duši /anima/, jež je příčinou jejich činnosti a pohybů"/9/. Tato theorie tvrdí, že původním náboženstvím byl

9. W.Schmidt: Animismus - Buchberger-Lexikon f. Theologie --1930.-- str. 447

kultuře nebo duchů. Přes zážitky Maxe Müllera se tento směr stal "k l a s i c k o u t h e o r i í", jež po několik desetiletí udávala směr v badání nábožensko-ethnologickém. Duchovním otcem školy animistické je E. B. Tylor /Primitive Culture-2 sv.-4.vyd.1903/. Učení této školy, jež měla mnoho přívrženců, je asi toto: Původní lidé si představovali přírodu podle sebe a oživovali si v ní mnohé jevy.

Pozorovali sebe a z jevů bdělosti, spánku, snů, vidění docházeli k závěru, že člověk sestává z těla a životního zdroje, který ve dne tělem křehá, v noci pak tělo opouští a po probuzení se do těla vrací. Dochází tedy k poznání jsonomosti d u š e .

2. Prvotní lidé to, co pozorovali na sobě, přenášeli na celou přírodu a zde si vše oživovali /animatismus/.

3. Odtud přicházejí k myšlence, že duše žije samostatně i po smrti. Tak vzniká úcta k duším zesnulých /m a n i s m u s/.

4. Myšlanka, že existují oddělení duchové, se přenáší na přírodu. Mnohé předměty v přírodě jsou považovány za symbol a přibytak duchů. A tak vzniká fetišismus.

5. Z předchozího myšlení se pak vyvíjí antropomorfní úcta k vyšším bytostem, k bohům. Na př. jsou uctíváni bohové deště, hromu, větru, ohně, měsíce, slunce atd. Tak vzniká mnohobožství /p o l y t h e í s m u s/.

6. Z polytheismu se vyvíjí monotheismus /jednobožství/ a to buď cestou henotheismu, pokud jednomu z bohů se dostává převrství nad ostatními a ostatní mizejí úplně nebo jsou zatlačeni do pozadí. Nebo cestou pantheismu, pokud celý svět je považován jako oživený jedním životným zdrojem, duší světa.

Škola ~~zastupovaná~~ logicko-maniatická, jejíž zakladatelem byl Herbert Spencer /The principles of Sociology/ doplňuje své předobídky v tom smyslu, že primitivní národové docházejí k ideji d u š í p ř e d k ů a domnívají se, že duše zemřelých pronikají celou

přírodu; odtud vzniká kult kamenů, rostlin, zvířat atd. Z kultu mrtvých též vzniká modlářství /idololatrie/ a oběti. Z úcty vynikajících předků /prarodičů, vynálezců, vojevůdců/ pak vzniká vyšší kult bohů. Odtud je již jen krůček k monotheismu.

Posudek animismu- Theorie animistická je pouhým názorem o světě oživeném duchy, ale není ještě náboženstvím. Podle náhledu animistů vznik monotheismu je velmi pozdní a možný teprve ve velmi pokročilých kulturách. Než však ta etnologická dosvědčují pravý opak. Již dávno před animistickým pojetím a právě u nejstarších národů byla známa magie, a před ní předanimistický monotheismus. Proti theorii animistické třeba dále uvést, že podle ethnologických výzkumů animismus a úcta k mrtvým /manismus/ se u národů ethnologicky nejstarších neobjevuje, ve větší míře se s těmito pojetími setkáváme teprve u národů rolnických. Tedy údobí úcty duchů předchází údobí t. zv. předanimismu magického a monotheistického. Rovněž úcta k předkům je v prvotních kulturách velmi řídkým zjevem a objevuje se jako druhotný jev vedle monotheismu. Animismus ve skutečnosti naopak pravidelně zatemňoval ideu Boha tvůrce. Též i psychologicky theorie animistická a manistická je nesprávná, neboť vychází z jevů psychologicky neobvyklých. Vždyť i primitivní člověk přemýšlí, rozlišuje mezi životními jevy pravidelnými a abnormálními. Náboženská víra dále předpokládá závislost člověka na božstvu a mravní odpovědnost před Bohem a animismus i manismus v tomto případě nedovedou podat vysvětlení a zdůvodnění. Tudíž animismus a manismus nejsou názorem náboženským a proto z nich nemohlo náboženství povstati.

3. Magismus.

Důležitost předanimistického magismu přecenoval J.H.King ve svém spise: The Supernatural, its nature and Evolution. Dle jeho názoru prvotní lidé si nedovedli vysvětliti mimořádné jevy v přírodě a hledali

jejich příčinu v tajemných, mimořádných silách. A nakonec uvěřili v jsoucnost těchto sil. Ať již tuto sílu nazývají Melanesané "mana", Irokézové orenda, Siouxové wakanda nebo Algonkinci manito, úkolem magie bylo tuto sílu ovládnouti a se jí zmocniti ve prospěch člověka. J.H.King a R.Marett vyvrátili tvrzení školy animistické, že by víra v duchy byla nutným předpokladem magie.

Zakladatelé theorie p s y c h o l o g i c k o - m a g i c k é se shodují v tom, že hledají kořen náboženství v jakémś údobí předlogickém, kdy člověk byl založen spíše pudově, ale nikoliv rozumově. Tak K.Preuss tvrdí, že v tomto údobí měl člověk pocit jakési tajuplné síly /mana, orenda, wakanda/ a k tomuto pocitu přistupovaly nižší pudy jako na př. touha napodobovací, překvapení atd. A z tohoto dvojího prvku magického p r ý v z n i k l o n á b o ž e n s t v í . Vlastní cestou se ubírá J.Frazer. Podle něho na počátku vývoje lidstva je magie totemistická. Když magie nepůsobila, člověk uctíval síly přírodní jako sobě nadřazené a zde je třeba hledati kořen náboženství. Ponenáhlou se však člověk vrací k první myšlence, že si přece může podrobiti síly přírodní a to je pak věda.

S magismem souvisí fetišismus, jež známý obdivovatel Voltairův, De Brosses, a po něm Lubbock prohlašovali za původní náboženství. Max Müller všechny snahy dokázati původ náboženství z fetišismu nazýval ironicky "zlatým deštěm slov". Neboť každé modlářství /i d o l a - t r i s/-a jím fetišismus v podstatě je-předpokládá úctu k Bohu /theolatrii/ podobně asi jako nepravý peníz předpokládá jsoucnost peníze pravého.

Vztahuje-li se fetišismus na kruh příbuzensky spojených lidí, kmen /clan/, pak se mluví o f e t i š i s m u t o t e m i s t i c k é m .

P o s u d e k . M a g i e /čarodějnictví/ se liší podstatně od náboženství, ba je přímým opakem náboženství. Magik se dívá na svůj předmět jako na zdroj ohromné síly, nikoli jako na něco dobrého, nejvyššího,

božského, asi tak jako lovec na mocné zvíře, jež může lsti uloviti. Tedy stoupenci magie se nedívají na svůj předmět jako na nejvyššího Pána, ježž třeba vzývatí, věřiti a modlitbou si jej získati. Náboženství a magie se odlišují od sebe svou nejvnitřnější podstatou, neboť náboženský člověk se sklání před božstvím, magik však usiluje si je podříditi nebo aspoň nějak obejítí. Úkony kouzelníka /theurgie/, jež jsou vlastně nátlakem na vyšší bytost, třeba přísně odlišovati od pravé bohoslužby. Dále dlužno si uvědomiti, že náboženství pramení v duši čisté, kdežto magie koření ve zkažené lidské přirozenosti.

Protestantští theologové většinou ve svých výkladech přijímali názory vývoje náboženského. Známý biskup upsalský, Nathan Söderblom, zdůrazňoval, že výklad vzniku náboženství teorií víry v nadlidskou sílu /mana/ je proň nepřijatelnější.

B. Teorie příznivé výkladu náboženské degenerace.

Předsudku naprostého vývoje náboženského učinil konec dlouho přezíraný badatel, Andrew Lang. Jeho teorii nazýváme m o n o t h e i s - t i c k ý m p ř e d a n í m i s m e m . Lang po dlouhých studiích, neboť zprvu byl stoupencem Tylorova animismu, dochází k přesvědčení, že u národů primitivních před ideou duchové bytosti byl již pojem nejvyššího Boha. A skutečně zjistil u nejprimitivnějších národů v Austrálii, že mají poměrně čistý pojem nejvyšší bytosti jakožto tvůrce a mravního zákonodárce. Dále zjistil u těchto národů pravou a čistou mravouku, což lze vysvětliti snáze vírou v nejvyšší bytost ethickou než nějakým animismem, manismem nebo magismem. A tak "současně začíná otrásatí základními pilíři celé animistické soustavy" /10/. Na základě podrobného zkoumání zjišťuje, že u všech primitivních národů je víra

10. W. Schmidt: Der Ursprung der Gottesidee.-I.T.-Münster 1912--str.145.

v jediného Boha, Otce všech /All Father/, jež často je zavalena nánosem fantastických, ba někdy obscenních mytů.

Langova tvrzení byla podepřena a potvrzena ethnologií, jež byla pěstována na nových, širších základech tak zvanou školu ethnologicko-historickou. K tomuto směru, jenž bývá též označován jako historicko-kulturní, se hlásí škola kolínská /Graebner, Ankermann, Foy/, škola francouzská /De Quatrefages, Rivet, Tastevin a j./, škola anglická /Maitland, Hobhaus, Rivers/, škola americká /Sapir, Lowie, Boas/, škola skandinávská /Rasmussen, Krohn/.

Nejvýznačnější je však škola S.V.D. /Societas Verbi divini/ ve Vídni pod vedením P.Wil.Schmidt-a a W.Kopperse. Požadavky tohoto směru ethnologického by bylo možno vystihnouti asi takto:

a/ Nejprve je nutno vyloučiti apriorní schematismy a požadavek naprosto paralelního vývoje mezi kulturou hmotnou a kulturou nábožensko-mravní.

b/ Nesmí se vycházeti z nějakých předsudků, nýbrž z faktů /skutečností/.

c/ Předmět badání musí býti co možná nejširší, aby se mohlo srovnati vše se vším /nářadí, jazyky, literatura, zpěv, mythy, oběti, ideje náboženské, sociální/.

d/ Po kritickém zhodnocení fakt jsou popisovány zeměpisné kulturní kruhy /cykly/ totiž území, jež prokazují totéž kulturní hledisko. Jsou cykly čisté a cykly smíšené, oblasti to vzájemného prolínání a vlivu.

e/ Pak se určí chronologický postup jednotlivých kruhů kulturních na základě faktů a přesných vědeckých zásad.

Pro zajímavost uvedeme si přehled cyklů podle theorie W.Schmidta:

I. Cykly nejranější: Vyznačují se tím, že příroda není dosud obdělávána, muž se živí lovem, žena sbíráním plodin.

Toto prvotní údobí obsahuje 3 nebo 4 odlišné civilisace:

1. Civilisace c e n t r á l n í /Pygmejci, Negritové/, v níž je monogamie, Bůh je nejvyšším Tvůrcem a zákonodárcem a obětují se prvotiny.

2. Civilisace j i ž n í /Australie, Tasmanie/: Monogamie je méně zřejmá. Bůh je nejvyšší tvůrce a zákonodárce, ale začíná se ukazovati animismus a magie.

3. Civilisace a r k t i c k á /Eskymáci v sev. Asii a Americe/. Bůh nejvyšší tvůrce a zákonodárce, ale objevuje se šamanismus.

4. Civilisace b u m e r a n g o v á /již. Afrika, Australie/. Bůh nejvyšší je zatemněn úctou k zakladateli kmene a mythologií měsíce.

II. Cykly p r i m á r n í .

Je to další vývoj nejranějšího období. Vyvíjejí souběžně 3 kruhy a začíná o b d ě l á v á n í p ř í r o d y .

a/ Civilisace v e l k ě r o d i n y s otcovským právem pastýřů k o č o v n ý c h /nomádů/. Vyznačuje se kultem Boha nebeského a nebe a vznikají menší bohové a kult duchů. Patří sem dobyvatelské národy uralo-altajské, indoevropské a semito-chamitské.

b/ Civilisace v e l k ý c h l o v c ů s právem otcovským. Objevuje se totemismus, kult sluneční a manismus a rozvíjí se magie /Afrika, Amerika, Nová Guinea/.

c/ Civilisace r o l n í k ů s právem mateřským. Vznikají tajné společnosti mužů proti matriarchátu. Kult měsíce a V e l k é M a t k y . Vyvinutý animismus /Molanesie, Indonesie, západní Afrika atd./

Pak nastupují cykly druhotné a terciární. /11/.

P.W. Schmidt došel po dlouhých studiích ethnologických a anthropologických k závěru, že čím s t a r š í a p ů v o d n ě j š í národ je anthropologicky a ethnologicky, stavbou těla a pojetím duchovním,

11. W. Schmidt: Origine et évolution de la Religion-Paris-Grasset 1931--
Srov. str. 297-298.

tím se uplatňuje u něho čistěji téměř d ě t s k á, ale přece pravdivá a v z n e š e n á p ř e d s t a v a B o h a . Ať se tento Bůh zove Djauš pita /Otec nebe/ u praarijoů, nebo Ti'en /Nebe/ u Číňanů, Allah u Semitů dávno před Mohamedem, N z a m b i, N y a m b i /Mocný, Tvůrce/ u černochoů bantusských, A w o n a w i l o n a v Mexiku, W a t a u i n e w a /Vysoký Pán nahoře/ u Indiánů na Ohňové zemi, Altjira u australských Arandů, Cagn, Huwe/Stvořitel, Zachovatel/ u Křováků, Mungan ngaua /Náš Otec/ u jihoaustalských Kurnaiů -- je to pořád jediný Bůh, který nemůže býti vysvětlen ani animisticky ani předanimisticky ani jako mythus nebo magicky. Tento názor nejnovější theorie náboženské je znám pod výrazem p r a m o n o t h e i s m u s /U r m o n o t h e i s m u s/.

Nezávislou na všech sporných, učených otázkách zůstává skutečnost, že již v nejramnější stupni lidského pokolení bylo v zárodku právě náboženství, jež nelze vysvětliti podle nějakého schématu vývojového. Nebylo by ovšem vhodné zařazovati biblické prazjevení časově do oblasti náboženských dějin. Rovněž nebylo by správné zásadně odmítati myšlenku vývoje náboženského. Dlužno si připomenouti, že učitelský úřad církevní ponechává v této oblasti badatelům plnou volnost a metafysické důkazy jsoucnosti Boží nepozbývají své váhy, i kdyby theorie pramonothéismu neodpovídala skutečnosti.

Theorie evoluční či degenerační v oblasti náboženství?

Již Ondřej Lang, ježž možno nazvati pravým mučedníkem vědy, naznačoval, že stará degenerační theorie /Old degeneration Theory/ není tak naprosto neodůvodněná. Zastánci theorie degenerační neboli deteriorační tvrdí, že původně na světě bylo náboženství naprosto dokonalé, monotheistické a teprve průběhem doby lidstvo se od tohoto dokonalého náboženství odvrátilo a tím vznikla rozmanitá náboženství pohancká.

Kouzlo evolucionismu v dějinách náboženství pohaslo a theorie degenerační, zdůrazňující, že nejstarším náboženstvím lidstva byl e t h i c - k ý m o n o t h e i s m u s, má čím dále, tím více přívrženců. Neboť "počet těch, kteří připouštějí nemožnost vycházeti z animismu, magismu, totemismu a naturismu a kteří nejvyšší Bytosti přiznávají nezávislý původ, neustále vzrůstá"/12/. Deteriorní theorie zdůrazňující, že monotheismus byl na p o č á t k u vývoje lidstva a nikoliv na jeho k o n c i, potvrzují dnes z ostatních věd hlavně ethnologie, srovnávací jazykozpyt, psychologie a archeologie.

1. Na prvním místě e t h n o l o g i c k á badání přinesla úplný zvrat do názorů o původu a vývoji náboženství. Z ethnologů hlavně známý P.W.Schmidt ve své velkolepé synthesi: "U r s p r u n g d e r G o t t e s i d e e" dokazuje na základě badání vlastních i množství ethnologů a misionářů, že všichni dnešní národové na nejnižším stupni civilisace /p r i m i t i v o v é/ v Americe, Asii, Africe i Australii mají velmi čistou ideu jediného Boha, stvořitele světa a mravního zákonodárce a v jejich světovém názoru není stop po nějakém animismu, naturismu, manismu ani magismu. Tento vynikající ethnolog světového jména naznačuje s poctivou důkladností vědce, že "není s to dáti odpověď na otázku po původu nejvyššího Boha prakultury a z této ideje vyplývajícího náboženství s v ě d e c k o u p o d r o b n o s t í". Ale dodává, že "v žádné zprávě není zmínky, že by si sám kmen našel nebo vytvořil své náboženství, ale všude se vyslovuje a zdůrazňuje jako zdroj p o d á n í --, jež vede až k božské Bytosti"/13/. Ethnologická badání P.Schmidta potvrzují nejen zprávy misionářů /na př. Pavla Šebesty, našeho krajana/, nýbrž i všechny uvedené kulturně historické školy ethnologů světových.

12. W.Schmidt: Origine et Évolution de la Religion-o.c.--str. 275.

13. W.Schmidt: Der Ursprung der Gottesidee- VI.T. - 1936--srov.str.IX.sq.

2. Badání jazykozpytná rovněž dotvrzují, že nejstarším náboženstvím lidstva byl m o n o t h e i s m u s

Tak vynikající sanskritista, vídeňský profesor, Leopold v. Schroeder, ve svém rozsáhlém díle: "Arische Religionen" dokázal, že nejstarší Indo-evropané /praarijci/ uctívali jediného Boha, jež nazývali Djauš pitar. Tento název znamená "Otec nebe"; kořen Djauš-div znamená zářící. V tomto praarijském názvu nejvyšší bytosti je obsažena idea Boha tvůrce. Tento kořen se vyskytuje ve většině řečí indoevropských. Podobně i n á s e v B o h a v jazycích slovanských dává tušiti ideu Boha, pořadatele a ředitele světa. Prajazykový kmen bhogho souvisí se sanskrtským slovesným kořenem b h a d ž s významem "dělití". "Slovo to znamenalo původně "r o z d ě l o v a t e l", přidělovač a z toho odvozen pojem ředitele světa jako rozdělovače všeho. Toto slovo se objevuje jednak v sanskrtském bhagaván, znamenajícím "pán" a potom i v pregnantním anyalu jako "Pán světa", jednak v staroperském bagha, kde má význam "bůh". Toto slovo se dostává též do jazyků slovanských a to v podobě b ó g, z něhož rozličné jazyky tvoří své vlastní formy. Tedy i české "b ů h"-- je pokračovatelem tohoto s l o v a"14/. V nejstarších dobách semitské kmeny uctívaly nejvyšší božskou bytost El. Nazývaly ji Otcem věků, její trvání bylo časově neomezené, protože žije od věčnosti. Po stránce jazykové je velmi zajímavé, že sumerské sloveso e l znamená svítiti, ozařovati, býti jasný. Toto sumerské sloveso bylo vypůjčeno však ze semitského slovního pokladu tvarem é l l u t.j. jasný, zářící, svítící. Tedy zřejmá to obdoba arijského radikálu Djauš - div - zářící. Prof.D.C.Brockelmann ve svém "Allah und die Götzen, der Ursprung der vor-islamischen Monotheismus-Archiv für Religionswissenschaft 1922.- se obírá monotheismem předislámským u národů semitských. Dokazuje, že pojem Allah, který byl zván též El, I l /Silný/ nebo a r R a h m a n

14. Srovnej: Ot.Pertold: Ú v o d d o v ě d y n á b o ž e n s k é -
-Praha 1945-Melantrich--str.44.

Milosrdný/ u starých Arabů nepochází z animismu. Je to pojem **B o h a** s t v o ř i t e l e. Touto studií byla zlomena nadvláda, již dosud zatěžoval animismus studium náboženství semitských.

3. S p r á v n o s t t h e o r i e d e g e n e r a č n í nepřímou též zdůvodňuje p s y c h o l o g i e .

I primitivní člověk je tvor rozumný /homo sapiens/, byl si vědom své závislosti na vyšší bytosti a hledal toho příčinu. Když našel příčinu v osobě Boha, uspokojil se. Monotheistická myšlenka u prvotních lidí byla ovšem prostá a jednoduchá. Je to však idea důstojná člověka jakožto tvora rozumného a náboženského. Než když lidstvo začalo upadat mravně, rovněž idea Boha se zatemňovala, do oblasti náboženské pronikají prvky nenáboženské, hlavně výtvořky mytické, animistické, magistické. Ale u žádného národa původní myšlenka m o n o t h e i s t i c k á v mysli úplně nezanikla. V každém pohanském náboženství lze z pod nánosu rozličných prvků nenáboženských, ba i protináboženských, vydobýti původní č i s t o u i d e u m o n o t h e i s t i c k o u . Obdobou této skutečnosti, jež se odehrávala během dlouhých dějin lidstva, je skutečnost, jak náboženské myšlenky přijímá duše nezkažená, kdežto duše mravně kleslá se staví proti myšlence jsoucnosti Boží, neboť je pravdivé francouzské přísloví, že "rozum je hlupáčkem srdce". Zvrácená vůle ovlivňuje i rozumové náhledy a tudíž theorie o degeneraci náboženství v dějinách lidstva je psychologicky podložena.

4. Dokonce i archeologické nálezy potvrzují správnost theorie degenerační.

Na Orientě vedle vykopávek v Egyptě a Asyrii /na př. Amarna/ vzbudily velkou pozornost v poslední době bohaté objevy v R a s S h a m r a , jež překonaly i ty nejsmělejší naděje. Asi 12 km na sever od přístavu syrského Lattaquiée /stará Laodicea/, blízko přístaviště Minet-el-Beida /Bílý přístav/ náhodou při orbě v roce 1928 došlo k důležitému odhalení. Archeologická výprava "Services des Antiquités en Syrie" pod vedením

Virolleaud-a odkrývá zbytky starobylého města Ugaritu, jež mělo již před Kristem několikatisícileté dějiny. Po dlouholetých vykopávkách bylo zjištěno p ě t vrstev, z nichž nejspodnější stářím sáhá do doby starokamenné, neboť již "od doby paleolithické okolí Ras Shamras a Minet-el-Beidu bylo osídleno"/15/. Nalezené tabulky popsané klínovým písmem svědčí o pantheonu semitských Ugaritánů. V nejvyšší /časově nejmladší/ vrstvě byla nalezena celá řada tabulek o mythu B a a l o v u, dále o Anut-u a soupeři Baal-a, Mót-ovi. Tato božstva nesou rysy r o l n í c k é a odpovídají semitaké civilizaci rolnické. Ve starší vrstvě však se uchovaly archeologické doklady o 3 božstvech, jimž dlužno připsati ráz astrální. E l je uváděn jako bůh měsíce, Atirat jako bohyně slunce a Atar jako bůh hvězdy Venuše. Tato skupina božstev je z doby starší, kdy ještě u Ugaritánů byly vzpomínky na civilizaci p a s t ý ř ů k o č o v n ý ch. Nejzajímavější mythologický text z Ugaritu /signatura:SS/ pojednává o "zrození milostivých a krásných bohů". Není v něm zmínky ani o Baalovi a Anut-u, kteří byli prvořadými božstvy v ostatní mythologii. "Celá pozornost je soustředěna na E l, nejvyššího boha a na Šahar a Šalem, zdánlivě astrální božstva, o jejichž zrození vypravuje básně"/16/. Tento důležitý text je důkazem, že obyvatelé Ugaritu prošli údobím civilizace n o m á d s k é, kdy v popředí jejich představ náboženských stál jediný, nejvyšší bůh E l /Silný/ a teprve později si přisvojili další bohy, výplody to mythologické jako Baala, Anat-a a celou božskou rodinu. Vykopávky v Ras Shamra dotvrzují, že v dějinách náboženství obyvatelů slavného Ugaritu nebylo nějakého vývoje od n i ž š í ch n á b o ž e n s k ý ch f o - r e m k ů t v a r ů m v y š š í m, nýbrž n a o p a k, že se zde

15. Rob.de Langhe: Les textes de Ras Shamra-Ugarit et leurs Rapports avec le Milieu Biblique de l'Ancien Testament--I.d. str.38.

/Universitas cath.Lovaniensis-T.35.-1945/.

16. Rob.de Langhe: Les textes de Ras Shamra-Ugarit -- II.díl---str. 177.

o d e h r á v a l a d e g e n e r a c e s m ě r e m o d m o n o -
t h e i s m u k m n o h o b o ž s t v í a m y t h o l o g i i .
Nález ve vrstvě časově mladší svědčí o bohaté mythologii, jež odívala
náboženské představy starých Ugaritánů, kdežto nálezy ve vrstvách ča-
sově starších dosvědčují mythologii daleko prostší a El je považován
za prvního a nejvyššího boha. - Nejspodnější vrstvy, zejména vrstva
pátá, jež je v hloubce 12 m, nejsou dosud důkladně prozkoumány, než
přes to objevy v Ras Shamra jsou pro dějiny náboženství nesmírně důle-
žité.

Velmi bohatý přínos dokladů ugaritských rovněž potvrzuje biblic-
kou bohovědu Starého Zákona. Národ izraelský oproti Ugaritu a vůbec
celé zemi Kanaan, jež si vytvořily celý mythologický svět, kde se bohové
rodí, žení a žijí jako lidé, uznává j e d í n é h o B o h a. - Nábo-
ženství Izraele nepřipouští mythologie. Ale i v Izraeli podobně jako
v Ugaritu a jinde mnoho činitelů lid přitahovalo k mnohobožství, lid
izraelský přes všechny sklony zůstává věrný monotheismu jahvistickému.
Tuto skutečnost ovšem nelze vysvětliti činiteli přirozenými. Jde zde
o jedinečný zjev dějinný, který historicky není odvoditelný.
N á c h y l n o s t k n á b o ž e n s k é d e g e n e r a c i , k p o l y -
theismu a k pojetím mythologickým, animistickým, magistickým atd. je
potvrzena celými p o h n u t ý m i d ě j i n a m i n á r o d a
v y v o l e n é h o . Jedině zásahem vyšším byl Izrael uchráněn od ná-
boženské degenerace a upadnutí do pohanství, aby si udržel víru v jedi-
ného, pravého, osobního Hospodina.

Z t o h o v y v ě r á d ů l e ž í t ý z á v ě r p r o d ě
j i n y n á b o ž e n s t v í , že idea jediného Boha patří k d u -
c h o v n í m u p o k l a d u l i d s t v í . Ethnologicky nejstarší
národy ji mají a žádný předhistorický nález nedokazuje, že by ji vymře-
lé rasy neměly. Tato idea je u dnešních, primitivních národů původní.
Nedá se odvoditi z víry v duše, ani z úcty předků, z uctívání přírodních

jevů ani z osobních úsilí magických. Nejvyšší bytost u primitivních národů je Bůh v z n e š e n ý, který vše přesahuje /transcendentní/, ale zároveň bytost člověku nesmírně blízká /Otec všech/, který dobro odměňuje a zlo trestá. V dějinách náboženství se zjišťuje, že častokráte přes vyspělost hospodářskou a technickou, p r a v é n á b o ž e n - s t v í bylo porušeno, zejména když do oblasti náboženské se proválily prvky mythologické a magie s pověrou se zde ujaly vedení. I když původní i d e u m o n o t h e i s t i c k o u někdy pod nánosem prvků náboženských je těžko zjistiti, přec při hlubším studiu vždy ji bude možno odhaliti aspoň v zárodku.

Pod tímto zorným úhlem třeba sledovati dějiny náboženství u jednotlivých národů, s nimiž se setkáváme v dějinách.

A právě ze studia dějin přirozených náboženství, z velkého náboženského úpadku zračícího se v pohanství v době před Kristem, vysvítá nutnost náboženství zjeveného, které je n á b o ž e n s t v í m' a b s o l u t n ě p r a v ý m, poněvadž j e p ů v o d u B o ž í h o .

II.díl:

NÁBOŽENSTVÍ NÁRODŮ PŘÍRODNÍCH.

1. Náboženství předhistorického lidstva.

Prehistorie zahrnuje v sobě dvě vědy: anthropologii, jež se obírá tělesnými pozůstatky nejstaršího lidstva a ethnologii, která zkoumá jeho kulturní výtvoř, jež se ovšem zachovaly jenom úlomkovitě.

Z doby třetihorní prehistorie nenalezá nějakých pozůstatků po člověku. V době čtvrtohorní starší zvané diluvium /pleistocén/ se střídala období ledová /glaciály/ s teplými obdobími meziledovými /interglaciály/. Z druhého období meziledového máme již kamenné nástroje a zbraně, které si pračlověk vyrobil, a jimi si usnadňoval život v přírodě. Touto druhou meziledovou dobou začíná tak zvaná starší doba kamenná /paleolitická/, ve které se objevují doklady lidské vzdělanosti. Nejstarší stupeň paleolitické vzdělanosti je zván souborně předchelleským podle francouzského naleziště v Chelles v okrese Seine et Marne. Předchelleské nástroje jsou ještě hrubé a nedokonalé a nesou pečeť velkého stáří a primitivnosti. Ve třetí době meziledové se objevují p r a l i d é se vzdělaností chelleskou; jejich hlavním nástrojem je pěstní klín s ostrým hrotem, který jim sloužil jako kamenná sekera. Vzdělanost chelleská vrcholí vzdělaností acheulskou /podle naleziště Saint Acheul u Amiensu/. Na počátku čtvrté doby ledové zastihujeme vzdělanost moustierskou zvanou tak podle naleziště Le Moustier a jejím nositelem je člověk neandertálský. Neandertálci zvaní tak podle proslulého nálezu v Neanderthalu u Düsseldorfu byli lidé menší postavy, ač jejich velké nadoční oblouky značně připomínají veleopy. Nálezy jejich výrobků, i když jsou neumělé, svědčí o tom, že

* rasu liaskou. Moustiersk. stupněm s končí starší období
neolitické a též dějinná uloha p r a č l o v ě k a /homo primi-
genius/.

V mladším období paleolitu se objevuje n o v á r a s a l i d-
s k á /h o m o s a p i e n s/, jež pravděpodobně zatlačila v bojích
méně pokročilé lidi neandertálské, kteří pak záhy vyhynuli. Anthropo-
logové rozlišují tři rasy: aurignackou, oromagnonskou a grimaldskou.
Příslušníci aurignacké rasy byli l o v c i m a m u t ů a nechali
po sobě mnoho památek i na Moravě v Předmostí u Přerova a v tábořišti
v Dolních Věstonicích. Po industrii aurignacké nastupuje vzdělanost
solutrejská, kde jsou již dokonalejší nástroje. Další rasa zvaná
"l o v c i s o b ů" nebo též Magdalénci podle naleziště La Madeilene
mají nástroje z čepelovitých oštěpků a zanechali po sobě též zajímavé
"velitelské hole" ze sobích parohů. "Považují se za odznaky náčelníků,
kouzelné /magické/ předměty, také však za zcela všední věci praktické
/spínadla šatů"/1/. Tato dvě velká období, kdy pračlověk se živil
hlavně loven, bývají též označovány jako období lovce nižšího /neumělce/
lovce vyššího /umělce/. Pak teprve přichází člověk neolitický/v mlad-
ší době kamenné/ asi kol r. 5000 př. Kr., který umí nejen tesat kámen,
ale též jej leštit a zanechává po sobě poměrně dokonalé výrobky hrn-
ce, kolové stavby, začíná okovati zvířata a věnuje se i rolnictví.
P. této době nastupuje doba bronzová a pak železná, kdy už vstupujeme
do nových dějin /protohistorie/.

Po stránce náboženské je nejzajímavější období s t a r o k a m e n-
n é. Na prvním místě při studiu náboženství předhistorického člověka
si všimnouti kultu mrtvých.

1. H r o b y p ř e d h i s t o r i c k é. Již v starší době kamen-
né řešili lidé v život posmrtný a zanechali nám hroby svých nebožtíků.

1. Jiří Neustupný: Právěk lidstva - Orbis Praha 1946---- str. 30.

Nejstarší hroby známe z období moustierského a zvláště četné jsou z období aurignackého. Pozůstalí pochovávali své mrtvé asi na místě jejich dosavadního bydliště a odstěhovali se jinam. V Solutré pohřbení nebožtíci jsou obráceni hlavou k západu. Mrtvý dostal do hrobu ozdoby, kamenné nástroje a potravu. Někteří mrtví jsou zbarveni červeným okrovým barvivem, někdy je zbarvena jen hlava. V hrobce v Předmostí bylo nalezeno dvacet pohřbených předhistorických lidí, z nichž je 12 dětí; jedno děcko mělo jako ozdobu náhrdelník z perliček z mamutoviny. V La Chapelle aux Saints v malé jeskyně bylo nalezeno mnoho kostí zvířecích, jež byly zlámány, kdežto kostra člověka je neporušená. Z pouhých archeologických nálezů těžko proniknouti do duševního života paleolitického člověka, ale je jisto, že pro něho smrt byla jenom mezníkem v životě, který pokračoval dále. Mrtvý žil i po smrti, proto dávají mu pozůstalí do hrobu potravu, zbraně a jiné věci. Život zesnulého je však zvláštní, pozůstalí si nepřejí, aby nebožtík žil mezi nimi. Proto oddělovali mrtvé od živých a pohřbívali je. "Ale z toho všeho ještě nenásleduje u c t í v á n í m r t v ý c h a je též dokázati, že se jich báli a chtěli je od sebe oddáliti"/2/.

2. Nálezy archeologické poučují nás dále o zručnosti a v í ř e l o v c ů u m ě l c ů. Zvláštním účelům sloužily dvě středoevropské jeskyně: Drachenloch ve Švýcarsku a Petershöhle u Velden v Bavorsku. Jsou zde složeny lidskou rukou medvědí lebky. Snad to byly jakési svatyně lovců předhistorických. V jeskyni Montespanne /ve Francii/ je uchována hliněná socha jeskynního medvěda se skutečnou hlavou, jehož tělo je plno ran šípových. Podobné obrazy diluviálních zvířat na stěně jeskyně svědčí o magických úkonech předhistorických lovců. V roce 1868 byla odkryta jeskyně Altamira u Santillany ve Španělsku, jež uchovává na 150 nástěnných

2. Carl Clemen: Die Religionen der Erde. Ihr Wesen und ihre Geschichte-
Verlag F.Bruckmann-München 1927--- str. 5.

obrazů, které jsou výborně uchované. Všechny obrazy jsou provrtány šipky a nepochybně sloužily loveckým kouzlům /magií/. Lovci si chtěli zajištění takto úlovek, neboť věřili, že zvíře zobrazené jako zraněné bude uloveno. Podobně i medvědí hlava z Dolních Věstonic má ránu za uchem, což bude též dokladem lovecké magie. Dále záleželo předhistorickým lovcům na plodnosti zvířat. V jeskyni Tuc d'Audouber byly objeveny na stěnách rytiny diluviálních zvířat z doby Magdalenců. V jedné boční síni této jeskyně na stvrdlé hlíně podlahy jsou otisky nohou diluviálního člověka. V hluboké tmě stojí 2 sochy bisonů, samice a samce. Kolem těchto soch podle nalezených stop asi tančivali mladí lidé. Byla to nepochybně svatyně, kde se prováděla kouzla k zajištění plodnosti lovné zvěře. Rovněž obraz v Cogulu představuje devět žen, jež jsou oděny suknicemi a tančí kolem nahé mužské postavy s neobyčejně velkým falusem. Pravděpodobně se zde jedná rovněž o kouzla k zajištění plodnosti.

Pozorování vyplývající z uspořádání hrobů a z rozboru uměleckých děl odhalují laicos z náboženství paleolitického člověka a podhalují roušku do jeho náboženského života. I primitivní člověk paleolitický přemýšlí a dochází k poznání své závislosti na vyšší bytosti. Archeologické nálezy nesporně dosvědčují víru paleolitického člověka v nesmrtelnost duše, což je jedním z předpokladů náboženských. V době lovců umělců již bují magie, jež je jevem pretnáboženským. Než jako napravý penis předpokládá penis pravý, tak i magie předpokládá předchozí poznání vyšší bytosti a závislosti člověka na ní. Možná vyvozovati, že paleolitický člověk měl víru v jednoho, osobního Boha? Paleolitický člověk byl homo sapiens, člověk přemýšlející. Nemá proto důvodů, proč by se předem měl zamítati n o n o t h e i s t i c k ý nábor náboženský u pravěkého člověka v době předhistorické.

V závěru možno říci, že prehistorie: 1. n e s n á p o č á t k ů lá i d s t v a, 2. seznamuje nás s pravděpodobně lidskými a náboženskými staršími lovci, kteří používají pasourku, 3. uznává jako u r ě i t ě

l i d s k é a n á b ŏ ž e n s k é l o v c e u m ě l c e, kteří mají podobu dokonale lidskou a přicházejí po první skupině, 4. vidí první projevy náboženské v péči o mrtvé a v magických úkonech, jež se dály ve prospěch mrtvých nebo též živých."/3/.

2. Náboženství národů nižší kultury.

První nesnáz, s níž se setkáváme, mluvíme-li o národech nižší kultury, je sám jejich název. Dříve byli zvaní národy "přírodní" nebo prostě divoši. Máme-li pod tímto výrazem na mysli lidi na nízkém stupni, bez zákonů, slušnosti, bez společenské a rodinné organisace, pak "divoši" takovéhoho druhu nejsou. Někteří spisovatelé je nazývají národy nekulturní /na př. Pertold: Náboženství národů nekulturních/. I když nemají kultury našeho druhu, mají však přes to svou civilisaci, jež odpovídá jejich povaze, jejich životním podmínkám a po mnohé stránce má své přednosti. Proto nejvhodnější název pro tyto národy je "p r i m i t i v o - v é". Máme-li ny mysli pod tímto slovem stupeň civilisace, jež svou jednoduchostí odpovídá stavu člověka předhistorického, pak tento název "primitivové" odpovídá nejvýstižněji skutečnosti. Primitivní národové byli zatlačeni do nejkrajnějších koutů země, ustrnuli na nízkém stupni a mohou býti považováni za n e j s t a r š í s k u p i n u l i d s t v a. "Na každý způsob stupeň vnější, hmotné kultury u přírodních národů všeobecně se musí považovati za ustrnulé předstupně k vývojovým stupňům národů kulturních a nikoli za výtvar degeneračního pochodu vyvěrajícího z posledních"/1/.

Studiem primitivních národů prakulturních se podrobně obíral P.W.Schmidt a ve svém 2., 3., 4. svazku velkolepého díla "Ursprung

3. Jos.Huby: Christus. Manuel d'histoire des religions.-Paris-Beauchesne 1944 - 7.vyd.--- str. 74 sq.

1. P.W.Schmidt: Klasifikace náboženství-Dictionnaire de Théologie cathol. XIII.svazek-Paris 1936 - str. 483,

der Gottesidee" popisuje náboženství těchto kmenů. Tyto praměry
/Urvölker/ patří mezi nejstarší dosud dosažitelné kmeny lidské.

Etnologicky nejvyššího stáří jsou Pygmejci a Pygmoidé, Veddové na Cey-
lonu, praměry australské, v Africe jsou to Negriti, v Asii Samojedi
a Kerjaci, v Americe kmeny Algonkinů. Pro lepší přehlednost všimneme si
náboženství p r a k u l t u r n í c h n á r o d ů podle světadíle
Ameriky, Asie, Austrálie a Afriky.

1. Američtí primitivové.

V severní Americe největší a též nejzajímavější jednotnou skupinou
národní, jež obývá rozsáhlé území od Labradoru až k Tichému oceánu
jsou kmeny Algonkinů. "Právě u kmene Algonkinů se zjevně projevuje
víra v jednu opravdu nejvyšší bytost; neboť jsou to právě oni, u nichž
se setkáváme se známou postavou Velkého Ducha "Kitš Manitu"/2/. Mnozí
badatelé byli tak překvapeni touto skutečností, že usilovali vysvětliti
vznik i d e j e j e d n o h o n e j v y š š í h o božstva algonkin-
ského z vlivů křesťanských, což ovšem nebylo správné. U Kanapě, východ-
ních to Algonkinů trvá moc S t v o ř i t e l e nad člověkem i po smrti.
Po jedenácti dnech zůstává duše zesnulého v blízkosti hrobu a teprve dvana-
ctý den se odebírá do ráje k Bohu. U západních Algonkinů V e l k ý
D u c h je nejen stvořitelem, nýbrž i strážcem mravosti. Algonkinské
kmeny Objibwa sice věří v mnohství duchů Manitoš, ale nejvyšší mezi ni-
mi a úplně nesávislý je K i t š M a n i t u. Podobně je tomu u kmene
Menomini, sídlícího u jezera Michiganského. Jen zřídka se u indiánů
algonkinských objevuje kult praotce kmene, národního hrády, který je
někdy představitelem zla. Je ale vždy podřízen nejvyšší bytosti. - Nábo-
ženství Algonkinů je pravý a skutečný monotheismus. Nejvyšší bytost je
mravně dokonalá a všude rozdílí jen dobře. Je nepohlavní, nemá ženy ani
dětí. Je stvořitelem veškerého vesmíru a praotec kmene bývá prostřed-
níkem mezi bytostí nejvyšší a lidmi.

2. P.W.Schmidt: Ueprung der Gottesidee-II. Teil-Münster 1929--str.396.

Druhou zajímavou skupinou kmenů indiánských jsou v jižní Americe obyvatelé O h ň o v é z e m ě. Tyto prakulturní kmeny projevovaly vůči bílým utiskovatelům nepřátelství na život a na smrt. Nejjižnější kmen světa, rybáři Yamana neboli Yagan uctívají nejvyšší bytost, již nazývají W a t a n i n e w a, která sídlí v nebi. Podobně kmen Alakalufů neboli Halakwúlup se klaní svému Bohu, jež zvou Kólaš; je to nejvyšší duch, který nemá ženy a je strážcem mravnosti. Rovněž i u kmene Selknamů dobré božstvo T i m a u l k je nejvyšší bytostí. "U všech tří kmenů Ohňové země jasně a silně vysvítá víra v jednu nejvyšší bytost a též celá řada podstatných vlastností této nejvyšší bytosti je u všech tří totožná"/3/. Náboženství primitivního národa indiánského na Ohňové zemi v poslední době prostudovali důkladně-profesor Gusinde ze Santiagu. Gusinde a známý ethnolog Koppers v roce 1922 byli připuštěni na systematický jakýsi výchovný kurs pro dospívající mládež, při tak zvaném zasvěcení u kmene Yamanů a majíce důvěru domorodců i znajíce jejich řeč zjišťují, že Yamané mají víru v nejvyšší bytost Watauinéva, což znamená jako Věčný, Nezměnitelný. Je nazýván též Hitapúan neboli Otec můj. Watauinéva je považován za stvořitele, za Pána života a smrti, a je v podstatě dobrým, laskavým Bohem, pouhým, neviditelným duchem. Proti němu žádný kouzelník nemá moci. Koppers uvádí několik modliteb k Watauinévovi. Yamané se k němu modlí takto: "Můj Otče, tam nahoře, proč jsi mne potrestal?", neboť říkají: "Oh, Ten nahoře, již nechal zemřít všechny druhy mého zasvěcení", nebo jindy prosí: "Můj Otče, buď ke mně dnes milostivý, učiň mé srdce silné".

Tato víra v nejvyšší bytost nemůže být od misionářů, neboť v modlitbách kmene Yamana jsou starobylé obraty slovní a úcta k Watauinévovi je čistě kmenová. Tudíž víra Yamanů ve Watauinévu neboli Hitapúan-a je pravá a původní. /Srovnej: Wilh.Koppers: Der Urmensch und sein

3. P.W.Schmidt: Ursprung der Gottesidee-II.díl-Münster 1929--str. 991.

Weltbild - Harold Viden - 1949 -- str. 180 sq./ Proto můžeme tvrditi, že víra v nejvyšší bytost uklidňující rozum i cit a vyřadující poměrně vysokou mravnost je pro celou Ameriku nejstarší f o r m o u n á b o-
ž e n s t v í, již se můžeme dopátrati dnešními prostředky badání.
V náboženství amerických prakultur se nesetkáváme vůbec nebo jen sla-
bě s prvky přírodní mythologie, s prvky animistickými, manistickými
i magickými.

2. A s i j š t í p r i m i t i v o v é.

Ethnologicky nejstarší skupinou lidskou v Asii jsou P y g m e o v é /trpasličí lidé, kteří měří asi 150 cm/. Všímáme-li si jejich způsobu rozdělování ohně, zpracování nástrojů z kamene, jejich zvyků při pohřbí-
vání, jejich společenských obyčejů, pak seznáváme, že tyto trpasličí
národy jsou v předpaleolitickém stupni kultury. V Asii možno rozlišiti
tři až čtyři prakulturní oblasti: kol rovníku prakulturu střední /centrál-
ní/, v Tasmanii prakulturu j i ž n í, dále severní arktickou a nejmlad-
ší b u m e r a n g o v o u /s jazykových důvodů někteří badatelé ji ne-
považují za kulturu odlišnou/.

Do první prakulturní skupiny se zařazují A n d a m n e s a n é, kteří dnes rychle vymírají. Andamnesané uctívají nejvyšší bytost "P u l u g a", kterou představuje svatý monzum. Puluga je neviditelný, nesmrtelný, sídlí v nebi. "Hněv Pulugův vzbuzují lidé svou neposlušností vůči jeho příkázáním"/4/. Vedou ukázněný rodinný život v monogamickém manželství. Zajímaví jsou též pygmejští S e m a n g o v é a pygmoidí Sakai na poloostrově Malakka, jejichž zvyky studoval známý cestovatel Pavel Šebesta. "Všichni Semangové se bojí tři přírodních úkazů: hromu, zátopy a bouře. Hrom se nazývá téměř u všech kmenů Semangů Karoi. Mají před ním strach, ale ještě více před bytostí, jež stojí za ním a vytváří hrom a ji nazývají Djahaiové a Menri-ové týž názvem "K e r e i"/5/.

4. P.W.Schmidt: Ursprung der Gottesidee-3.díl-Münster 1931--str. 107.
5. P.Šebesta: Bei den Urwaldsbergen von Malaya-Brockhaus Lipsko 1927-
str. 177.

Karei je bytost věčná, sídlí na nebi, je stvořitelem a pánem tvorstva. Dává mravní příkazy a trestá hříchy. Do střední oblasti se zahrnují též N e g r i t é na Filipínách. Jak zjistila vědecká výprava P. Vanoverbegha, umožněná podporou papeže Pia XI. v r. 1923, jsou tyto kmeny na vysoké mravní výši, není u nich ani pověry ani magie, naopak uctívají modlitbou a obětí nejvyšší bytost Banagów-a. Podobně je tomu u pygmoidů Wedda /měří asi 160 cm/ na Ceylonu. Ethnologové dokázali, že nejstaršími, předarijskými národy v a s i j s k é I n d i i jsou primitivní kmeny: Bhil, Nahal, Kadar, Baiga, Reddi, Chenchu. V roce 1938-39 byla podniknuta vědecká expedice do střední Indie ke kmenu B h i l, vedená prof. Martinem Gusindem a Wilh. Koppersem. Zkušení ethnologové zjišťují, že primitivní kmen B h i l uctívá nejvyššího boha B h a g w a n a, mezi nímž a ostatními božstvy, odvislými od Bhagwana je zásadní rozdíl. Bhagwan je podle pojetí Bhilů Pán nad životem a smrtí. Modlí se k němu: "O Bože, velký Pane. Tys nás stvořil, učin nás dnes šťastné, buď k nám dobrotivý!" Dokonce zjistili zde i mythus o stvoření, jenž zdůrazňuje, že na počátku Bhagwan byl sám, stvořil si jako sluhy božstva, aby byli nositeli světla. V domě Bhagwanově je blaženost. Ba dokonce Bhilové mají i svůj mythus o potopě. Bhagwan řídí celý svět, nemá vůbec ž á d n é ž e n y a ostatní božstva jsou mu "melela" to jest podřízena. "Všeobecně dnes ve světle srovnávacího badání kulturního a náboženského není více pochybnosti o tom, že ženská božstva, a zvláště ženská nejvyšší božstva, jsou v souvislosti s rozvojem mateřského práva"/6a/. U primitivních národů se s nimi nesetkáváme. Naopak všechna vědecky prozkoumaná nejstarší náboženství jsou ovládána poměrně jasnou a vyhraněnou vírou v jednoho Boha.

Podobně primitivní kmen předarijský Chenchu ve státě Haidarabadu o počtu asi 12.000 příslušníků, uctívá nejvyššího Boha

6a: Wilh. Koppers: Der Urmensch und sein Weltbild-Wien Herold 1949-str. 150.

B h a g a v a n t a r a, jenž rovněž nemá ženy, je Bohem nebeským, stvořitelem duší a soudcem lidí, a tomuto všudypřítomnému duchu přinášejí a obětují Chenchu-ové prvotiny.

Rovněž dravidický kmen, **T a m i l**, jenž má na 20 milionů členů, věří v nejvyšší bytost, jež vše stvořila, od níž nebe i země odvisí. Tato bytost božská zvaná Kadawul nemá nic společného s indickým Brahmou, Šivu nebo Višnu. Kadawul znamená asi co "Jsoucí", tedy je to etická postava nejvyššího Boha. Pokud jde o předarijské a nearijské obyvatelstvo Indie asijské, možno souhrnně říci, že je u něho více méně jasné se projevující víra v jediného Boha./6b/.

Arijská víra v neosobní osudovou mocnost se jeví ve světle dnes etnologicky a historicky dokázaných fakt jako s j e v s e k u n d á r n í a poměrně mladý, nikoliv, jak se dosud myslelo, zjev prvotný. A zvláště třeba poukázat na jazykozpytné objevy, že v Rig vedu s 1028 hymny se objevuje postava nejvyššího Boha **D y a u s**, indicky zvaného **Dyauspitar**, který je totožný s řeckým **Zeus Pater**, s latinským **Juppiterem**, s germánským **Tyr-em**. Dle M.Müllera je tento jazykozpytný fakt "nejvýznamnějším objevem 19.století".

Mezi národy severní čili arktické prakultury se počítají **Samojeďi**, **Tunguzové**, **Ainu-ové** a **Eakyzáci**.

S a m o j e ě i patří mezi Ugro-Finy a obývají severní Sibiř. Uctívají nejvyšší bytost **Num**, která je duchovní, sídlí v nebi a je stvořitelem života /Gilemberte/. Kromě této nejvyšší bytosti znají Samojedi ještě nižší, neviditelné bytosti tadebtio, které vládnou nad osudy lidí a jsou spíše zdrojem zla. V úzkém vztahu s duchy tadebtio jsou šamané /tatibe/. Podle názoru východní skupiny samojedů tak zvaných **Tawzigů** stojí šamané /nda/ jako zástupci a obhájci Na /Samojedů/ proti činnosti vyšších zlých bytostí a duchů /Srovnej: A.A.Popov: Die Tawzigen-

6b: Wilh.Koppers: Der Urmensch und sein Weltbild-o.e.-str. 163.

-Moskva 1936/. U některých Samojeďů je však víra v duchy a bázeň před kouzelníky velmi malá. Šamané prý mají tři duše a jejich kouzelným nástrojem je buben.- Tunguzové uctívají nejvyšší bytost Boa neboli Buga. Korjakové, kteří se živí hlavně lovem tuleňů, znají kromě nejvyšší bytosti, kterou nazývají "Jeden nahoře" též zlé duchy /kalau/, proti nimž je chráněn kouzla šamanů.-Jednou z nejstarších skupin lidských ve východní Asii jsou kmeny A i n u . Od rybaření přešli k rolnictví a proto u nich je idea nejvyšší bytosti již více zavalena nánosem polytheistického náboženství přírodního, které se projevuje uctíváním dobrých duchů "kami". Ainu-ové věří v nesmrtelnost duše, jež opouští tělo a putuje do horního světa /kanna Moširi/nebo do podsvětí.-Eskymáci nazývají nejvyšší bytost S i l a . V arktickém prakučurním okruhu nejvyšší bytost hledá šaman v sedmém, zlatém nebi, u všech kmenů se setkáváme s obětmi prvotin, vírou v duši a posmrtný život. "Je-li duše dobrá, jde do nebe, kde sídlí nejvyšší bytost, je-li zlá, jde do podsvětí, kde její osud je nejistý"/60/.

3. A u s t r a l š t í p r i m i t i v o v é .

Jihoaustřalská kultura zeměpisně je nejbližší prakučure asijských Pygmeů. Prakučurní kmeny australské byly dlouho odloučeny od styku s civilizací evropskou. Zajímavý kmen australský jsou K u r n a i -ové, kteří nazývají nejvyšší bytost Mungau ngana /Otec náš/. Druhá skupina jsou Kulin-ové, u nichž je nejvyšší bytost zvana B u n d j i l a je stvořitelem a strážcem mravnosti. Bundjil seslal potopu na černé, kteří byli zlí.- Kmeny Yuin-Kuri nazývají nejvyšší bytost Daramulun, který je dobrý, je ochráncem mravního a společenského řádu a trestá jejich přestoupení.- U čtvrté skupiny prakučurních kmenů australských: W i r a d i - K a m i l a r o i je Daramulun uctíván jako bytost

6c. P.W.Schmidt: Endsynthese der Religionen der Urvölker Amerikas, Asiens, Australiens, Afrikas.-Bd.VI.U.d.G.-Münster 1935--str. 77.

né síčnický /lunární/ a jeho syn Baiaame jako nejvyšší bytost a tvůrce. Dlužno připustiti, že u této skupiny poměrně již zaujala značnou oblast a ovlivnila názor na nejvyšší bytost astrální mythologie. "Ve všech skupinách, ve kterých nejvyšší bytost byla silněji ovlivněna astrální mythologií nebo zcela splynula s její hlavní postavou, je silněji vyvinuto kouzelnictví a též černá magie škůdnická"/7/. U žádného z uvedených prakulturních kmenů není náboženství ovlivněno ani prvky animistickými ani manistickými. Mrtví nejsou uctíváni zvláštním způsobem. Nejvyšší bytost je k o n k r e t n í, přesně vyhraněnou osobností, bydlí v nebi, je věčná, vševědoucí, eticky dobrá, stvořila svět a první lidi. Australští prakulturní národové ji uctívají modlitbou, ale je zajímavé, že neznají obětí. Tudiž neodpovídá skutečnosti tvrzení, že "v í r a v b y t o s t i z l é, d u c h y, j e v l a s t n í t y p A u s t r a l o o v y v í r y"/8/.

Zajímavý je též u Australců obřad iniciace, jež měla za účel uvést do totémového společenství pohlavně dospěvého mladíka. Než je to spíše jev společenský než náboženský.

4. A f r i c k í p r i m i t i v o v é .

Podobně jako Pygmeové asijské též africké trpasličí kmény, roztroušené hlavně v těžko přístupných pralesích Konga a rovníkové Afriky, uctívají jednu nejvyšší bytost nebeskou. Podle jejich přesvědčení praotec lidstva plně souhlasí se svým Stvořitelem, tudíž nemá nejvyšší bytost proti sobě nějakého osobního zástupce zla, který by rušil jeho plány a úmysly.

Příbuzní Pygmeům jsou jihoafrické S a n - o v é, zvaní též Křováci/Bush-nani/. Sanové věří, že na nebi sídlí Kaang neboli Pán, jež nasýlvají též Cue-Ahentang neboli Pán všech věcí; je pánem života i smrti..

Zajímavou skupinou černochů jihoafrických jsou H o t e n t o t é.

7. W.Schmidt: Ursprung der Gottesidee-VI.díl--Münster 1935 --str. 318.
8. Ot.Pertold: Náboženství národů nekulturních-Praha 1925--str. 95.

Ráno před východem slunce opouštějí chyše a jdou ku prameni. Obrácení k východu, se modlí k T s u i - G o a to jest "Otcí otců". V každé rodině mají své předky, jimž přinášejí oběti. Slavný cestovatel Livingstone o nich píše: "Ačkoli jsou zaostalí, není třeba jim upírati znalost jsoucnosti Boha a posmrtného života. Tyto dvě pravdy jsou všeobecně uznávány v Africe. Všechny jevy, které domorodci nemohou vysvětliti přirozeně, připisují božství. Mluví-li se o mrtvém, odpoví vám: "Odešel před Boha" /Quadrefages-Livingstone: Les Pygmées-str. 291/.

Y o r u b o v é v poříčí Nigeru zovou nejvyšší bytost Olorun, to jest "Pán nebes". Kromě toho uctívají celou řadu nižších božstev jako Orishas, kteří obývají vzduch a oheň. Duchy chránící domácí krb nazývají Egun a duchy zlé Esu. Zaklínači /Babalawo/ mají právě za úkol chrániti lidi proti zlým duchům.

Nejdůležitější a nejpočetnější skupinou národů afrických na nižším stupni kultury jsou B a n t u o v é.

Názvem Bantu je označována jazyková skupina, která zaujímá velkou část rovníkové Afriky od oceánu Indického až k Atlantiku. Bantuové sestávají z mnoha kmenů, z nichž každý má svou řeč, své zvyky, svůj způsob života. Byly doby, kdy povrchní cestovatelé psali, že tyto národy nemají náboženství, nýbrž jenom hrubý fetišismus bez jakéhokoli poznání božství. Jejich zprávami se řídili i mnozí spisovatelé obírající se náboženstvím a soudili, že "africká náboženství nesou na sobě vyslovený základní ráz v í r y p ř í r o d n í, jenž se projevuje f e t i š i s t i c k ý m n á z o r e m"/9/. Dnes toto hledisko je překonané. Naopak je skutečností, že u všech Bantuů je uznáván ještě jiný n e v i d i t e l n ý svět, nadmyslový, který obklopuje svět hmotný a viditelný. Podle názoru primitivních černochů všechny věci mají tajné síly, jež se projevují zvláště

9.:Srov.: Ot.Pertold: Náboženství národů nekulturních-o.c.--str. 165.

v lidech, kteří se vyznamenali silou, odvahou, věděním. Tyto síly trvají dále i po skonu dále v neviditelném světě. Proto černoši usilují zajistiti pokoj duši zesnulého a konají rozličné obřady pohřební. Z toho vyvěrá důkaz, že věří v nesmrtelnost duše a posmrtný život. Hlavní starostí pozůstalých je, aby připoutali duši zesnulého na jedno obydlí, které má nahraditi tělo. V západní Africe tímto příbytkem bývá všeobecně lebka zesnulého, jež je pečlivě upravena a pomalována červeně. Uchovává se v rodinné skřínce nebo ve zvláštní chýšce pohřební. U vchodu do vesnic bantuských a na křižovatkách je mnoho uvedených staveb, chyšek "mzimu", duší předků, kamž jsou přinášeny i obětiny: koláče, víno palmové a jiné dary. Bantusští černoši sice mnoho nepřemýšlejí o životě posmrtném, ale znají místo trestů, jež nazývají Ototolan.- V neviditelném světě žijí však ještě duchové vyšší. Černí dávají těmto tajemným bytostem název "pepo" /"dech větru"/. Někteří z těchto duchů jsou ochránci /na př. Ombwiri/, jiní však mají rysy podlé a zlomyslné. Rádi posedávají lidi a pak je třeba zaklínání kouzelníků černošských.- Vedle těchto duchů znají Bantuové bytost nejvyšší, již novou Mulungu /toto slovo nemá množného čísla/. "Mulungu" je otcem a pánem všeho. Mulungu není představeným ani duchů "pepo" ani duší předků "mzimu", nýbrž je nad ně nekonečně povznesen. Označují tuto nejvyšší bytost též přívlastkem vzatým ze slova "amab a", což znamená "Pořadatel", jindy používají slova "eza", což znamená "Mocný", U Bantuů magické úkony se nikdy nevztahují na nejvyšší bytost "Mulungu", nýbrž jsou výlučně zaměřeny na nižší duchy předků "mzimu" nebo vyšší duchy "pepo". Též Bantuové si nikde nepředstavují Mulungu pod nějakou hmotnou podobou. Mulungu nemá fetišů. "Taková je v souhrnu náboženská víra primitivů bantuské Afriky. V neviditelném světě jsou tři stupně: říše předků, s nimiž pozůstalí zůstávají stále v jakémsi styku; říše duchů, geniů nebo démonů, kteří často zasahují do lidského života

a jsou schopni konati dobro nebo zlo, ale naštěstí lze mít na ně vliv. A konečně ř í š e B o h a, který všem vládne, ale je velmi vznešený, tak že je nemožno naň nějak působiti nebo proti němu"/10/.

N á b o ž e n s t v í n á r o d ů k u l t u r y p r v o t n í /primární/.

Na vyšším stupni vzdělanosti než prakulturní národy stojí africké a asijské národy k o č o v n í k ů. Mezi pastýřské národy africké se zahrnují tři skupiny a to: č i s t í Ch a m i t é, Ch a m t o - i d i a N i l o t i. Od kočovníků asijských se liší tím, že připisují menší význam lovu a jsou méně stěhovaví.

Chamitské kmeny přišly do Afriky přes Arabii; byly to původně pastýřské kmeny kavkazské a jelikož byli lépe vyzbrojeni než domorodci, záhy ovládli kraje osazené černochoy. Ch o v a j í h o z í d o b y t e k. Největší chamitský kmen je kmen G a l l a v sv. Africe. Věří v nejvyšší bytost. "Vlastní jméno nejvyšší bytosti je Waka, což znamená též nebe"/11/. Úzká souvislost této bytosti s hmotným nebem byla již nápadná nejstarším pozorovatelům. Příslušníci kmene Galla věří, že východ je sídlištěm Boha, kterého vzývají v modlitbách jako Otce Stvořitele. Waka je nezávislý, je to bytost nejvýše mravní/"Boží oko proniká zdi", tak zní lidové pořekadlo/, je dobrotivý a všemohoucí. Mají jakýsi hexalog, jenž zakazuje: urážeti rodiče, cizoložiti, krásti, zabíjet, lháti a porušovati smlouvu. Nejvyšší kněz, kterého možno označiti za jakéhosi papeže kmene Galla, je zván Abba Muda. Náboženství tohoto chamitského národa je tudíž živý monotheismus.

Z afrických Chamitoidů je nejznámější kmen M a s a i, který obývá na východních stepích kol rovníku /Kenya/. Masai-ové chovají hovězí

10.: Jos. Huby: Christus-Manuel d'histoire des religions-o.c.--str.92.

11.: P.W.Schmidt: Die Afrikanischen Hirtenvölker Hamiter und Hamitoiden-U.d.G.-Bd.VII.-Aschendorf 1940--str.27.

dobytka a věří, že jedině jim dal na počátku Bůh stáda dobytka a že na loupežných výpravách si jen berou zpět svůj majetek, který jim druzí národové zlovolně odňali "Nejvyšší bytost zovou E n g a i, což znamená vlastně nebe"/12/. Prostředníkem mezi Bohem a lidmi je N e i t e r u o b, jehož prostřednictvím se obracejí Masaiové k Bohu Engai se svými prosbami o déšť, zdraví atd. Masaiové znají oběti denní a výroční. Objevuje se u nich i magie, již provádí nejvyšší kouzelník /medizínman/ zvaný "ol oiboni". Nepřítelem lidí je zlý démon Nenaur, který bloudí po opuštěných stezkách.

Z asijských národů primární kultury jsou nejznámější: Tataři, Tunguzové a Mandžiové. Význačným rysem těchto národů je tak zvaná mongolská nemoc. Je upřílišené a nesprávné tvrzení, že národy oblasti severoasijské uctívají jedině demony. Nejvyšší bytost nazývají T e n g e r e a r a K a n; tato řídí osudy světa ze svého sídliště v sedmácté vrstvě světové. Kromě této bytosti dobré znají sibiřští Mongolové též duchové bytosti zlé. Z nich nejznámější je E r l i k, původce zla, který sedí na černém trůně. Člověk, který dovede s pomocí svých předků promaknouti vrstvy světové se zове k a m /u Altajců/,

Tunguzů š a m, v Evropě se ujal název šaman. Šamanem se stává člověk náhle, že o jakousi posedlost /mongolská nemoc/. Důležitým nástrojem je buben potažený jelení kůží. Sibiřské národy mají ve zvyku obcovat zvláště způsobem koně. Ale i u nich jsou zřejmé stopy po monoteismu.

12. P.W.Schmidt: Die Afrikanischen Hirtenvölker; Hamiter und Hamitoiden-U.ä.G.-Bd.VII.-Aschendorf 1940--str. 335.

III. díl:

NÁBOŽENSTVÍ NÁRODŮ VYŠŠÍ KULTURY.

Pro snadný přehled třeba si roztrždit náboženství kulturních národů podle jejich rozšíření a podle oblastí zeměpisných.

Příručky dějin náboženství nejčastěji rozdělují náboženství kulturních národů na náboženství n á r o d n í a náboženství s v ě - t o v á.

Do první skupiny zařazují náboženství národů oblastí a m e r i c k é, a f r i c k é, a s i j s k é a e v r o p s k é.

Do skupiny náboženství světových, jež překročila hranice svých zemí se zařazuje b u d d h i s m u s, ž i d o v s t v í a i s l a m.

O křesťanství jakožto náboženství zjeveném bude pojednáno ve zvláštní knize, aby vysvětlil jeho transcendentální ráz.

1. Náboženství kulturních národů amerických.

Původními obyvateli západního světadílu jsou Indiáni. V době objevení Ameriky tvořili jednak skupinu národů kulturních jako byli Aztékové v Mexiku a Peruánci v jižní Americe, jednak byli na nižším stupni kmenů kočovných. Vyspělá kultura indiánská se rozvinula hlavně v M e x i k u a v P e r u.

I. M e x i k o.

V době příchodu dobyvatelů španělských do střední Ameriky ovládal téměř celé dnešní Mexiko bojovný kmen Aztéků neboli starých Mexikánů. Celý národ se však nazýval Nahua a jeho řeč nahuatl. Národ Nahua měl zajímavé písmo obdobné hieroglyfickému, stavěli si pyramidy a podobně

se vyjadřovali ve svých místěnných malbách jako staří Egyptěané. Ačkoli v Mexiku sídlilo více kmenů indiánských, které založily mocné říše jako to byli Mayové a později Aztékové čili staří Mexikáni, přec celou střední Ameriku dlužno považovati za jedinou kulturní a náboženskou oblast. Všechny kmeny mexikánské měly společný kalendář občanský a církevní, žili ve spořádaných státech s pilným a nadaným lidem. Vynikali v umění a stavitelství a jejich území bylo často zváno "americkým Egyptem".

N á b o ž e n s t v í M e x i k á n ů.

Nejlépe máme dochovány zprávy o náboženství Aztéků a jejich předchůdců Nahoasů. "Je doloženo, že N a h o a s o v é věřili v jednoho Boha, stvořitele všech věcí"/1/. Nejvyšší bytost označovali různými názvy: Tloak Nahuaque /"Ten, kdo má vše v sobě"/ čili S t v o ř i t e l v š e c h v ě c í, Ipalneomi-"Ten, jímž žijeme". Ale nejrozšířenější název nejvyšší bytosti u Mexikánů, před příchodem Evropanů byl O m e t e c u h t l i, který byl uctíván jako bůh stvořitel sídlící v nejvyšším nebi Omeycanu. Je znázorňován anthropomorficky jako král sedící na ozdobném trůnu Iepalli. Tato skutečnost je známkou degeneračního pochodu náboženského. Nahoasové totiž předpokládali, že v prvním božstvu je spojen princip mužský a ženský, což vyvozovali z pozorování života v přírodě. Vedle Ometecuhtli-ho je uctíván Tonatecuhtli, což znamená asi jako "Pán, který nás živí". Tonatecuhtli je vlastně bůh slunce. Pozdější theogonie zná též manželku Tonatecuhtli-ho "Paní, která nás živí", zemi, již zvali Tonecacihuatl. Božský tento pár má dvě děti: Quetzalkoatl, večerníci a Tezcatlipoca, měsíc. Tato čtyři božstva stvořila první pár lidí: prvního muže Cipactli-ho a první ženu Oxomoco, kteří jsou považováni za prarodiče lidského pokolení

1. Camille Crivelli: La religion des Anciens Mexicains./Huby-Christus-1944/
Paris-Beauchesne-- str. 133.

a připisuje se jim vynalezení kalendáře. Zajímavý je dále mexický bůh T l a l o k, bůh bouří a vladař mrtvých. Podle mythu na dvoře boha Tlaloka jsou čtyři nádrže vody, z nichž na rozkaz Tlaloka mraky vylévají vodu a když holemi tlukou do nádrží, pak hřmí. U rolníků byla ve velké oblibě a úctě bohyně máje, C e n t e o t l

V í r a v p o s m r t n ý ž i v o t.

Staří Mexikáni věřili, že pro duše zesnulých jsou vyhrazena čtyři obydlí. Předčasně zemřelým dětem je vykázan zvláštní ráj, kde se stromů padají krůpěje mléka. Zesnulí, kteří zemřeli přirozenou smrtí, docházeli teprve po dlouhém, namáhavém putování do království Mictlanu. Ti, kdož zemřeli úžehem, utopením nebo obdobnou smrtí, přicházeli do T l a l o k a n u, příbytku boha Tlaloka, jenž byl místem radovánek a zábav. Do čtvrtého obydlí zemřelých, Ilhuicatl Tonatiuh, jež bylo zároveň obydlím slunce, byli připuštěni jedině v á l e č n í c i, kteří padli v boji, a zajatci, kteří zemřeli u nepřitele na obětním oltáři. Tam se těšili nevýslovným radostem a proměnění v kolibříky poletovali od květu ke květu.- Zajímavé pohřební obřady u všech k m e n ů mexických byly obdobné a trvaly po osm dnů.

H u i t z i l o p o č t l i .

Když jsme si všímali náboženství nahuatlského, nezmiňovali jsme se o bohu Huitzilopochtli, který se stal nejdůležitějším ze všech bohů azteckých. Jeho krvavý kult je pověstný a jedinečný v dějinách náboženství. Zdá se, že jej Aztékové převzali od kmene Michoacanů a svého b o h a M e x i - h o ztotožnili s tímto novým bohem a označili novým názvem Huitzilopochtli /Huitzilin znamená kolibřík, o p o č t l i znamená hrozný/. Aztékové si vykládali, že matka Huitzilopochtli-ho, Coatlicue, jej počala zvláštním způsobem z chuchvalce perí kolibříčího při metení chrámu. Tento hrozný bůh byl znázorňován jako bojovník se štítem v levé ruce a praporem v pravici; na čele měl kolibříčí péra. Aztékové uctívali svého nového boha války lidskými oběťmi. Tyto krvavé

oběti Huitzilopochtliu byly opravdu noční ohavným. Obětovaní byli

leželi na zvláštním kamen techcatl, který měl podobu pyramidy. Oběť za hlavu, nohy a ruce a po zvláštních modlitbách přistou. Velekněz a nožem z obsidiánu rozervel prsa nešťastníkov a za živa mu vytrhl z těla srdce. Ještě tlukoucí srdce obětoval bohu slunci a pak odhodil nohám sochy Huitzilopochtliho. Krví lidské oběti pak byly pomazány rty model a malovány stěny chrámu. Zvláště za císaře Moteculizoma v tak zvané svaté válce /x o ch i y a- o t l/ padlo tisíce lidských zajatců v oběť tomuto příšernému kultu. Podle náznaků kodexu Telleránského trvalo ohavné vraždění zajatců po čtyři dny a počet obětí je udáván na 20.000.

V Mexiku byla vyvinuta též přísně organizovaná kněžská hierarchie. Podle údajů dějepisce Torquemady u velkého chrámu v hlavním městě Mexiku bylo na 5.000 kněží a služebníků chrámových. Nejvyšší kněz byl pravidelně z rodu královského a slul Teotecuhtli. Ostatní kněží "strážci boha" si natírali obličej a tělo zvláštní černou mastí a nosili lněné tuniky. Každý z nich měl svůj vykázaný úkol. Nejzajímavější byl tlamacazcateotl, který vedl archiv a dozíral na hieroglifické záznamy. U hlavního chrámu byla též kolej pro výchovu budoucích kněží a úředníků zvaná Kalmeneac, kde byla nesmírně přísná kázeň.

V dodatku třeba se ještě stručně zmíniti o zajímavém božstvu uctívaném v Mexiku kultem kříže. Již dávno před příchodem Španělů byla v Mexiku známa úcta ke kříži, která byla v souvislosti s bohem Quetzecoatl-em. Perez Verdia, mexický dějepisec vysvětluje tuto skutečnost velmi zajímavě ve svém díle: Compendio de la historia de México /Mexico 1911/ Kol 10.st. na řece Panuco se objevila skupina bílých lidí, vousatých, oblečených v dlouhý šat. Ježto měli mírumilovné úmysly, byli přijati vlídně mexickými domorodci a usadili se v království Tolan. Jejich vůdce byl zván Quetzecoatl a byl to muž spravedlivý a moudrý, jenž naučil Toltecas umění zpracovávání kovů

a vyučil je rozličným řemeslům. Hlásal nové náboženství lásky k bližnímu, pokáří a vyžadoval ctnostný život. Později pak pro nepochopení odchází do země Jukatanu a zde byl znám pod jménem Kukulkan. Domorodci jej považovali za velkého proroka, neboť prohlásil, že přijdou z východu bílí lidé a podrobí si všechny národy a zavedou nové náboženství. Po smrti moudrý Quetzekoatl začal býti uctíván jako bytost božská. - Zdá se pravděpodobné, že Quatzekoatl byl islandský misionář, který dostihl již v 10. st. pevniny americké a u pohanských národů zavedl úctu ke kříži, jakožto symbolu křesťanství.

II. P e r u.

Mezi kulturními národy jihoamerickými jsou nejznámější obyvatelé dnešního Peru, kteří před příchodem Evropanů tvořili známou říši Inků. Indiány obývající tehdy Peru možno rozdělit na tři hlavní kmeny. Byli to K e č u o v é, vládnoucí národ staré říše, v jihovýchodních krajích pak Aymarové a konečně Čimuové, kteří bydleli na severu. Stará říše peruánská /Tahuantinsuyu/ zvaná též "říše Inků" podle vládnoucího rodu byla největší indiánskou říší vůbec a byla spíše státem církevním než světským. Zakladatel říše, M a n k o K o p a k, a jeho nástupci Inkové byli považováni za vtělené bohy na zemi. /Srov: Rud. Brehm: Das Inka Reich-Jena 1885/. Zdá se, že Inkové mluvili jinou řečí než lid kečuánský a byli cizorodým živlem vzhledem ke svým poddaným. Říše Inků byla založena na soustavě komunistické, neboť nikdo neměl soukromého majetku, a vše patřilo státu totiž inkovi. Jádrem obyvatelstva byli zemědělci, kteří pěstovali kukuřici, brambory a chovali pro vlnu lamy.

Náboženství.

Někteří španělští dějepisci nám zachovali zprávy, že Peruánci věřili v jednoho Boha, neviditelného stvořitele světa, jemuž nestavěli ctitelé chrámů, poněvadž je všudypřítomný a věž si ho nezobrazovali. "V různých krajích říše Inků byl znám pod různými jmény jako Virakoča,

Pačakamak a jinak". /2/. Jméno Pačamak směl vysloviti pouze Inka a to v kleče při zvláštním obřadu zvaném moča. Později měl lid ve zvláštní úctě boha slunce, jež zval v kečuanštině Inti, Aymarové ho zvali Insi nebo Lupi. Tento lidový bůh byl považován za prvorozeného syna nejvyššího boha V i r a k o č a . Inti daroval lidem teplo a světlo a jemu lidstvo vědčí za své bytí i štěstí. Byl zobrazován pod podobou kotouče s lidským obličejem a kruhem paprsků kolem dokola. Toto zobrazování božstva pod podobou lidskou /anthropomorfismus/ je známkou degenerace původního neanthropomorfického monotheismu v náboženství mytické u Peruánů. Bohu slunce byl zasvěcen nejznámější a nejkrásnější chrám v městě Kuzku. Stěny chrámové byly vykládány deskami ze zlata, kovu to zasvěcenému bohu slunci, ze zlata byly i dlaždice chrámové a oltář s ohromným slunečním kotoučem. První Inka, Manko Kapak, se prohlásil za syna boha slunce /Inti Čuri/ a svou manželku za dceru boha slunce.

K y t h i c k ý bůh slunce měl za ženu bohyni měsíce, Quilja. Jí byl zasvěcen v Kuzku druhý chrám, který byl zase vyzdoben deskami stříbrnými, podobně i dlaždicemi a ozdobami z kovu milého bohyni měsíce.

Staří Peruánci znali též boha větru, Aukayoka, který byl též bohem války, bohyni moře Umina a jiná druhořadá božstva.

U chrámů konalo službu zvláštní kněžstvo. Nejvyšší kněžstvo bylo zváno huilak. Huilakové vyučovali lid náboženství a z nich byl volen velekněz slunce, který měl býti příbuzným Inky a svůj úřad měl doživotně. Sídlil u chrámu boha slunce v Kuzku a též dozíral na říšské dějepisce. /Dnes písmo kipů bylo rozluštno badatelem Nordenskiöldem/. Druhou třídu kněžstva tvořili věštcí zvaní hatukové. Ti věštili, když

2. Čestm. Loukotka: Náboženství Indiánů-"Vesmír" Praha 1926--str. 141.
Přehledné dějiny náboženské-Základy-díl II.

se uvedli pitím zvláštního nápoje /čiča/ do zvláštního stavu kataleptického a pak pronášeli záhadné věštby. Nejnižší třídou oak byli nakak, kteří připravovali k obětem a byli to vlastně chrámoví služebníci. Ba dokonce měli Peruánci i své mnichy /huankakilji/ a panny zasvěcené bohu slunce /intipčinan/, jež možno nazvat indiánskými vestálkami.-

Staří Inkové věřili v posmrtný život, proto těla svých mrtvých pečlivě mumifikovali a opatrovali své zesnulé vším potřebným pro záhrobní život. V blízkosti města Lima jsou dodnes zachovány starobylé hřbitovy Inků, kde se dějí zajímavé vykopávky.

Mexikáni a Peruánci v době příchodu Španělů do Ameriky byli nejkulturnějšími národy indiánskými a v jejich náboženství se setkáváme se zřetelnými stopami původního monotheismu. Dnes oba národy se hlásí k učení Kristovu a jsou vroucími otiteli Panny Marie.

2. Náboženství Číny.

Rozsáhlá říše čínská mající přes 600 milionů obyvatel je úžasnou směsicí národů, které se různí jazykem, životem, kulturou i náboženstvím. Na severu říše "S t ř e d u" sídlí Mandžuoové, na severozápadních stepích Mongolové a Tataři, na západě Tibetané, na jihu primitivní kmeny Miao a Lolo, původní obyvatelé země. Nejmnocnějším a nejpočetnějším národem jsou Číňané, kteří na počátku 3. tisíciletí před Kristem se přistěhovali pravděpodobně ze západu do oblasti Žluté řeky. Podle starých podání vůdcem kočovných těchto přistěhovalců byl tajemný Fo-hi. Vedle statečného Fohi-ho připomínají starobylé zkazky ještě slavného císaře Hoang-ti a Šüna. Poněvadž jednotlivé císařské dynastie zasahovaly účinně do náboženství své země, třeba se seznámiti s nejznámějšími panovníckými rody čínské země. Téměř po celé prvé tisíciletí před Kristem vládla v Číně mocná dynastie Čeu, za níž došlo k značným změnám náboženství čínského. V prvních staletích po Kristu vyniká císařský rod Han, za něhož se nejvíce rozšířil taoismus. Dynastie Soei a Tang ve druhé

polovině prvního tisíciletí dovoluji hlásání mazdeismu, nestoriánství a podporují brzy buddhismus, brzy konfuciánství a opět brzy taoismus. Mongolskou dynastií Yüen, která byla v ohledu náboženském velmi snášenlivá, vystřídává domácí čínská dynastie Ming, jež vládla až do roku 1644. Poslední císařská dynastie tatarsko-mandžuská Tsing byla svržena revolucí v roce 1911. Za posledních tří dynastií největšího vlivu u dvora císařského se domohli hlasatelé obnoveného konfuciánství tak zvaní literáti.

P r a m e n y.

O dějinách a písemnictví staré Číny poučují nás kanonické knihy zvané *king*. Za klasické knihy čínského starověku jsou považovány: 1. *I - k i n g*, kniha Proměn, spis o věštění a diagramech císaře Fohi-ho a jeho nástupce 2. *Š u - k i n g*, kniha dějinných listin, jež obsahuje zlomky dějin o prvních třech dynastiích čínských, 3. *Š i - k i n g*, kniha zpěvů, sbírka to prostonárodní poesie z doby dynastie Čeu, 4. *L i - k i*, kniha obřadů, 5. *Č u n - t s h i u*, kronika o událostech v knížectví Lu, sepsaná Konfuciem. Kromě těchto klasických prvořadých knih ve velké vážnosti jsou menší knihy a komentáře pocházející od žáků Konfuciových. Čínské posvátné knihy byly přeloženy do latiny Angelem Z o t t o l i m ve sbírce: *C u r s u s l i t e r a t u r a e S i n i c a e m i s s i o n a r i i s a c c o m o d a t u s*, do angličtiny Leggem, francouzsky Pauthierem, do němčiny a jiných světových jazyků.

I. Prvotní náboženství Číňanů.

Zprávy o původním, nejstarším náboženství čínském jsou nám dochovány v knize zpěvů Ši-king a v nejstarší knize čínských dějin Šu-king. Nejstarší náboženství Číňanů byla víra v *J e s u a n a h o B o h a*, čistý *m o n o t h e i s m u s*. Nejvyšší bytost nazývali kočovní Číňané Shang-Ti čili Svrchovaný Pán, nebo prostě "Ti", Pán, Vladař. "Z názvu je tedy zřejmé, že je uznáván o s o b n í B ů h, nejvyšší bytost

nade vším"/1/. Usedlí Číňané zabývající se rolnictvím nazývají později nejvyšší bytost Hoang-Tien /Nejvyšší Nebe/ nebo Tien čili Nebe. Někdy se vyskytuje výraz Hoang-Tien-šang-ti čili Svrchovaný pán nejvyššího nebe. Pojmy Vladař a Nebe se dokonale kryjí. Pozdější víra v pět svrchovaných pánů nebes označená posvátným číslem pět je vlastně vírou v jediného, nejvyššího Pána, jak to vždy zdůrazňovali čínští vzdělanci. Číňané totiž počítají pět živlů, pět světových stran /sever, jih, západ, východ a střed/, tudíž pět svrchovaných Pánů je jen jeden nejvyšší Pán a je to paterý projev jedné a téže nejvyšší bytosti. /Srovnej: Dr.Jos.Hanuš: Náboženství v Číně-3.sv. Bohovědného slovníku-str.347/. Kult vzdávaný nejvyšší bytosti je velmi jednoduchý. Zprvu nebylo v Číně ohrámů ani kněžstva. Císař obětoval sám na posvátné hoře čínské T' a i š a n u Vladaři nebe a kouřem vystupujícím z oběti k nebi byly oznamovány Svrchovanému Pánu události říše. K poznání vůle nebe později bylo pěstováno věštění a hadačství ze zjevů nebeských, z podivuhodných diagramů a jiných pomůcek. V neviditelném světě Svrchovanému Pánu pomáhá množství nebeských duchů zvaných čínsky " š e n ". Od-duchů nebeských se lišili pozemští " k i ", kteří byli jakýmsi geni hor, řek, půdy, žní atd. Š a n g - T i byl podle staročínských zkazek tvůrcem nebe /Tien/, otcem všech duchů /šenů/ a též stvořitelem prvního člověka Puan-ku. Podle starobylých záznamů čínských dějepisců Lo-pi-ho, Čao-kang-tsi-ho a jiných prý se první člověk klaněl Pánu nebes, žil v ráji, ale pro svou neposlušnost byl z ráje vypovězen.

Oblíbená učta k předkům je data pozdějšího. V Číně se všeobecně věřilo v posmrtný život lidské duše. Spojení mrtvého s jeho pozůstalými přáteli a potomky naznačovala dřevěná nebo kamenná deska s nápisem jména zesnulého a výpočet jeho ctností, jež byla ve velké uctě v každém čínském domě. Za dynastie Čeu během prvního tisíciletí před Kristem učta

1. W.E.Soothil: The three Religions of China-Oxford University Press 1923.-str. 120.

a bázeň před duchy zemřelých vzrůstá a rozvíjí se v tak zvaný manismus. Podle přesvědčení čínského duše zemřelých si žádají uctivé pochování těla v rodné půdě, dále pokrmy, jež požívají. Jinak trestají a se mstí svým nedbalým pozůstalým. "Kult předků se tudíž stává podstatným kultem Číny"./2/. Původní víra v jednoho Boha u lidu čínského poněkud ustupuje mnohobožství, zbožnění duchové předků a nejhrubší pověry zatlačují čistou víru v nejvyššího Vládaře do pozadí. Úpadek mravní, neřestí všeho druhu, které se rozmohly důsledkem nesvárů politických, nesou s sebou též i úpadek náboženský. Rozmáhá se pověrečné věštění a při všech důležitých počinech obracejí se Číňané k věštbám, aby z nich poznali vůli nebes.

II. Čínští reformátoři.

Rozvrat politický, mravní i náboženský vyvolal snahy o obnovu u dvou velkých myslitelů čínských, kteří skoro současně chtěli najít správnou "cestu nebe" ke ctnosti a mravnímu obrození národa čínského. Jsou to: Lao-tsi a Kong-fu-tsi. Laotsi byl spíše filosof. Přemýšlel o původu věcí. Kong-fu-tsi pak byl spíše politik, který odmítal abstraktní úvahy a myslel jako čínští předkové. Oba dva se zaznamenali v čínských dějinách jako největší synové svého národa, nebyli však nějakými reformátory náboženskými, nýbrž jen mysliteli v oblasti filosofické a mravní. To třeba mít stále na paměti.

A. L a o t s i. O Lao-tsim /latinsky Laocius/ víme velmi málo. Někteří znalci čínských starožitností /sinologové/ dokonce popírali pravost životního díla Laociova, knihy Taote-king, jiní pak vykládali její vznik z vlivů buddhistických. Není ani přesně zjištěno, kdy Lao-tsi žil. Anglický sinolog Soothil udává jako rok narození Laocia rok 604. před Kristem. Tvrdí se o Laociovi, že byl správcem archivu a pokladu

2. W.E.Soothil: The three Rel. of China-str. 181

na císařském dvoře dynastie Čou. Podle svědectví Ssi-ma-tshiena v Letopisech Ssi-ki, jehož se přidržuje i náš význačný sinolog, Dr. Rud. Dvořák, Lao-tan /Starý mistr Tan/, jež navštívil Konfucius, je osoba totožná s Lao-tsim. Starý filosof, tehdy již 87-letý, jednals daleko mladším Konfuciem velmi odměřeně a ten po svém návratu o něm prý pronesl: "Dnes jsem viděl Lao-tsiho a mohl bych ho přirovnati k jezdcí". Když úsilí starého filosofa o nápravu mravního života na dvoře císařském se setkalos neúspěchem, odchází Lao-tsi na západ do neznámých končin, když před tím napsal pro dobro lidstva svou knihu Tao-te-king. Ovšem legendy pocházející z pozdější doby vyzdobily postavu Laociovu a jeho činnost oslavnými zkazkami a zejména v době, kdy "Starý mistr" byl předmětem téměř božské úcty.

Učení Tao-te-king.

"Lao-tsi byl filosof neobyčejně hluboký, originální"/3/. Přemýšlel o původu věcí. Jeho filosofická soustava je v podstatě dualistickým pantheismem. Základem všeho je Laociovi "Tao". Je to síla, z níž se vyvinuly principy stvoření: mužský yang a ženský yin. Oba tyto principy proniká a souladně pojí vystupující dech "khi". Tao je prvotní příčinou všeho a vzorem pro všechno tvorstvo. Do lidského života vstupuje Tao jako mravní zákon pod podobou ctnosti "Te". Z toho důvodu nazývá starý myslitel čínský svou knihu Tao-te-king. Neosobní Tao existoval prý již před Svrchovaným Pánem prvotního náboženství čínského, neboť "vše pluje v oceánu Tao". Z těchto metafysických úvah vyvěrají praktické důsledky, vlastně celá mravouka taoistická. Člověk na prvním místě má prohlubovati své poznání, že je jedno s Tao a proto stačí zaměřiti

tomuto středu veškerou pozornost a nevšímati si jednotlivostí. Podle mravouky Laotsi-ovy dále člověk má přísně pečovati o hygienu těla

3. Dr. Jos. Hanuš: Náboženství v Číně.-V. Kotrba, Praha 1921-- str. 5.
Otisk z III. svazku Bohovědného slovníku.

i hygienu duše, aby vášněmi nevyčerpal své síly a dožil se vykázaného sobě počtu let. Věřící taoista, který je přesvědčen o totožnosti svého já s Tao a je si vědom, že nevysílil ani svého těla ani své duše, klidně očekává konec svého života a nemá obav před smrtí. Zemřítí pro vyznavače taoismu znamená jenom odložiti užívaný šat a zaměnití jej za lepší. Přívrženec filosofické soustavy Laociovy, již nazýváme taoismem, nezasahuje do dění světa, všemu ponechává volný průběh. Proto taoisté ostře odsuzují a zavrhuji války. Moudrostí jest očekávati v pokoji trvalý odpočinek za hrobem, kdežto veškeré pachtění se v životě za něčím je vrcholnou pošetilostí.

Kniha Laociova pro odchylné názory, jež byly cizí čínskému duchu, nebyla pojata mezi kanonické knihy čínské a Tao-te-king je v Číně poměrně málo znám. Z žáků Laociových byl nejslavnější Čuang-tsi, celá filosoficko-mravní soustava Laociova je známa pod názvem taoismus a její stoupenci slují Tao-ssi. Taoismus v duchovních dějinách čínských hrál význačnou úlohu, z původní filosofické soustavy se pohněhlou rozvinulo pověrečné náboženství lidové. Čínští císaři občas podporovali taoismus a lidu se zamlouvalo učení Lao-tsiho, že je třeba všem věcem dáti volný průběh a ničeho nepodnikati. K tomuto hmotařskému názoru o klidném pozemském blahobytu taoismus připojil vášnivou touhu po prodloužení pozemského života a nesmrtelnosti. Při styku s buddhismem přejal mnoho prvků z tohoto cizího náboženství. Dokonce za císaře Čena r. 1017 po Kr. taoismus se stal náboženstvím státním. Lidový taoistický bůh - " N e j v y š š í Č i s t ý " byl tehdy prohlášen za praotce panující císařské rodiny, císař taoisty je prohlášen za syna nebes a prostředníkem mezi císařem a nejvyšším bohem se stal Lao-tsi. Taoisté vzdávali císaři počtu téměř božskou. Ba císař Hoei r. 1115. prohlásil "Nejvyššího Čistého", který byl uctíván jako nejvyšší bytost taoisty, totožným se "Svrchovaným Pánem" prvotního náboženství čínského. Taoismus jako státní náboženství přijímá rozličné názory buddhistické

a konfuciánské o posmrtné odplatě. Náboženský synkretism je skutečně výrazným rysem čínského taoismu.

B. K o n g - f u - t s i . Konfucius, čínsky Kong-fu-tsi, se narodil kol roku 551 před Kristem v Hiang-šang-pingu v knížectví Lu, v nynější provincii Šantungu. "Jeho matka slula Čing-tsai z rodiny Yan a byla druhou manželkou Šu-liang-tsi" /4/. Ve třech letech ztratil otce a hmotné poměry jeho matky nebyly příliš skvělé. V devatenácti letech se oženil a stal se dozorcem skladišť knížecích. Již tehdy byl známý, neboť Čao-kung, kníže v Lu, mu posílá u příležitosti narození prvorozeného dítěte darem dva kapry. Později je povolán do hlavního města dynastie Čeu, kde se podle legendy setkává s archivářem Lao-tsim, který prý k němu pronesl: "Jsi jako člověk, který tluče na buben, aby našel prospalý spánek." Tímto výrokem "Starý filosof" zaujal odmítavý postoj k úsilí svého současníka, který usiloval vytrhnouti z úpadku současnou společnost zavedením moudrých nauk minulosti. Roku 501. se stává Konfucius ministrem státu Lu, zavádí pevný řád a spravedlnost a získal si všeobecnou důvěru. Ale vladař státu Tshi získává darem osmdesát krásků knížete Ting-Kunga a záhy mravokárce je ode dvora propuštěn. Konfucius odchází r.484. rozmrzen ode dvora a věnuje se nyní studiu starých dob čínských, vydává zapomenuté staré letopisy /Šu-king/, uspořádává knihu starých obřadů /li-ki/a jiné kanonické knihy. Řídil školu, kde na 3.000 žáků uváděl do slavné minulosti čínské vlasti. Zklamáný myslitel ve svém stáří se stává podivínem. Jak byl pověřčivý, je zřejmo z příhody, jež se stala na honu knížete Ngai. Bylo totiž zastřeleno zvíře podobné antilopě, jednorožec Kilin, o němž slýchal Konfucius, že se ukázalo jeho matce při jeho narození. Zestárlý mistr, když spatřil zabité zvíře, zvolal s pláčem: O, Kiline, proč jsi sem přišel. Jako Kilin je zvláštní mezi zvířaty, tak i já jsem něco zvláštního mezi lidmi, to zvíře

4. Rudolf Dvořák: Chinas Religionen. I-díl-Konfucius und sein Lehre-Münster 1895.-- str. 8.

mi přineslo konec. Nikdo z nás nepochopil, cest svých nenastoupil, mudro zemře!" Pak už pověřivý Konfucius nepromluvil, ulehl a po sedmi dnech zesnul ve 73 letech svého života podle zpráv r. 479. př. Kr.

Učení Konfucia. Kong-fu-tse byl prohlašován za zakladatele čínské literatury, jindy za původce čínského náboženství, nebo též za vlastního tvůrce čínského státu. Chceme-li správně ocenit Konfucia, třeba si uvědomit, že nebyl ani tvůrcem ani reformátorem náboženským, nýbrž opravdovým Číňanem v pravém slova smyslu, skutečným staročíňanem. Neboť "myslil jako předkové, věřil jako oni. Jako staří Číňané věřili v Nebe, ve Svrchovaného Pána a prozřetelnost, chtěl i on poznati cestu nebe"

/5/. Veškerou činnost soustřeďuje na učení "cesty nebes", totiž na mravní spořádání života. Jeho učení není v podstatě náboženské, nýbrž má ráz mravoučný. Konfucius zdůrazňuje tři všeobecné ctnosti: vědění, lidskost a statečnost, které se mají uplatnit ve všech pěti společenských vztazích: mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi, mezi staršími a mladšími, mezi přáteli a druhy a konečně mezi vrchností a poddanými. Vedle oddanosti k státu/loyalty/ kladl největší důraz na oddanost/pietu/ v rodině. Zavázal nejpřísnější povinností otce, aby pečoval o rodinu totiž o manželku a děti, od dětí vyžaduje naprostou poslušnost vůči rodičům, mladší mají v rodině poslouchati starších, předpisoval úctu ke stáří a vzájemnou lásku.- Po této stránce si získal Konfucius nesmírné zásluhy a právem se nazývá největším synem říše "Středu", neboť upevnil rodinné svazky ve své vlasti. Stran náboženství bylo by bezprávné na Konfuciovi spatřovati v něm atheistu, naopak rovněž je neoprávněné, když na druhé straně je považován za zakladatele vlastní náboženské soustavy nebo dokonce prohlašován za původce čínského náboženství vůbec".

/6/.

-
5. P.L.Wiegand: *Chine /Religions et doctrines/-Diction.Appl.-D'Ales -1925./ Beauchesne-Paris-- str. 514.*
6. Srov.: Rud.Dvořák: *Konfu- tse und sein Leben-Münster 1895-o.c.--str.218.*

Žáci Konfuciovi byli nazýváni Tseng-tsi a z nich se nejvíce proslavil Meng-tsi známý pod latinským jménem Mencius. Obhájci Konfucia tak zvaní literáti zaujali odmítavý postoj k hlasateli účinné bliženské lásky Meiti-mu, který někdy byl zván čínským Ježíšem. Ve století 12. po Kr. konfuciánský reformátor Čuhi hlásá atheismus a hmotařský monismus, který činí podkladem novokonfuciánství. Zprvu zakladatel nového směru "čuhismu" se svými přívrženci byl pronásledován, ale za císaře Li byl prohlášen za ideálního vykladatele Konfucia a za velkého učitele. Podle čuhismu neexistuje Bůh ani prozřetelnost. Vesmír a všechny věci v něm sestávají ze dvou principů: li/formy/ a khi/látky/. Pod působením tvaru látka se vyvíjí ve dvou střídavých obměnách yang a yin. Nesmrtelnost duše je prý výmyslem buddhistů. Učení čuhistické je v podstatě hmotařským monismem.

Že učení Konfucia se rozšířilo po celé Číně a dokonce Konfucius se stal předmětem božské úcty, bylo zásluhou žáků Konfuciových, kteří pro své vzdělání byli zvaní literáti. Literáti opisovali knihy, šířili na školách vzdělání, usilovali si získati přízeň císařů. Již v roce 57. po Kr. dosáhli toho, že z rozkazu císařského byl zaveden kult Konfucia po celé říši, od r. 628. bylo Konfuciovi obětováno ve chrámech. Nikdo nemohl dosáhnouti hodnosti mandarína, literáta, dokud neprodělal školu literátů a nevzdal povinný hold Konfuciovi podle předpisů. Teprve r. 1907 byly zrušeny výsady literátů a bylo jim odňato právo zkoušeti státní úředníky a dozor nad obřady.

III. Buddhismus v Číně.

Než ani taoismus ani konfuciánství neodpovídaly na životní náboženské otázky čínského lidu. Za císaře Ming-tiho se objevuje poprvé v říši čínské buddhismus pod podobou pozdější složky zvané m a h a j á n a m. Byl to kul nesčetných buddhů, žijících v nebi nebo přicházejících na svět pod postavami Bodhisattvů. Zvláště dynastie Tsin přes odpor literátů

podporuje buddhismus a Čína na počátku 5.stol. po Kr. je takřka poseta buddhistickými kláštery a chrámy/pagodami/. Mluví se v této době o 30.000 pagodách a o 2 milionech buddhistických mnichů a mnišek v Číně. Buddha pod názvem Foh je uctíván jako nový čínský bůh a prostý lid má oblíbeného Omitofoh-a, vtěleného to Buddhu Amitabha. Podobně u čínského lidu velmi bylo oblíbeno božstvo Kuan-yin, buddhistický Avalokitešvara, jež si představovali jako bohyni s děťátkem.

Závěr. Všimneme-li si blíže náboženství v Číně, seznáme, že není možno dělit Čínu na tři oddělené oblasti náboženské: konfucianismus, taoismus a buddhismus. Všechny tři prvky se snoubí v jeden celek a navzájem se nevyklučují. Číňan může být klidně současně buddhistou, konfucianem i taoistou.- Prvotním náboženstvím starých Číňanů byl monotheismus, víra v jednoho Boha. Když však se rozvíjela v Číně hmotná civilisace, pohnutě se projevuje mravní a náboženský úpadek. Nepomáhají ani snahy Konfucia o mravní obrození a o návrat k starým tradicím čínským. "Ani taoismus ani buddhismus nepřidaly nic hodnotného ke staré čínské ideji Boha, naopak přispěly k její degradaci"/7/. Všechny tři uvedené soustavy: taoismus, konfucianismus i buddhismus jsou stejnou měrou odpovědné za úžasné rozmnožení bůžků a zbožněných svatých, jimž nevědomý lid vzdával úctu božskou a tak se zatemňovala pravá víra v Boha.

3. Náboženství Japonska.

Ethnologové a prehistorikové se shodují v tom, že původními obyvateli ostrovů japonských byli Ainu-ové, pravděpodobně příbuzní kmenů uralo-altajských. V době předdějinné asi na počátku prvního tisíciletí před Kristem přistaly na ostrovech japonských kmeny mongolské a malajsko-čínské, které si podrobily původní obyvatelé, s nimiž se částečně též

7. W.E.Soothil: The three Religions of China-Oxford 1923--str. 132.

smísily, a tak vznikla rasová směs nynějšího národa japonského.

Do dvacátého století žili Japonci svým svérázným národním životem.

Ale na počátku nynějšího století došlo k úžasné přeměně ve všech oblastech hmotného pokroku, pro niž nemáme v dějinách lidstva obdoby.

Národ, který se po staletí úzkostlivě bránil vlivu a styku s civilizací křesťanskými, soustřeďuje nyní všechny své síly, aby si osvojil moderní techniku. Jedině oblast náboženská a mravní zůstává v Japonsku téměř nedotčena proudy západního myšlení.

Dějinný přehled vývoje náboženského.

V náboženských dějinách Japonců možno rozlišovati trojí údobí: údobí starého, předbuddhistického šintoismu, údobí buddhismu, který se ovšem přizpůsobil prostředí japonskému /6-18. st. po Kr./ a údobí obnoveného čistého šintoismu, který můžeme též označiti jako šintoismus moderní.

Šintoismus je prvotním náboženstvím starých Japonců, jež v dějinách zjišťujeme. Výrazem Šinto, který je původu čínského a znamená "cesta bohů" byly označovány starobylé tradice národní i náboženské v Japonsku a odlišovala se jím stará víra japonská od víry nové, jež byla přinesena do Japonska z Číny, totiž butsúdó neboli buddhismus. Středem šintoismu je úcta k e "k a m i". "V původním významu kami znamenalo to, co je "nahore", "výše" a vyjadřovalo se jím vše, co budilo bázeň a úctu"/1/. Postupně slovo "kami" v lidové mluvě znamená božstvo a odpovídá asi řeckému ouraniones nebo latinskému superi a coelicoli. Mezi "kami" se rozlišují dvě skupiny a to božstva přírodní a božstva lidská. Kami přírodní jsou zosobněné síly přírodní jako světlo, oheň, vítr, dále geniové hor, řek, moře atd. Nejoblíbenější a nejznámější mezi přírodními kami byla sluneční bohyně Amaterasu. Božstva čili kami lidská jsou vlastně zbožnění slavní lidé, z nichž nejslavnější je zakladatel

1. Jos. Dahlmann: Les religions du Japon-str. 230.-/Huby:Christus-Beauchesne/ - 1944.

císařské dynastie japonské, Jimmu Tenno. Staré zkazky japonské jsou zaznamenány ve dvou slavných národních eposech: Kojiki a Nihongi z 8.st.-po Kr. a vypravují o nesmírném množství těchto božstev /8 miliard/.

Významnou událostí pro náboženské dějiny Japonců je vstup buddhismu na půdu japonskou v 6.st. po Kristu. Od té doby Japonsko se svou civilizací se vyvíjí souběžně s Čínou a Indií. Čím bylo Řecko a Řím pro Evropu, tím pro Japonsko byla Čína. Dějinné prameny nás poučují, že kol r. 552 byly přineseny mikadovi Kimmei-ovi buddhistické knihy a obrazy. Císař se staví příznivě k novému náboženství přes odpor svých rádů, kteří byli nadšenými přívrženci domácí víry. Buddhismus pohnal a stává se nositelem nové civilizace, která ovládá "nebeské císařství" až do 18.st. Po dlouhá staletí buddhističtí bonzové měli v rukou duchovní vedení národa japonského počínaje mikadem a konče jeho nejnižším poddaným. Bohaté písemnictví, podporované nádherným kultem, seznamuje lid s životem a učením Buddhy, který je nazýván v Japonsku Šaka. Buddhismus se přizpůsobuje domácímu prostředí a pohostinsky přijímá stará, národní božstva do svého Pantheonu. A tak povstává jakási směs náboženská s kompromisem mezi vírou starou a novou, která je známa pod názvem Ryobu-Šinto.

Než starý šintoismus nezaniká, naopak přežívá vše. "Cesta bohů" byla tak úzce spojena s japonským prostředím, že tato země byla nazývána "zemí bohů", šinkoku. Srdce lidu bylo spjato se starými tradicemi národními. Asi kol roku 1700. vzniká nové hnutí, jež bývá označováno jako "obrození čistého šintoismu". Japonští vlastenečtí spisovatelé upírali své zraky ke starobylým památkám svého národa. Heslem nového hnutí bylo: "Návrat k japonské antice". Kromě sumaraje Keišia se proslavil studiem starobylých svědků japonských pradějin, eposů Kojiki a Nihongi, "otec antic-kého studia japonského", Mabuši a zvláště jeho žák, Motocri. Tento vynikající zastánce čistého šintoismu vydává monumentální dílo 44.svazkový

Komentář o starých dějinách japonských "K o j i d i - k e n". Láska

miruaceti vlastní u japonských vlastenců, kteří těžce nesli, že
bonkové Shinto se stali služebníky v předsíni Buddhově, probouzí nadšení
pro dům císařský, jehož klíva Mikado byl uzavřen šogunem, jakýmsi
majordomem císařského paláce v Kiotu. Revoluce r.1868 smetla šogunát
a Mikadovi se dostává naprosté moci. Na rozkaz nové vlády buddhistické
pagody jsou proměněny ve chrámy šintoistické a bonzové buddhističtí
musejí ustoupiti šintoistickým kanuši-ům. Vláda japonská přesně rozli-
šuje šintoismus národní a náboženský kult šintoistický. /Srovnej výnos
ministerstva Výuky v Japonsku z 22.IX.1932/. Dnes svatyně šintoistické
jichž je v říši Mikadově na 140.000, jsou státem chráněnými památkami
a šintoističtí kněží "kanuši" jsou vládními úředníky.

N á b o ž e n s t v í J a p o n c ů

V náboženství Japonců se tudíž setkáváme se třemi soustavami.
"Šinto neboli cesta kami je první cesta, po níž šli lidé japonští a vy-
volává vzpomínky na minulost. Júdo, konfucianismus je cesta spravedli-
vého prostředí a zaměřuje k přítomnosti. Butsudo neboli cesta Buddha
se vztahuje k životu budoucímu a je cestou, na níž třeba zemřít, aby
se došlo života budoucího"/2/.

I. Shinto.

V náboženství Shinto shledáváme dvojí prvek: kult přírody a kult
duchů. "Cesta bohů" je vlastně kultem jevů a sil přírodních, jež si sta-
ří Japonci zbožňovali. Úcta a zbožnění duší císařů, rozličných hrdinů
a slavných předků japonských je doplněním tohoto zbožnění. "Jedním slovem
národní náboženství starého i moderního Japonska se musí vymeziti jako
spojení kultu přírodního a kultu duší" /3/. V náboženském a národním

-
2. A.Vincent: Shintoismus /Diction. de Théolog. cath.-Vacant-1939-XXV
Létouzey-Paris/- str. 2021.
 3. Jos. Dahmann: Les religions du Japon-c.c.--- str. 246.

podání se setkáváme s umělým mythem, který osvětluje jasně toto dvojí pojetí, z něhož vyšla "cesta bohů". Mythos, který uchovaly pozdějším pokolením kompilace z doby poměrně pozdní /8.st po Kr./ eposy Kojiki a Nihongi, líčí stvoření nebe a země, původ bohů a původ národa japonského. Podle tohoto dětsky prostinkého mythu na počátku stvoření se objevuje stvořitelský pár, bůh Izanaghi a bohyně Izanami. V oceánu vod vytvářejí první ostrovy japonské a množství nižších božstev. Izanami při zrození božstva ohně se smrtelně popálila a zemřela. Její manžel Izanaghi hledá svou družku v podsvětí, ale s hrůzou prchá odtud a pak se umývá v řece. Při jeho očišťování se tvoří další božstva, jako bohyně slunce Amaterasu, bohyně luny, zlý bůh Susano a jiní. Nebeští bohové posílají na svět vnuka bohyně Amaterasu, Nininghi-ho, který zakládá nebeské císařství na zemi. Od něho pochází císařský rod Mikadů. Je tudíž velmi pravděpodobné, že nejstarší památky o japonských tradicích, eposy Kojiki a Nihongi, byly vytvořeny uměle za tím účelem, aby dokazovaly božský původ rodiny Mikadů.

V pantheonu šintoistickém se snadno rozeznají: božstva přírodní a božstva, jež vznikla zbožněním duší předků. Kami na prvním místě jsou božstva přírodní. Sedm pokolení božských bytostí, z nichž sedmé je představováno božským párem Izanaghi a Izanami, je jenom malým předvojem obrovského množství 800 miliard Kami, kteří zaplňují japonský pantheon. "Svým počtem a svou měnlivostí připomínají latinská božstva "numina"/4/. Šinto, jak je známe v dějinné době, tudíž nezná jediné nejvyšší božstvo. Ani oblíbená bohyně světla a růstu, sluneční Amaterasu, není božstvem nezávislým a její moc sahá jenom ku hranicím království stínů Yomi v podsvětí. A m a t e r a s u má mnoho slabostí ženských. Rovněž velké úctě se těšilo božstvo země a rostlinstva, O k u n i a dále božstvo hojnosti, jež zajišťuje výživu japonského

4. Alex.Brou: Japon /Diction. Apol.-B'Áles-II.tome-Beauchesne 1924/- str. 1200.

lidu, U k e M o s h i. Velmi oblíbeným lidovým bohem byl Inari, původně bůh rolnictví, který byl představován jako velebný stařec s bílým vousem jezdící na bílé lišce.

Zdá se pravděpodobné, že staří Japonci neznali původně kultu mrtvých. "Zbožnění určitých zesnulých dlužno připsati vlivu buddhismu"/5, Mezi zbožněnými předky první místo zaujímal mikado Ojin Tenno, který v 6. st. po Kr. byl ztotožněn s mongolským bohem války Hašimanem. Později byl zbožněn i císařský ministr Sugahura. V posledních desetiletích bylo povýšeno na dvacet osob, které se zasloužily o císaře a o vlast úředním nařízením císařským mezi kami a jsou uctívány ve chrámech.

K u l t š i n t o i s t i c k ý.

Šintoistický kult se projevuje dvojím způsobem, jednak úctou kami a duchů ve chrámech a pak uctíváním duší zesnulých ve svatyních rodinných. Nejvyšším knězem šintoistickým je sám Mikado a v důležitých okolnostech koná osobně náboženské obřady. Kněží šintoističtí se nazývají Kaminushi neboli držitelé bohů. Dnešním vládním úředníkům, kteří spravují šintoistické svatyně, se dává název jinkwau. Jejich posláním je konání obětí, předřikávání modliteb a dozor nad chrámy. Na rozdíl od buddhistických bonzů si neholí hlavy a nosí obyčejný oblek občanský. Konají též různé náboženské obřady i v rodinách jako různá žehnání, obřady pohřební, zažehnávání a jiné.

Nejslavnější svatyní národní je šintoistická svatyně v Isé, již je vyhrazen název Miya čili státní svatyně. Rovněž je slavný chrám Hašimana, boha války v Kiotu a svatyně zbožněného Temmanga na Kiušiu. Kněží šintoističtí přinášejí ve svatyních ráno a večer oběti, které mají za účel očistiti od rituálních poskvrn a spočívají pravidelně v předkládání pokrmů a nápojů nejvíce užívaných v Japonsku. Modlitby zvané norito jsou přednášeny ve starobylém jazyku japonském a prosí se v nich jedině

o dobra časná. Zajímavé jsou obřady očištné, z nichž nejdůležitější je národní očištný obřad zvaný Oharai.

Kult mrtvých je zaměřen k duším zesnulých, jež nazývají Japonci "mitama" /vznešený duch/. Toto pojetí odpovídá pojmu "dii manes" u starých Římanů. Středem kultu mrtvých v rodinné svatyni je vznešený dům duší /Mitamaya/. Je to skříňka z bílého dřeva s dvojím otvorem, v níž je uložena destička "Tamashiro", na níž jsou vepsána jména zesnulých. V době pohřbu se "dům duší" otevírá, aby se v něm mohl usídlit duch zesnulého. "Dům duší" je jakýmsi olářem předků a rodinným chrámem v miniatuře. Duch zesnulého se podle přesvědčení pozůstalých stal kami a má právo na úctu i oběti pozůstalých.

Než i v Japonsku v nejstarších dobách byla idea jednoho Boha, nejvyšší bytosti, jež byla v pozdějších dobách zatlačena do pozadí natu-
rismem /uctíváním jevů přírodních/ a manismem /úctou duší předků/. Ale z poměrně pozdních literárních památek národa válčením zdivočelého těžko lze přesvědčivě dokázat tuto skutečnost jako tomu je u jiných národů.

II. Japonský buddhismus.

Japonský buddhismus, který po 15 století téměř ovládal myšlení japonského národa, možno rozdělit na buddhismus lidový a buddhismus sekt. Buddhismus přichází do Japonska pod podobou pozdější složky zvané Mahajánam. Novému náboženství otevřela cestu do srdcí japonského lidu trojí nauka mahajánského buddhismu. Na prvním místě buddhistická nauka o vykoupení zaplnila prázdnotu šintoismu ohledně posmrtného života. Mahajánští bonzové slibují po smrti ráj, obydlený množstvím buddhů. Dále mahajánská mravouka, jež našla opory ještě v mravouce Konfuciově, vyplňuje citelný nedostatek starého náboženství, jež nemělo mravních příkázání. Pro lid mravní závazky byly shrnuty do pěti hlavních příkázání zvaných Gokai: Nezabíjeti, nesmilnití, nelháti, nekrásti a nepíti opojných nápojů.

Vlivy konfuciánství znamenal v Japonsku již od 3.st. po Kr. Laická mravouka čínského myslitele hlavně zdůrazňovala pietu v životě rodinném a věrnost k vlasti, jež u japonských rytířů samurajů byla vystupňována až k harakiri /čestné sebevraždě/. Všeobecně tato mravouka je známa pod výrazem Gorin. Tudíž "v mravouce třeba lišiti, co je specificky buddhistické a co pochází z konfucianismu"/6/. Konečně buddhismus si získával lid uctíváním model. Z Buddha v mahajánismu se stal bůh, sochy Buddhovy se skříženyma nohama na květu lotosu, s jednou rukou pozdvíženou jakoby k vyučování zdobí všechny pagody japonské. Podobně jako v Číně velké úctě a oblibě se těšila bohyně K w a n n o n, matka milosrdenství, již si představovali s množstvím hlav, rukou i nohou. Často si ji též znázorňovali jako matku sedící s dítětem na klíně.

Vnitřní dějiny japonského buddhismu jsou vlastně dějinami tvoření sekt. Japonské buddhistické sekty usilují dojiti blaženství nirvány buď vlastním úsilím a pak se mluví o "s v a t é c e s t ě" /Shodo-mon/ nebo zdůrazňováním odevzdanosti se do milosrdenství Amida Buddha, který je prvotním zdrojem světla i života. Pak jde o druhou cestu "č i s t o u" /J o d o - m o n/. První cesty se drží sekty: Hossó, Šégon, Tendai, Singon, Zen a Niširen. Po druhé cestě pak kráčejí dvě velké školy: Jódó a Shin. Též se nazývá tento směr "brána čisté země". "Vliv buddhismu nezměnil vnitřně náboženské ideje starých Japonců. Přistavěl k domácí tradici tradici cizí, k pantheonu kami připojil pantheon nový. Pod vlivem umění buddhistického chudičský chrám kami se proměňuje v architektonickou stavbu, ale v nitru samých šintoistických tradic se nemění nic. "Cesta bohů" zůstala tak jako byla před patnácti věky"/7/.

K ř e s ť a n s t v í v J a p o n s k u.

Svatý František Xaverský v roce 1549 přistal v Kagošimě a na Kiušiu a ve svých "Epistolae japonicae" píše příznivě o domorodcích: "...mravní

6. Alex.Brou: Japon-/Diction.Apolog. de la foi catholique-Ales-II.tom./ str. 1206.

7. Jos. Dahlmann: Les religions du Japon-o.c.-str. 303.

a čistí Japonci". Křesťanství se rychle ujímá a zvláště za šoguna Nobunaga se rychle šířilo, tak že kol r. 1603 bylo křesťanů na 600.000 a měli dokonce svou katolickou universitu. Bohužel, později šogun Hideyoši z osobních důvodů pronásleduje křesťany a zvláště kněží "bateres" jsou prohlašováni za úhlavní nepřátele země. Desítky tisíc mučedníků svou krví dosvědčují svou věrnost Kristovu náboženství.

V současné době jsou podmínky pro šíření křesťanství v Japonsku opět příznivější, neboť šintoismus je nemohoucí a buddhismus v očích Japonců je značně zdiskreditován. Ale velkou překážkou pro křesťanství je japonský duch náboženského eklekticismu a lhostejnosti. Mluvčím tohoto neblahého zaměření japonského je známý myslitel Fukuzava. Podle jeho názoru stačí k tomuto účelu každé náboženství. Doslovně píše: "Podle mého názoru není mezi tím a oním náboženstvím jiného rozdílu než mezi čajem zeleným a čajem černým. Ať se pije ten nebo onen, účinek je stejný. Učitelé náboženství jsou jako prodáváci čaje a každý usiluje své zboží umístiti na nejlepší místo. Náboženství je jako šat, který si oblékáme a svlékáme podle pohodlí". Tato povrchnost a náboženská lhostejnost japonských vzdělanců, i když vyciťují dobře, že duchovní základy dnešního Japonska jsou otřeseny, zastírá jejich zraku správné výhledy.

4. Náboženství babylonsko-assyrské.

Úvodní poznámky.

Ještě před sto lety náboženství Babyloňanů a Assyřanů bylo známo jen z rozptýlených zmínek biblických a z vyprávění světských spisovatelů, zvláště ze zlomků třísvazkového díla "Babylonika" neboli "Chaldaika" sepsaného knězem Bálova chrámu v Babylonu, Berósem /z 3.st.př.Kr./.

Dnes však vykopávky v Assyrii a Babylonii odkryly zříceniny starých měst jako Ninive, Ašur, Ni-puru, Babylonu a jiných, a bylo nalezeno tisíce ~~starých~~ ~~pamětí~~ ~~z~~ ~~klínovým~~ ~~písmem~~ od nejstarších dob až do posledních století před Kristem. Byly objeveny dvě ohromné dvorní knihovny krále

Assurbanipala obsahující na 20.000 hliněných tabulek, jež jsou dnes většinou uloženy v British Museum. Jsou též bohatým pramenem pro studium náboženství babylonského a assyrského. Rovněž objevený zákoník Hammurapiho vzbudil oprávněnou pozornost v celém učeném světě. Anglické, americké, německé a francouzské vědecké výpravy soustředily množství materiálu pro novou vědu, jež je zvána assyrologie. Ačkoli v museích je již sebráno mnoho látky, přec assyrologie nedošla dosud tak daleko jako egyptologie. Podařilo se sice rozluštit klínové písmo, jež semitští Babyloňané a Assyřané přejali od svých předchůdců nesemitských Sumerů, německému badateli Grotefendovi a anglickému Rawlisonovi, ale protože je to písmo slabikové a pojmové /ideogramové/, je třeba značného důvtipu, cviku a znalosti k správnému přečtení klínopisných tabulek. A podnes ještě mnoho tabulek, jež jsou uschovány v museích a knihovnách evropských i amerických, nebylo ještě přeloženo. Proto třeba doznati, že naše bezprostřední znalosti o náboženství babylonsko-assyrském jsou dosud neúplné a prozatimní.

Dějiny Mesopotamie. Území mezi dvěma veletoky Eufratem a Tigridem, které nazývali Řekové Mesopotamií /Mezřičím/ bylo již po dlouhá tisíciletí před Kristem osazeno pilnými obyvateli. Tamější usedlíci využívali dvou příznivých předpokladů pro vysokou zahradní kulturu, totiž teplého podnebí a umělého zavodňování. Dnešní Irak se opět vrací k starému zavodňování a zmenšuje plochy pouště, již se stala tato úrodná země po obsazení dobyvateli tureckými. - Nejstaršími nositeli náboženského života v Mesopotamii byli nesemitští Sumerové neboli Šumírové. "Jeden z jejich knížat Lugalzaggisi z Uruku kol r. 2700 před Kristem sjednotil pod svým žezlem mnoho malých sumerských státek a tím otevřel dlouhou řadu předasijských velkých států"/1/. Ke konci třetího tisíciletí Sumerové ustupují Semitům, kteří se ujímají vedení v Mesopotamii. Sumerská řeč však dlouho

1. Albert Schott: Babylonische Religion ----- str. 43.
 /Carl Clemen: Die Religionen der Erde-München-1927./

žila jako řeč náboženského vyjadřování. Nejslavnější postavou vladaře, jehož hlavním městem byl Babylon /Babilu znamená "brána bohů"/, je na počátku druhého tisíciletí Hammurapi /Hammurabi/, současník Abrahama. Je to nejzajímavější osobnost babylonských dějin a snad Orientu vůbec. Jeho říše zahrnovala v sobě nejen Babylonii a Assyrii, ale Hammurapi byl vrchním vladařem nad Syrií a Kapadocií a snad i nad Egyptem. V zimě r. 1901-2 francouzská expedice našla v Susách na ohromném kameni vytesaný slavný zákoník Hammurabi-ho. Hammurapi byl knížetem pokoje, pravým otcem svých poddaných na místě Božím. V té době obyvatelé Mesopotamie byli na vysokém stupni kultury. Hammurapi učinil na dlouhá tisíciletí středem dějin přední Asie výhodně položené obchodní město Babilu a středem náboženství babylonského místního boha Marduka. Později sice po několik století úpěli Babyloňané v područí indogermánských dobytelských národů Hetitů a Kasitů, ba dokonce i bojovných sousedů Elamitů, ale přes to vše Babylon zůstal duchovní metropolí Orientu. Všichni vládci v Mesopotamii byli přesvědčeni, že jsou u cíle svých túžeb, když obsazením Babylonu na sebe strhli lesk prastarých králů-kněží. Ve 14.st. před Kr. přicházejí v Mesopotamii na scénu semitští Assyrové. Moc národa hetitského zlomil assyrský vladař Salmanassar I. a ve 12. st. se proslavil svými výboji Tiglatpileсар I. Jeho nástupce Tiglatpileсар III. opět vytvořil světovou říši v Přední Asii. Sargon II. začíná pak svou vládu dobytím Samarií r. 722. Než poněmáhle se vyčerpává síla vojenského státu assyrského. Ninive bylo posledním hlavním městem veleříše assyrské. Nejmnocnějším nepřitelem Assyřanů byl jim poplatný kníže babylonský, Nabopolassar, jemuž se podařilo na krátko vytvořiti kvetoucí říši novobabylonskou /602-539/. Politika novobabylonská znamenala zničení státu judského a dobytí Jerusalema. Než sláva Babylonu končí r.539, kdy slavné město padlo do rukou Peršanů.

Náboženství babylonsko-assyrské.

Náboženské klínové písemnictví babylonské lze rozdělit na pět skupin: Jsou to popisy věštek a znamení, dále zapřísahání, modlitby a chvalozpěvy, pak různé obřadní příručky a mythy.- "Po stránce náboženské Babyloňané a Assyrové se téměř neliší"/2/. Oba národy byly velmi zbožné. Celý veřejný jejich život byl proniknut zbožností, ale i život soukromý byl prohrát myšlenkou závislosti na nadzemských mocnostech. Babylonsko-assyrské náboženství je potud monotheistické, pokud zdůrazňuje jedinou velkou, božskou moc, jež se projevuje lidem v rozličných jevech vesmíru a zvláště hvězdnatým nebem. Pro tento rys se připisuje náboženství babylonskému ráz astrální. Nádherná, hvězdnatá obloha na semitské kočovné /nomádské/ kmeny působila v tom smyslu, že povýšili hvězdy, z nichž usilovali vyčísti vůli jediného, nejvyššího Boha, nakonec na místo samého Stvořitele a uctívali hvězdy jako samostatné, osobní bohy. A tak původní monotheismus upadl do mnohobožství. Monotheistický podklad babylonského náboženství byl předáván jen tajně v esoterických naukách, o čemž svědčí babylonská lyrika zračící se tak věrně v kajících žalmech babylonských. "Na předdějinný monotheismus v Babylonii poukazuje dále název boha ilu, podobně jako u Arijců jméno deus. V době Hammurabi-ho se setkáváme s krásnými a oslavnými názvy jako: Ilu-am-ranni /Bože, pohled na mne; Iluturam /Bože, obrať se ke mně/, Ilu ma-ilu /Bůh je Bůh, Šuma-ilu-la a jiné./3/.

B a b y l o n s k á t h e o k r a c i e .

Kol r. 3000 př.Kr. Mesopotamie nebyla ještě říší stejnorodou, byla rozdělena na množství malých států v čele s některým městem. Každé město mělo za svého pána nějakého boha, jímž prý bylo založeno, ten měl tam chrám a žil uprostřed svého lidu, aby přijímal jeho pocty, lid svůj

2. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.-- str. 164.

3. Srov.: Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-- str.165.

chránil a bojoval po jeho boku v době války. Hlavní bůh měl kol sebe celý sbor bohů podřízených, úředníků, ministrů a jiných služebných božstev.-Viditelný vládce, král státu a města, se nazýval zástupce a kněz boha /p a t e s i/. Podle přesvědčení poddaných byl pro tento úřad vyvolen bohem a měl svou moc od boha a byl vlastně plnomocníkem božským před lidmi. Mesopotamský despotismus byl proto daleko bezohlednější než egyptský nebo římský v době císařské. Ale mesopotamská knížata si byla vědoma nejen svých práv, nýbrž též své odpovědnosti před bohy. Králové mesopotamští byli spíše jakýmsi pastýři svých národů, nikoli tyrany v obvyklém slova smyslu a jako zástupci lidu svého byli povinni se káti za jeho hříchy a tím utišovati hněv bohů.

P o s t a v y b o h ů b a b y l o n s k ý c h a a s s y r s k ý c h.

Starý sumerský bůh A n u byl uctíván jako král bohů a bůh nebe. Jeho manželkou je bohyně Antu a jeho dcerou Ištar. Bůh Anu záhy ustupuje do pozadí a byl uctíván jediné v městě Uruku /Erech/, městě to bohyně Ištary a byl tam nazýván Dér. Vedle Anu vystupuje pán země a vzdušné říše, E n l i l. Byl nazýván prostě Bel neboli Pán a jeho městem až do doby perské bylo město Nippur. Bůh vodstva, moudrý E a, pán města Eridu, byl považován za ochránce všech řemeslníků, nemocných a kouzelníků. S i ' n byl uctíván jako bůh měsíce a Šamaš jako bůh slunce; oba měli svá střediska úcty, Sin v Ursu a Harranu, nám známých městech z doby Abrahamovy, a Š a m a š v městě Larše a Sipparu. V době Hammurabiho /podle assyrologů je to biblický Amrafel/ vystupuje do popředí babylonský bůh M a r d u k. "Marduk jako říšský bůh v Babylonu je výtvozem kněžským"/4/. Podle mythu ostatní bohové mu podstoupili dobrovolně vládu. Marduk se stává bohem jarního a poledního slunce a tím pánem veškerého života. Podobně i Tammuz, milenec Ištary, je bohem jarního rostlinstva a byl oslavován hlavně v mythu "O sestoupení Ištary do podsvětí". Ištar

4. Friedr. Jeremies: Semitische Völker in Vorderasien--str. 533.
I.Bd.1925-/Lehrbuch der Religionsgeschichte
v.Chantepie d.l.Sausaye-/

je bohyně babylonská, jež v sobě zahrnuje všechny ženské postavy bohů podobně jako v Egyptě bohyně Isis. Je jasnou hvězdou Venuší, je matkou bohů a královnou nebeskou, bohyní války a lovu. Je též prohlašována za bohyni smyslné lásky, čímž se jí dostalo nedobrého věhlasu, jehož původně neměla. O název hlavní svatyně Ištary se přela města Erech, Agade, Ninive a Arbele. - Vedle uvedených hlavních božstev pantheonu babylonského existovala ještě další druhořadá božstva. Byl to Nebo neboli Nabu, bůh města Borsippu, který měl podobný úkol jako egyptský Thot a rovněž byl ztotožňován s hvězdou Merkurem a stejnojmenným bohem řeckým. Assyrové velmi uctívali boha války Ninurta, dále boha podsvětí Nergala s jeho manželkou Ereškigal. Assyřané celkem na babylonském světě bohů nic nezměnili. Jedině postavili v čelo bohů boha svého starobylého města Assura a jemu dávali přednost před ostatními. Bylo by únavné se zabývat dlouhou řadou druhotných božstev babylonsko-assyrských jako: Nindara, Galalim, Kadi, Mami, Zamana a jinými, jejichž názvy nedovedeme správně dosud vysloviti. Nebeští bohové byli všeobecně zvaní v Mesopotamii I g i g i, kdežto božstva země a podsvětí Anunáki.

S o u s t a v y b o h ů.

Vzájemný obchodní styk mezi městy mesopotamskými a pozdější sjednocení celé země přimělo básníky a kněze, aby vytvořili ve světě bohů soustavy. Jednou z těchto zajímavých soustav je babylonská soustava vytvořená v eposu o stvoření, v níž je zřejmý úmysl nadřaditi babylonského boha Marduka nad starobylou trojicí bohů: Anu-Enlil-~~En~~. Je to zde učiněno jemným způsobem, totiž tím, že bohové dobrovolně předávají vrchní nadvládu Mardukovi, který za ně bojuje. Nový vládce vesmíru je prohlašován za syna boha Ea a za synovce boha Anu. Později nahrazuje starou trojici božskou, která vládla na nebi, zemi a moři, trojice nová: Sin-Šamaš-Ištar, což jsou vládci měsíce, slunce a Venuše. S ostatními hvězdami jsou uváděni v souvislost a to Marduk s Jupiterem, Nabu s Merkurem, Nergal s Marsem, Ninurta se Saturnem a tak během doby v Babylonu se vyvinula soustava sedmi božstev.

"Účelem soustav bohů nebylo pouhé jejich řadění, nýbrž též překonání polytheismu"/5/. Toto úsilí po monotheismu se zračí jasně v textu zachovaném ze 6.st.př. Kr., v němž Ninib je ztotožňován s Mardukem, bohem síly, Nergal je líčen jako Marduk, pokud je bohem války, Enlil je líčen jako Marduk, pokud je bohem vladařem, Sin je vykreslen jako Marduk, pokud osvětluje noc atd. Z těchto seznamů a soustav bohů dlužno vyvozovati, že Babylončané a Assyřané měli sklon k monotheismu i v dobách pozdějších, ale neuvedli své snahy ve skutek. Zachovali si až do konce jakýsi monarchický polytheismus, neboť hlavní bůh byl v čele bohů a pánem vesmíru.

Z b o ž n o s t a m r a v n o s t v M e s o p o t a m i i .

Babylonští bohové byli uctíváni ve chrámech. Chrámů byly považovány za obydlí bohů na zemi. Jen v Babylonu bylo na 43 chrámů. Vedle chrámů stála stupňovitá věž zvaná zikkurat se 2,3 až 7 stupni. Na nejvyšším místě věže byla svatyně. Věž boha Marduka byla na 90 m vysoká, stejně i dole dlouhá a široká. V Borsippu jednotlivá poschodí věže měla barvu planet. Všechny chrámy babylonské byly nadány majetkem a kromě toho věřící platili desátky, z nichž byly udržovány bohoslužby a kněžstvo. Prostředníky mezi bohy a lidmi byli původně sami králové, kteří byli současně velekněžími. Proto jeden z nápisů babylonských nabádá důrazně: "Bojte se boha a ctěte krále." Kněží babylonští byli zvaní "čistí" nebo "pomazaní" a kněžství bylo dědičné. Známe na 30 rozličných názvů kněžských spolků. Nejvyšší stupeň kněžství tvořili astrologové a věštcí neboli baru. Svou vědu odvozovali od boha Šamaše, který ji prý zjevil sedmému z prvních desíti prakráľů. Pozorovali různá nebeská znamení a z nich vysuzovali na budoucnost. Prorok israelský Ezechiel, který dlouho žil ve vyhnanství v Babylonsku na poč. 6.st.př.Kr., nás spravuje o věštách babylonských věstců, zmiňuje se o králi babylonském, který

se dotazuje věstců, zda má táhnouti proti Rabathu, mestu Ammonitů, či proti Jerusalemu. Nejobvyklejším způsobem věštění bylo pozorování vnitřností obětních zvířat/na př. jater-hépatoskopie/. Jiný způsob se dál pozorováním obrazců oleje, jež se tvořily na vodě a jiné. Neméně bylo důležité postavení kněží zaklínačů. Jejich úkolem bylo odvracet neštěstí, pohromy, nemoci a podobná zla od lidí a p ř í s á h á n í uraženého boha. Babyloňané uctívali kromě bohů též celou řadu duchů dobrých i zlých. Věřili, že všechny nemoci a neštěstí jsou dílem zlých démonů, zejména sedmi hlavních démonů, kteří sídlili na poušti. Znali ovšem též duchy strážné. Proto formule, jež odříkávali zaklínači, byly zaměřeny proti různým zlým démonům, jako na př.: Uttuku, Šedu, Alu, Ekkimu a jiným. V Mesopotamii byly i kněžky, ženy to zasvěcené božstvu, jež byly zaměstnány jako chrámové služebnice, ale byl mezi nimi i značný počet opravdových obětních/hieročů.

Babyloňané i Assyrové byli velmi zbožní. Uctívali své bohy obětní, modlitbami, svátky, průvody i hudbou. Lidské oběti nelze z dokladu prokázat, ale v obětních modlitbách je zřejmá myšlenka zástupnictví; obětní zvíře mělo na sebe vzítí hříchy člověka a svou zástupnou smrtí ho očistiti od vin. Velký počet chvalo zpěvů, jež se zachovaly z dávné minulosti babylonské, svědčí vroucím, náboženským myšlením a cítěním starých Babyloňanů a Assyřů. Jedním z nejkrásnějších hymnů je chvalo zpěv k bohyni Ištar, který patří do sbírky "Modlitby pozdvížených rukou". Zní takto: "Vzývám tě, vládkyně vládkyň, bohyně bohýň, Ištar, královno světa, vládkyně lidí!- Moctná, jsi kněžnou-vznešené je jméno tvé. Ty, o světlo nebes i země, silná dcero Sinova, vládkyně zbraní--- Pomoz panovnice nebe i země, pastýřko pozemšťanů. Bohyně mužů, Ištar, bohyně žen jejíhož usnesení nikdo nemá. Kam milostivě shlédneš, žije mrtvý, uzdravuje se chorý, nabývá práva neprávý, který spatří tvou tvář." (Příklad z knihy: Babel und Bibel-Friedr. Delitzsch/. Babyloňané a Assyřané se obraceli k bohům, když toužili od nich něčeho dosáhnouti,

jako uzdravení nebo přízeň a podobně. Kromě modliteb liturgických měli též množství modliteb pro soukromou potřebu. V zachované korespondenci z doby novobabylonské se vyskytuje často: "Modlím se po všechny dny." Nebo syn píše svému otci takto: "Po všechny dny se modlím k Nabu a Nana za život svého otce a na úmysly svého otce se modlím v Ezidu" /byl to chrám boha Nabu v Borsippu/.

Právní názory babylonské poznáváme podrobně ze zákoníka Hammurabi-ho z rozhraní 3. a 2. tisíciletí před Kristem. Jsou velmi podobné israelským předpisům v zákonu Mojžíšovu, ovšem babylonské předpisy jsou původu čistě lidského. Podle přesvědčení Babyloňanů každý hřích má v zápětí trest již v tomto světě. Různá zaklínání, zapřísáhání a říkadla nás poučují o tom, že zažehnávač nebo zaklínač hledal příčiny zla ve hříchu člověka. Kajícím vyznáním a modlitbou se hleděl zbožný Babyloňan usmířiti s rozhněvaným božstvem a zvláště v kajících žalmech prosil o slitování.- Babyloňané neměli tudíž nějakého zvráceného smyslu mravního, naopak projevují v některých okolnostech velmi citlivé a jemné svědomí. Poměr k bohu je velmi blízký, bůh podle víry babylonské provázel a ochraňoval člověka jako své dítě, ovšem odstupoval od něho, když se dopustil hříchu. Pro Babyloňany byla právě tato opuštěnost od bohů největší kletbou hříchu. Byli přesvědčeni, že zlo, jež trpěli, je trestem za chyby a proto tolik zdůrazňovali nutnost smíru. Byla to ovšem jen bázeň služebná. Mravní pojetí hříchu u Israelitů bylo však daleko vyšší a čistší.

P o s m r t n ý ž i v o t.- Víra v posmrtný život duše byla v Babylonsku všeobecná. Podle názoru babylonského říše mrtvých je země temnot a není z ní možný návrat. Město mrtvých je obklopeno sedmerymi hradbami a vládkyní tohoto království je Allatu neboli Ereš-kigal, manželka boha Nergala. Babyloňané věřili též v posmrtný soud, jež konají soudci Anunnaki. Posmrtná říše je zvána též Kigallu neboli pustá země. Dosud nebyla nalezena nějaká zmínka o babylonské víře ve zmrtvýchvstání těl. Babyloňané pochovávali těla mrtvých do země,

aby "stín" člověka se mohl odebrat do "domu temnot". Zajímavě líčí posmrtnou říši známý mythus "Cesta bohyně Ištar do pekel", podle něhož tam hledá bohyně vodu života, aby jí mohla probudit k životu svého mrtvého milence Tammuz-a.

Babylonské mythy.

Mythy jsou jenom druhotným pramenem pro dějiny náboženství. Avšak třeba k nim přihlídnouti, poněvadž jsou úzce spjaty s náboženstvím babylonským. Nejznámějším je epos o stvoření zvaný "Enuma eliš" /"Tam nahoře"/ podle počátečních slov /podobně biblická Genese je zvaná Brešith podle počátečních slov: Na počátku--"/. Mythus vypravuje o tom, jak bohové povstali z chaotické dvojice Apsu a Tiamat. Z vod povstávají bohové Anu, Bel a Ea, a pak se zrodil syn Ea-ův, Marduk a ostatní bohové nebeští. Vzniká boj mezi Tiamat a nebeskými bohy, neboť Tiamat je chtěla vyhubiti. Marduk vítězí nad Tiamat /chaos/ pomocí kouzelných formulek, rozpoltí ji a vytvoří nebe a zemi. Účelem stvoření země je, aby zde mohly býti vybudovány chrámy bohům. Myšlenkovým podkladem tohoto mythu, jenž je popsán v sedmi zpěvech na sedmi tabulkách, jsou přírodní úkazy v babylonské rovině a zvláště boj jarního slunce se zimní nepohodou, dobou dešťů a bouří.

Zajímavá je též báje o prvním člověku A d a p o v i, jež se vypravovala v Eridu, prastarém městě, kde byl uctíván bůh Ea. Adapa měl za povinnost střežiti a pečovati o bohoslužbu Ea v Eridu. Bůh Anu byl žárlivý a proto volal prvního člověka do svého nebe. Ale bůh Ea mu radí, jak se tam má chovati. Velký rozruch vzbudil objev Jiřího Smitha, kterému se podařilo nalézt zlomky klínopisných tabulek vypravujících o babylonské potopě, o níž se již před tím vědělo ze zpráv Bercsovyých. Nejzajímavěji o ní vypráví epos G i l g a m e š. Hrdina Gilgameš navštívuje svého předka Utnapištim-a /je to jakýsi babylonský Noe/ a rád by na něm vyzvěděl, jak došel nesmrtelnosti, po níž on sám tolik toužil.

A tu mu vypravuje Utnapištim, jak se zachránil od potopy. Bohové: Anu, Enlil a ostatní totiž chtěli město Surippak zničit potopou pro hříchy lidstva, bůh Ea však prozradil úmysl bohů svému oblíbenci Utnapištim-u a poradil mu, aby si vystavěl velkou loď, v níž by se zachránil se svou rodinou a se svým majetkem. Po potopě se sami bohové zhrozili zkázy, již způsobili. Nakonec se smilovává i Enlil a učinil Utnapištim-a a jeho ženu nesmrtelnými.

Podobně je zajímavý mythos o Ištaru a Tammuz-ovi, který velmi připomíná egyptský mythos o Osiris-ovi a Isidě. Tammuz byl uctíván již v době starosumerské jako vrátný a přímluvce v nebi u boha Anu. Tammuz je vlastně dvojnák Ištaru a je symbolem obnovující se síly přírody. Lidová představivost zde měla velké pole možností. Dítka Tammus a panensky zahalená Ištar značí každoroční jarní pučení, ale Tammus umírá pro žárlivost a lásku Ištarinu. Zoufalá bohyně chce mrtvého milence vysvobodit z podsvětí. Ištar-Tammus jako dvojice neobsahují toliko motiv růstu a motiv hvězdný, nýbrž naznačují též pravdu, že neumírněná smyslová láska skrývá v sobě smrt.- Tyto myty nelze srovnávat s vypravováními biblickými v Genesi o původu světa, stvoření prvního člověka a o biblické potopě, neboť vyvěrají z naprosto odlišných pramenů.

Babylonské náboženství a Starý Zákon.

Babylon po dlouhá tisíciletí byl představitelem mesopotámské kultury a právem byl zván "mozkem Asie". Dodnes vděčíme za mnoho starým Babylónanům, stačí se zmínit o mincovnictví, kalendáři, sednidenním týdnu, dvacetičtyřhodinovém dni, dvanactiměsíčním roku a jiných vymoženostech. Ačkoli je nesporné že kulturní vliv Babylonie na ostatní národy byl značný, přece není možno připustit vylučnou platnost tak zvaného panbabylonismu. Tento směr totiž považuje astrální a mytologický světový názor babylonský za směrodatný pro celý svět a všechny vegetační i jiné myty ostatních národů odvozuje z babylonských.

Z propagátorů panbabylonismu jsou nejznámější bratři Jeremias-ové, Winckler a jiní. Někteří panbabylonisté začali vztahovati vliv babylonský i na Starý Zákon a dokonce se objevila brožurka: "Mojžíš, Ježíš a Pavel, tři varianty Gilgameše". Ježto pod vědeckou rouškou bylo popularisováno mnoho omylů, třeba si všimnouti upřílišených závěrů nadšených obdivovatelů Babelu.

Různé obdoby, s nimiž se setkáváme v israelské archeologii a biblickém písemnictví a současně u mocných sousedů israelských na Eufratu, jsou jen všeobecné a nesmějí nás másti. Lidská přirozenost je vždy a všude podstatně stejná se svými tužbami, sklony i slabostmi náboženskými. Proto při modlitbě vnější projevy bohopocty jsou všude velmi podobné, na př. člověk pozvedá ruce k nebi při modlitbě, kleká, nosí v průvodech posvátné obrazy, modlí se litanie atd. Rovněž idea o b ě t i je v základě ve všech náboženstvích. Očista ať již skutečná nebo jenom symbolická pomocí omývání, přenášení posvátné moci vzkládáním rukou a jiné náboženské úkony jsou věci odpovídající všeobecným náboženským sklonům lidské přirozenosti. Proto by bylo nemístné z takovýchto všeobecných obdób vyvozovati předem naprostý vliv babylonského náboženství na náboženství židovské. Delitzschova kniha "Babel und Bibel" způsobila mnoho rozruchu hlavně svým zajímavým podáním. Je pravda, že Babyloňané a Israelité měli některé obdobné náboženské představy a pojetí, avšak to lze vysvětliti společným semitským původem. Náboženství Starého Zákona je zjevením ve vlastním slova smyslu, jímž byli pověřeni proroci národa vyvoleného. Svým čistým monotheismem etickým a svým nadpřirozeným rázem vyniká Starý Zákon nesrovnatelně nade všemi náboženstvími předkřesťanskými. Proroci israelští ostře odsuzují Babylon jako nevěstku a tyranku, která ohrožuje pravé náboženství Boží sváděním k pohanství a krutým pronásledováním /Srovnej: Isajáš 14,47; Ezech.21,24/. Jenom slepec by nemohl postřehnouti vznešenost důsledného mravního monotheismu ve všech knihách Písma svatého Starého Zákona, který nesrovnatelně vyniká a stojí

naš dušnými mlhami polytheistického pojetí bohů a magií zatíženou mravoukou náboženství Babylonu. Zajisté v babylonském písemnictví, jež představuje náboženské myšlení mnoha pokolení, není vše mravně zvrácené nebo jen pověrou."/6/. Pod nánošem spousty mythických představ a polytheistických pojetí lze odhaliti Boha Stvořitele, jenž řídí svět, který trestá lidské hříchy a s nímž se možno dostat do styku modlitbou. Ale toto přirozené náboženství babylonské nesnese srovnání s náboženstvím národa vyvoleného, jež má zřejmý ráz náboženství zjeveného.

Náboženství ostatních národů v Přední Asii.

K a n a n e j c i a A r a m e j c i.

Země Kanaan byla obydlena před příchodem Abrahamovým národem semitským, který se smísil s původními obyvateli chamitskými. Zprávy, jež podává 14. hlava Genese o stavu země Kanaan v době Abrahamově, je potvrzena klínopisnými doklady. Hlavní božstva Kananejců byla: Hadad, který odpovídal babylonskému božstvu bouře Rammanu; byl bohem fenického města B y b l o s. Dalším božstvem byl Ba'al, který byl nazýván též Adon nebo Melek "Pán" a konečně Astarte. Kananejci stavěli svým bohům chrámy na výšinách. Tak oltář v T a ' a n e k u byl vytesán do skály na hoře. Kananejská bohoslužba byla smyslová a hrubá. Obětovaly se i lidské oběti, obětované děti byly spalovány /Srovnej vyprávění o Molochu-Deuter.12,31/.

Příbuzní Kananejci byli A r a m e j c i, kteří ve druhém tisíciletí před Kr. obsadili severní Syrii. Uctívali rovněž Hadad-a pod názvem Ba'al nebo Marnas /Náš Pán/. "Velmi stará a největší mezi bohyněmi semitskými byla Astarte, již Massoreté zovou Aštoreth a z níž Řekové učinili Afroditu, se nám jeví jako bohyně plodnosti"/7/. V Syrii byla

-
6. Albert Condamin: La religion des Babyloniens et Assyriens-str. 753.
/Hrubý: Christus-Paris Beauchesne 1944/.
7. Raym.Louis: Les religions sémitiques-Diot.Apol.IV.-str.1296.
D'Ales-Beauchesne Paris 1928.

známa též pod názvem Athar nebo též pod všeobecným názvem Atargitis. Byli jí zasvěceni kněží kleštenci /Gallové/, kteří prováděli v ženském oděvu k její počtě divoké tance.

F e n i č a n é.

Feničané patřili ke starší skupině přistěhovalých Kananejců a měli svá nejslavnější města blízko moře. Nejproslulejší byl Tyrus /"Brána národů"/ Sidon, Berytus /Beirut/, Byblus a jiná. Tento obchodní národ, jenž byl všude známý a nikde oblíbený, koná cílevědomou osidlovací politiku a jedním z nejmočnějších měst koloniálního panství fenického bylo punské Karthago. Města Tyrus a Sidon posilovala kananejské pohanství a byla stálým nebezpečím pro národ israelský. Feničané uctívali své bohy pod rozličnými názvy: Baal, Adon-Pán, Melek-král, Milkart-Královna, Astarte, Ešmun neboli Adonis, v Karthagu byla známá Tanis, karthaginská to Astarte. V popředí náboženství starých Feničanů byli hlavně tři postavy bohů: Melkart v Tyru, Astarte a Adonis. Melkart je vlastně Baal. Pro jeho rys sluneční jej nazývali Řekové Apollon. Kananejští Feničané svým ohavným zvykem lidských obětí připomínají americké Aztéky. Starozákonní zmínky /Jos.6,26; Král.3,22/ vyprávějí o strašném poblouzení t.zv. "ceně prvorozeného", jež spočívalo v tom, že pod práh nově stavěného domu bylo ukládáno prvorozené dítě, aby byl dům chráněn proti zlým duchům. Neméně ohavný byl zvyk, že při veřejném neštěstí byly konány lidské oběti. Tak při dobývání Tyru Alexandrem Velikým nebo Karthaga Scipionem tekla proudem lidská krev při obětech dětek bohu Molochovi.- Astarte byla uctívána jako matka přírody, byla vnitřně spříbuzněna s Kybele, Isidou, Afroditou a Demeterou. Římané nazývali karthaginskou Astarte, již byly zasvěceny v městě desky Tannit, karthaginská "D e a c o e l e s t i s". Dvojice Adonis a Astarte je vlastně fenická obměna k dvojici Tammuz-Ištar, Osiris-Isis, Kybele-Attis. Po celém světě helenském byly oblíbeny tak zvané zahrádky

d n i s o v y, totiž hrnky s rychle kvetoucími květinami, které symbolisovaly vzrůst a zánik krásného Adonisa.

H e t i t é .

V Kapadocii, Armenii a Malé Asii současníky říše babylonsko-assyrské a egyptské byly dva státy Chatti a Mitani. Vytvořil je statečný národ Hetitů. Pro nás je tento národ tím významnější, že jeho písmo rozluštil a jeho indoevropský původ dokázal český učenec, Bedřich Hrozný /Die Sprache der Hetiter-1907/. Cenné vykopávky v Boghazkoí, kde byly odhaleny památky po bývalém hlavním městě hetitském, nás poučují, že Hetité mluvili řečí indoevropskou, ale psali písmem klínovým. Pokud máme zprávy o náboženství vyhynulého národa hetitského, pohyboval se v linii pohanských kulturních národů. U Hetitů byl velmi uctíván bůh bouře T e š u b. V jedné státní smlouvě mezi oběma státy hetitskými jsou uváděni jako ručitelé smlouvy bohové: Tešub, Sin-Šamaš, Ea-Anu-Enlil, Mithra-Varuna-Indra. To svědčí o tom, že na území Hetitů se prolínaly tři náboženské oblasti: maloasijská, babylonská a arijsko-vedická /Mitani/.

M a l á A s i e .

Malá Asie, zvaná kamenný most mezi Východem a Západem, je v dějinách náboženských mimořádně důležitá. Na její půdě docházelo ke styku nejrozličnějších národností a nejrozmanitějších náboženství i kultů. Velmi známým božstvem maloasijským je "V e l k á M a t k a" frygiická Kybele, která je zvána též matkou bohů. K y b e l e byla divoká bohyně hor. Po jejím boku vystupuje její milenec Attis neboli Papas. Obě božstva jsou opředena množstvím mythů podobně jako dvojice Isis-Serapis, Ištar-Tammuz, neboť byla symbolem odumírání a znovuoživenutí přírody. Bohužel kult Kybelin zacházel do smyslných výstředností a sloužil k úmyslnému uvolnění nejtemnějších pudů. Kybele s Attisem byli oslavováni každoročně. Ozdobená jedle, jež označovala Attise, byla nesena v průvodu do chrámu Kybele. Kněží bohyně zvaní Gallové, si při průvodu, kde věřící oplakávali smrt svého boha, do krve rozdírali tělo a za zvuků fleten a bubnů zuřivě vykřikovali. Po "krvavém dnu" následovala pak jásavá oslava

zmrtvýchvstání boha Attise, přijímání nových věřících a koupel obrazů božstev. Do kultu Kybelina byl přijat i obřad zabíjení býka zvaný taurobolium a dlouho se tento kult udržel i v Římě. Ba dokonce císař Julián usiloval povznést toto maloasijské pohanství oslavnými řeči na matku bohů K y b e l e.

5. Náboženství Egyptanů.

Úvodní poznámky.

V klínovém nápisu nalezeném v El-Amarně je nazáván Egypt "Hikubta", náš užívaný název je původu helenského. Zdálo se, že tak svérázná egyptská civilisace, jejímž symbolem byla sfinga a pyramida, zůstala stejná po dlouhá tisíciletí, že neměla nějakých vztahů nebo příbuznosti s jinými antickými civilisacemi Východu a že se zrodila výlučně v údolí řeky Nilu. Vykopávky a nové objevy však nás poučují, že v Egyptě je nutno lišiti dvě odlišné rasy, jejichž splynutím teprve vznikl jednotný národ egyptský v době historické. Vlastní Egyptané byli pravděpodobně původu asijského a svou vyšší vyspělostí si podrobili prvotní obyvatele nížiny nilské. Tito domorodci byli plemenem africkým, příbuzným dnešním Berberům a Kabylům a podle zanechaných kreseb byli hlavně lovci a pastýři. Je připomínán polohistorický, mocný panovník Menes nebo též Meni /kol r. 4.200 př.Kr./, za něhož přistěhovalý sjednocený národ se usadil v dobyté zemi egyptské, stavěl zde města a vzdělával půdu. Pozdější objevy naznačují, že vzdělanost postupovala spíše od jihu na sever a že asi dobyté země přišli do Egypta přes Ethiopii.-

P ř e h l e d d ě j i n e g y p t s k ý c h.- Pro lepší porozumění egyptského náboženství je třeba si všimnouti dějinného přehledu dynastií faraonů egyptských. Obyčejně se udává třicet dynastií od prvního faraona Menesa až po Alexandra Velikého. Egyptologové zachovali rozdělení egyptských dějin na dynastie a rozlišují v nich tři až čtyři skupiny, jež nazývají říšemi nebo periodami. Tak slavný egyptolog

Lepsius dělí všech třicet dynastií, na něž rozdělil dějiny egyptské tamější kněz Manetho již ve 3. století před Kristem podle starých pramenů, na t ř i velká údobí staré, střední a nové říše egyptské. Ovšem u Manetha třeba počítati s chronologickou chybou asi 1000 let. Údobí staré říše zahrnuje v sobě šest prvních dynastií s jejich hroby u Abydu v Horním Egyptě, jejich pyramidami a mastabami u Memfidy v Egyptě Dolním. Pyramidy byly ochranné hrobky zesnulých faraonů, neboť se všeobecně tehdy věřilo, že posmrtné štěstí krále závisí na udržení jeho mumie. Mastaby, čtyřboké to stavby, byly hrobkami vznešených Egyptanů.- V údobí střední říše střediskem Egypta se stávají hornoegyptské Theby se svým bohem A m o n e m /asi kol r. 2000/. V této době se pochovávali královské mumie do velkolepých skalních paláců s galeriemi, vtesaných do skal na břehu Nilu.-Krátký čas ovládá Egypt dynastie cizích Hyksů, jež je záhy vystřídána opět panovníckým rodem domácím. Nastává doba velkých zahraničních výbojů egyptských, jimiž se proslavila hlavně 18. a 19. dynastie se svým Amenofisem /egyptsky Amenhotep/, Thutmosis-em a Ramse-m. Tehdy vyrůstají nádherné chrámy v Karnaku, Edfu a jinde. Sám Ramses III. vystavěl 65 chrámů k počtě boha Amona. Výjimkou je král Amenofis IV., který přesídlil z Theb a jehož palác byl objeven ve vykopávkách v Tell-el-Amarně. Bylo tam objeveno též mnoho spisů jeho poplatných vasalů syrských a jiných.- Po tomto vzepjetí noci egyptské přichází nezadržitelný úpadek, až konečně Egypt se stává kořistí Alexandra Velkého. Jeho vojevůdce Ptolemaios zakládá dynastii, jejímž střediskem se stala Alexandrie a za níž dochází k hluboké synkresi egyptsko-helenistické.

V náboženské kultuře egyptské znamenáme tři výrazné rysy. Je to na prvním místě konservatismus. Jako slunce a Nil po tisíciletí plní věrně své poslání, tak i lid egyptský byl věrný starým tradicím náboženským. Druhým rysem Egypta je náboženský s y n k r e t i s m u s, neboť vše, co vynalezla egyptská mysl, bylo shrnuto v jeden celek.

Ovšem egyptský synkretismus usiluje zůstat na domácí půdě, spokojuje se s božstvy jednotlivých egyptských krajů, jichž se počítalo asi 22. A třetí známkou, která je společná všem náboženstvím pohanským, je n a t u r a l i s m u s. Lid v údolí Nilu sledoval stopy božství v přírodě, ale nepropracoval se k vznešenějšímu pojetí transcendentálního Boha, nýbrž naopak egyptské náboženství končí v magii a uctívání zvířat neboli zoolatrii a teprve křesťanství vysvobodilo egyptský lid z tohoto úžasného úpadku náboženského.

P r a m e n y n á b o ž e n s t v í e g y p t s k é h o.

O náboženství starých Egyptanů podávají zprávy řečtí spisovatelé. Jsou to Herodotos, Diodoros ze Sicílie a hlavně Plutarchus ve svém spise: *De Iside et Osiride*. Vypravují však jenom to, co sami slyšeli vyprávět a pak v té době náboženství egyptské mělo za sebou již více než tři-tisícileté dějiny a bylo ve velkém úpadku. Důležitější jsou prameny b e z p r o s t ř e d n í. Jsou to četné nápisy, kresby a obrazy, zachované dobře v náhrobcích, pyramidách a chrámech, jež svědčí o tom, že Egyptané byli lid, který rád psal a maloval. Egyptské písmo je nazýváno h i e r o g l y f i c k é /posvátné znaky/, později bylo zjednodušeno kněžstvem v písmo h i e r a t i c k é a pro užívání lidové bylo používáno písmo demotického. Nejdůležitějšími prameny pro náboženství egyptské jsou: 1. t e x t y p y r a m i d o v é, jsou to hlavně hymny, modlitby, úsloví a magické formule, 2. texty v r a k v í c h z e s n u l ý c h, z nichž nejznámější je t.zv. "kniha mrtvých". Byla to sbírka kratších i delších úsloví, která měla zajistiti mrtvému věčnou blaženost Tyto nápisy po rozluštění egyptského písmo jsou dosud zkoumány a luštěny odborníky ve vědě zvané egyptologie, jako jsou: Maspero, Lepsius, Lexa a jiní.

Egyptský pantheon.

Egyptané byli národ svrchovaně náboženský. Jak dosvědčují staro-

egyptské památky, z nichž nejdůležitější byly chrámy stavěné pro bohy a hrobky stavěné pro mrtvé, středem celého životního zájmu starých Egyptanů byly dvě ideje: božství a posmrtný život.

Pro Egyptany slunce, jež z nebeského blankytu šíří proudy světla a tepla, bylo nedokonalajším obrazem božství. Představovali si, jak slunce každodenně pluje ve člunu po nebeském oceánu a vnořuje se na noc do neznámé říše, aby navštívilo říši mrtvých a ráno opět od východu se vrací. A tak i egyptské náboženství na první zběžný pohled se jeví jako náboženství přírodní, hlavně sluneční, zdá se, že Egyptané uctívali slunce nebo měsíc, nebe, zemi a řeku Nil jako božstva. Ale při hlubším studiu se zjišťuje, že to byly jenom obrazy a symboly, jež si brali Egyptané z viditelného světa pro své náboženské představy a pojetí. Avšak na dně těchto symbolů se t a j í v í r a v n e j v y š š í b y t o s t, S t v o ř i t e l e a tento pravý Bůh teprve později byl zaměněn se sluncem. Dějiny egyptské od nejstarší doby tvoří hlavně dobyvatele přišli sem z Asie a domorodé kmeny africké, a z této skutečnosti možno vysvětliti ~~dní~~ proud v náboženství. Dosti patrné jsou stopy původního monotheismu, víry v jednu, nejvyšší bytost, která podle různých kmenů a míst má různé názvy. "Idea monotheismu se čím dál, tím více zastíňuje, ustupuje kultu zbožněných herců, předků, jenž vlivem kněžských tříd zabarven byl různými báje a mythologií"/1/. Vedle víry v jednu nejvyšší bytost a později ve více bohů již od nejstarších dob u domorodců je patrný kult přírodních sil a jevů, zvláště slunce zvířat, zoolatrie, jež nabývá určitých forem později a mísí se úplně s kultem bohů vyobrazovaných představovaných se zvířecími údý. S rostoucí kulturou se vzrná zevnější náboženský kult božstev a nabývá nevídaného lesku vlivem faraonů a kněžských tříd, ale lidové náboženství ztrácí na své jednoduchosti a mizí v pověře a kouzelnictví, zvláště v uctívání

1. Jos. Hanuš: Náboženství ve starém Egyptě.- V.Kotrba-Praha 1925-str. 17.

zvířat a otrocké bázi před jejich tajemnou mocí. Takový náboženský vývoj, či přesněji řečeno degeneraci, nám staví před oči vědecké badání historicko-kritické a etnologické.

Zprvu každý kmen a každé město byly samostatné celky se svými zvyky, bohy a kněžstvy. Egypt v nejstarší době dějinné byl jakousi mozaikou kmenů usídlených v údolí Nilu. Ponenáhlu však dochází k politickému sjednocování, ale přesto každé město si žárlivě střeží své bohy a obřady jako posvátné dědictví po otcích. Záhy však nabývají vrchu jako náboženská střediska města Heliopolis, Memfis, Abydos a jiná, jež šíří úctu ke svým bohům po ostatní zemi. Jejich kněžstvo usiluje rozličné dřívější náboženské představy skloubiti v jednu soustavu a vytváří hierarchii egyptských božstev. Tak Ra se stává nejvyšším bohem v Heliopoli, Ptah v městě Memfidě, Thot v Hermopoli, Sobek ve Fayumu, Amon v Thebách. Obyvatelé uvedených měst usilovali pak aby jejich nejvyššímu místnímu bohu se podřídila božstva cizí. Čili jinými slovy byl jediný opravdový Bůh, který měl mnoho názvů, ale tytéž vlastnosti božské.

"Nejvyšší Bůh, Bůh stvořitel, se nazývá Atum v Heliopoli, Ptah v Memfidě, Thot v Hermopoli, Amon v Thebách, Horus v Edfu, Khnum v Elefantině. Ale zkoumáme-li hlouběji, poznáváme, že tato božstva všude mají též povahu, tytéž vlastnosti, tentýž úkol a že se odlišují od sebe jenou svou vnější podobou a některými případnými, vedlejšími rysy". Tak náboženství egyptské se nám nejeví jako jednolitě naukové těleso, nýbrž je to spíše směs rozličných kultů stojících vedle sebe.

Údoby staré říše. - Nejvyšším bohem egyptského pantheonu v době staré říše je Ra /Slunce/. Střediskem jeho kultu bylo město On neboli Heliopolis v ústí Nilu. Věhlas boha Ra se šíří po celé zemi a králové páté dynastie mu staví blízko Memfidy

2. A.Mallon: La religion égyptienne- Dict.Apol.d'Ales-sl.1322.
Beauchesne -1929.

ohromný chrám v Abuširu. R a je úzce spojen, ba ztotožněn se sluncem, za dne v podobě lidské s hlavou podoby kotouče koná svou každodenní okružní pouť ve člunu po oceánu nebeském a v noci pak jako A t u m R á pluje pod obzorem. Zvláštní kult měl sluneční bůh v Horním Egyptu v městě Edfu neboli Bedhetu. V době Ptolemájovců pak byl mu tam postaven ohromný chrám, který dodnes budí obdiv. V Edfu si představovali boha slunečního jako s o k o l a nebo v podobě disku-kotouče nesoucího dva chrobáky a s křídly připravenými k rozletu do prostoru.

Š u neboli Š o v a E n h u r a t neboli Onuris jsou bohové nebeští. Š u je bohem vzduchu a podpírá klenbu nebeskou. Enhurat stojí zpřímá a drží provaz. Bůh měsíční T h o t byl uctíván ve středním Egyptu v městě Šmun neboli Hermopoli. Je představován s hlavou ibise. Později ustupuje do pozadí a bývá označován toliko za náhradníka boha RÁ. Byl prohlašován za tajemníka a písaře bohů, za učitele moudrosti, již prý zjevoval lidem ve vědách a umění. Proto byl ztotožňován s řeckým Hermem.

Po slunci a měsíci třeba si všimnouti bohů nebeské klenby. Ve velké vážnosti byla bohyně Ilat-hor /doslovně "dům Hora"/. Byla znázorňována s rohy krávy. Uctívali ji po celém Egyptu a v městě Denderu byl jí zasvěcen chrám. Byla vzývána jako paní nebe a vládkyně bohů.

Bohyně B a s t t byla představována s hlavou kočky a byla považována za ochránkyni budby a tance. S o k h m i t s hlavou lvice byla považována za bohyni války. N e i t h neboli "Velká Matka" byla důležitou bohyní Dolního Egypta a byla ctěna zvláště v Saidu.

P h t a h byl velkým bohem města Memfis. K jeho kultu se druží kult Apise. Apis byl označován jako "nový život Phtaha", poněvadž se věřilo, že v posvátném býku memfidském sídlí duše velkého boha. Úcta byla prokazována zvířeti jenom proto, že v něm sídlil bůh.

S o b e k, znázorňovaný s hlavou krokodila byl uctíván jako pán vod v městě Fayumu v oblasti vodopádů.- M i n, bůh ithyfalský, byl

znázorňován s bičem v ruce.- A m o n byl velký bůh v městě Thebách. V době pyramid byl ještě málo známý a uctíván jen málo vyznavači. Za svůj věhlas vděčí faraonům nové říše.- K h n u m byl prohlašován za tvůrce země a byl uctíván v městě Elefantině. S e t h je jedním z nejstarších bohů egyptských. Byl znázorňován s dlouhým rypákem a vzpřímenýma ušima. Byl prohlašován za bratra Osirise, byl však nepřítelem světla a zlomyslný.

Nejoblíbenějším egyptským bohem byl nesporně O s i r i s, původně uctíváný v Dadu, malém to městečku v Deltě. Osirisův mythos má souvislost s rozvodněným Nilem, který pak opadává a tím je naznačena smrt Osirisova. Osiris byl též uctíván jako bůh posmrtného soudu a král říše zesnulých /Amenti/. Jeho věrnou chotí byla bohyně I s i s, jejíž tajuplný kult se rozšířil později i po celé říši římské. "Tato nejslavnější ze všech bohyň, Isis, pocházela z Deltý a opět se zdá, že asi povstala z jedné bohyň nebeských"/2^b/. Synem jejich byl bůh Horus.

Ú d o b í n o v é ř í š e.- Velké politické převraty v Egyptě měly samozřejmě též své ozvěny v oblasti bohů. Egyptský Olympe je obohacen o nové bohy, kteří byli uvedeni z Východu. Se Sethem byl ztotožněn Bál, mezi egyptské bohy jsou přijati Q u a d e š, bůh síly Reffeš, válečnice Anat, syrská Astarte a jiní. Výjimečné postavení se připisuje v tomto údobí thebskému A m o n u . Již za 12. dynastie věhlas Amona stoupá a je zván Amon Rá. V nové říši Theby se staly královským sídlem a prvním městem Egypta a proto též bůh thebský A m o n se musil státi prvním bohem v celé říši. Sláva A m o n a - R á se šíří s výboji 18. a 19. dynastie i za hranice a asijské vítězství Thutmese III. připisuje básník Amonovi. Ramses II. ve chvílích nebezpečí u Quadeše vzývá Amona jako svého ochránce a otce. Amonu byl též zasvěcen obrovský chrám v Karnaku, který byl považován za jeden ze sedmi divů světa.- Episodou je vláda Amenofise IV., který usiloval oslabiti moc kněžstva thebského

2^b. Adolf Erman: Die Religion der Ägypter.-Berlin u. Leipzig-Walter de Gruyter-1934--str. 32.

a proto opustil se svým dvorem Theby a vystavěl nové sídlo královské na planině dnes zvané T e l l - e l A m a r n a . Amon byl sesazen a jeho místo obsadil bůh A t o n /sluneční kotouč/ jako jediný a nejvyšší bůh egyptský. Ale tato násilná reforma nepřežila svého původce. Amon thebský se ujímá znovu vedoucího místa v egyptském pantheonu a udržel si je až do příchodu křesťanství.

Naskytá se zajímavý problém, jak vysvětliti v Egyptě uctívání posvátných zvířat a skutečnost, že Egypťané si znázorňovali bohy pod p o d o b o u z v í ř e e í. Abychom mohli uspokojivě rozřešiti tuto otázku, máme poměrně málo dokladů. Řečtí spisovatelé jako Herodotos nebo Diodoros a jiní popisují Egypťany jako zbožné ctitele zvířat, jež ve svých chrámech živí a uctívají jako: krokodily, hady, kočky atd. Ba vzdávají jim božskou poctu; mluvíme o t.zv. zoolatrii. Tak tomu skutečně bylo v době náboženského úpadku, avšak nikoliv v dobách starších. Předmětem zvláštní úcty v Memfidě byl býk Apis a v Heliopoli býk Mnévis. Je ale zajímavé, že ani bůh R á v Heliopoli ani bůh P h t a h v Memfidě nikdy nebyli znázorňováni s hlavou býka a přes to býk se tam těšil posvátné úctě. Někteří egyptologové usilovali zoolatrii egyptskou vysvětliti totemismem/na př. Loret/. Podle jejich soudu prý zpočátku existovaly v Egyptě knasy šakala, sokola, býka atd. Po sjednocení země totem ztratil svůj zvláštní význam a zachoval si jen význam náboženský a byl zbožněn. Pravděpodobnější a jednodušší je výklad P.Mallou-a, že totiž obyvatelé jednotlivých měst egyptských si vymysleli jako odznak a symbol svého boha určité zvíře. Usilovali tak si zachovati své náboženství a aspoň zdání politické nezávislosti /Srovnej: Heslo: Egypt - Dict.Apol.-I.-sl. 1328/.

Egyptská bohověda a mythologie.

Je jasné, že nemohla trvati dále svobodná republika bohů egyptských, když země byla sjednocena. Vládce a kněžstvo vítězné oblastí

usilují podříditi svému místnímu bohu božstva podrobených území. Tento pochod se soustřeďoval hlavně ve třech kněžských školách v Heliopoli, Memfidě a Thebách.

a/ Š k o l a h e l i o p o l s k á .- Kněží chrámu boha Rá usilují shrnouti všechny rozptýlené náboženské prvky v jednotnou soustavu. Tito vzdělanci sebrali texty pyramid a vytvořili podklad pro známou "knihu mrtvých". Současně seskupují bohy egyptské do trojic a svým způsobem vysvětlují původ světa. Podle bohoslovců heliopolských na počátku panoval chaos, temný oceán, zvaný N u n . První bůh Atum se ujímá uspořádání světa. Vystoupil v chaosu v podobě slunce a tak vznikl nejvyšší b ů h R a . Atum Rá žije ze sebe a od nikoho nic nepřijímá. Stvořil čtyři páry bohů: Šu-Tafnut, Queb-Nut, Osiris-Isis, Seth-Neftys. Š u je ovzduší, jež odděluje oblohu N u t a zemi Q u e b . Vše, co žije na zemi, pochází od Q u e b , a co na nebi, má původ od Nut. Osiris a Isis naznačují úrodnou zemi egyptskou a zúrodnující vody Nilu. Zapřísáhlý nepřítel Osirise, Seth, znamená neplodnou část Egypta, p o u š ť . Takové byly názory školy heliopolské, jež projevovaly chvalitebné úsilí po sjednocení bohů.

b/ Š k o l a m e m f i d s k á /Menofer/. Bohoslovci v Menoferu se snažili dokázati, že jejich bůh P h t a h je původcem všech bohů, tedy i heliopolských včetně Atuma Rá. Podle výkladu myslitelů memfidských na počátku existoval jediný Phtah. Chvalozpěv na Phtaha zdůrazňuje: "Vytvořil bohy, učinil města, založil vše. Umístil bohy do jejich svatyní, dal jim jejich oběti". Účelem všeho tohoto úsilí bylo oslavit Memfidu a jejího hlavního boha.

c/ Š k o l a t h e b s k á .- Názory bohoslovců thebských jsou známy z hymnů Amonových a z chvalozpěvu Amenofise II. na slunce. Hymny o Amonu byly napsány na papyru. Amon je v nich líčen jako jediný stvořitel všech věcí, jako nejvyšší pán, na němž všechno závisí, a ostatní bohové jsou jeho podřízení sluhové, Amon vítězí nad nepřáteli a je

dobrotivý ke svým vyznavačům. A m o n je jediný vladař bohů a nemá obdoby. Úsilí o sjednocení všech tří nejdůležitějších egyptských bohů je zřejmé v době Ramsa II. z tehdejšího chvalozpěvu: "Nejsou než tři bohové A m o n, R á a P h t a h ----.Skrýváje své jméno je Amon, Rá je jeho tvář, Phtah je jeho tělo. Jeho města jsou navždy určena, Theby, On a Memphis na věky--". "Je tedy vlastně jen jeden bůh, bůh sluneční, který se zjevuje ve viditelné podobě slunce a přece není prostě tím bohem"/3/. Toto náboženství sluneční odpovídá ethnologicky otcovsko-právnímu stupni egyptské kultury. Kromě zjednodušení a sjednocení božských postav v Heliopoli a jiných městech se projevovalo též úsilí

klást bohy v rodinné kroužky. Tak známe rodinu bohů: Osiris-otec, Isis-matka Horus-syn; podobně v Thebách je trojice bohů: Amon-Mut-Chenga. Hlavní bůh má však vždy rysy boha slunce. Kromě bohoslovných spekulací uvedených škol vzniklo ještě množství legend, které měly doplnit historii egyptských bohů. Tyto legendy vytvořené obrazotvorností lidovou doplněné výmysly kněžstva byly mezi lidem značně oblíbeny. Jsou ovšem jenom druhotným pramenem pro dějiny egyptského náboženství.

Známa byla legenda o oku boha Rá, jež ztratil a když bolestí slzel, podle legendy z jeho slz vznikli lidé. Jiná legenda vypráví o trestání vzbouřených lidí bohyní Hathorou. Známa je i jest však mythos Osirisovi a Isidě./Prof. Lezaucův název Osirev Eseta/. Osiris, syn boha a vnuk boha Rá, nastoupil na jeho místo. Byl to panovník moudrý dobrotivý, pod jehož žezlem Egypt žil šťastně. Jeho zlý bratr Set byl však na svého bratra žárlivý a usiloval o jeho bezvládnost. Jeho věrná Osirisova choť Isis bděla nad svým manželem, přece se po dohodě Sethovi dala usmrtit Osirise a vhoditi kousky jeho těla do Nilu. Bůh Rá posílá nařikající Isidě na pomoc svého syna Anubise, který přivádí Osirise znovu k životu a Osiris se stává again vládcem v říši mrtvých

Amenti. Syn Osirisův, Horus, se stává mstitelem svého otce. V hrozném zápase přemáhá Horus svého nepřítele a vítězství je od bohů přiřčeno Horovi. Legenda měla úspěch, protože její prvky byly l i d s k y l í - b i v é, hlavně líčená láska Osirisova k spravedlnosti, manželská věrnost a mateřská něha Isidy, synovská úcta Horova a vítězství spravedlnosti.

M a g i e a v ě š t ě n í k a z y e g y p t s k é h o n á b o ž e n s t v í .

Magie neboli kouzelnictví usiluje o to, aby si podrobila božské síly a použila jich pro své účele. V Egyptě bylo kouzelnictví velmi rozšířené a setkáváme se s ním ve všech dějinných dobách egyptských. Bylo v takové oblibě, že se nám zachovaly dokonce zmínky o š k o l á ch m a g i k ů. Úřední kouzelníci se nazývali c h e r h e b o v é a f a - r a o je míval stále k ruce. Kniha Mojžíšova Exodus se o nich zmiňuje, jak dovedli napodobovati některé divy Mojžíšovy a tak odváděli faraona od poslechnutí příkazů Hospodinových. Již texty zachované v pyramidách přinášejí množství formulek kouzelných zaměřených proti zlým bytostem. Nejslavnějším kouzelníkem egyptským byl Satni-Khamois, syn krále Ramsa II. Vypravovalo se o něm, že si opatřil knihu Thotovu, v níž byly obsaženy kouzelné formule. Hojně byly též používány kouzelné hůlky, z nichž mnohé byly nalezeny při vykopávkách. Rovněž ve hrobech byly nalezeny mnohé amulety, jež dnes plní vitriny evropských muzeí. Jsou to malé předměty z hlíny, skla, kovů, jsou většinou popsány znaky podobnými hieroglyfům a sloužily mrtvým i živým hlavně k zahánění zlých duchů.

Nejstarší věštby jsou připisovány faraonu Amenofisu I. Dělníci stavějící pyramidy uctívali tohoto krále a svěřovali se mu se svými stížnostmi. Král jim zjednával právo v podobě věštek. Tento způsob se dal i později zvláště za theokracie thebské, kdy kněz Amonův oznamoval vůli boha prostřednictvím věštek. Bohužel, toto býlí a plevel v oblasti náboženské nakonec téměř udusily pravé náboženství.

B o h o s l u ž b a e g y p t s k á .- V Egyptě byl původně nejvyšším knězem sám farao. Kněží egyptští byli zároveň učiteli lidu, národními pěvci, hvězdáři, duchovními otci umění a tvůrci boho-
vědy. V údobí nové říše stoupla autorita kněžstva Amonova v Thebách, ba dokonce zatlačovala do pozadí i moc faraonů. Po pádu 19. dynastie ne čas se zmocňuje i světské moci velekněz thebský. Kněžstvo každého chrámu bylo nezávislé a majetek, který byl prohlašován za vlastnictví bohů a mrtvých, byl mnohdy nesmírný. V každém chrámu egyptském oddělovala vnitřek chrámový od ostatního světa zvláštní stavba ozdobená fasádou, jež je zvana pylon. Za ní byl uvnitř čtvercový dvůr se sloupy, který připomínal římskou basiliku. Ve zvláštní místnosti vpředu pak stál kamenný trůn boha. Z několika papyrů thebských je nám též známa celá chrámová liturgie. Kněz každodenně vstupoval do svatyně, zapaloval tam oheň a recitoval modlitbu k tamějšímu bohu, při čemž vkládal na oheň kadidlo. Když vonný dým zahalil svatyni, přistupoval ke stánku boha, odhalil jej a pak se klaněl a recitoval modlitbu: "Buď veleben Amon-Ra, kníže nebe, nejstarší na zemi, jenž dlíš ve všech věcech, jedinečný jsi mezi bohy, nejvyšší blaho všech bohů, pane pravdy, otče bohů, jenž jsi vytvořil lidi a stvořil jsi dobytek, pane toho, co jest, jenž stvořil jsi plodonosné stromy----" /Srovnej: Dr. Fr. Lexa: Náboženská literatura staroegyptská-2.díl/.

Tato pravidelná bohoslužba se konala při zavřených dveřích. Toliko o velkých svátcích socha boha byla nesena v průvodu kněží v jakémsi člunu a byla umístěna na dvoře chrámovém, aby lid mohl též uctívat svého boha. O lidové zbožnosti egyptské nás poučují dva druhy dokladů: sošky bohů a rozličné votivní předměty. Při vykopávkách v Saisu, Memfidě, v Thebách a jinde bylo nalezeno tisíce sošek egyptských božstev. Jsou pravidelně z hlíny, sádry nebo bronzu. Zejména představovaly oblíbeného boha Osirise. Množství devocionálních předmětů je popsáno oslavnými náboha Amona, zajímavé jsou též malé sloupky s ušima, jež byly

znakem ...ování bohu z vyslyšené prosby zároveň prosbou za další vyslyšení.

Posmrtný život u starých Egyptanů.

Žádný ze starých národů neměl tak vyvinuté víry v posmrtný život jak Egypťané. Obyvatelé údolí nilského věřili v nesmrtelnost lidské duše. Rozlišovali dvě duše, která byla jakýmsi dvojníkem člověka a označovali je názvem "Ka". Tato duše na obrazech je označena znakem hieroglyfickým kdežto vyšší duše byla zobrazována symbolem ptáka s hlavou lidskou. "Vedle ní, jež vždy byla bytostí nejasnou, znali ještě duši "Ba"; ta při smrti unikla. Představovali si ji jako ptáka. Jindy si ji představovali jako leknín, jenž v noci z rybníku vykvete. Nebo jako hada, který tajemně zalézá do díry, nebo krokodila, který vylézá z proudu na břeh".^{3b} Nižší, tělesná duše "k a" je vázána na hrob, kdežto vyšší duše "b a" vázána není. - Podle víry Egypťanů po smrti přichází duše před soud Osirise. Soud je podrobně popsán ve 125. hlavě Knihy mrtvých. Osiris dle Knihy mrtvých soudí za pomoci 42 soudců. Anubis, který podle mythu pohřbil Osirise, váží srdce zesnulého na vahách. Thot, tajemník bohů, zapisuje výsledek. Před soudem duše zesnulého se vyznává ze života pozemského takto: "Buď pozdraven, velký bože. Přišel jsem k tobě, má pane, abych spatřil tvou krásu. Znáš tebe, znám 42 bohů, kteří jsou s tebou v této síni. Nehřešil jsem proti lidem, neporážel jsem dobytka určeného k oběti, nechoval jsem se neslušně na místech posvátných; nekonal jsem ničemností a nedopustil jsem se nepoctivosti--- nikdo nehladoval mou vinou, nezabil jsem nikoho a nedal jsem rozkazu k vraždě--- Jsem čist, jsem čist atd. - Nejvyšší soudce nakonec pronáší rozsudek nad spravedlivým těmito slovy: "Nechť jde spravedlivý na všechna místa, kamkoli chce před duchy a bohy. Nebude vypuzen strážci

3^b. Adolf Erman: Die Religion der Ägypter - o.c.,..... str. 210 - 211.

ode bran Amenti." Podle přesvědčení Egyptanů rukopisy "Knihy mrtvých" nikdy nepřipustily odsouzení toho, kdož je měl u sebe. Posmrtné místo blaženosti nazývali Egyptané Amenti. Někteří spisovatelé staroegyptští tvrdili, že říše mrtvých pod vládou krále Osirise je rozdělena podobně jako Egypt na 12 krajů. Egyptská eschatologie rozlišuje trojí údobí posmrtného života: samotářský život zesnulého ve hrobě, život ve společnosti blažených v Amenti a život s bohy v nebi. Tyto tři posmrtné životy se nevylučují, nýbrž naopak doplňují. Mythos o Osirisovi tvoří střed obrazu o posmrtném životě Egyptanů.

Ú t a k m r t v ý m . - Největší povinností pozůstalých zesnulého je uchovati život dvojníka "ka" ve spojení s tělem mrtvého. Zemřelý měl dále i po smrti žít, proto tělo mrtvého bylo balsamováno. Mrtvola byla zbavena vnitřností, jež byly vloženy do zvláštních 4 nádob zvaných kanopy. Do nitř těla byla vložena draselná sůl a tělo bylo naplněno vonnými mastmi a ovinuto lněnými pásy, jež byly popsány magickými formulkami a obrazy. Tak duše "ka" měla připraven opět vhodný příbytek. - Tělo zesnulého faraona bylo ukládáno do ohromných staveb pyramidových, vedle nichž byl přistavěn chrám pro předkládání obětí. Kol pyramidy královské se družily hroby egyptských velmožů zvané m a s t a b a s, v jejichž blízkosti rovněž byla kaple pro předkládání obětí/srov. Saqqarah/. V době faraonů thebských byly královské hrobky vtesávány do skalnatých hor, tak že vznikla ohromná pohřebiště palácová. Do hrobů bylo ukládáno vše, co mohl potřebovat zesnulý pro svůj posmrtný život. Zvláště jsou zajímavé sošky, které zovou archeologové "rependanty" /v egyptštině ushabtis/, jež měly za účel pomáhat zesnulým v práci, po případě je úplně zastoupiti.

Vliv egyptského náboženství.

Mezi Egyptem a Palestinou byly četné styky, vzpomeňme na Josefa Egyptského, Mojžíše a na malého Ježíše. Množství dokladů písemných

svědčí o styku faraonů a palestinských knížat. Tak Mojžíš je název egyptský, Šalamoun byl spřízněn s egyptským faraonem, do Egypta se utíkali proroci jako Jeremiáš a četní židé, kteří se obávali msty Babylonu. Tak vznikly silné židovské osady v Leontopoli a Elefantině. Přes to však egyptský duch neměl zvláštního vlivu na náboženství biblické. Zjevené náboženství si vůči Egyptu uchovalo svou vnitřní samostatnost a rozličné obdoby a příbuznosti jsou čistě podřadného významu.

Egypt se stal známým kultem Isidy. Řecká dynastie Ptolemaiovců usilovala z řeckých a egyptských prvků náboženských vytvořit náboženství nové. Hlavně byla šířena úcta k Serapisovi /Osiris-Apis/, jemuž bylo postaveno serapeum v Memfidě a v Alexandrii a též kult Isidy měl velkou přitažlivost pro Řeky i Římany. Isis byla ve spojení se všemožnými božstvy; byla vzývána jako bohyně plodnosti, hvězd, podsvětí, moře, krásy, mateřství, byla uctívána též jako bohyně štěstí, spásy a konečně jako matka a bohyně všech /Panthea/. Pod tímto rouchem přichází do Říma. Již za Sully byl v Římě sbor kněží Isidiných zvaných Pastophores. Senát sice zakazoval její kult, zákony proti úctě Isidy byly obnoveny Augustem, Tiberiem. Avšak císař Kaligula byl příznivcem tajuplného kultu egyptské bohyně a dal jí postavit chrám na poli Martovu. Od té doby kult Isidy se těšil veliké oblibě v celé říši římské. Obřady tohoto kultu jsou nám dosti známé. Každé ráno byla odhalována socha bohyně, kněží její konali oběti a zpívali chvalozpěvy k její počtě.

Nejvýznamnějším svátkem bylo Navigium Isidis dne 5.března, kdy se konal slavnostní průvod k moři. Při něm nesli kněží obrazy bohyně a posvátnou nádobu s nilskou vodou. Na moře byla pak spuštěna ozdobená loďka, zasvěcená bohyni. Ještě slavnější pak byl svátek *I n v e n t i o O s i r i s*, který připomínal smrt Osirise, jeho hledání Isidou a jeho konečné vzkříšení. Tato slavnost se konala na počátku listopadu. O tajemných zasvěcováních /initiationes mysteriosae/ zanechal nám zprávy Apuleus ve své 11. knize Metamorfos. Podle jeho zprávy kněz Isidy uváděl

mysta-zasvěcenec do chrámu kropil ho svčcenou vodou. Po deset dnů
 neuměl požívatí zasvěcenec ani masa ani vína. Pak teprve v nejd-
 lehlejší části svatyně za oslavního byl zasvěcen předvedeny
 tajemné scény iož představily smrt a rtvýchvatání Osí. se Nyní
 byl zasvěcenec uveden do sboru věřících. Řádem zasvěcení bylo získati
 ctitelů. ažení posmrtné blaženosti a účastenství na štěstí
 bohů.- Náboženství Isidino není jediným příspěvkem do pantheonu
 římského Egyptě povstala celá tajná literatura, která jeno zasvě-
 cencům byla s r o z u m í t e l n á"/4/. Mluvílo se o "hermetické
 uzavřenosti", což naznačovalo tajnost a nepřístupnost egyptských nauk
 nezasvěceným/Hermes-Thot/.

Z á v ě r : Podle zprávy Herodotovy Egyptané byli nábožnějši než ostatní
 národy. Svou povahou byli dobří, přímí, vážní a vyrovnaní v životě.
 Znali jediného S t v o ř i t e l e všech věcí, nebe i země, bohů
 i lidí. Byl si vědomi, že jednou budou klásti počet ze svých činů
 před neuplatitelným Soudcem a že tehdy bude dobro odměněno a zlo spra-
 vedlivě trestáno. Než tyto jiskřičky pravd náboženských zapadly do ná-
 nosu strašných omylů. Jako jiní národové též Egyptané upadli do mnoho-
 božství. Li dále ještě, na oltáře postavili tvory určené pro služ-
 bu člověka. Maněli se rozličným zvířatům"/5/. A proto pro ně snad
 více než pro jiné národy bylo třeba o s v o b o z u j a c í P r a v-
 d y.

6. Náboženství Indie.

Evropskému člověku bývá Indie zemí pohádek a tajemné její nauky
 lákají zvláště zvědavé duchy. Osobní štěstí hledají v poznání domnělé
 prajednoty, již nalézají v chrámu svého srdce. Indický m o n i s m

4. Ant. Anwander: Die Religionen der Menschheit-o.c.---str. 329.

5. Alexis Mal on: La religion des Égyptiens--- str. 713.

/Huby-Christus-Paris Beauchesne 1944./

vždy měl přitažlivost a sebevědomě sliboval svým vyznavačům nové království lidského vykoupení.

Též na půdě naší vlasti se hlásí ozvěny těchto proudů a našlo se několik vášnivých obdivovatelů theosofie starých Indů, již s obětavou horlivostí šíří ve svých sdruženích a předkládají tyto libivé nauky pod tajuplným rouchem, vyzdobeným orientální mnohomluvností.

Vzpomeňme na rozruch způsobený Krišnamurtim, jenž byl prohlašován za nového Buddhu 20. století našimi theosofy, připomeňme si spolek pražských novobuddhistů nebo spolek zesnulého redaktora Weinfurtnera "Psyché" a jiné podobné společnosti. Společným znakem všech těchto sdružení bylo idealisování indického myšlení spojené s jeho přeceňováním.

Vzdělaný křesťan potřebuje zaujmouti správný postoj k těmto proudům a proto je nejvýš nutné, aby znal aspoň v podstatě náboženské nauky daleké Indie, jež opředené svatozáří vrcholného myšlení lidského jsou mu tolik doporučovány výstředními ctiteli indického monismu.

Pro porozumění náboženského vývoje staré Indie dlužno si kratičce předeslati pojednání o náboženském myšlení arijských Indů před jejich příchodem do Indie.

Náboženství Arijců v pravěku.

Zemí, odkud vyšli Arijci, byla pravděpodobně s t a r á B a k t r i e. Jak známo k Arijcům se počítají kmeny indoarijské a iránské a k tak zvané západní větvi patří Řekové, Římané, Keltové, Germáni a Slované. Srovnávací jazykozpyt dokazuje, že mezi těmito národy je nejen příbuznost jazyková, nýbrž i po stránce národní a náboženské. Jazykozpytné studium zdůrazňuje jedno, společné arijské p r a n á b o ž e n s t v í. V dobách předhistorických uctívali Arijci jednoho Boha, jež nazývali D y a u s /z kořene sanskrtského "div - -zářiti"/. Mnohoznačný dyu znamená ~~idem~~ nebo "nebe". D e v a je

intensivum od dyu. Příčestí "Dyaus" znamená tudíž "z á ř í c í", "s v í t í c í", "n e b e". Pod tímto názvem "Dyaus" neměli na mysli staří Arijci nebe hmotné, nýbrž podobně jako tomu bylo u starých Číňanů, osobní bytost. "Dyaus pitar" znamenalo "Otec nebe".

I z hymnů Rigvedy se poučujeme, "že první z bohů toho druhu byl Dyaus to jest Zeus, je tam zván otcem bohů"./1/. Podobně zajímavě píše o víře pravěkých Arijců v jednoho osobního, etického Boha Leopold v. Schroeder, profesor na universitě vídeňské. Tento vynikající sanskrtista píše doslovně: "Již delší dobu se tvrdí a dokazuje, že Arijci neboli Indoevropané v pravěku uctívali jako nejvyššího Boha nebe, že již tehdy jej zvali "Otec" nebo přesněji v úzkém spojení "Otec nebe". Ve Vedě se objevuje stará postava Dyaus, "Nebe" nebo "světlé nebe", jež bývá též zván "Dyaus pitar", Otec nebe. Má přídomek asura, jehož původní význam byl "Pán" nebo "Vládce"/2/.

1. Zdá se tedy, že v době, jež předcházela údobí Rigvedy, Indové uctívali starého Dyaus pitara jako Dyaus asura-"Otce nebe" též jako Pána nebe, jako nejvyššího Boha a pána nad bohy i lidmi a že pak později tento Dyaus pitar neboli Dyaus asura přepustil vládu nejvyšším bohům vedických hymnů a to králi bohů Varunovi. Ba musel ustoupiti i před jinými božskými postavami deroucimi se do popředí myšlení vedického, a nakonec se jim i podříditi jako na př. Indrovi. Neméně je pravděpodobné, že toto uctívání Dyaus pitara neboli asury jako nejvyššího boha spadá do doby jednoty indoperské, kdy ještě větev indoiránská žila ve společných sídlištích s větví indoevropskou a že tento bůh je týž jako Ahuramazdah posvátné Avesty. Mohli bychom ho nazvati mutatis mutandis indoevropským Jahvem.

U Indů Dyaus asura se později víc a více ztrácel až zanikl úplně.

1. E. Washburn Hopkins: "India Old and New with a memorial adress" -str. 93. London-Edw. Arnold-1902.
2. Srov.: Leopold v. Schroeder: Arische Religion-I.---str. 301 sq. /Hassel-Lipsko 1914./

U Paršanů však naopak reforma Zoroastrova vyzdvihla tohoto starého boha do vyšší, duchovnější oblasti. Při této reformě mu byla odebrána část jeho názvu a to výraz *D y a u s*. Snad se tak stalo z obavy, že by tento výraz mohl snadno způsobiti záměnu Boha s přírodním nebem. Asura se stává *A h u r a - m a z d a h*, velikým, moudrým Pánem a vládcem světa i lidí.

Podobně je pozoruhodná skupina indo-iránských božstev zvaných *Adityas*. Je to skupina bohů, v níž toliko jediný je nejvyšší a ostatní jsou jen výrony a názvy jediného nejvyššího. Tato božstva postrádají mythů, nejsou to ani božstva přírodní, naopak jsou prohlašována za tvůrce, ochránce a vykonavatele věčného, neměnného řádu jak přírodního tak zvláště mravního. Jsou to bohové dobří a svatí. Je zajímavé, že Indové v době vedické věřili ve *Varunu* a božstvo *Adityas* a v nich uctívali něco vyššího, odlišného od ostatních božstev svého Pantheonu a to podstatně rozdílného.

2. Pro poznání povahy nejvyššího Boha arijského pravěku je dále významná a charakteristická ta okolnost, že *D y a u s p i t a r* vystupuje jasně jako strážce mravního řádu a soudce dobra a zla, práva a bezpráví, věrnosti a věrolomnosti. Tedy je to velký, etický Bůh, bůh věrnosti a přísahy starých Arijců a výrazem touhy lidského svědomí po věčné, božské sankci.

3. Staroarijský Bůh nebe nebyl též nějakým bohem *p ř í r o d - n í m*, nýbrž Bohem etickým. Má obdobné rysy jako měl Jahve, velký a etický Bůh židovský.

4. Rovněž nelze staroarijského Boha nebe chápati jako boha *a n i - m i s t i o k é h o*, vzniklého z úoty duchů. Není zde totiž důvodu, proč by bylo nutno jej považovati za zbožněného ducha nebo za zbožněnou duši zesnulého. Vždyť je považován za Otce bohů i světa a celého pokolení lidského, proto nelze vyvozovati jeho původ z *ú o t y k p ř e d k ů m*.

Známý odborník ve srovnávací vědě náboženské *Max Müller* naznačuje

náboženský vývoj Arijoů v tomto nástinu: "Před 5.000 lety jej zvali Arijci, kteří mluvili sanskrtem, Dyu patar-Otec nebe. Před 4.000 roky Arijci usazení v povodí Pendžabu Dyans Pitar /Otec nebe/. Před 3.000 lety Arijci na březích Helespontu Zeus pater /Otec nebe/. Před 2.000 roky Arijci italští Ju-piter, v temných lesích Germanie před 1.000 lety jej vzývali jako Tiu nebo Ziu".

A že též pohanští Slované věřili v nejvyššího Boha, který bytuje na nebi a vše řídí, máme bezpečně zjištěno z mnoha důležitých a nepodezřelých sdělení eizích pozorovatelů /na př. Prokopia a jiných/.

"Z této jednoty názvu Boha arijského vyplývá nutný závěr, že Arijci před svým rozchodem uctívali jednoho, osobního, všemohoucího Boha"./3/.

Dlužno si znovu připomenouti, že staroarijský Bůh nebyl nějakým bohem přírodním, nějakým zosobněným a zbožněným jevem přírodním, nýbrž Bůh etický, který se ovšem v přírodě projevoval mocně a vznešeně.

Nebyl to též nějaký bůh vzniklý zbožněním duší nebo duchů, což dotvrzuje i okolnost, že staroarijský Bůh Dyans pitar, na rozdíl ode všech bohů přírodních a animistických, není zahalen v roucho mytů.

Je tudíž oprávněné tvrzení, že "nejvyšší Bůh Indoevropanů byl jediný bůh nebeský "Otec nebe"-Dyans pitar, Zeus pater, Juppiter, Tiu atd./4/.

Indie náboženská.

Před druhým tisíciletím před Kristem kmeny arijské překročily hranice mezi Baktrií a údolím Indu a poněmáhlu se usazovaly v severní části Přední Indie tak zvaném Hindustánu. Původní obyvatelé dravidičtí byli pravděpodobně na nižším stupni kulturním a ustupují před dobyvateli nebo

3. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religions Geschichte-Graz Styria 1930--str. 271.

4. Friedr. Cornelius: Indogermanische Religionsgeschichte-Ern.Reinhardt-Mnichov 1942 --str.63.

se jim přizpůsobují. Arijci se s praobyvateli mísí a během staletí povstává dnešní typ Hinda. Náboženský vývoj Arijců v Indii byl mnohem nepříznivější než v Iránu. Indický Varuna, ač často byl opěvován jako ochránce řádu, nestal se tím, čím byl Ahura-mazdah v náboženství Zoroastrově, nýbrž klesl v indickém Panttheonu na boha měsíce a později boha moře. To je též náznakem, jak se vyvíjely náboženské dějiny v Indii. Brzy po vniknutí Arijců do Indie vznikly pravděpodobně též známé kasty. Prvé tři jsou kasty arijské a jsou to kněží /brahmáni/, rytíři /kšatrijové/, rolníci /vajsiové/. Čtvrtá kasta řemeslníků /sudras/ je považována za dravidickou, kdežto ostatní bezkastovní pariové byli považováni za lidi bezprávné. Indie byla země sama pro sebe. Indovi byla jeho vlast celým a jediným světem, mimo nějž nechtěl znáti jiný. Nedostatek energie podlamoval zájem pro praktický život a osvětové potřeby postupem času vyvrcholily v těsný, jednostranný názor osobní spásy. V přítomné spekulaci vyhnala duše Inda chorobně do výšky jako květina v temném sklepení, když postrádá slunce a vzduchu. Stojíme přímo ohrožení nad bezměrným mořem náboženské literatury, již se nemůže vykásat žádný jiný starověký národ.

Z důvodů snazšího proniknutí do náboženské oblasti tajuplné Indie se rozdělují dějiny náboženské na údobí **v e d i c k é**, **b r a h m á n s k é** a **h i n d u i s t i c k é**. Vedle se staví náboženství sekt, z nichž nejznámější je Jainismus /Džinismus/ a zvláště Buddhismus, který bývá často uváděn mezi náboženstvími světovými.

I. Náboženství vedické.

Historicky nejstarší indické náboženství bývá sváno náboženstvím vedickým podle prastarých, posvátných knih Indů zvaných Veda /Vědění/.

a. P r a m e n y :

V e d a /rodu mužského/ je literatura úžasného rozsahu. V podstatě

"vedická literatura je literatura theologická"/5/. Sestává ze 4 sbírek /sanhita/. Jsou to: 1. R i g v e d a, jež je nejstarší a nejcennější památkou indické literatury a obsahuje hymny, chvalozpěvy na bohy. 2. S a m a v e d a je kniha písní kněžských. 3. Y a d ž u r v e d a je vlastně obětním rituálem brahmánů. 4. A t h a r v a v e d a obsahovala písně rázu magického /zvána podle kněze ohně - atharvana/.

Podle obsahu každá část se dělila na tak zvané: 1. M a n t r a s neboli svatá slova ve verších, 2. B r a h m a n a s, jež jsou vysvětlením posvátných veršů vzhledem k oběti, a 3. S u t r a s, což byly krátké obřadní předpisy.

Brahmanas jsou prosaická pojednání ke každé z védických sbírek, která osvětlovala obětní úkony, je vysvětlovala symbolicky a zdůvodňovala starými legendami a bájemi. Tato tajemná nauka se dále rozvíjela v tak zvaných "lesních knihách" /Aranyakas/, jež byly tak zvány podle toho, že jejich tvůrci brahmáni na sklonku své životní pouti jako poustevníci v lesích se věnovali výlučně védickému studiu. U p a n i š á d y pak byly ony části Brahmanas, které se obíraly úvahami o Brahmanu. V nich nauka, jež byla podkladem hymnů a obětní služby, byla propracována filosoficky. Pravidelně tvořily závěrečnou kapitolu jednotlivých Brahmanas a proto byly též zvány Vadantas neboli zakončením Véd. Podle indického náhledu védické texty spočívají na zjevení /s r u t i/, kdežto Sutras /na př. zákoník práva všeobecného nebo rodinného/ náležejí k tradici zvané s m r i t i.

"Rigveda nám podává náboženství, Atharvaveda magii, Jadžurveda a Brahmanas magii s theurgií, Upanišády pak theosofii."/6/. Tyto hlavní prameny staroindického myšlení nevznikly ve stejné době, vlastní Vedy jsou časově-nejstarší, Brahmanas vznikly později jakožto theologická pojednání a Sutras doplňují zející mezery. Samozřejmě pro poznání

5. Helmuth v. Glasenapp: Die Religionen Indiens-Alfr.Kröner-Stuttgart 1943-str. 56.
6. L.de la Vallée Poussin: Le Védisme-Paris 1909---str.39.

náboženství staroindického je nejdůležitější R í g v é d a, sbírka to zpěvů, jakýchsi litanií, jimiž kněží vedických Arijeů provázeli své oběti. "Tyto chvalozpěvy tvoří z valné části jakýsi rituál k oběti soma"/7/. Vedle sbírky 1028 hymnů Rigvedických mají pro náboženské dějiny druhotný význam též Brahmanas.

Mluví-li se o náboženství v e d í c k é m, pak máme na mysli náboženskou kulturu starovedickou. Pozoruhodná je starovedická nauka o bozích a oběti.

b. Bohové vedičtí.

Indové v údobí vedickém věřili ve velké množství nadzemských bytostí. Ale charakteristickým rysem vedického náboženství není polytheismus /mnohobožství/, i když se mluví o 33 bozích. Neboť vedičtí básníci vždy opěvovali jednoho z bohů jako nejvyššího, pravého Boha. Max Müller nazývá názor na bohy u vedických Indů kathenotheismem. Staroarijský bůh D y u, o němž jsou ve starších hymnech zmínky, ustupuje v pozdějších zpěvech vedických Varunovi /snad souvisí tento název s řeckým Uranos-Nebem/. Varuna má ještě rysy pravého boha a je spíše bohem vše-arijským než čistě indickým. Varunovi jsou podřízeni všichni nesmrtelní, Varunovy vůle poslouchají bohové. On je stvořitelem, propůjčuje sílu, mléko kravám a srdcím dobrotu /5,85/. Varuna vložil do světa mravní zákon a odpouští hříchy. V rigvedických chvalozpěvech vystupuje do popředí zřetelně božské a nad přírodu povznesené postavení Varuny a jeho etický význam. Poměrně málo těch hymnů týkajících se Varuny patří k nejvznešenějším částem Vedy. Připomínají starozákonní žalmy a jsou ozvěnou mluvy biblické vůbec. K Varunovi se též pojí víra v osobní nesmrtelnost a posmrtný život.

Vedle Varuny se objevuje Mitra, to jest přítel, který je s ním

7. Herm. Oldenberg: La religion du Véda-Paris F.Alcan 1903--str. 9.

v úzkém spojení jako průvodce svého Pána. Často se uvádí přehled 33 vedických bohů, po 11 pro říši nebe, vzduchu a země.

1. K bohům světelného nebe patří uvedený Varuna, král všehomíra. Sem spadá též Surja/Savitar/, bůh slunce, jež dosud Hindové vzývají, Višnu je rovněž bohem slunce, ale spíše symbolem sluneční činnosti; Pušan jako bůh sluneční představuje spíše jeho činnost živitelskou.
2. Z bohů vzdušného prostoru jsou nejznámější: Vajú /Vatú/, bůh větru, Rudra, bůh blesku; Pradžanja, bůh deště; Indrah, bůh bouře a jiní.
3. Z bohů země byl nejoblíbenější Agni, bůh ohně; Soma, zosobnění opojného nápoje Somy; Brihaspati neboli Brahmanaspati byl uctíván jako bůh modlitby.

Jedním z nejdůležitějších bohů vedických se ponenáhlu stává bůh, kněz i obětník. A g n i, k němuž je zaměřena většina hymnů Rigvedy. Je prostředníkem mezi bohy a lidmi a úcta k němu je projevem arijského sklonu co možná sblížití a překlenutí rozdíl mezi bohem a člověkem. Nejoblíbenějším však bohem vedických Indů je nesporně I n d r a h , národní hrdina bojovných Arijeů, popíječ celých rybníků opojné šťávy soma. "Indra má na sobě již mnohé rysy boha přírodního"/8/. Ostatní bohové ustupují před Indrou do pozadí a I n d r o u vlastně začíná období zbožnění přírody. Jeho znakem je síla, je bohem bouře, vítězem nad démony. Vědičtí básníci zcela zřetelně vyslovují svůj odklon od pravého Boha k bohům mytickým ve verši: "Indro, tobě bohové svěříli plnou vládu /asurya/, již měl dříve Dyaus"/6,20,2/. Dyaus nebyl sice v úplném zapomnutí, ale již ponenáhlu se stával nesrozumitelným a nejasným době vedické.

c. Oběti a kněžstvo vedické.

Vedické náboženství je náboženstvím o b ě t n í m v pravém slova

8. Helm. v. Glasenapp: Die Religionen Indiens-o.c.--str.63.

smyslu. Bůh ohně Agni je všude prostředníkem mezi světem pozemským a nadzemským a sluneční bohové Savitar i Pušan se stávají průvodci duší. Zavádí se pohřbívání žehem. Obětují se oběti krvavé jako: skot, ovce, kozy, a z nekrvavých obzvláště rýže, obilí, mléko a opojná šťáva, posvátný nápoj bohů, soma. Lakota při obětech byla považována za nejhorší hřích. Ponenáhlu proniká do obětních obřadů m a g i e /kouzelnictví/ a pak ovšem ustupuje do pozadí pravý náboženský poměr k bohům. Bohové mizejí za obětí, stávají se při obětech pouhými statisty. Brahma, věčné slovo vedické, plné kouzelné síly, otevírá vše, i nebe, když je vysloveno bez chyby, a kněz brahmán se stává mocným magikem, bohem zde na zemi. Z tohoto vývoje směrem k magii si možno vysvětliti rozhodující vliv kněžské kasty brahmánské a tak druhé údobí náboženských dějin Indie se zove výstižně b r a h m a n i s m e m.

II. Náboženství brahmánské.

Druhé údobí náboženských dějin v Indii bývá označováno jako údobí brahmanismu, protože v něm udávají tón náboženské spekulace brahmánů. Kdežto v prvním údobí byl zdůrazňován význam obětí, nyní se kladě důraz spíše na poznání. Dříve se postupovalo ke spasení člověka cestou skutků obětních /karma marga/, nyní však cestou poznání /džánána marga/. Z reakce p r o t i m a g i s m u nastupuje ú d o b í f i l o s o f i e a m y s t i o i s m u .

1. P o d s t a t a b r a h m a n i s m u .

Brahmanismem rozumíme filosoficky a asketicky prohloubené a zjedno-
dušené náboženství vedické. Někteří autoři rozlišují brahmánství v už-
ším slova smyslu, směr to spíše filosofický a pak brahmánství v širším
slova smyslu, pod něž zahrnují i tak zvaný hinduism, zaměřený spíše li-
dovéhoho. Zdá se rozumnější považovati brahmanism i hinduism za jeden ce-
lek, který v sobě zahrnuje dvě složky, dvojí proudění: theosofii a li-
dovou zbožnost. Brahmánské náboženství v jádře již nacházíme v básnických

částech vedických. Ale hluboké myšlenky jsou domyšleny v prosaických Brahmanách a Aranyakách. Tato díla bývají někdy též zvana Upanišády. "Upanišády jsou pojednání o náboženské filosofii a počet jich přesahuje číslo 200"/9/. Dalším pramenem pro brahmánské náboženství je velkolepý, národní epos Mahabharata, pojednávající o králi Bharatovi a rozličných bozích a hrdínech; neméně zajímavý je epos Ramajánam, opěvující skutky Rámy, jednoho ze sestoupivších avatarů boha Višnu. Významné pro poznání náboženství brahmánského v širším slova smyslu jsou též "Zákony Manu". Kasta brahmánů je výlučným, rozhodujícím prvkem v starším údobí brahmanismu. Pravý brahmán podle zákoníka Manu musil projíti čtyři údobí života. Ve svém mládí jako brahmánský žák se učí znáti Vedy a po 12 letech studia měl uměti Vedu spaměti. Druhou jeho povinností bylo založiti rodinu, aby v ní vychoval syny, kteří by pokračovali v plnění posvátných zákonů kasty. Když brahmán zestárl, pak již nebylo vhodné, aby dlel dále ve světě klamu. Jeho působištěm nyní měla býti lesní samota, kde by uměřeným a soustředěným se pronikl myšlenkově do tajemství Aranyakas. Když pak v samotě získal plnou nadvládu nad svými smysly, vrací se mezi lidi jako askéta /sramana/, vyprošuje si mlčky almužnu a tak jako životní příklad svatosti putuje dům od domu. To tedy byla čtyři údobí životní pouti brahmána: žák Ved, pán domu, poustevník a žebravý mnich. Tím docházel brahmán svého spasení /Brahmanirvány/.

Co odlišuje zásadně náboženské myšlení indické od myšlení západního je pojetí Boha a duše člověka. Tento rozdílný názor vystihují slova Brahma a karma.

2. Brahman. Slovo Brahman, jež je každému Indovi úctyhodné, původně znamenalo modlitbu /od kořene brih/. Tak v Rigvedě Brahman je výraz pro kouzelné slůvko, jež provází obětní úkon. Brahman /rodu středního/,

9. Paul Oltramare: L'histoire des idées théosophiques dans l'Inde. Paris-Leroux-1906.

jakási neosobní a všemočná síla měla magický vliv na bohy. V Evropě se uvádí ovšem jako nejznámější bůh brahmánský Brahma. Názor, že je to nejvyšší bůh náboženství brahmánského, je však mylný. Z neutra Brahman se vyvinulo Brahma rodu mužského, jež mělo význam "prosebník". A proto-že hlavně kněží se modlili, byli zvaní brahmáni, "prosebníci". Později podle názoru brahmánů neznamenal Brahma jen modlitbu, ale spíše toho, k němuž modlitba směřuje. Brahmáni soudili, že je to n e o s o b n í , věčná prasíla, jež proniká svět. Brahma je jediné pravé bytí /Sat/, pravá intelligence /Cit/ a pravá blaženost /Ananda/, jediné skutečno, "ens realissimum". Brzy je líčen Brahma jako bytost neosobní, brzy jako bytost osobní.

Vedle Brahmana zná brahmánská theosofie ještě A t m a n a /dech/. Tímto výrazem se označuje jakási duše, starší výraz byl prana. Je to nejjemnější prvek našeho já, obraz nejvnitřnější duše, jakási prasíla, jež všechny jednotlivé bytosti oživuje. Zatím co Brahman měl zaměření spíše do šíře, jde Atman spíše do hloubky. A "základní naukou Upanišád je totožnost Brahmana s Atmanem, jakousi duší člověka"/10/. Ježto vše, co je mimo Brahmy je vlastně nebytí /Asat/, nevědění /Acit/ a utrpení, proto člověk může dojít svého vykoupení jediné poznáním, že Atman, lidské Já, je částí Brahmána. Toto pro lidské štěstí tak rozhodující poznání je vyjadřováno známým úlovím brahmánským: "Brahma asi"-já jsem Brahma, nebo formulkou: "Tat tvam asi"-to jsi ty. Úloví: "Tat tvam asi" naznačuje jakousi intelektuální revoluci, neboť to znamenalo prohlašovati atmana /Já, duši/ za absolutno čili jinými slovy: "Tvůj Atman je Brahman, neboť Brahman je Atman". Proto můžeme staroindickou filosofii nazvati akosmickým monismem. Není to čistý pantheismus, nýbrž přesněji bychom tento názor mohli sváti t h e o p a n i s m e m , jak správně podotýká prof. Otto a vyjadřuje heslem: "Deus est omne-Bůh je vším".

10. Conr.v.Orelli: Allgemeine Religionsgeschichte-Bonn E.Weber-1921-str. 37.

b. Karman. Dále odlišuje podstatně myšlení evropské od indického tajuplná nauka o Karmanu, jakémsi stěhování duší.

Rigveda ještě převtělování /metempsychosu/ nezná. "Staré tvíře, jež se zračí v hymnech Rigvedy, byla myšlenka, že duše po smrti musí projít novými opakováními znovuzrození a smrti, zcela cizí"/11/. I známý indolog francouzský Masson Oursel zdůrazňuje skutečnost, že s naukou o přecházení duší rozličnými těly v následných existencích se nesetkáváme ve Vedách/12/. Původ této nové víry zůstává opravdu nejistý. Najde zde o pouhé převtělování /palingenesi/. Výraz karman již neznamenal toliko obřadní úkon při oběti brahmánské, nýbrž všechny činy, celý souhrn moralit, jež se vytvářejí v lidské bytosti. Karma ve spojení s metempsychosou znamená zákon, který řídí osud duší. "Učení o karmanu a učení o stěhování duší se navzájem doplňují"/13/. Spočívá na třech zásadách:

1. Jevišťem, kde se odehrávají dějiny duší, je tato země,
2. osud duší spočívá na jejich činech /karma/ v dřívějších existencích jejich, a
3. duše jsou příbuzné s božstvím /Brahmansí/.

Podle přesvědčení myslitelů indických karman je světová síla, jakási tajuplné fluidum pronikající do života lidského, jež určuje koloběh existencí /samsara/. Ani bohové nejsou pány karmanu. Naopak karman je pánem bohů. Povinností bohů je svět opět vyvolat, aby se v něm mohl uskutečňovati zákon karmanu. Indie je opravdu klasickou zemí víry ve stěhování duší a tato víra sávodňuje indické kastovníctví, jež tak hluboko koření v myšlení tamějšího lidu. Učení o karmanu ve spojení s naukou o převtělování není jen pohádkou libivou, ale též velmi nebezpečnou. Je to nejen nedokazatelná domněnka, nýbrž též nebezpečný předpoklad mající tak neblahé důsledky. Vede totiž k nebezpečné a neodpovědné pyšce, již se přechází Bůh, nebo na druhé straně ke strohému pesimismu."V nauce

11. Herm. Oldenberg: Buddha, sein Leben, seine Lehre---Stuttgart 1906--str.48.

12. Paul Masson-Oursel: La philosophie en Orient--Fél. Alcan Paris 1938--str.87.
/Émile Bréhier: Histoire de la philosophie/.

13. Chantepie de la Saussaye: Lehrbuch der Religionsgesch.--Mohr 1925.--str.75
2.d.

o karmanu máme dalekosáhlou emancipaci člověka od Boha"/14/.

Proto veškeré životní úsilí u takového Inda spěje jedině k tomu, aby se vymkl koloběhu existencí /samsara/ a zákonu karmanu čili jinými slovy, aby došel vykoupení. Idea o stěhování duše zaostřila myšlení indické v odlišném zaměření od ostatní lidské civilizace. U některých myslitelů indických se lišilo pět říší, jimiž musí projít lidská duše a nazývají se g a t i . Je to jakýsi očištec, jež zovou Niraya, pak říše zvířat, dále říše předků /petas/, čtvrté údobí je život na zemi a konečně svět bohů. A tento koloběh, nestálost a proměnlivost je příčinou utrpení. "Učení o utrpení patří k neprůzračnějším rysům indické, náboženské filosofie"/15/. C e l ý p o z e m s k ý ž i v o t j e b o l e s t í /dukha/. Zatím co v údobí předvedickým Bůh odměňoval a trestal na tomto nebo v posmrtném světě, podle zásluh, rozhoduje podle myšlení brahmánského nyní jedině síla činů, tajemný zákon karmický. Západnímu člověku se jeví tato nauka d u c h o v n í s e b e v r a ž - d o u , nesprávnou cestou po níž kráčí I n d ve s v é t o u s e p o š t ě s t í .

Problém spásy indické rozdílným způsobem usilují vyřešiti brahmánské školy. Pravověrných soustav uvádí Sadhu Sundar Singh šest /Hledání Boha/. Z nich jsou nejdůležitější tři: Soustava V e d a n t a , S a n k h y a a Y o g a . Jsou to přísně rozumové teorie a metody spásy indické.

1. V e d a n t a vlastně znamená zakončení Ved; touto soustavou myslíme metafysiku, jež doplňovala moudrost vedickou a byla popsána v Upanišádách a ve spisech pozdějších myslitelů, jako Badarayna a Yajnavalkya a konečně v 8. a 9. stol. po Kr. v dílech Kumarila a Sankara. Vedanta zdůrazňuje přísný monism v rozličných odstínech. Podstatným

14. Hilko W. Schomerus: Indien und Christentum-Halle 1933-III.díl-str.142.

15. Jos. Dahlmann: Der Idealismus der indischen Religionsphilosophie-str. 109. /Stimmen aus Maria-Laach 1901/.

tvrzením je úsloví: T a t t v a m a s i. Jádrem nauky Upanišád je tvrzení, že Brahman, duše veškerenstva, je jedinou skutečností, kdežto vše ostatní je zdáním, ilusí /maya/. Tedy i jednotlivá duše, pokud trvá její individualita, úpí ve stavu iluse a utrpení. Jednotlivá duše v podstatě však je totožná s duší všehomíra; tento názor bývá zván a d v a i t a /nedvojítoť/. Jednotlivá existence duše je pro ni stavem utrpení; je to tak zvané učení o samsaru/koloběhu/. Jednotlivá duše se může osvobodit od utrpení znovuspojením s duší všehomíra a toto znovuspojení se uskuteční, jakmile si uvědomí svou totožnost s ní; a to je nauka o spasení /moksa/. Stručně řečeno: Jedinou skutečností je Brahman a Atman, který si uvědomil svou totožnost s Brahmanem; vše ostatní je klam a zdroj utrpení."Šťasten čili spasen je jedině ten, kdo došel k dokonalému patření své totožnosti s Brahmanem"/16/. Spojení duše a její splynutí s Brahmanem je pro ni přirozený stav. Mluví se o tak zvané Brahma-nirváně.

2. Soustava S a m k h y a vykládá tento problém poněkud jinak.

Její zakladatelem je myslitel Kapila v 1.st. po Kr. Název odvozuje od Samkhya, což znamená číslo, neboť zastánci této soustavy rádi počítali a přemýšleli o mnohosti ve hmotě. Podle soustavy Samkhya podstatou světa je prahmota, již zovou prakrtiti nebo též pradhana. Tato hmotná příčina světa sestává z atomů /paramanu/. Vytváří trojí dílčí podstaty zvané gunas; jsou to dobrota /sattva/, vášeň /radžas/, temnota /tamas/. D r u h ý m věčným zdrojem je duchovno, jež se zove Puruša. Vykoupení /mokša/ spočívá v tom, že duše dojde k uvědomení si vlastní nehmotnosti a tím se osvobodí od utrpení, což je cílem této školy.- Soustava Samkhya je v podstatě atheistická a to v tom smyslu, že popírá existenci nejvyššího Boha, stvořitele a pořadatele světa a života v něm.

3. J o g a je dovršením Vedant ve směru prakticko-technickém.

Kdybychom měli srovnávat tyto soustavy, mohli bychom v mluvě západní

16. Paul Oltramare: La théosophie brahmanique-Paris-Leroux 1906-str.120.

nazvatí Vedantu filosofickou mystikou, Samkhyu scholastikou a Joga asketikou. Podle etymologie znamená Yoga napětí /asi obdobné slovo iugum, jho/. Je v podstatě teorií pochodů, jimiž se má uměle dojít k extasi /vytržení/ a vyvolat magické síly. Tím Joga usiluje osvobodit člověka od utrpení a uvést jej v blažený klid. Sjednocení s Absolutnem provádí rozličnými pochody jako cvičením dechu, cvičením sedacím, upřením zraku na určité místo atd. Teoretikové Jogy vyžadují celkem osm věcí: 1. Y a m a totiž zachovávání 5 příkázání /nezabíjetí, nelhání, nekrástí, nesmilnití, nepřijímání dary/, 2. N y a m a t.j. očištné předpisy, recitaci jistých úslaví, atd. , 3. A s a n a - zvláštní držení těla, 4. P r a n a y a n a - cvičení dechová, 5. P r a t y a h a r a - oddálení smyslů od předmětů, 6. D h a r a n a t.j. upětí myšlenkového orgánu, 7. D h y a n a - kontemplaci, 8. S a m a d h i - ponoření se.

V závěru možno dátí plně za pravdu prof. Otto-vi, že "náboženství Indie je ve svém posledním a nejvyšším obsahu náboženstvím a k o s m i s t i c k é m y s t i k y"/17/.

III. Sektářství v Indii.

Pro doplnění celkového rámce myšlení indického třeba se stručně zmíniti o dvou sektách, které se odlišují od pravověrného zaměření brahmánského. Zasaditi jednotlivá údobí náboženských názorů do rámce historického je velmi obtížné. Přibližně možno klásti náboženství vedické do 2. tisíciletí př.Kr., údobí náboženství brahmánského do prvního tisíciletí př.Kr., a vznik dvou sekt, jež vzešly z kruhů nebrahmánských, z kasty kšatriů, jakožto reakce proti vševládlosti brahmánské, do 6.st. př. Kr.

Duchovní prostředí pro vznik obou sekt bylo velmi příznivé, uvážíme-li, že tehdy indický svět byl přeplněn zástupy poustevníků a žebra-

17. R.Otto: Die Gnadenreligion Indiens und das Christentum-Gotha 1930-str. 50.

vých mnichů, kteří hledali a věřili, že dosáhnou vykoupení od koloběhu znovuzrození. Nové směry duchovního proudění se vyznačují tím, že odmítají autoritu Ved a tradic brahmánských. Všechny tehdejší sekty se shodují v tom, že zaujímají nezávislý postoj vůči brahmánské pravověrnosti.

Jainism i buddhism jsou dvě hnutí, jež Vedu a na ní spočívající přednost kasty brahmánské neuznávají. Oba zakladatelé těchto sekt vyrostli v území Magadhy v 6.st., pocházejí z třídy kšatriů, indické to šlechty a užívají lidového nářečí pálijského. První sekta nedorostla na úroveň světového náboženství. Jejím zakladatelem je slavný askéta **V a r d h a m a n a**, který byl později nazýván Mahavira /Velký hrdina/ nebo též Jaina /Vítěz/. Podle starého podání se narodil ve Vaisali, ležící severně od Patny z knížecí rodiny Jnanaputra kol r.600. Ve 30 letech nastupuje cestu očišťování a po dvanáctiletém umrtvování dochází klidu a zbavuje se vášní. Stává se vzorem světce, který vlastním úsilím zvítězil nad samsarou /koloběhem/ a proto je zván Vítěz/Jaina-Džaina/. Ujímá se školy asketické zvané Nirgrantha čili "zástup svobodných". Tato škola byla založena před několika staletími a vyniklo v ní již před Mahavirou 23 hledačů spasení /Tirthamkaras/. Jaina po 42 léta hlásá své učení a umírá kol r. 527 př. Kr.-Podle Mahaviry je k dosažení spasení od přestěhování duše a zákona karmického nutná askese. "V Jainismu byl užší vztah mezi mnichy a laiky nežli tomu bylo v buddhismu"/18/. Proto se též tato sekta přes odpor brahmánů v Indii udržela. Mniši jainističtí dodnes tvoří sourodou společnost, jež se řídí přesnými předpisy a touto kolektivní povahou mnišství se zásadně odlišovali od jednotlivých joginů.

Druhá sekta, jež vyšla z téhož prostředí, je buddhism. Buddhism je dnes světovým náboženstvím a pro jeho nepopíratelný význam pro východní civilizaci věnujeme mu zvláštní pozornost. Mezi jainismem a

18. N. Soederblom: Dieu vivant dans l'Histoire-Paris Fischbacher--str.95. 1937.

buddhismem, jehož zakladatelem je Gótamó, příjímá Siddhartah, zvaný Buddha, stran učení a mnišské obce jsou hlavně tyto rozdíly. "Buddha pohrdá násilnou askesí, Mahavira ji však považuje za nutný prostředek. Proto také Gautama podle svého rozhodného životního obratu je zván Buddha /Osvícený/, kdežto jeho vrstevník je nazýván s oblibou Jaina /Vítěz/. Za druhé u Buddhy chybí pevné uspořádání prvku laického v jednu společenskou soustavu a to zajisté zavinilo, že buddhismus prohrál svůj boj proti brahmánům"./19/. Dnes je v Indii Jainistů asi 1,200.000.

IV. Hinduismus.

Sekty z kruhů kšatria zasadily bolestnou ránu rozumové a společenské nadvládě brahmánů. Než ani asketičtí mniši jainističtí a buddhističtí, kteří usilovali o spasení bez Boha, ani monisticky filosofující brahmáni nepředstavovali pravý, lidový typ náboženské Indie. Lid ve svých náboženských představách má mnoho prvků magie, přírodní mytologie a animismu. Brahmáni, kteří se snažili vyloučiti směry sektářské z indické oblasti, se přizpůsobují lidovým představám a kultům. A když se zdařilo úsilí brahmánů nakonec vyřaditi nepravověrné herese, zvláště buddhismus, duch brahmánský po svém vítězství stratil na své síle a tak vzniká směs brahmánských spekulací a lidových představ náboženských. "T e n t o s y n k r e t i s m u s j e v š e o b e c n ě o s n a ě o v á n p o d n á s v e m h i n d u i s m u"/20/.

P r a m e n y: Již vlastně v obou národních eposech Mahabharata a Ramajana se projevuje osvěta tohoto nového ducha. Hlavním pramenem pro hinduistické náboženství jsou Puranas. Časově tyto "spisy minulosti" pocházejí z 8-16.st. po Kr. Pojednávají o osudech a činech brahmánských bohů, o vzniku světa a jeho zániku a o původu lidstva. Známe celkem 18

19. Ant.Anwander:Die Religionen der Menschheit-Verlag Styria 1930-Graz-str.190.

20. Paul Masson-Oursel:Esquisse d'une histoire de la philosophie indienne-Paris-P.Gauthner-1923.- str. 228.

těchto sbírek. Indický lid zůstal věrný mnohobožství a z bohů uctíval zvláště boha Višnu a Šiva, k nimž později přistupuje zosobněný Brahma. Tedy hinduismus zná jakousi posvátnou trojici bohů. Bývalý bůh filosofů, Brahma, je nyní považován za Stvořitele, populární Višnu je považován za zachovatele a Šiva za ničitele. Tento obraz nové bohovědy však nemá nic společného s křesťanskou Trojicí. Také tato trojice bohů hinduistických zvaná Trimurti nebyla všude populární. Hlavními bohy hinduistickými byli vždy Šiva a Višnu se svými vtěleními /avatary/, z nichž nejoblíbenější byl indický hrdina Krišna. Hinduističtí bohové mají též své družky, neboť záhy se stává v hinduismu oblíbený kult ženského principu zvaný Šakti. Pod pojmem Šakti byl myšlen souhrn tajemných, magických sil, které dokonce mnohým ctitelům byly mnohdy posvátnější než sám bůh. V hinduistickém náboženství se hlavně zdůrazňuje úcta k Šivovi a Višnovi a později proniká nová zbožnost známá pod názvem bhakti.

a. Šivaismus.

Nejpopulárnějším bohem hinduistickým je nesporně Š i v a, který nastupuje na místo vedického Rudry, průvodce Indry. Lidová fantasie si jej vyzdobila malebnými rysy. Šiva prý sídlí na vrcholcích Himalájí, má 1000 očí, 1000 rukou a 1000 nohou. Je strašný na pohled a přes to eufemisticky se zve "dobrotivý" Šiva. Jeho symbolem je lotosový květ a linga neboli Phallus /sexuální mužský úd/. Manželka Šivy je hrozná bohyně Devi zvaná též Durga, Bhairavi nebo Kali. Je zajímavé, že v šivaismu je jakýsi sklon k jednobožství, neboť rozličné sekty šivaistické uctívaly pod názvem Šivy jednoho a nejvyššího boha. Tak sekta Pašupata se zvala podle Šivy, "Pána stád" /pašu-stádo/. Ba později se stal Šiva předmětem láskyplného odevzdání se Bohu v tak zvané bhaktické zbožnosti. Více než 50 básníků a pěvoů jej opěvá jako láskyplného a milostivého boha. Nejstarší z nich je brahmán Sambandar /z 7.st/ který svými písněmi úspěšně bojoval proti buddhistům a jainistům. Z 9.st. jsou známé písně

"Sundarar" opěvající lásku k bohu.- Naproti tomu jiného rázu jsou Virasaivas neboli Lingajaté, kteří nosili u sebe amulet lingy. Jejich největší myslitel je Basava /12.st./, jenž je monotheista s panteistickým sklonem. Hlavním je u nich úcta Lingy, mužského sexuálního údu, již vzdávají zároveň s šakti, principem to ženským, úctu téměř božskou. Ganeša, syn Kali a Šivy, jako bůh štěstí je znázorňován s hlavou sloní.

b. Višnuismus.

Přijetím osobněného Brahmy, boha filosofů, vznikla jakási indická trojice bohů /Trimurti/: Brahma - Višnu - Šiva. Váichni tři jsou podle theologie brahmanské výrony jednoho neosobního Brahmy. Višnu je uctíván jako bůh zachovatel. Jeho manželka je bohyně L a k š m i . Zajímavým jevem myšlení hinduistického je mythus o vtěleních neboli avatarech t.j. sestoupeních boha Višnu; udává se jich 6-23. Podle tohoto mythu bůh sídlí na nebi, ale jeho druhé já občas sestupuje na zemi. Tím měla být zachována jednotu božská.

Nejslavnějším a nejstarším vtělením boha Višnu je K r š n a /Černý/. Podle legendy krišnovské narozený Krišna byl pronásledován krutým králem Kampaa a zachráněn pastýřem. Dospělý hrdina přemohl mnoho démonů, usmrtil svého pronásledovatele a zmocnil se jeho říše. "Krišna, moudrý a láskyplný hrdina je tedy ideálním obrazem člověka boha v Indii" /21/. Tato legenda pochází pravděpodobně z dob předkřesťanských. Jiným avatarem, sestoupivším to bohem Višnu je hrdina národního eposu Ramajana, R á m a . Kníže démonů Ravana podle legendy uloupil Ramovi manželku Sita /stělesněnou bohyni krásy Šri/. S pomocí krále opic Hanumata vysvobodí svou choť a usmrtí knížete Ravana. Legenda o Ramovi je vlastně rozšíření mythu o vedickém Indrovi. Z dalších méně důležitých avatarů boha

21. Nath. Soederblom: Dieu vivant dans l'histoire o.c.--str. 127.

Višnu dlužno uvéstí rybu, želvu, trpaslíka a j.

c. Zbožnost Bhakti.

Ve studených vodách spekulace o božství v Indii proudí teplý proud něžné zbožnosti bhaktické. Tato zbožnost je slučitelná se všemi stavy náboženskými. Božství již není více přírodní silou, již by obětní obřad uváděl ve službu lidskou, ani nějakým výtvozem lidské myslí, nýbrž je p r a m e n e m ž i v o t a a tak nastupuje starý typ víry. Učení o bhakti zdůrazňuje odevzdání se do rukou nejvyšší bytosti, jediného, o s o b n í h o B o h a, který je zván Bhagavat /Blažený/ nebo též Išvara /Pán/.

Nejslavnějším dílem pojednávajícím o této zbožnosti je píseň o Vznešeném "Bhagavatgíta". Tvoří epizodu v šesté knize eposu Mahabharata. "Gíta se stala později posvátným textem, nikoli tradice /sruti/, nýbrž zjevení /smrti/ i pro samé brahmány."/22/. V této písni hrdina Ardžuna je poučován avatarou Krišnou. Bhagavatgíta ve své původní podobě byla převážně theistická. K r i š n a vystupuje zde jako hrdina v lidské podobě a vyžaduje věrné plnění povinností a lásku. Za to slibuje věřícím po smrti společenství s Bohem. Bůh je zván Bhagavat /Vznešený/ nebo Vašudeva, Purusottama, někdy též Krišna. Krišna /Černý/ rozmlouvá s Ardžunou /Bílým/ a poukazuje, že džnána-marga, cesta vykoupení pomocí poznání, ani karma-marga, joginská cesta k vykoupení plněním povinností nestačí. Je třeba cesty "odevzdání se Bohu v lásce" zvaná bhakti-marga. Garbe a Konow udávají dobu vzniku této překrásné náboženské písně do první poloviny 2.st. před Kr. Podle názoru Garbe-ho později náboženství Bhagavata bylo zbrahmanisováno a Krišna prohlášen za avatare boha Višnu. V době mezi 1-12 st. Krišna byl dokonce ztotožněn s Brahmou.

22. P.Masson-Cursel: Esquisse d'une histoire de la phil.ind.-o,c.-str.109.

Obsah Bhagavadgíty je asi tento: Bůh je věčná, všemocná bytost, pán světa, který stvořil svět a řídí celý vesmír, chrání dobro a trestá zlo. Bůh miluje lidi, kteří jsou mu oddáni a jej uznávají. Krišna je vykupitel Indů, spasí ty, kteří se k němu s důvěrou utíkají. Vedle Boha je hmota, jež je chápána v souhlase se soustavou Samkhya jako věčná. Duše lidské jsou částičky duše božské. Nejdůležitějším prostředkem ke spasení člověka je věřící a důvěrná láska k Bohu zvaná bhakti. Podle všech komentářů trestí celé Bhagavatgíty je verš /XI,55/: "Kdo koná své činy k vůli mně, kdo se odevzdává mně zcela a mne miluje, kdo je svoboděn od závislosti na věcech tohoto světa a nemá nepřátelství k žádné bytosti, ten dojde ke mně, ó Pandavo!"

Láskyplné se oddání do vůle Vznešeného, cesta bhaktická, je tudíž při nejmenším aspoň rovnocenná cestě karmy a cestě poznání. "Tuto zbožnost bhakti možno nazvat třetím vrcholem indických dějin náboženských a v očích náboženského člověka daleko převyšuje Vedantu i buddhismus" /23/. V tomto zasměrnění dojmavě píše slavný básník Tulsí Dás /1532 - 1623/ ve svém vrcholném díle R a m a t š a r i t a m a n a s a /písní o Rámu/: "Láska k Rámu je mořem, mé srdce je jako rybka, jak by bylo možné ji od něho odtrhnouti?". Přes své sympatické rysy bhaktická zbožnost sítává svým m o n i s t i o k ý m pojetím zbožností čistě indickou a křesťanu je nepřijatelná.

d. Cizí vlivy v hinduismu.

Hinduistické náboženství při své rozmanitosti tvoří uzavřený celek a jeho vyznavači jsou si této skutečnosti plně vědomi a dodnes odmítají se stát vyznavači jiných náboženství. Buddhismus jako samostatné náboženství nebyl nikterak brahmánům nebezpečný, neboť byli ochotni Osvíceného přijmouti a uznávat jako jednoho z avatarů boha

23. Anton Anwander: Die Religionen der Menschheit o.v. -- str.195.

Višnu. Dnes se zdá, že Buddhismus v Indii se plně přizpůsobuje hinduismu; ovšem vzájemné prolínání a vliv obou těchto soustav lze těžko zhodnotiti. - V 11.st. po Kr. mohamedánská vojska po počátečních neúspěších si politicky podrobila severní Indii. Hlavně císař Akbar /16.st./ usiloval o vyrovnání islamu a hinduismu. Ale jeho vliv je bezvýznamný ve srovnání se slavným Mának-em, první to duchovní hlavou Sikhů /Žáků/. S i k h o v é jsou známí udatní bojovníci s turbanem v Indii. Jejich učitelé /gurus/, z nichž vyniká hlavně poslední Gevind Singh /zemř.r.1708/, vytvořili ze svých žáků usavřenou theokratickou společnost, jež je v podstatě saměření hinduistického. Odstranili modlářství z lidového hinduismu a očistili si náboženské názory představou Boha islámského.

Jistě i křesťanství mělo dalekosáhlý vliv na náboženské smýšlení současného hinduismu. Poslední vývoj hinduismu bychom mohli vyjádřiti dvěma jmény: Brahma-Samaj a Ario-Samaj.

B r a h m a - S a m a j je společnost brahmánů, jež se omezuje na několik tisíc vzdělaných Indů, kteří se druží kol tří velkých osobností: zbožného Ram Mohan Roi-e /zemř. 1833 v Anglii/, dále geniálního jakéhosi proroka Keshub Candra Sen-a a kol vážného brahmána Debendratha Tagore /zemř.1905/, otce světoslavného básníka a myslitele Rabindranatha Takúra. Hnutí toto zdůrazňuje vzývání Boha v duchu a v pravdě, usiluje odstraniti staré pověry a mnohobožství, dále kastovníctví a sotročení indické ženy. Uznávají mravní výši Ježíše Krista a přijímají mnoho prvků, ba i kult křesťanský. Hnutí Brahma-Samaj je výrazným dokladem indického synkretismu.

A r j a - S a m a j, společenství Arijců, usiluje znovu přivést arijství k jeho staré čistotě a síle. Mystické zabarvení tohoto hnutí se zraďí v moderních, reformních myšlenkách brahmána Gadadhar Chatterji, který se sám nazýval Rama Krišna. "Pro náboženský život dnešní Indie

se stala kázání Rama Krišny význačně důležitými"/24/. K tomuto hnutí se hlásil i slavný politický vůdce Indie, Mahatma Gandhi, který zahynul tak tragicky zákeřnou ranou vrahovou. Odezírá-li se od indických sekt, možno náboženský vývoj Indie vykreslit asi takto. Doba předhistorická se vyznačuje vírou v jednoho Boha. V historické době znaménáme odvrát od monotheismu. První údobí vedismu se vyznačuje zdůrazňováním obětí /karma-marga/; údobí brahmanismu je údobím theosofických spekulací /džnána-marga/; v údobí novobrahmánství, jež bývá označováno jako hinduismus, je údobím náboženství spíše lidového a do popředí vystupuje cesta bhaktická.

Co třeba si dodat o náboženské budoucnosti Indie?

Po náboženské stránce všeobecným rysem dnešní Indie je agnosticism. Islam má v Indii vliv poměrně malý, je však jednoduchý ve své nauce a pohodlný pro všední život. Je zajímavé, že i islam se ponenáhlu v Indii hinduizuje. Pokud jde o hinduismus, pravděpodobně se bude dále obohacovati z myšlenek křesťanských a si přisvojovati křesťanské ideály. Ale zůstane dále indickým to jest: iracionálním, mystickým a pohan-ským. Důkazem této skutečnosti jsou vynikající duchové Indie jako zesnulý Rabindranath Tagore, Ghandi a jiní velcí myslitelé této zajímavé země.

Část druhá: Buddhismus

Historikové náboženství uvádívají buddhismus mezi třemi světovými náboženstvími. Tato náboženská soustava má své kořeny a vyšla v podstatě z půdy indické a z brahmánství si vybrala nejvelkolepější myšlenky. Ježto již více než po dvě tisíciletí sdružuje ve své církevní organizaci

24. Chantepie de la Saussaye: Lehrbuch der Religionsgeschichte-II.Bd.-
o.o.-str.196.

téměř jednu pětinu lidstva a dokonce usiluje ve zidealizovaném rouchu získati si půdu i v zemích křesťanských, dlužno jí věnovati podrobnější pozornost.

Na křesťanské půdě se setkáváme s názvem Buddha ve zmínkách Klementa Alexanrijského. Jest nepopíratelnou skutečností, že Buddha, oděný v roucho křesťanského světce, po celý středověk ovlivňoval značný okruh čtenářstva. Známý středověký román "Barlaam a Josafat", zpracovaný neznámým řeckým mnichem v klášteře Mar-Saba u Jerusalema /v pol. 7.st./, nese zřetelné stopy legendy o Buddhovi. Jako historická osobnost přichází Buddha ve známost s cestopisem Marka Pola a je zde zván Sagamoni Borcan/Sagamoni je sanskrt. Sakyamuni-mudro z řadu Sakya, Borcan znamená v mongolštině asi jako božský/.

V nové době se obírali buddhismem po stránce filosofické hlavně Schoppenhauer, který výslovně prohlašoval: "Buddha, Eckhart a já učiníme totéž". Podobného smýšlení byl i myslitel Ednard v. Hartmann.

Podati obraz celého náboženského zjevu zvaného buddhismus v jeho dějinné posloupnosti je neobyčejně obtížné.

Prameny buddhismu.

Pro poznání buddhismu jsou důležité prameny archeologické a památky písemné.

a. M.Winternits uvádí mezi archeologickými památkami buddhistickými skalní nápisy k r á l e A s o k y, jež dosvědčují historičnost zakladatele uvedeného náboženského jevu. Dokonce badatel Hultzsch vydal sborník: "Corpus inscriptionum Indicarum, z nichž nejzajímavější jest první díl: Inscriptions of Asoka /Oxford 1925/. Tyto nápisy Asókovy z 3. st. př.Kr. jsou nejstarším přírodním pramenem učení Buddhova, jež právě zásluhou krále Asoky se stává náboženstvím světovým.

b. Z písemných pramenů třeba na prvním místě uvést k á n o n p á l i j s k ý. Sbírká buddhistických posvátných písem se nazývá

T r i p i t a k a čili "trojí koš". Tyto tři hlavní sbírky nábožen-
ských spisů byly ustáleny kol r. 240 př. Kr. a jsou psány v nářečí
p a l i, jež je příbuzné staršímu posvátnému jazyku sanskrtskému. První
sbírka V i n a y a Pitaka obsahuje předpisy kázně řádové, zповědní li-
turgii /patimokkha/, různá vysvětlení a příklady. Dále jsou v ní po-
dány dějiny Buddhy a dvou prvních sněmů; je to ta¹ zvaná Mahavagga a
Kullavagga.

Druhá sbírka je S u t t a Pitaka neboli Dharma /učení/. Je obsa-
hu poučného, zahrnuje v sobě kázání o učení Buddhově z různých hledi-
sek a 34 velká pojednání zvaná Suttas, mezi nimiž je nejdůležitější po-
jednání o úplném zhasnutí, jež chce býti jakýmsi velkým evangeliem
smrti. Dále jsou v této sbírce uvedeny výroky učitelů, 110 výtahů
z řečí Buddhových, písně mnichů a řeholnic, legendy o rozličných zro-
zeních Osvíceného a o 24 Buddhích před Gótamou.

Třetí sbírka se nazývá A b h i d h a r m a neboli "Vedlejší
zákon", v níž je vlastně podána metafysika buddhismu. Tento "koš
vyššího učení" je základem pro buddhistickou psychologii a etiku./28/.
Buddha sám nenapsal nic, teprve 236 let po jeho smrti na třetím sněmu
buddhistických mnichů v Pataliputře za krále Asoky byl přijat celý
kánon Tripitaka. Rozsahem tento kánon bude se asi rovnati dvojnásobku
naší bible. Nejdůležitější části buddhistického kánonu byly přeloženy
do angličtiny Rhys Davids-ovou a H.Oldenbergem, do němčiny přeložil
Buddhovy řeči K.E.Neumann a jiní.

Kromě kánonu jsou významné komentáře, jichž známe 19. Nejdůleži-
tější jsou komentáře k sbírce Vinaya zvané Samanta Pasádila, dále Kankha
Vitarina k Patimokkze, Sumangala Vilasini ke sbírce Digha Nikaya a ji-
né. Na konci 19.st. nejdůležitější komentáře dal sebrati znovu siamský
král Chulangkora. Téměř všechny komentáře bývají připisovány slavnému

25. Srov. M.Winternitz: Der ältere Buddhismus-Tübingen-Mohr-1929-str.2 sq.

mnichu B u d d h a g h o s o v i. Tento učený buddhista se narodil v Buddha-Gaya a přišel kol r. 430 . po Kr. na Ceylon. Tam se proslavil velkým dílem zv. "Stezka svatosti" /Visudhi Magga/, jež je jakousi encyklopedií buddhistického učení.

Pro životopis Buddhy jsou též důležité sbírky spisů nepalijakých. Je to hlavně Lalitavistara, již nazývá Oldenberg "legendární biografii Buddhovou"/26/. Byla napsána v sanskrtu v severních zemích buddhistických a obsahuje mnoho legend souvisejících již s pozdější vývojem složkou buddhismu zvanou Mahajána. Dále se uvádí sbírka Mahavasta, podávající spíše tradici jižní.

I. Buddhova osobnost.

Byly doby, kdy Buddha byl prohlašován za mytologickou postavu a byla mu upírána historická existence. Vědecká skepse druhé poloviny minulého století a tehdejší snaha vysvětlovati náboženské postavy mytologicky se dotkla též postavy Buddhovy. Tak Holanďan H.Kern viděl v Buddhovi "mythus boha slunce". Rovněž i E. Sénart hledá v buddhismu sluneční mythus, když doslova píše: "Život Buddhy není epopejí Sakjamuni-ho, nýbrž epopejí Mahapuruša-Cakravartina. Cakravartin je totiž sluneční bůh, který koulí svou úctyhodnou kouli prostorem, je držitelem nebeských radostí, vítěsem nad temnotami. Mahapuruša je starý Puruša-Narajana se svým ohromným tělem a s rysy, jež původně vlastně patřily bohu Višnu"/27/. Než toto tvrzení je vědecky neudržitelné. Sám autor v pozdějším svém spise připouští, že "Buddha, Gautama neboli Sakjamuni je určitě osobnost historická a skutečná"/28/.

Dnes se o historičnosti Buddhy nepochybuje, neboť archeologie svými objevy rozpftila všechny pochybnosti. V r. 1896 byl v Nepálu

26. Her. Oldenberg: Buddha, sein Leben---V.vyd. Stuttgart-1906---str.86.

27. É.Sénart: Essai sur la légende du Buddha-Paris 1882---str.437.

28. É.Sénart: Origines bouddhiques-Paris 1907---str.6.

objeven sloup Asokův s nápisem: "Hidē Buddhē džáhē Sakjamuniti" /Zde se narodil Buddha, světec z rodu Sakjů/, který svědčí, že od 3.st. př. Kr. ves Lumbini byla považována za rodiště Gótamy. V r.1898 odkryl badatel W.C.Peppé u vesnice Pipráhvy /asi 22 km od Kapilavatthu/kopulovitou stavbu, zvanou stupas, kde v pískovcové schránce v kamenné váze byla objevena část ostatků kostí Buddhových se zlatými předměty a nápisem.

Na historicky ověřené fakty je však život indického zakladatele náboženského ohudý. Je dějinnou skutečností, že Buddha pocházel z rodu Sakjů, jehož hlavním městem bylo Kapilavatthu. Otcem Buddhovým byl Suddhodanó, indický kníže, a jeho matka se zove Maya. Rodné jméno jeho bylo Gautamah. Některé prameny mu dávají ještě název Siddhathó /Siddhartah/, což znamená "Jenž dosáhl cíle". Gautamah se narodil kol r.557 př. Kr. V 19 letech se oženil s Jašodharou a měl syna Rahulu. Později však opouští ženu i dítě a hledá jiný smysl života. Učení Samkhya ani Joga jej neuspokojují. Hledá útočiště u askétů, ale ani zde nenachází klidu. Koná dlouhá ovičení v umrtvování a když tato cesta nevedla k cíli, nastupuje cestu jinou. Blízko dnešního "Bodh Gaya" pod stromem Bodha /*figus religiosa*/ dochází nejvyššího osvícení, nikoliv tedy zjevení. Stává se Osvíceným-Buddhou, neboť poznal příčinu všeho zla a spásu od utrpení. Pro posouzení buddhismu je tato okolnost, že se Buddhovi dostalo osvícení, nikoli zjevení, velmi důležitá. Rhys Davids-ová se domnívá, že "název Buddha se objevuje až ve verších Suty, jež byla přivtělena do kánonu během druhého sněmu buddhistického--/29/.

U č i t e l s k á č i n n o s t, - Osvícený, jemuž později žáci říkali též Tathagati /Ten, jenž přišel/ nebo Bhagavá /Vznešený/, odchází do města Benares, jež je jakousi buddhistickou Mekkou. Tam vystupuje veřejně a roztáčí "kolo svého učení". Káže nejprve v oboře Isipataně

29. Rhys Davids: Buddhism its birth and dispersal-London 1934-str.161.

pěti mnichům, získává si nové učedníky, jak to líčí hlavně sbírka Mahavaggo. Málokterý zakladatel nové společnosti měl umožněno tak dlouho hlásati své učení. Buddha si během své 44-leté učitelské činnosti získal přívržence ze všech kast; tak král Bimbisara z Magadhy byl jeho přívržencem; mnoho vzájemného citového tepla bylo mezi Osvíceným a jeho oblíbeným žákem Anádem. Přihlédneme-li k učedníkům Buddhovým v nejstarší době, shledáváme, že to byli hlavně příslušníci dvou nejvyšších kast, brahmánů a kšatrijů.

Nebylo by správné prohlašovatí ~~Buddhu~~ za reformátora sociálního. Právem zdůrazňuje italský indolog Lorenzo: "Mluvit o reformách a demokracickém unutí, o revoluci směřující k vyrovnání občanského života je fantasií a utopií bez jakéhokoliv podkladu. Rozdělení na kasty bylo pro Gotamé jevem přirozeným"/30/. Podobně již dříve dokazoval i Burnouf, že "Sakya připouštěl hierarchii kast, ba ji vysvětloval podobně jako brahmáni teorií o trestech a odměnách /minulých existencí/" /31/. Cílem kázaní Osvíceného bylo obrátiti člověka a ukázati mu na prostředek, jak možno uniknouti zákonu karmickému.- Na sklonku života mezi jeho vyznavači se ohlašují rozpory, ba vlastní jeho žák a příbuzný Dévadatto usiluje o bezživotí svého učitele. Bývá proto tento zrádce nasýván buddhistickým Jidášem. O posledních dnech života Buddhova pojednává v 6 kapitolách sutta Maháparinibbana. Ve vesnici Beluvě u Vesáli se Osvícený loučí se svými žáky, na obědě u slatníka Čundý požil vepřového masa a umírá na břehu zlatonosné řeky/Nirāṇa-vatí/ pod stromem v háji sálovém. Jeho tělo bylo spáleno a zbylé kosti rozděleny na osm dílů a nad nimi postaveny pouděři mahyly svané stupas. Gótamé umírá ve věku 80 let kol r. 477 před Kr.

Od Buddhy historického dlužno odlišovati B u d d h u l e g e n -

30. Giuseppe de Lorenzo: India e Buddismo antico-Bari-Laterza 1920-str. 221.

31. E. Burnouf: Introduction a l'histoire du Bouddhisme Indien-str. 188-Bibliothèque orient.--1876.

d á r n í h o. Zvláště sbírky Lalitavistara a Mahavastu vyzdobily život Gótamův legendárními zkazkami a zázraky. Tyto staré zkazky spojené s pozdějšími výtvary lidové fantasie vyzdobují legendárně zvláště jeho vstup na svět, jeho zrození, mládí, asketický život a odchod do "bezdomoví", pokoušení zlým duchem, atd. Tak vytvořují Buddhu legendárního. Sámart poukazuje na legendární ráz vyprávění o rozhodnutí Buddhově opustiti nebe /Tusita/. Legendární Buddha byl před svým zrozením nejvyšším bohem a přichází na svět, aby přinesl lidstvu spásu. Rovněž jeho početí je zahalené do svatozáře zázraků. Buddha nemá otce, jeho sestoupení pod podobou bílého malého slona do lůna matky Maya je provázeno nebeskými znameními. Zrození jeho je rovněž zázračné. Panenská matka Buddhova je vlastně představitelkou tvůrčí síly Prajapati. Po narození Buddhově stařec Asito pláče radostí nad jeho zrozením a předpovídá mu velkou budoucnost. Podobně i odchod jeho z domova do "bezdomoví" je vyzdoben legendou o 4 výjezdech Gótamových do zahrad před městem, při nichž se mu zjevují obrazy pomíjejícího všeho pozemského v postavě nemohoucího starce, v postavě těžce nemocného a pak mrtvého. V postavě mnicha konečně poznává obraz pokoje a vykoupení ode všeho utrpení. "Běda mládí, je- muž hrozí stáří, běda žití, kterému hrozí nemoc a jež vraždí smrt".

Rovněž legendou je vyprávění o pokoušení Buddhy knížetem zla Mara-em, jenž usiluje jej odvésti od rozhodnutí dojít osvícení. Po- sílá k němu své tři dcery pokušitelky. Tanha/žízeň/, Arati /neklid/, Rega /žádostivost/ se dotazují otce Mara, proč je tak smuten a hle- dí ho potěšiti /32/. Podobně i osvícení Buddhy je legendárně vyzdo- beno. Osvícený se objevuje ve slávě a lesku. Konečně i jeho smrt a pohřeb jsou vyzdobeny legendami. Osvícený mizí na západě objat posled- ními paprsky slunečními. Tyto všechny legendy jsou všeobecně výtvary

32. Srov.: Herm. Oldenberg: Reden des Buddha-Mnichov 1922--str. 35.

orientální fantasie a vznikají v době, kdy starší buddhismus přechází v nový synkretistický útvar zvaný Mahajána/33/.

II. Učení Buddhovo /Dharma/.

Buddha neučil víře, nýbrž usilovné práci o vykoupení se z utrpení. Ve své nauce vycházel z myšlení brahmánského. Buddhistické suttas /sutras/ a brahmánské Upanišády v podstatě dýchají týmž dechem duchovního snažení. Brahmani a Buddha se shodují v základních hlediscích. Svorně zamítají ty, kteří popírají převtělování a zákon karmamu. Připustí-li Ind převtělování, pak je mu dána největší svoboda ve hloubání o duši a o bohu. V západním myšlení otázka existence B o h a je životně důležitá a je spjata s problémem posmrtného života. V tomto ohledu Indové mají zcela jiný názor. Ať j e B ů h nebo není, ať je bytostí osobní či neosobní, člověk podle s á k o n a k a r m a n u pojídá ovoce svých bývalých skutků a jen odříkáním může dojíti osvobození od koloběhu životů. Podobně problém duše je v indickém myšlení řešen jinak než v myšlení západním. Tuto rozdílnost myšlení indického a západního třeba mít stále na mysli. Buddhistické učení /dharma/ předpokládá zákon příčinnosti/nidána/. Příčinou bolestiplného bytí je nerozlišování mezi puruša /duší jakousi/ a hmotou /prakriti/. Nauka o žízni tanha po životě jakožto zdroji utrpení, pojem zákona karmického, sansaras, nirvány atd. byly známy již dávno před Buddhou. Ale Osvícený vrhá na tyto základní předpoklady indického myšlení nové světlo a řeší vše vlastní cestou.

Od myslitelů starých Upanišád, kteří hloubali o absolutním jscumu, o totožnosti duše jedincev s duší všehomíra, se Buddha liší tím, že se obírá toliko č l o v ě k e m, jeho pozemským životem a osvobozením od utrpení. Vše ostatní nechává stranou. Nechce řešiti

33. Srov.: É.Sénart: Essai sur la légende du Buddha-o.c.—str.432 sq.

otázky: Je svět věčný, liší se duše od těla, co bude po smrti? Stále a stále se vrací ke 4 vznešeným pravdám /a r i j a s a č č á n i, sanskrt. arjasatjání/, totiž k svaté pravdě o bolesti /dukkha/, k svaté pravdě o vzniku bolesti /dukkha samudaya/, k svaté pravdě o odstranění utrpení /dukkha nirodha/ a k svaté pravdě o osmidílné stezce vedoucí k odstranění utrpení /arijo atthangiko marga/. To je jádro učení Buddhova a tudíž buddhismus je ve své podstatě nauka čistě etická. Buddha vždy zdůrazňoval dvě poučky: "Sarvam anityam"-Vše je pomíjející /tedy tomuto zákonu podléhají i bohové/ a za druhé: "Sarvam dukkham"-Vše je utrpení. Cílem člověka je osvebození se od utrpení a to je nirvána. "Základ tohoto názoru je vyjádřen nejdokonaleji ve velkém kázání u Benaresu, když byla vysvětlena prvním učedníkům nauka o znacích anatmanu /ne-já/34/.

a. Čtyři vznešené pravdy:

P r v n í s v a t á p r a v d a: "Mnichové, toto je vznešená pravda o utrpení: narození je utrpení, stárání je utrpení, nemoc je utrpení, odloučení od toho, co je milé, je utrpení, nedosáhne-li člověk, čeho si přeje, i to je utrpení, zkrátka patero skupin, jimiž pronikáme k světu jevů, je utrpení"./35/.

Podle názoru Buddhova individuum není nějakou podstatou, nýbrž shlukem dílčích částí /khandhů, skandah/, které se však nevyskytují samy o sobě. Jsou to: rupam-tělesnost, védana-ořtění, saññá-vnímání, samskarah-tvořivé síly, představy, vytvořené karmenem podněty, viññānam-vědomí. Tyto složky, jimiž se děje vnímání tohoto světa /upadānam/, jsou zdrojem utrpení. Jsou pomíjející, podrobené změně a co je podrobeno změně, není podstatou člověka/atman/, nýbrž jen jeho tělesným já /attabhavó/. Tím vylučuje Buddha pojem atmana, duše,

34. A. Bebried.Keith: Buddhist Philosophy in India and Ceylon-Oxford 1923-str. 57.

35. Vinc-Lessaf: Buddhismus-Praha-Samoovo knihk. 1948 -str. 71 sq.

pravé podstaty člověka, jak to zdůrazňovalo učení upanišád a učí o pomíjejícnosti světa.

D r u h á s v a t á p r a v d a : "Mnichové, toto pak je vznešená pravda o vzniku utrpení: je to žízeň tanha, způsobující nová narození, provázená radostí a rozkoší, tu a tam nalézající potěšení, je to žízeň rozkoše, narození, žízeň rozvoje"/Mahavagga 1,6,27,39/.

Tato druhá svatá pravda vlastně obsahuje genetickou definici utrpení. Člověk provázený žizní po bytí podléhá koloběhu životů stále se měnících. Ustálil se řetězec o 12 členech, jenž má být jakýmsi výkladem druhé svaté pravdy.

1. Na nevědomosti - avidja závisí složky - sankhárá. 2. Na složkách závisí uvědomování si - viññānam. 3. Na viññānam závisí jméno a podoba - námarúpan. To je asi tělesná podstata. 4. Na námarúpan závisí 6 smyslových oblastí životního projevu /salájatanam/; 5. Na 6 smyslových oblastech závisí styk se světem při narození /sparśáh/. 6. Na něm závisí oitění-védaná. 7. Na oitění závisí žízeň /t a n h a neboli t r ž - n á/, což je touha po životech. 8. Na žizni závisí lpění na životech-upadānam; 9. Na lpění závisí vznikání /bhavé nebo bhavaḥ/, totiž stálý přerod podmínovaný zákonem karmamu. 10. Na bhavo závisí narození-džāti. 11. Na narození pak stárí a smrt /džaramaranam/, atd.

Pischel poukazuje, že tento 12-členný řetězec vychází z filosofie Samkhya a zdá se, že tato nauka chce zdůrazniti nestálost a pomíjejícnost světových jevů. Pravé osvobozující vědecké spočívá v tom, že člověk prohlédne, že tento strastiplný svět je jenom klanem a nic nestojí za to, aby na tom ulpíval. Žití ve světě je podle názoru buddhistického jakož i brahmánského v podstatě setí, zrání a řez skutků. Svět je vlněním skutkové energie; skutek pomíjí, ale jeho energie zůstává, aby dala popud skutku jinému.

V původním buddhismu bohové /devá/ nejsou bytostí věčné a neměnné; již v brahmánství víra v magickou sílu obětí brahmánských podlomila

jejich úctu, neboť obětník byl více než bohové. Buddhistický kánon rozlišuje devas a petas /duchy zesnulých/. Buddhističtí devas nejsou ž á d n ý m i b o h y a s tím nutno počítati, chce-li se porozuměti správně učení Buddhovu. Jsou sice článkem v řetězu převtělování, ale konečný cíl buddhistického vyznavače je vykoupení od utrpení a proto vykoupený stojí vlastně nad bohy a božství není nejvyšším ideálem buddhistickým. "Buddha sice zná bohy /devas/, ale nezná B o h a a proto nemá modlitby /36/. V tomto smyslu je prvotní buddhismus atheistický, přesněji řečeno Buddha o Boha se nestará, s božstvím nepočítá.

V kázáních Buddhových se setkáváme zhusta s podobenstvím c břeme-
ní, nosiči břemene, vzetí břemene na sebe a složení břemene s nosiče
/puggaló/, jímž je vlastně každý jedinec. Podle názoru prof.Lesného
pravděpodobně původní buddhismus nebyl apsyckický a "apsychismus
v buddhismu se vyvinul teprve v pozdějších stoletích jeho trvání"/37/.
Totiž, když se seznalo, že víra v duši odporuje názoru o pomíjejí-
nosti a nestálosti světových jevů, tehdy byla duše popřena. Stručně
vystihuje ideu o zdroji utrpení Dhamappadam /335-6/ slovy: "Koho pře-
máhá tato krutá žízeň ulpívající na světě, toho zármutek roste jako
bující tráva--Ale s toho, jenž přemáhá tuto krutou žízeň, kterou lze
ve světě těžko překonat, zármutek pak padá jako krůpěj vody s lotosu".

T ř e t í s v a t á p r a v d a: "Mnichové, toto pak je vznešená
pravda o odstranění utrpení. Je to odstranění oné žízně, jestliže ji
člověk úplně a beze stopy odstraní, opustí, zbaví se jí, osvobodí se
od ní, místa jí nepopřává". /Lesný:Buddhismus-str.127/.

Dhammapadam uvádí spasitelné heslo slovy: "V y k o p e j t e
k o ř e n ž í z n ě"!-Komu se to podařilo, podobá se lampě, jež doho-
řela, zhasla, neboť již nemá oleje. Pak možno říci slovy Mahavaggo:

36. Rich.Pischel: Leben und Lehre des Buddha-Leipzig Teubner 1906-str.91.
37. Vinc.Lesný: Buddhismus-o.o.--str.119.

"Zničeno je nové rození, dokonán je svatý život, je vykonáno co bylo vykonati". A to je stav, který bývá označován slovem: nibbánam. Nibbánam /sánakrtsky nirvánam/ je vyvroholení Buddhova učení, jeho cílem; znamená vyvanutí, vyhasnutí žízňě, totiž touhy po životech. Osvícený tuto skutečnost vystihuje ve své rozmluvě k Sariputtovi slovy: "Touhy konec, nenávisti konec, zaslepení konec, to, můj příteli, zoveme Nirvánam". /Srov.Oldenberga:Reden des Buddha-290/. Nirvánam je obsahem třetí pravdy a "je vskutku zničením touhy a bolesti/38/. Mních, který dosáhl tohoto stavu, je plně ponořen do sebe, vysvobozen ode všech pout světa. Takový mnich se nazývá araham nebo aráhá /světec/.Kromě výrazu nibbánam se užívá ještě slova p a r i n i b b á n a m neboli parinirvánam, má-li na mysli buddhista nirvánam po smrti.

Č t v r t á s v a t á p r a v d a: "A která je to, mnichové, střední stezka, již Osvícený plně pochopil, otvírající oči, získávající vědění, vedoucí ke klidu, k poznání, k osvícení, k nibbánu? Je to vznešená osmidílná cesta: pravý názor /sammáditthi/, pravé rozhodnutí /sammásankappó/, pravá řeč /sammávačá/, pravé jednání /sammákamantó/, pravé žití /sammáádživó/, pravá snaha /sammávájámó/, pravé rozvažování /sammásati/, a pravé soustředění ducha /sammásamádhi/.

Tato čtvrtá pravda podává návod správné cesty vedoucí ke spasení.

b. Buddhistická mravouka.

Původní buddhismus je nauka etická o spasení od utrpení vlastní silou. K dosažení tohoto cíle je třeba zachovávat 5 všeobecných příkázání, jež odpovídají příkázáním druhé desky Desatera. Buddhistické patero /pañsa sila/ zní: 1. Nezabíjeti živé tvory, 2. Žekrásti, 3. necizoložiti, 4. nelháti, 5. nepíti opojných nápojů. Suttanipáta udává pro mnichy ještě 10 zákazů.

38. L. de Vallée Poussin: Nirvana - Paris 1925—str.158.

Buddhistická láska je jen prostředkem na cestě k cíli, mnicha buddhistického vždy vede ohled na vlastní prospěch. Tato ahimsa v podstatě znamená zistné, zákaz ubližovati živým tvorům. Milujícího mnicha buddhistického možno srovnati s dospělým člověkem, který na rozdíl od dítěte uvažuje, když něco dostává, co musí za to zaplatiti. Podle názoru prof. Lesného "jedním směrem jde buddhismus však dále než křesťanství, v soucitu se zvířaty"/srov. str. 165/. Buddhistická láska ke zvířatům je upřílišená, když na př. mnich cedí vodu, aby nepozřel žádného živého tvora. Podle plánu Božího zvířata mají poslání sloužiti člověku, který je korunou tvorstva; tím podle světového názoru křesťanského plní svůj cíl a poslání. Křesťanská láska se vztahuje jen na tvory r o z u m n é a předpokládá lásku k bytosti nejvyšší, Bohu.

Buddhisté rozeznávají 4 stupně dokonalosti: první stupeň svatosti je u těch, kteří se odhodlali nastoupiti vznešenou stezku, druhý u těch, kteří nastoupili vznešenou stezku, ale ještě se vrátí po smrti na tento svět, třetího dosahují oni, kteří se více již na zemi nevracejí, a čtvrtý stupeň dokonalosti předpokládá dokonalého světce /arhata/, který došel nirvānam již na zemi.

Dlouholetý profesor v papežském semináři v Kandý na Ceylonu, Fr. Taymans d'Eypernon, S.J., vydal zajímavou příručku o buddhismu: *Les paradoxes du Bouddhisme* /-Bruxelles Ed. Universelle 1947./, v níž na základě dlouholetého studia shledává v buddhismu 3 rozpory: 1. v řádu dějinném, 2. v řádu filosofickém, neboť zdůrazňuje pomíjivost všeho a přece hledá úsilovně štěstí, 3. a v řádu n á b o - ž e n s k é m, neboť buddhismus je v podstatě a t h e i s t i c k ý a přesto věřící očekávají od Buddha vše, co možno doufati od Boha.

III. Mnišská obec-Sanghó.

Buddha založil řád mnichů a teprve později po delším zdráhání

na prosby svého oblíbeného žáka, Ananda, dovolil i obce mnišek. Příslušníci obce mnišské se zovou bhikhu nebo bhikšu /žebraví mniši/, řeholnice jsou zvány bhikkuni a celý řád Samghó. Novic musí být aspoň patnáctiletý a je nazýván sramanera. Před ordinací slibuje mnich chudobu, čistotu a poslušnost, ale má volnost kdykoliv z řádu odejít. Přijetí do obce mnišské předpokládá postřižiny a dvojí svěcení. Mních se totiž podrobil: 1. pavradžja-vyjítí z domova, a 2. upasampadá t.j. přijetí do řádu. Mniši bydlí v kláštorech, které jsou 4 druhů: g ú h a jsou poustevny ve skalách, h a m m i j a m jsou poschoďová stavení s verandou, p a s a d é jsou velké kláštery, a v i h a r ó jsou dokonalé kláštery s mnišskými celami. Život mnišský se řídí 227 předpisů mnišskými. Zajímavý obřad je čtrnáctidenní veřejná zpověď. Bhikšu vyznává při ní své přestupky a koná dostiuchinění. Tato zpověď a liturgie s ní spojená je zvána Patimokham. Podobným životem žijí i buddhistické mnišky, jež musí zachovávat přísnou úctu k obci mnichů, musí je zdraviti, což vše je přesně předepsáno.

Laikové, jakési buddhistické třetí řády, zvaní upasaka-ctitelé a upasika-ctitelky, mají pečovat o hmotné vydržování řádů mnišských.

Trojí povinnost buddhisty /t r i r a t n a/ je vyjadřována větou: "Beru útočiště k Buddhovi, беру útočiště k učení /dharmě/, беру útočiště k obci mnišské /samghó/.

Ideový vývoj buddhismu.

Po smrti Buddhově potřeba organizace a ustavení kánonu naukového si vynutila mnišské sněmy. Podle podání konaly se tři velké sněmy mnichů. První koncil se konal záhy po smrti Osvíceného. Druhý asi o sto let později a třetí r.245. př. Kr. za krále Ašoky, kdy znovu byly zostře-
ny předpisy o chudobě a klášterní kázni. Král Ašoka je vlastně buddhis-
tickým Konstantinem a zasloužil se velmi o misijní činnost buddhistickou i v zemích mimoindických. Podobně se zasloužil o rozvoj buddhismu v l.

st. po Kr. král Kaniška.

Buddhismus, jež jsme dosud měli na zřeteli, uchovával všeobecně učení svého zakladatele a je zván **H i n a j á n a** neboli "Malá cesta". Na severu při svém šíření narazil na kulturní oblast helenskou a prvotní buddhismus prodělává nyní velkou vnitřní proměnu. Tato pozdější složka vývojová bývá zvána Mahajánam neboli "Velký vůz" či přesněji "Velká cesta". Překlad jánam slovem vůz je nevhodný. Někdy též se mluví o Buddhajánam nebo též o Bodhisattvajánam, totiž o "Cestě bodhisattvů".

Tento nový směr v buddhismu se vyznačuje jednak vírou, že Buddha je nadpřirozenou bytostí, povznesenou nad lidi i nad bohy, že má více podob a že již pouhé vzývání jeho jména přivádí k spasení. Druhým rysem této nové složky vývojové je přesvědčení, že nutno konati dobro v zájmu všeho lidstva a že nejvyšším cílem není směřovati jen k vlastnímu osvětlení, nýbrž **s l o u ž i t i l i d s t v u** a usnadňovati mu cesty ke spasení a tak připodobniti lidi v úloze bodhisattvů to jest budoucích Buddhů samému Buddhovi. "Ideálem Bodhisattvy je dosažení osvětlení, avšak nikoli vejítím do nirvánam, nýbrž osvobozením všech bytostí ve světě od utrpení"/39/. Duchovními otci tohoto nového směru byli myslitelé: Nagárdžunah, Asangah, Šantidévah, jejichž díla se objevila v prvních stoletích po Kristu.

Podle Mahajánam neexistuje jediný Buddha, nýbrž se udává 5 Buddhů, z nichž čtvrtý byl dějinný Sakyamuni a pátý je jakýsi buddhistický Mesiáš zvaný **M a i t r e j a h**. Náboženská fantasie však jde ještě dále. Rozlišují se Buddhové Manushi /lidští/, jimž odpovídají ve vyšším světě Dhyani-Buddhové /B. úvaky/. Tak čtvrtému pozemskému Buddhovi, Sakyamuni-mu odpovídá nahoře Amitabha /zvaný později Amida-"Nesmírné světlo"/. "Tito Dhyani-Buddhové jsou ve skutečnosti bohové"/40/.

39. M. Winternitz: Der Mahayana-Buddhismus-Tübingen 1930--str.1.

40. Ant. Anwander: Die Religionen der Menschheit-o.c.-str.221.

Nemají rodokmenu /genealogie/ a občas posílají na zemi nějakého Bodhisattvu, který má za úkol důstojně zastupovatí na zemi Buddhu nebeského. Nyní Amitabhův bodhisattva zvaný Avalokitešvera /Pán nazírání/zastupuje Buddhu Gautamah. Posledním článkem tohoto vývoje bylo učení, že Buddha je prapříčinou světa a jako takový je nazýván Adibuddah /Prabuddha/ a z něho silou meditace se vyroňují Buddhové a bodhisattvové. Buddhové ve skutečnosti na zemi nebyli, neboť Buddha je poslední skutečností a základem všeho /bhútatatháta/. Toto pojetí připomíná velmi vedantské pojetí duše vesmíru. Kdežto etika původního buddhismu byla sobecká /e g o c e n t r i c k á/ a měla na zřeteli jediné osobní dosažení nirvānam, etika mahajánského buddhismu je širší. Mních mahajánský cítí odpovědnost za utrpení celého lidstva. Chce osvícení nejen pro sebe, ale usiluje spoluvykoupiti celý svět. Každý člověk se má stát osvíceným Tathagatem. A tak vzniká celý mahajánský pantheon. Historický Buddha ustupuje do pozadí a nastupuje na jeho místo buddha budoucnosti Maitrejah. Nebeští buddhové bytují v nebeských oblastech meditačních /džanih-/ a jejich pozemské odrazy jsou: Vairočana, Akšobhja, Amitábha a jiní.

Sakyamunih je zobrazován uprostřed mezi Amitabhem /na levici/ a Avalókitešvarou /na pravici/.

Rovněž i pojem nirvānam se mění. Amitabha stvořil pro věčící ráj blažených /Sukhāvati/ a Avalokitešvara převzal úlohu doprovázení lidí do tohoto nebe. K dosažení tohoto ráje stačí vztáhnouti ruce a pronést modlitbu: "Námo mitábhája Buddhája"-t.j. "Veleben budiž Buddha Amitábha!" Buddha vyšle svého Avalokitešvara, aby oznámil prosícím odpuštění. Ráj Amitabhův se rozprostírá daleko na západě a je to bohatá, kvetoucí země požehnání.

Vedle dvojice bohů Amithába a Avalokitešvara byla též v účtě druhá dvojice M a i t r e j a h a M a n d ž u s r í h, budoucích to spasilů světa. Hinajánský světec axhať se postaral o svou vlastní spásu,

kdežto mahajánský světec "bodhisattva je svatý, který vykupuje svět zbožností"/41/.

Anglický badatel Soothil uvádí celkem 7 bodů, v nichž se liší Mahajána od prvotního buddhismu hinajánského. Nejprve pojetím nejvyšší a věčné bytosti. Přesvědčením buddhismu mahajánského je, že Absolutní bytost se projevila množstvím způsobů, zvláště prostřednictvím Buddhů, z nichž jedním je Gautamah. Za druhé naukou o Bodhisattvech, z nichž nejoblíbenější byl Amitabha. Za třetí vírou ve spasení. Místo základní pravověrné buddhistické nauky o spasení vlastními činy, nauka o bodhisattvech zavádí revoluční učení o spasení vírou. Dále Mahajana znovu zavádí nauku o duši. Myslitelé mahajanističtí nechávají Buddhovu nauku o anatmanu stranou, neboť severní národové nebyli nakloněni nauce o nebytí duše. Za páté liší se nový směr buddhistický od starého naukou o nebi a o pekle. Mahajánský ráj na západě je sídlem Buddhů a bodhisattvů a je místem věčného světla, nekonečné svobody a radosti. Mahajánské peklo záleží v koloběhu tisícerych převtělování. Dále zavádí Mahajana modlitbu a vzývání bohů, neboť přirozeným důsledkem uznání božských bytostí je modlitba a jejich vzývání, což byla myšlenka cizí původnímu buddhismu. A za sedmé zavádí nový směr náboženský též kněžské řády. "Novobuddhismus neboli mahajanismus uznává Bytost která přesahuje pomíjející svět a uskutečňuje vykoupení lidí přijetím do věčného nebe prostřednictvím víry a vzývání vykupitelů."/42/. Ohlasy sporů mezi buddhismem hinajánským a mahajánským končí ve 4.stol. po Kr.

Znetvoření buddhismu.

Buddhismus ve svém pozdějším vývoji zachází do pověrečných a magických útvarů. Jestliže Hinajánám klade důraz na vlastní zápolení

41. Den. Saurats Histoire des Religions-Paris Denvel et Stelle 1933-str.359.

42. W.E.Soothils The three Religions of China-Oxford 1923-str.108.
University Press.

a Mahajánam na božskou pomoc, pak buddhismus v 5.-7. st. po Kr. se spoléhá na pomoc kouzelných průpovědí. A proto se této složce říká Mantrajánam-čili cesta kouzelných průpovědí. Již ode dávna se v Indii věřilo, že člověk se může zmocnit tajemných sil přírodních zaklínacími formulkami. Předpokládala se tajemná souvislost všech, jednota mezi vesmírem a člověkem; podobné nauky se předkládají v knihách zvaných tantry. Tantram znamená knihu, osnovu obsahující tajemné zaklínací průpovědi. V severním buddhismu tento směr převládá a je znám pod názvem tantrismus. Různé zažehnávací a zaklínací texty byly vkládány do modlitebních mlýnků a zvláště byla přikládána účinnost magickému slůvku "hum", jež prý zahání demony. Celé pruhy látek byly potištěny podobnými formulami, symboly/na př. kolo s křížem svastikou/ a rovněž se věřilo, že zvláštní držení prstů ruky zvané "mudrá" napomáhá člověku k zapojení do kosmických sil. Manter /magických formulí/ se užívalo jako meditační pomůcky k dosažení tajemné jednoty s božstvem. Rozjímající totiž se vmýšlí do obsahu diagramu nebo skupiny hlásek /m a n t r a/, až si uvědomí, že mantrická síla do něho vchází a tak dojde nadlidských schopností. Tuto praxi zvláště prováděli buddhističtí S i d d h o v é a usilovali se rozpomenouti na ~~stejně~~ minulý životy a získati nadzemské síly. Tyto tajuplné pokusy a cviky konají dodnes i v Evropě mnozí nadšení ctitelé buddhističtí. "Tak vznikl vlastně nový druh náboženství Sakjamuniho, buddhismus magický, jenž od svých vyznavačů je považován za třetí cestu spásy, jež vyniká nad první dva způsoby"/43/.

V osmém století nastává soumrak buddhismu v Indii, neboť začíná myšlenkově splývat s hinduismem a tehdy již proudem pronikají do něho prvky nejen magické, ale též erotické. Z počátku mantra-jánam a erotico-magické zaněření, které s oblibou bylo zváno Vadžra-jánam, byly

43. Helm. v. Glasenapp: Die Religionen Indiens-o.c.--str.219.

rovnocenné pojmy. Etymologicky Vadžra znamená roh, mytickou zbraň Indraha a jiných bohů vedických a dále to slůvko značí též diamant. Stoupenci Vadžra-jánam /cesty diamantové/ si libovali v joginské mystice a v mantrajánské víře v čarodějnictví. Později v tomto zvláštním druhu buddhismu erotism a magie převládají. Myšlenkově se opírá Vadžrajánam o ideje mahajánské a považuje též Adibuddhu za poslední příčinu všeho, ale toto Absolutno je myšleno jako spojení dvou principů: mužského a ženského. Nejvyšší blaženosti lze prý dosáhnouti mystickým spojením s pravým věděním /vidjá/ a do něho uvádí mystický požitek lásky. Symbolem takové odpozemštěné mysli /bodhičitta/ je obraz muže objímajícího ženu. Tedy hinduistický šaktismus našel příznivou půdu i zde a v "diamantové cestě" dokonce vystupuje celá řada bohyň jako Čandalí, Čaurí, Váttalí a jiné. Každému bohu je připisován též princip ženský t.zv. šaktih. Nejpopulárnější bohyní vadžrajánského buddhismu byla bohyně kouzel, matka milosrdenství, zrozená ze slzy Avalokitešvaraha, dobrotivá T á r a . - Uvnitř Vadžrajánam vzniklo mnoho tajných /esoterických/ soustav a proto je považován tento směr za učení tajné, které se hodí pro úzký kruh zasvěcenců.

Brahmánská reakce, již možno nazvat jakousi indickou protireformací, v 8. a 9. st. po Kr. způsobila pronásledování buddhismu v Indii a později ničivé dílo dokončil islam pronikající do severní Indie. Buddhismus v zemi svého zakladatele byl téměř vyhlazen a uchýlil se do zemí sousedních.

Buddhismus mimo Indie.

Buddhismus záhy proniká do sousední Číny. Podle legendy již císař Ming, z dynastie Han, kol r. 64. po Kr. povolal buddhistické mnišky do své země. V čínském buddhismu je nejvýznačnější postavou O-mi-ťo-fo, jedna z posledních inkarnací Buddhy, totiž Amitabhah mahajánského útvaru. Rovněž podoba mahajánského Avalokitešvaraha, dru-

hého význačného božstva, byla na čínské půdě pozměněna. Je to božstvo milosrdné a dokonce jeho rysy jsou přenášeny na ženskou bytost Kuan-jin.

Do Japonska přichází buddhismus z Číny přes Koreu. Vedle šintoismu druhým hlavním náboženstvím v říši slunce je náboženství Buddhovo. Vyznačuje se množstvím zajímavých a od sebe značně odlišných sekt.

Nejzajímavějším buddhistickým útvarem je nesporně tibetský l a m a - i s m u s. V něm se slilo více prvků; na domácí šamanismus byla naroubována nejen raná mahajánská filosofie, nýbrž i pozdější buddhistický mysticismus. Silný, otužilý Tibeťan, který je též značně nedůvěřivý, si upravil náboženství přicházející z Indie podle svých psychologických sklonů. Tibet se vlastně stal církevním státem buddhistickým. Mongolští Čingischáni svěřovali ve 13.st. po Kr. nejvyšší moc ve státě opatům kláštera Sa-skja. Později se vedoucího postavení ujímá opat buddhistický ve Lhase, a dostává se mu titulu dalai-lama/lama moře/ a je považován za vtělení Buddha. Sice roku 1923. v Tibetu vznikla revoluce, ale obratný dalai-lama záhy opět upevnil svou moc.

Novobuddhismus.

Roku 1891. byla založena "The Mahabodhi Society", jež měla za úkol získati znovu Indii pro buddhismus. Obrací záhy svůj zřetel i na celý západní svět. Theosofická společnost /se střediskem v Adjaru/, založená Helenou Blavackou a H.S.Olcottem, šíří rovněž zájem o theosofické nauky buddhistické na západě. V Německu nadšenými obdivovateli a šířiteli nauk buddhistických byl Dr. Dahlke, jenž považoval buddhismus za náboženství budoucnosti a dokonce vydržoval ve Frohnau u Berlína jakýsi buddhistický klášter. Neméně se zasloužil o rozšíření nauk Buddhových Dr.G.Grimm /zemř. 1945/, jehož směru se přidržují i i pražští novobuddhisté. U nás nadšeným propagátorem buddhistickým byl zesnulý Dr. Leopold Procházka, jenž napsal několik knih o buddhismu,

v nichž z nepochopení podceňuje křesťanství. I v ČSR byla silná "T h e o s o f i c k á s p o l e č n o s t", jež byla v r. 1939 rozpuštěna. Zesnulý profesor Žilka hodnotí novobuddhismus šířený v prostředí západní kultury výstižně těmito slovy: "V západní kultuře se odráží uměle přesazený a skleníkově pěstěný buddhismus jako exotický květ lotosu na lánech užitkových plodin. Třeba krásný, tajemně hluboký, omamně opojný, ale cizí a míjivý. Neobstojí v evropském prostředí tvořivého, prací radostného života, v němž je ch l e b e m ú č i n n á l á s k a d í t e k B o ž í c h"/44/.

Buddhismus a křesťanství.

Téměř u všech nadšených obdivovatelů a šířitelů novobuddhismu /Olcetta, Dahlkeho, Grimma, Procházky a jiných/ se setkáváme s předsudkem, že křesťanství je něčím m é n ě c e n n ý m. Již starý církevní spisovatel Tertulián upozorňoval nespravedlivé kritiky křesťanství slovy: "Ne ignorata dammentur", aby neodsuzovali, čemu řádně nerozumí.

Srovnávání náboženství křesťanské a buddhismus je dosti obtížné. Křesťanství má ve své katolické věrouce jasnou a uzavřenou soustavu. U buddhismu dlužno sáhnouti k prvotnímu učení Buddhovu zachovanému v palijském kánonu, ale přes to třeba mít na mysli, že Buddha a buddhismus dnešní není totéž.

1. V ě r o u k a: Chceme-li si osvětliti rozdíl obou světových náboženství, dlužno si povšimnouti tří věcí. Křesťanství je náboženství, jehož středem je vtělený Bůh /theocentrism/. Je to Bůh osobní, svatý, všemohoucí a věčný. Nikdo nemůže ničeho přidati jeho vnitřní slávě a vše, co se děje, hlásá jeho vznešenost a slávu vnější. - Buddhismus je naproti tomu anthropocentrický. Středem učení Buddhova je č l o v ě k, osamocený ve strašné němotě vesmíru. Poslední podstata

44. F.Žilka:Dějiny světových náboženství./Státní nakl.1924/str.58.

všehomíru je lidskému duchu nepoznatelná. Buddha se o Boha nestará.

Kosmologický názor křesťanský hlásá, že Bůh svobodně z ničeho stvořil svět a vše ve světě na Bohu závisí. Z lásky povolává Bůh tvory k existenci. V podstatě vše stvořené je dobré.-Podle buddhismu svět je dějištěm utrpení, člověk je odsouzen na věky spolutrpěti a z tohoto labyrintu koloběhů může najít východiska jedině po osmidílné stezce Buddhovy nauky.

Podle křesťanské věrouky duše je bytost duchová a stvořena podle obrazu Božího, má osobní existenci a je odpovědná za svá rozhodnutí před nejvyšším Soudcem. - Podle Buddha jsou jen skandhas, koloběh částí a odpovědnost nese tajuplný Karman, který je nejstrašnějším tajemstvím indické víry, jaké si kdy lidský rozum vymyslel. Cílem křesťana je oslava Boží a věčná blaženost spočívající v patření na Boha. Cílem však buddhistů je osvobození od koloběhu utrpení, zhasnutí existence.

2 E t i k a: Křesťanská mravouka vyžaduje na člověku svobodné rozhodnutí se pro dobro a tím pro Boha. Při opaku se zbavuje možnosti dojít svého věčného cíle.- V buddhismu Mara není v podstatě původce zla, nýbrž jen mámením smyslů. Hřích buddhistický je v jádru nerozumnost, jež odvádí člověka od osvebození se od koloběhu životů. Mocné podněty ke konání dobra v buddhismu chybějí. Rovněž láska v obojím náboženství je podstatně rozdílná. Buddha zná jen druhou část hlavního přikázání křesťanské lásky. Proto láska buddhistická postrádá podkladu a je čistě negativní a sebecká, není to účinná láska pro Boha.

3. V l i v k u l t u r n í: Křesťanství hluboce ovlivnilo kulturu mnohých národů. Ba dokonce vytvořilo universální kulturu pro celý středověký západ. Svými ideami o posvěcení všední práce, o Bohem dotvrzené hodnotě práce, o solidárním vzájemném plnění povinností údů v mystickém těle Kristově, působí stále jako zdroj v dějinách lidstva.-Buddhismus však pro svůj pesimismus, pro svůj mravní egoismus a lhostejnost k životu byl neschopen vytvořit

kulturu novou nebo starou přetvořit. V Indii vůbec neovlivnil kulturu brahmánskou a v zemích mimoindických za své úspěchy vděčí jediné té skutečnosti, že zde přizpůsobil svou podstatu a úplně se přetvořil.

Kristus či Budana?

V obou zakladatelích nejjasněji vysvítá zásadní, vnitřní rozdíl mezi křesťanstvím a buddhismem. Již uvažujeme-li o Kristu z čistě lidského hlediska, převyšuje nesrovnatelně osobnost Buddhy. Kristus volá k sobě maličké, Buddha hovoří jen s duchovně vyspělými. Ježíš pomáhá ženě z ponížení, Buddha pohrdá ženami a vůbec se vyhýbá tomuto problému. Kristus volá: "Pojďte ke mně všichni, kteří pracujete a jste obtíženi--", Buddha se svými vyvolenými odchází před chudými, kteří se chtějí nasytiti ze zbytků jeho hostiny. Kristův život končí dramaticky ohromující tragédií na Kalvarii, Buddhova životní pouť se podobá jednotvárnému toku řeky a končí uprostřed přívrženců po požití vepřového masa.-Zprávy o životu Buddhovu nesou legendární ráz, kdežto v evangeliích, historických to knihách, vše dýše upřímným duchem svaté pravdy.

Pro Krista nejdokonalejší bytostí je Bůh, posláním křesťana je následování Bohočlověka, totiž boj s hříchem a obtížemi s tím spojenými a po této přípravné cestě pozemské dojití patření na Boha v životě věčném. "V Kristu máme vůdce od smrti k životu, v Buddhovi od života k smrti podobné Nirvánam"/45/. Náboženství Kristovo není náboženstvím svépomoci, sebevykoupení, nýbrž náboženstvím vykoupení prostřednictvím vtěleného Boha.

Buddha byl zajisté velkým myslitelem. Cestovatel Marko Polo píše s obdivem ve svém cestopisu: "Kdyby Buddha byl křesťanem, byl by u Boha

45. Hilko W. Schomerus: Christus und Buddha--Halle Saale 1931-str.64.

vysoko povýšen". Ale Ježíš již po lidské stránce je nesrovnatelně větší. Zůstává ideálem velkých i malých; ideálem těch, jejichž duše zůstala čistá a dětsky nezkažená, ale i těch, jejichž duše se očistila v bouřích života a v bojích za poznáním.

Buddhu obdivujeme, ale následovati budeme jen Ježíše Krista, k němuž kdysi Šimon Petr pravil: "Pane, ke komu půjdeme? Ty máš slova života věčného, neboť my jsme poznali a uvěřili, že ty jsi K r i s t u s, s y n B o h a ž i v é h o"/Jan VI, 69 atd.

7. Náboženství Peršanů.

Ú v o d n í p o z n á m k y.

Po stránce jazykové i náboženské jsou Indům velmi příbuzní Iránci obyvatelé Indie a Persie /novoperské "iran" odpovídá sanskrtskému arya/. Podle Peršanů neboli Parsů bývá náboženství této oblasti iránské též zvané náboženství p e r s k é neboli parsismus. V Indii a Persii se setkáváme s četnými obdobnými představami a pojmy náboženskými, jež jsou zřejmé i povrchnímu pozorovateli. U obou národů v čele hierarchie bohů stojí d v o j i c e, v indických Vedách je to V a r u n a - M i t r a, a v iránské Avestě je to Ahura M a z d a h a M i t h r a. Jsou strážci mravního řádu a k nim se druží skupina nižších božstev rázu velmi abstraktního. Podobně první indický člověk a král světa předků "Y a m a" syn Vivasvantův, odpovídá iránskému mythickému králi Yimovi. V posvátné bohoslužbě védickému nápoji "soma" odpovídá iránské "h a o m a" a obětuující je nazýván v Indii hotar, v Iránu pak z a o t a r. Čím se proniká dále do minulosti obou národů, tím obdoby jsou n á p a d n ě j - š í. Praktičtí Peršané se liší od snivých Indů hlavně svým d u a l i - s t i c k ý m s v ě t o v ý m n á z o r e m, kdežto Indové si libují ve spekulativním pantheisticky zbarveném monismu. Ve světových dějinách vystupují Peršané, mocný to kmen arijský, pojednou jako dobyvatelé

v 6.století před Kristem. Perští vládcové, Achemenidovci, zakládají mocnou říši perskou. Nejznámější z králů této perské dynastie jsou: Kyros I., Kambyzes, Dareios I., Xerxes I.. Alexander Veliký vyvrací mocnou říši achemenidovskou a sesazuje s trůnu posledního krále Dareia III. Kodomanna r. 330. Druhým domácím vladařským rodem v Persii jsou Arsakidovci, kteří vládli v Persii téměř po pět století. Po nich r. 212. po Kr. zakládá třetí mocnou říši perskou d y n a s t i e Sassanidovců, jež podlehla teprve r.658. náporu islamu.

Prameny náboženství iránského.

Náboženství starého Iranu lze poznati z dvojího odlišného pramene. Jednak jsou to zprávy starých mimoperských spisovatelů o perském náboženství, zvláště H e r o d o t a, a pak nápisy z doby Achemenidovců vtesané do skal klínovým písmem. Nejdůležitějším pramenem jsou však posvátné knihy iránské známé pod názvem A v e s t a a celá obsáhlá náboženská literatura, jež se pojí k Avestě. Herodot, řecký cestovatel, popisuje dosti věrně náboženské zvyky starých Peršanů. Podle jeho líčení bohové perští nejsou představováni v podobě lidské. Neméně důležité jsou zlomkovité zprávy, jež jsou dochovány v nápisech králů Achemenidovců. Dynastie mocných vladařů perských: Kyra, Kambyza, Dareia, Xerxa, zanechala po sobě dlouhé nápisy vtesané do skal klínovým písmem. Tyto nápisy v nářečí iránském, dnes zvaném staroperština, líčí slavné události za vlády těchto panovníků a zvláště oslavují jejich vítězství. Byly rozlušťeny zásluhou důstojníka Rawlisona a německého učenice Grotefenda.

Náboženství Achemenidovců.- V nápisech z doby vlády Dareia I. je líčen jako jediný Bůh, jež uctívá král Dareios, A u r a m a z d a neboli O r m a z d /nikoli Ormuzd/. Dareios i ostatní králové se nazývají prostě auramazdija neboli ormazdovci. Auramazda je považován za velkého b o h a /baga vazraka/ a za největšího z bohů /maišta

baganam/. Svou všemohoucí vůlí dává králům jejich moc/chšara/, jim podřizuje jiné národy a zajišťuje vítězství. Je stvořitelem nebe, země, člověka i lidského štěstí. Králové ho vzývají za ochranu pro sebe, rodinu, pro svůj národ i celou říši. Přátelství s Auramazdah-em je velkým dobrodiním. Auramazda dává mravní přikázání /framana/ a člověk je má zachovávat a jíti po cestě dobra. Ze všech hříchů je nejhorší lež/drauga/. Nespravedliví lidé jsou zvaní lidmi lži /adurijiya/. Auramazda stojí nade všemi ostatními bohy /b a g a/. Tato nižší božstva jsou božstvy kmenů a z nich největší oblibě se těšil M i t h r a a bohyně A n a t a t a /avestická Anahita/. Mithra je druhem Ahura Mazdah-a a ač i on měl název бага, přec v l a s t n í m b o h e m j e j e d i n ě A u r a m a z d a. Je tedy zřejmé, že náboženství dynastie achemenidovské bylo silně ovlivněno snahami monotheistickými. Artaxerxes III. se zmiňuje ve svém skalním nápise o trojhvězdi bohů: Auramazdovi, Anahitě a Mithrovi, k nimž má důvěru. Náboženství Dareiovo a jeho nástupců je velmi blízké n á b o ž e n s t v í A v e s t y . Není však v nápisech zmínky o Zoroasterovi, o mravním dualismu ani o Ahrimanovi. Z tohoto mlčení vyplývá závěr, že "mazdeismus Achemenidovců a mazdeismus v gathas jsou asi d v a náboženské útvary velmi blízké, ale přece ne t o - t o ž n é"/1/.

Prameny zoroastrismu.

Nejzajímavějším útvarem náboženským na půdě Iranu je náboženství, jehož původ bývá připisován iránskému proroku Z o r o a s t e r o v i neboli Z a r a t h u š t r o v i. Již četní spisovatelé řečtí i latínští psali o Zoroasterovi a podávali přehled jeho učení. Jejich zprávy shrnul ve svém spise: *Fontes historiae religionis Persicae* /Bonn 1920/, Karel Clemen. Ale chceme-li poznati nestranně osobnost iránského reformátora náboženského a rázovitost zoroastrismu vůbec, dlužno se obrátiti

-
1. Albert Carnoy: *La religion des Perses*--str. 336
/Huby: Christus--Paris-Beauchesne 1944.

k samé A v e s t ě a k množství komentářů a náboženských spisů, jež se objevily později v Persii a jsou označovány názvem literatura "pehlevijská".

A v e s t a.- Pod názvem Avesta /pehlevijsky:Avistak/ se označuje to, co se nám dochovalo z ohromného písemnictví náboženského sepsaného v nářečí iránském zvaném z e n d. Tento výraz není přesně výstižný, neboť v pehlevijském nářečí "zend" znamená komentář. Avistak ve zend znamená Avesta a komentář. První překladatel Avesty, dobrodružný francouzský cestovatel, Anquetil Perron, je původcem nesprávného názvu Zend-avesta, kterým označoval dílo, jež překládal. Někteří spisovatelé němečtí nazývají nářečí, v němž je psána Avesta, jazykem s t a r o b a k t r i c k ý m. Nářečí avestické je příbuzné řeči staroperské, již jsou psány klínové nápisy Achemenidovců. "Avesta není jednotná ve skladbě, sestává ze spisů, jež byly složeny v různých dobách" /2/. Nejstarší mezi nimi jsou:

1. J a š n a /kniha obětí/. Obsahuje v 72 hlavách kněžské modlitby při obětech, ale nejdůležitější je 17 starobylých hymnů zvaných "gathas", jež jsou označovány jako veršované výroky samého Zoroastera a jeho žáků.

2. V i s p r a t neboli Vispered /Všichni učitelé/ obsahuje dodatky k Jašně. Jsou to vlastně vzývání všech bohů.

3. Y a š t y /Písně chvály/ jsou asi mladší než gathas a oslavují nižší lidová božstva zvaná "Yazatas".

4. V i d e y d a t neboli Vendidad, jež obsahuje 22 hlav. Je to zákoník, jakýsi Leviticus parsistický, pojednávající o očistácích. Zpravuje o starých zvycích, zmiňuje se o stvoření světa i o iránské legendě o Yimovi, jsou tam uvedena pravidla, jež třeba zachovávat i v různých životních okolnostech, zvláště při rituálním očišťování, v nemoci atd.

2.Raffaele Pettazzoni: La religione di Zarathustra nella storia

5. Ch o r d a - A v e s t a je zákoník pro laiky v 66 hlavách a obsahuje modlitby pro denní potřebu.

L i t e r a t u r a p e h l e v i j s k á .

Názvem pehlevi je označováno písemnictví perské v prvních stolecích po Kristu. Tento literární útvar je zván též písemnictví středoperské, neboť tvoří přechod mezi staroperštinou nápisů achemenidovských a novoperštinou. Používá se písma aramejského. Spisy pehlevijské z doby Sassanidovců obsahují jednak překlady ztracených částí Avesty, jednak pozdější parsistickou bohovědu. Patří sem:

1. B u n d a h i š u /Bundeheš/, což je jakási perská Genese vypravující o stvoření světa, o stvoření božských bytostí a lidí a o zápasech mezi tvory Auramazda a Ahrimana.

2. D e n k a r t neboli Dinkart /Zbožná díla/ obsahuje legendární životopis Zarathuštry a mnoho podrobností o perských naukách, tradicích a mravech.

3. M a y n y o - i - k h a r d neboli Mainog-Khirat /Duch moudrosti/ obsahující odpovědi uvedeného ducha na 62 otázek, položených Mainyo-vi o náboženství mudroem.

4. A r d a - i - V i r a f, kde perský Dante provází otenáře a popisuje mu nebe i peklo. Mezi dějinnými texty se uvádí dále Karnamaki Arthakhshir, vypravující o vládě Ardashira, zakladatele dynastie Sassanidovců. V době Sassanidovců byl totiž jazyk Avesty již mrtvý a měl k nářečí pehlevijskému asi tak daleko jako latina k živému jazyku francouzštině a proto bylo třeba překladů Avesty do živého jazyka.

Zoroaster neboli Zarathuštra.

Iránci podobně jako Indové z původního monotheismu upadli do mnoho-
božství. Ve smlouvě hetitského krále s králem arijských Mitanni-ů z poč.

religiosa dell'Iran--str.7.
Bologna-Nicola Zanichelli-1920.

14.stol. před Kristem se uvádí tato božstva národa arijsko-iránského: Mithra, Aruna/Varuna/, Indara /Indra/, Našatja /Ašvinové/. Dále uctívali Iránci "zabíječe draka" Vurthragna, který je totožný s indickým Indrah-em. Varuna připomíná prvotní monotheismus Iránců. Je nesmrtelnou zásluhou Zarathuštry /česky tento název znamená asi "B o h a t ý n a v e l b l o u d ý"/, že se mu z valné části zdařilo jako náboženskému reformátoru přivést Iránce zpět k zapomínanému monotheismu. Tento velký myslitel je zván novoperský Zardušt a řecky Zoroaster. Historičnost jeho osoby je dnes nepochybná. Pocházel ze země, kterou Avesta nazývá A i r y a n a Vaeya. Jeho rodný dům stál na řece Dardše /Darja/. Podle mladších textů Avesty Zarathuštra prý pocházel z Baktrie, což asi nebude správné. Otec Zoroasterův je nazýván P o r u š a s p a a jeho matka Dughdhova. Zbožný král Vištaspa. řecky Hystaspes, a jeho dva ministři Frašaostra a Gamaspa z rodu Hvogva byli získáni pro náboženství Zoroasterovo a dokonce byli s ním spříbuznění. "Novou a ústřední myšlenkou náboženství Zoroasterova je monotheismus"./3/. Vištaspa byl pravděpodobně otec krále Dareia I. /521-485/, který ve svých nápisech vtesaných do skal se prohlašuje veřejně za přívržence Auramazdy takto: "Velký je bůh Auramazda, který stvořil zemi, který stvořil nebe, který stvořil člověka a dává požehnání lidem". Za tohoto předpokladu pak by bylo možno život Zoroastera položit mezi leta 660 a 563. Perské podání tvrdí, že Zoroaster vystoupil 258 let před lupičskou výpravou "prokletého Iskandra" /Alexandra Velkého/.

Někteří iranisté /Oldenberg, Clemen/ kladou činnost Zoroastera mezi rok 900 - 1000 před Kristem. Mladší Avesta vyzdobila život Zarathuštry legendárně a oděla perského reformátora svatozáří světce. Při jeho zrození prý všechno tvorstvo dobrého Boha jásalo, jeden z blažených duchů Vohu Manah uvedl třicetiletého Zarathuštru do světa světla

3. Raf. Pettazzoni: La religione di Zarathustra---o.c.--str. 75.

Auramazdova, kde prý se mu dostalo zjevení v sedmi velkých viděních. Zlý duch ho pokoušel a kázání Zoroasterova proti kacířským kněžím Kavi-mu a Karapari-mu došla velkého ohlasu. Zoroaster prý zemřel násilně rukou vrahovou. Každých 3000 let vystoupí jako prorok zrozený ze semene Zoroasterova a konečně třetí S a o s h y a n t neboli Spasitel bude vládnouti poslednímu Království.

Učení Zoroasterovo.

Náboženství, jež podle země svého původu se nazývá náboženstvím iránským, podle svých vyznavačů též náboženstvím parsistickým, podle svého hlasatele zoroastrismem a podle svého hlavního boha mazdaismem, se vyznačuje svým d u a l i s m e m .

Kdo se obíral hlouběji Zarathuštrou a jeho učením, se přesvědčí, že v náboženství Zoroasterovu stojí v ostrém rozporu proti sobě d v ě bytosti. Na jedné straně M a z d a, O r m a z d, S p e n t a M a i n y u /Svatý duch/se svými dobrými pomocníky a tvory a na druhé straně A n g r a M a i n y u /Zlý duch/, který je v mladší Avestě také zván Ahriman, s celou řadou démonů /drug, Daevas/. "Království Boží a království démona zápasí nesmiřitelně jako světlo a tma ve světovém dění" /4/.- Člověk se musí rozhodnouti pro království Mazdovo. Věřící perský má často si připomínati slova Yašny /10,11/: "Na pěti věcech mám účast, na dobrých myšlenkách, slovech, skutcích, na poslušnosti a na Ašha, věčném zákonu. Na pěti věcech nemám podílu, na zlých myšlenkách, slovech, skutcích, na neposlušnosti a na Drug, hanebné lži--"

Základní rys A n g r a M a i n y u je oposice od počátku světových dějin, jež se odehrávají v době 12.000 let. V prvním třítisíciletí nebyla moc zlého ducha dosud známa. Rovněž ve druhém, ale ve třetím tisíciletí na počátku lidských dějin se zahajuje boj, který v konečném

4. Ant. Anwander: Die Religionen der Menschheit-Herder-Freiburg-str. 282.

tisíciletí bude dobojován vítězně pomocí S a o s h y a n t ů
 /Spasitelů/ vzešlých ze semene Zarathuštry až do úplného vítězství
 dobra. Dualismus národního náboženství perského je dualismem zvlášť-
 ního druhu, je to dualismus eticko-kultický, nikoli metafysický. Během
 náboženských dějin perských nechyběly ovšem pokusy překonati dualis-
 mus dobra a zla. Tak sekta tak zvaných Zervanitů usilovala překlenou-
 ti perský dualismus monisticky chápaným pojetím nekonečného "Času"
 /Zervan/, z něhož teprve povstali Ormazd i Ahriman.

"Ústřední obsah hlásání Zarathuštrova tvoří monotheismus a escha-
 tologie"/5/. Již ve starobyklých gathách vystupoval Ahura Mazda v prů-
 vodu jiných božstev totiž Amesnas Spentas /Nesmrtelných Svatých/ a
 Spenta Mainyu /Svatého ducha/. Nesmírnou zásluhou Zoroastera bylo, že
 víru starých Iránců v jednoho n e j v y š š í h o b o h a n e b e
 opět přivedl k platnosti. Podle Zoroastera A h u r a M a z d a je
 vševědouce /mazdah znamená paměť/, je stvořitelem /d a t a r/ šesti
 Ameshas Spentas, dále nižších Yazatas, a konečně nebe i země. Po mnoho
 staletí v Iranu byl monotheismus zatlačen do pozadí, ale v z o r o -
 a s t r i s m u bývalí bohové arijské Yazatas jsou toliko podřízenými
 duchy nejvyššího Boha. Nesmrtelní svatí zvaní Ameshas Spentas jsou
 božstva, která mají ochranu nad rozličnými oblastmi hmotného světa.
 V o h u M a n a h /Plutarchos jej nazývá Eunoia/ je prvním tvorem
 Mazdahovým, je rádcem nejvyššího boha i lidí. Je ochráncem domácích
 zvířat. Podobně A s h a V a h i s t a /Plutarchova Aletheia/ není
 toliko mravním zákonem, nýbrž též ochráncem ohně. K h s a t h a rovněž
 není pouze zosobněním dobrotivé moci Mazdahovy, ale též ochráncem růz-
 ných tvorů. S p e n t a A r m a i t i /Svatá pokora/ pečuje o zemi;
 Plutarchos ji nazývá Sophia. H a u r v a t a t a A m e r t a t

 5. Edv. Lehmann: Die Perser--str. 218.-- Lehrbuch der Religionsgeschichte
 von Chantepie de la Saussaye-II.Bd.-Mohr-Tübingen 1925.

/zdraví a nesmrtelnost/ Plutarchos překládá výrazem Plutos-bohatství. K nim přistupuje jako sedmé božstvo S r a o s h a /Poslušnost/, pokud sám Ahura Mazda nezaplňuje řadu sedmi.

Duchové nižšího řádu jsou Y a z a t a s, novopersky Ized, což znamená "Ctihodní". Jsou to vlastně degradovaní staroiránští bohové jako na př. Mithra, který v Avestě je považován za božstvo daného slova. "M i t h r a, dřívější genius světla se stal v zoroastrismu a zůstal na západě bohem pravdy a spravedlnosti"/6/. Byl jedním z nejoblíbenějších božstev iránských a byl uctíván též jako ochránce vojenské cti a bojovníků. Dále za zmínku stojí Atar, zosobněný oheň, který měl důležitou úlohu při mazdejské bohoslužbě. Proto ctitelé Ahura Mazdy jsou zvaní někdy též "c t i t e l é o h n ě". Vedle něho byla uctívána Anáhita, již známe u semitských kmenů jako Ištar. Kromě Anahity uctívali perští bojovníci Verethraghna, genia vítězství. Byl to vlastně již zmíněný indoiránský bůh Indrah, zvaný ve Vedách Vrtrahan.

Třetí skupinu d u c h ů tvoří v zoroasterismu duchové strážní F r a v u r t i neboli Fravašti, kteří jsou obdobní římským geniům. Jsou připoutáni k určitým bytostem, ba existují již před jejich zrozením. Po smrti člověk spojením s Fravaštim se stává nesmrtelným. Každé božstvo i člověk má svého Fravašti.

Duchové zlí.

Proti nejvyššímu Bohu stojí "duch zla" Ako Mainyu, který je nazýván v mladší Avestě A n g r o M a i n y u nebo zkráceně A h r i - m a n. Je to bytost zlá, jež chce uškodit bytostem dobrého stvořitele. Ahriman je nevědomý a má strach před Mazdah-em. Říší Angra Mainyu jsou temnoty, tvorové Mazdahovy upadají do jeho moci, když se dopustili zla /nevěry, lakoty, lži/ nebo když se poskvrnili dotykem s bytostmi

6. Fr. Cumont: Les religions orientales dans le paganisme Romaine. Paris-Leroux 1906.--str. 187.

nečistými. Často je zván v gathách drug neboli klam. Jako Ormazd je obklopen zástupem duchů dobrých, tak i Ahriman si vytvořil množství duchů zlých. Jsou to D a e v a s /Daivas/ neboli démoni. Zajímavý je pochod změny dobrého védického "d é v a" v iránského démona. Jedním z těchto démonů je Andra, který odpovídá indickému Indrah-ovi. Zosobněná lež a podvod je ženský démon Drudš, zosobněný hněv je označován jako démon Aešma, důležitou úlohu má démon lenosti Bushysta nebo démon hubnutí Apaosha.

Původ světa a člověka.

Před stvořením vesmíru byl nekonečný čas Z e r v a n akarana. Svět je stvořen od Boha a tím začíná dlouhé období 12.000 let. V prvním třítisíciletí Ahura Mazdah své tvorstvo udržoval ve stavu nehmotném, existovaly jediné fravashis tvorů, jakési platonské ideje. Ke konci prvního období se probouzí Angro Mainyu. V následujícím třítisíciletí jsou vytvářeni tvorové hmotní. Šest údobí, v nichž se děje toto stvoření, je zváno G a h a n b a r. Prvního pračlověka Ahriman svedl a usmrtil. Z jeho semene povstal první pár lidí: M a š y a a M a š y a i , od nichž pochází celé lidstvo. Zprvu byl zlatý věk lidstva. Mezi králi tohoto blaženého věku je nejznámější Yima /totožný s védickým Yama/, který se stýkal se samým Ahura Mazdah-em. Království jeho však končí pro jeho pád, proto byl svržen démonem drakem Azhi-Dahakem. -Poslední třítisíciletí začíná vystoupením a zjevením Z o r o a s t e r a. V tomto údobí se objeví řada proroků neboli spasitelů /S a o s h y a n t ů/ a na konci přijde největší saoshyant, A s t v a t e r r a t a . Tehdy dojde k všeobecnému zmrtvýchvstání, nastane konečný zápas mezi Mazdahem a Ahrimanem, který skončí zničením zla a nastane doba věčného štěstí.

M r a v o u k a iránského náboženství.

Člověk stojí uprostřed boje mezi dobrem a zlem. Jeho životním cílem je spolupracovati s říší světla. Protože je tvorem svobodným, má

plnou odpovědnost před Bohem. Konáním ctností se staví na stranu
M a z d a h o v u a přispívá k vítězství dobra nad zlem. Hříchem
však se stává pomocníkem zlých duchů neboli dregvantů. Povinností vě-
řícího /ašavana/ je úcta k Ahura Mazdahovi, i k ostatním dobrým du-
chům, udržování posvátného ohně a jiné. Mravní činy sestávají z do-
brých myšlenek, slov a skutků/humata, huxta, hrvašta/. Kdo jedná dobře,
služe spravedlivý neboli a š a v a n, kdo však špatně, je nespraved-
livý neboli a n a š a v a n. Zvláště se přikazuje v mravouce zoro-
asterské láska k pravdě, neboť lež je znakem Ahrimana. Vyznavač Zoro-
asterův je povinen též zachovávatí přísnou čistotu, má se varovati
styku s bytostmi nečistými, zvláště s mrtvým tělem, má se vystříhati
cizoložství, smilstva a ostatních protipřirozených úkonů. Z ctností
se doporučuje pohostinnost, soucit s chudinou, pilnost a pracovitost.
Zákonník Vendidad hrozí přísnými tresty těm, kdož zacházejí špatně
s čistými zvířaty jako psem, volem atd. Kdo se dopustil hříchu, je po-
vinen konati pokání. "Prostředkem k odpuštění hříchů je zpověď
"p a i t i t a" neboli "p a t e t" před knězem desturem"/7/. Pokání
ukládané k očištění mravních poskvrn bylo různé. Ten, kdo se úmyslně
dotkl mrtvoly, byl trestán smrtí, za jiné chyby byla předepsána veřej-
ná oběť, rány bodcem a podobně. Některé zločiny jako hříchy proti
přirozenosti nebo pohřeb žehem byly prohlašovány za neodpustitelné.

B o h o s l u ž b a v iránském náboženství.

Ve chrámech iránských středem bylo posvátné ohniště, kde hořel
oheň, do něhož se házely voňavky a k němuž přistupoval obětující se
zahaleným obličejem. Oheň byl symbolem boha světla Ormazda. Bylo považo-
váno za hřích foukati do posvátného ohně anebo do něho házetí věci
nečisté. Kromě posvátného ohně důležitým prvkem v bohoslužbě parsistic-
ké byl nápoj nesmrtelnosti, h a o m a, který prý posiluje bohy i lidi.

7. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte--str. 433.
Graz - Styria - 1930.

Haoma byla šťáva z jistých rostlin a věřilo se o ní, že dodává moudrost, blaženost i smíření. Zoroasterská liturgie vyžadovala každodenní recitaci několika veršů Avesty. Během modlitby kněz parsistický držel v ruce baresman /svazek větviček/. Dítka u Peršanů dostávalo na rty h a o m a , ale pravým zoroastrovcem se stává teprve mezi 12-15 rokem, když bylo opásáno posvátným pásem "K u š t i". V Persii byl vyvinut samostatný s t a v k n ě ž s k ý. Kněz parský byl zván A t h r a v a n, nejvyšší kněz, který konal bohoslužby, slul z a o t a r . V pozdější době zoroasterovská hierarchie měla svého nejvyššího představeného v městě Ragha a ten byl první osobou po králi. Lid nazýval kněze též m a g y . Magové byli původně medský kmen a podobně jako kmen L e v i u Israelitů tvořili kněžskou třídu. Představený parsistického chrámu byl zván též d a s t u r a před ním se konalo vyznání hříchů /paitita/. Když věřící mazdeista umíral, přinášeli k němu psa, aby pohled čistého zvířete zastavil běsnění démona smrti, druga V a s a v a . Po posledním výdechu tělo se stalo ihned nečistým a bylo vynášeno daleko od obydlí lidských na výšiny a ukládáno do tak zvaných "věží mlčení" neboli dakhma a tam bylo ponecháno na pospas dravých ptáků, zvláště supů.

E s c h a t o l o g i e íránská.

Podle víry Parsů duše zesnulého bloudí asi tři dny kol místa odloženého těla, ale pak se odebírá před soud Mithry, Sraosha a Rašnu. Zásluhy i hříchy zesnulého jsou tam váženy. Zůstanou-li mísky vah v rovnováze, je duše poslána do hamestakánu, kde netrpí ani tepla ani zimy. Ostatní duše musejí přejítí most Čirvant, po které přejde jen duše spravedlivého, kdežto duše odsouzeného se zřítí do propasti pekelné. Perský básník Viráf líčí barvitým způsobem svá vidění nebe a pekla. Podle pojetí mazdejského peklo není věčné. Po všeobecném vzkříšení dojde k obnovení světa, tehdy proud olova zatopí zemi a to bude poslední zkouška, jak vypravují gathas. Spravedliví budou tehdy

úplně očistění a vinníci zahubení. Pak obrození lidé budou žítí věčně ve světě, v němž nebude zla, nýbrž věčné štěstí.

Parsismus a křesťanství.

Náboženství mazdejské si zaslouží pozornosti. Je jedním z nejstarších náboženství, které má pevnou soustavu naukovou, prohlašuje se za náboženství zjevené a dovolává se autority svého zakladatele. Obě soustavy náboženské indická a iránská měly mnoho obdob, kdežto snivý Ind si zahalil své náboženské představy do mlhovitě pantheistické mystiky, Iránc, muž činu si vytvořil jasný systém, aby věřící měl před očima konečný cíl a tak z něho vyrostl poctivý, pracovitý a ušlechtilý občan. Původní náboženství starých Peršanů bylo *m o n o t h e i s t i c k é*. Ale přes to vše mnoho ještě schází perskému Mazdovi ve srovnání s *J a h v e m* proroků israelských. Jahve je Bůh jediný, který nikomu nepředává svou čest. Zoroastrismus však zůstal v podstatě vždy náboženstvím národním, iránským a za dynastie sasanidovské státním. Vůči křesťanství byl mazdeismus nesnášenlivý a krutě pronásledoval vyznavače Kristovy. V odplatu Arabové zavedli v Persii islam a téměř vyhladili náboženství perské. Zoroastrismus je dnes představován jediné asi 70.000 Parsů žijících v okolí Bombaye, potomky to mazdejců, kteří se vystěhovali do Indie před pronásledováním musulmanů. Rozličné obdoby a otázka vzájemného vlivu mazdeismu na jedné straně a židovství s křesťanstvím na straně druhé, nesmějí nás zarážeti. Jestliže se v náboženství mazdejském rozvinuly určité náboženské představy a zvyklosti obdobné pojetím v židovství a křesťanství, dlužno je vysvětliti přirozeným způsobem, neboť i náboženství Zoroastrovo chtělo odpověděti na přirozené, náboženské tužby svých věřících. Ale nápadná podřadnost mazdeismu se jeví v oblasti citové a mystické. Mazdejská mravouka i eschatologie jsou založeny výlučně jen na *s p r a v e d l n o s t i*, ale není v nich *k ř e s ť a n s k é l á s k y*. Zoroaster zůstává i v Iránu poměrně

osamocený a jeho vysoké pojetí náboženství později opět upadalo do starých národních polytheistických zvyků.-

Pokusy o světové rozšíření náboženství iránského.

Jsou to dvě ozvěny iránských představ náboženských, jež překročily národní hranice státu perského a usilovaly o světovost, m i t h r a - i s m u s a m a n i c h e i s m u s .

1. N á b o ž e n s t v í M i t h r o v o . - Již staří Peršané uctívali Mithru jako boha světla a s jeho jménem se setkáváme též v nápisech achemenidovských i v posvátných zpěvech Avesty. Mithra patří k božstvům přírodním. Zoroastrova bohověda mu určuje nižší úlohu jakožto pomocníka a průvodce Ahura Mazdah-a. Zdá se, že kult Mithrův v lidovém náboženství se vyvíjel nezávisle na reformy Zoroasterovy. Mithra byl zvláště oblíbeným božstvem u vojska a tak se jeho kult rozšířil prostřednictvím legií římských po celé říši. Iránské náboženství, které se dostalo do styku s babylonskou vědou učených chaldejců, přijalo odtud mnoho prvků astrologických. Ba dokonce Ahura Mazda byl stotožněn s Baalem, iránská Anahita s babylonskou Ištar, a Mithra se Šamašem, bohem slunce. Proto později v římském světě Mithrovi byl dáván název: "N e p ř e m o ž e n é S l u n c e" /Sol invictus/. Mithraismu neporozumíme bez znalosti perského náboženství a proto právem lze nazvat náboženství Mithrovo perským pokusem o světovost. Kdyby se bylo bývalo podařilo králi Mithridatovi Eupatoru /120-63/ uskutečnit sny o nové veleříši maloasijské, mithraismus by se byl stal nepochybně státním náboženstvím nové říše. Pád Mithridatův však otevřel cestu mithraismu na západ a v prvních staletích byl nebezpečným soupeřem mladého křesťanství. "Nauky mithraismu nejsou však naukami Zoroastera"/8/. Bohověda Mithrova nade všemi bytostmi umísťuje nekonečný čas Z e r v a n Akarana.

8. Fr. Cumont: Les religions orientales dans le paganisme R.-str.182.

To je první rozdíl mezi mithraismem a zoroasterismem, v němž teprve později v některých sektách byl zaveden nadřazený **monistický** princip nekonečného času. Zervan předává svou vládu Ormazdovi podobně jako v mytologii řecké Kronos Zeovi. Čtyři prvky: oheň, voda, země, vítr jsou tvory dobrých duchů. Proti nebeským bytostem stojí říše temnot v čele s Ahrimanem a jeho démony. Proti nebi jsou sice bezmocní, ale zato usilují škoditi lidstvu a vytvořiti ze země místo béd. V zápase přichází na pomoc lidstvu mnoho hrdinů nebeských, z nichž nejdůležitější je Mithra. O zrození, bojích a vítězstvích tohoto boha světla a ochránce lidí se vynořilo množství legend. Dnem jeho zrození je 25. prosinec /Natalis Solis invicti/. Na rytinách bývá Mithra vyobrazen jako hošík s frygickou čapkou, který se zrodil ze skály jako jiskra z kamene. Legendy líčí jeho pozdější vítězný zápas s prvním zvířetem Ormazdovým, býkem, kterého Mithra zabíjí, aby z jeho krve povstaly užitečné rostliny a zvířata. Pes, průvodce Mithrův, hlídá duši býkovu a marně se namáhají zvířata Ahrimanova: hadi, štíři a mravenci pozřítí krev posvátného býka.- Mithraismus měl i svou bohatou liturgii. Svatý Jeronym se zmiňuje o **s e d m i** stupních zasvěcení vyznavačů tohoto tajuplného náboženství. Jsou to: **C o r a x** - havran, **c r y p h i u s** - zahalený, miles-vojín, leo-lev, Persanus-Peršan, heliodromus-sluneční běžec, a **P a t e r** - otec. Těchto sedm stupňů zasvěcení odpovídá sedmi oběžnicím a sedmi zastavením na cestě k nebi. O prvních stupních zasvěcení víme jen málo. Podle Tertuliána vojín konal přísahu-sacramentum, že neprozradí tajemství Mithrových. Teprve, kdo přijal **l e o n t i c a** - -oděv lva, patřil do společnosti Mithrovy ve vlastním slova smyslu /t.zv. participantes/. Celá řada obřadů, jež církevní Otcové nazývali "dábelským se opišením po křesťanství", měla za účel věřícího úžeji spojití s jeho bohem Mithrou. Mithraisté měli jakýsi křest a biřmování, posvátnou hostinu sestávající z chleba a vodou smíšeného vína. Nejvýraznějším obřadem však v mithraismu je **t a u r o b o l i u m**,

při němž byl zabíjen býk na zvláštních otvory opatřených prknech nad jámou. Vyznavači Mithrovi věřili, že stékající krví obětovaného býka jsou očištěni od svých vin. Chrámy Mithrovy byly malé, u vchodu stála nádoba s vodou a na konci krypty konali kněžší oběti. Ve svatyních byl vystaven obraz představující "Nekonečný čas". Znázorněno tam bylo fantastické tělo člověka s hlavou lví, které bylo ovinuto hadem se čtyřmi křídly. Bohoslužby řídili Patres, jejichž úřední název byl: "Pater sacrorum est". Nejvyšší hlavou jejich byl Pater patrum, sídlící v Římě. Mithrovská bratrstva byla uznávána státem římským a udržela se až do 4.století po Kr. Císař Dioklecián dokonce zasvětil chrám Mithrovi jako ochránci říše římské v Carnuntu na Dunaji a zdálo se, že perský bůh ovládne celé císařství. Za Konstantina Velkého nastává úpadek mithraismu, který nedovedla zastaviti ani reakce vyvolaná Juliánem Odpadlíkem. Ke konci 4.století po Kr. mithraismus mizí téměř beze stopy.

M i t h r a i s m ů s a k ř e s ť a n s t v í . - Ač náboženství Mithrovo mělo mnoho příznivců mezi římskými císaři, přec nakonec podlehl v zápase s křesťanstvím. Mezi oběma jsou některé nápadné obdoby a podobnosti, ale po hlubším zkoumání srovnávacím se zjistí jasně, že mezi Kristem a Mithrou je nepřeklenutelný a podstatný rozdíl. Neboť **M i t h r a** je jenom **m y t h i c k á p o s t a v a** bez krve a masa, kdežto **K r i s t u s** je **o s o b n o s t h i s t o r i c k á**. Mithra je božstvo přírodní, mythický bůh slunce, Kristus však je nezávislý na jakémkoli jevu přírodním. Mithra se včlenil a mnoho rysů přijal z řecko-římského pohanství, Kristova nauka je původu Božího, je výlučná a neslučitelná s ostatními náboženstvími.

M a n i c h e i s m ů s .

"Ba, i když Mithra byl přemožen a vypovězen z Říma, který se stal křesťanským, Persie zbraní neodložila"/9/. Zatím co Mithra byl jenom

9. Fr. Cumont: Les religions orientales dans le paganisme R.-str.171.

dočasným soupeřem křesťanství, učení Mani-ho pod rozličnými podobami zápasí o své bytí ještě dlouho do středověku, ba až do nové doby /srovnej: Bogomilové, Duchoborci, Kathaři a j./. Zakladatel manicheismu vystoupil v Persii r.242. po Kristu. Mani pocházel ze vznešené rodiny babylonské a za krále Bahrama I. byl pro své učení ukřižován jako kacíř. Mani, vynikající cestovatel, vytvořil nové náboženství, jehož věrouku převzal z náboženství Zoroasterova a mravouku z buddhismu. Manicheismus obsahuje též mnoho prvků křesťanských, které napomáhaly jeho šíření v zemích křesťanských. Ve svém mládí Mani se hlásil k sektě Mandeovců, kteří převzali většinu svých nauk, zvláště monotheismus, ze zoroasterismu. Podle Mani-ho vesmír se rozpadá na dvě říše: říši světla a říši temnot, svět duchový a svět hmotný. Mezi oběma je ustavičný zápas, neboť temnoty loupí částčky světla. Pozemský člověk je výtvar zlych mocí, ale utkvěly v něm částčky světla a dobra. K osvobození těchto částček v člověku byl poslán Ježíš, který však s historickým Kristem nemá nic společného. Mani třídí lidi na vyvolené-electi, dále posluchače-auditores a ostatní nevěřící. Vyvolení se mají vystříhati: rouhání se bohům a požívání masa /signaculum oris/, dále každého skutku proti říši světla /signaculum manus/ a konečně každého pohlavního styku /signaculum sinus/.

Mani měl v úmyslu zreformovati náboženství své perské vlasti a s pomocí krále vytvořiti tak světové náboženství. Než jeho úsilí se pro nepřízeň perských vladařů nezdařilo. "Učení Mani-ho útočí na základy každého náboženství, na jednotu náboženství, vedle níž není nějakého druhého principu a rozrušuje mravní úsilí a odporuje zdravé lidské přirozenosti"/10/.

Jak jsme poznali, Persie byla jednou z velmi důležitých oblastí v dějinách náboženství.

10. Ant. Anwander: Die Religionen der Menschheit--o.c.--str.299.

8. Náboženství Helenů.

Úvodní poznámky.

Jednou z nejučinnějších příčin zjemnění novodobých společností byl nesporně styk s řeckým klasickým písemnictvím, uměním a filosofií. Kdo poznal melodičnost Homerových zpěvů, kdo se vžil do truchloher Sofoklových, kdo dovedl porozuměti hloubce Platonovy filosofie a vědeckým úvahám Aristotela, kdo pocítil opravdovou lásku ke starým klasikům, jasně chápe, že Řecko dalo lidstvu v umění a vědě nesmírně mnoho. Je však též zajímavé, že staří Helenové, ač byli hlasateli umění a nositeli moudrosti, po stránce náboženské zůstali za ostatními národy. Helenové v zemi, kterou přivedli k takovému kulturnímu rozkvětu, nebyli původními obyvateli, nýbrž se přistěhovali do Řecka jako jedna větev z indoevropské rodiny národů před druhým tisíciletím před Kristem. Tvořili více kmenů, z nichž nejvýznačnější byli Jonové, Dorové, Boiotové, Sparťané a jiní. Setkávají se na půdě Řecka s dosti vysokou kulturou předchozího obyvatelstva, jež nazývali Pelasgy, mísí se s nimi a tak vzniká nový národ tolik proslulý v době dějin lidských. Řecké kmeny tvořily četné malé, svobodné státečky, jež teprve během doby se slučovaly ve větší státní celky. Velké národní uvědomění Helenů způsobily hlavně války perské a výpravy Alexandra Velikého. Tehdy došlo po dvakráte k boji indoevropských Řeků s arijskými Peršany, avšak Peršané vystupují v tomto zápase spíše jako představitelé Orientu a dědici Babylonanů a Egyptanů, nikoli jako příbuzný arijský národ. Rovněž Alexander Veliký, sice původem Makedonec, se považoval za Helena, jeho učitelem byl slavný myslitel Aristoteles, jenž pravděpodobně mu vnukl úmysl rozšířiti vzdělanost řeckou až na hranice světa. V době po Alexandru Velkém helenská kultura obohacená poklady moudrosti východní přechází v nový útvar, který bývá označován jako vzdělanost *helenistická*. Této vzdělanosti neodolali ani vítězní Římané.

V rané kultuře řecké i povrchní pozorovatel zjišťuje dvojí proud: a r i j s k ý a n e a r i j s k ý . Tak na př. mezi bohy, o nichž podrobně pojednáme, mnozí mají rysy vysloveně neřecké jako: Apollon, Dionysos, Afrodite, Hefaistos, Herakles. "V nejnovější době je zastáván názor, že jedině bůh nebe, Zeus, je bohem arijským, a na druhé straně je dokázáno, že i Athene, tak drahá Řekům, pochází z doby předřecké a to mykenaké"/1/.

V náboženských dějinách řeckých dlužno rozlišovati dvě hlavní údobí: údobí předdějinné neboli předřecké /též označované jako předhomerovské/ a pak údobí již rozvinutého polytheistického náboženství řeckého. V tomto druhém úseku náboženských dějin Helenů zjišťujeme pak hlavní složku, totiž náboženství oficiální, státní, jež pojilo všechny Řeky v jeden celek a mělo oporu ve hrách olympijských, věšt-bách delfských, Homerových zpěvech a Hesiodových naukách o bozích. Druhá složka je méně zřetelná a méně známá než náboženství zlidště-ných bohů Olympských. Italský odborník ve vědě náboženské, Pettazoni, ji nazývá náboženstvím lidovým a tajným /culti agrari e misticismo/. Helenská mythologie patří však mezi nejbohatší, nejznámější a nejkrásnější mythologie světa, ovšem pro dějiny náboženské má význam toliko druhotný a podřadný.

Doba předdějinná neboli předhomerovská.

Po stránce náboženské třeba přísně lišiti, co si přinesli s sebou arijští Řekové a co je dědictvím po původních obyvatelích nearijských, které nazývali Helenové Pelasgy. Je všeobecně dnes zjiřňováno odbor-níky, že Z e u s je bůh starořecký a staroarijský.

1. Z e u s s t a r o ř e c k ý b ů h . - Že staří Řekové původně uctívali jediného Boha, dá se vysuzovati z jednoty názvu božského: Zeus,

1. Ant. Anwander: Die Religionen der Menschheit-o.c.-str.366.

Dieus, Dyauš. Zeus je vlastně nebeský Otec z arijského pravěku, neboť Djauš pitar je táž bytost božská jako Zeus pater. Zeus je nejvyšším bohem všech kmenů řeckých, bůh nejvyšší, který vyniká nad ostatní všechny bohy svou mocí, svým významem, svou moudrostí a dobrotou. Zeus je zván Otcem, to jest Stvořitelem, původcem všeho. Na toto pojetí stvořitele později byly napojeny rozličné zkazky milostných dobrodružství, jež připisovali řečtí básníci Zeovi. Dále Zeus je považován za boha mravního řádu, strážce práva a věrnosti, je prohlašován za ručitele přísahy a smluv. Je zván "Zeus orkios", "bůh přísahy". Dokonce bludař Celsus ztotožňoval Zea řeckého s Jahvem, Hospodinem židovským /srov. Origenes: Contra Celsum 5,45/. Tedy pod pojmem Zeus byl myšlen jistě pravý Bůh. Jako bůh nebeský byl Zeus všude uctíván na vrcholcích hor. Proto měl přídomek "eparkios" neboli "bydlící na výšinách". Jiné jeho názvy byly: "Nejvyšší - Ipsistos, Nejsvrchovanější - Itatos. Tak byl uctíván Zeus na horách lykejských, na hoře Ithonu v Messinsku, na horách Apesas v Argoli, na Taygetu u Sparty. Nejznámější sídlo velkého boha nebeského Zea byla hora Olymp.

2. P r v k y n e a r i j s k é k u l t u r y .-Ještě před stolety výlučným pramenem pro náboženské dějiny řecké byly spisy Homerovy a Hesiodovy. Dnes díky archeologickým nálezům z vykopávek /na př. Ewans a Halbherr na Krétě, Dörpfeld, Bulle v Troji, Duhn, Nilson, Paribeni v ostatním Řecku/ víme, že Řekové nebyli jednolitý kmen, nýbrž výsledkem smíšení se indoevropských a nearijských skupin národních, a podobně též jejich náboženství spojuje v sobě prvky z náboženství obou uvedených národních složek. Archeologické objevy nás poučují, že před Homerovským Řeckem existovala velmi vysoká vzdělanost kretská a myken-ská. Téměř až do konce třetího tisíciletí před Kristem balkánský poloostrov, maloasijská pevnina a ostrovy v moři egejském byly osídleny národy nearijskými. Zvláště na ostrovu Krétě a přilehlých ostrovech kvetla skvělá vzdělanost, jež bývá zvana egejská nebo podle hlavních

archeologických nalezišť též minoiská /Minos je mythický král Kréty/, pozdější pak je označována jako kultura m y k e n s k á . Předdějinou dobu, kdy docházelo k míšení a vzájemnému prolínání přistěhovalých Řeků s původními obyvateli, označují badatelé jako dobu "helladickou" a rozlišují rané období helladické /asi od r.2500 - 2000 př.Kr./, střední /2000-1600/ a pozdní dobu helladickou /1600-1100/. Z tohoto vzájemného prolínání dvou národů a vzdělaností na řecké půdě vzniká nový útvar i v oblasti náboženské. V té době, kdy řecký národ vstupuje z úplných temnot předdějinných do dějinného svítání, jeho náboženství je již hotovou směsí složek indoevropských a neindoevropských. "Nositelé tak zvané kultury mykenské jsou tedy Indoevropané, kultury minoiské však nearijci"/2/. Podobně jako tomu bylo u náboženství babylonského, kde rovněž došlo ke smíšení se náboženských prvků sumerských a semitských, tak i tomu bylo v náboženství řeckém, kde rovněž třeba odlišovati od sebe prvky řecké a neřecké. V krétsko-mykenské době, jak svědčí vykopávky, bylo již uctíváno mnoho bohů a bohyně, jež nesou vysloveně ráz orientální. Symboly této doby jsou: dvojitá sekera zvaná labrys, jež připomíná hetitského boha bouře, Tešuba, dále semitské chrámové sloupy, obrazy býků a sošky orientální bohyně Kybele. Často se shledáváme ve vykopávkách s vyobrazením bohyně hadů. Odhalené hroby starých kretských králů dosvědčují, že tam byla rozvinuta úcta k mrtvým. "Mykenské náboženství je tedy již prvním obdobím náboženství řeckého. Jeho neindoevropských prvků přibýlo ještě po dobytí Kréty Heleny a též v pozdější době vliv neindoevropského náboženství byl nemalý"/3/. Z tohoto vzájemného prolínání cizorodých vlivů a složek lze vysvětliti úpadek původního starořeckého arijského monotheismu, víry v nejvyššího, jediného boha Zea a vznik řeckého **mnohobožství**, s nímž

2. Fr.Pfister: Griechische und römische Religion-str. 167.

/Carl Clemen: Die Religionen der Erde-München 1927/.

3. Friedrich Pfeister: Griechische und römische Religion-srov.str.171.

na prahu řeckých dějin setkáváme jako s hotovou skutečností.

Dějinná doba: Vyvinuté polytheistické náboženství v Řecku.

1. N á b o ž e n s t v í v e ř e j n é : V Řecku ovládala vše idea státní. Nejlépe možno tuto skutečnost sledovati v Atnenách. Rodina, obchod, mravnost, náboženství, to vše samo o sobě nemělo významu, pokud to nesloužilo státu. Uctívati státní bohy, stavěti jim chrámy, slaviti jejich svátky bylo záslužným úkonem, kdežto opomíjení veřejné bohoslužby označované jako bezbožectví, bylo prohlašováno a trestáno jako zločin proti státu. Tak můžeme nazvati vlastní řecké náboženství náboženstvím státním, což je první složka náboženského pojetí v dějinném Řecku. Mythologie řecká zná dvanáct společných bohů, jejichž sídlem je Olymp. Nebeský Olymp má podobné zřízení jako pozemský stát polis. Kol krále bohů se druží ostatní bohové a bohyně Olympu. "Mnohobožství je takový náboženský útvar, který je plně ovládán mythem"/4/. V tomto smyslu zdůrazňoval slavný dějepisec řecký Herodotos, že polytheistickou bohovědu vytvořili Helenům Homeros a Hesiodos tím, že pro jednotlivé bohy vymysleli rodokmeny a připisovali jim určité vlastnosti a přívlastky. Značný vliv na rozvoj řeckého mnohobožství a jeho ustálení měli uvedení spisovatelé. Mnohobožství sice již bylo před Homerem a v době helladické, ale Homeros ve svých dílech Iliadě a Odyssei vtiskl řeckým bohům rysy čistě lidské a proto se plným právem mluví o Homerovu anthropomorfismu. Bohové v líčení Homerově se stali lidmi vyššího druhu, kteří měli podobnou povahu, dobré i špatné vlastnosti jako lidé /na př. bojechtivost, sklon ke lži, krádeži, manželské nevěře atd./. Homerovi bozi se neliší od lidí svou svatostí a dokonalostí, nýbrž jen vyššími silami. Proto v náboženském ohledu četba

4. Raf. Pettazzoni: La religione nella Grecia antica fino ad Alessandro-Nic. Zanichelli-Bologna 1921 ---str. 15.

Homerovy Iliady měla na mládež neblahý vliv a v ideálním státu Platonovu se nesměla čísti.

Hesiodos, který žil na konci 8.st. př.Kr., usiloval ve své Theogonii, pojednávající o vzniku bohů, do řeckého světa bohů zavést jednotu. Podle Hesioda na počátku byl toliko Chaos, prázdný prostor, Gaia-země, Tartaros-temnoty a Eros neboli láska. Ze země Gaia se rodí Uranos-nebe a Pontos-moře. Ze spojení Urana s Gaií se rodí množství bohů Titanů, obrů Kyklopů a storukých Geantů. Když Uranos byl příliš krutý ke svým dětem, dochází k první vzpouře a Uranos je sesazen Kronos-em. Z Kronova manželství se sestrou Rhe-ou vyrůstá šest dětí a to: Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseidon a Zeus. Zeus připraví svého otce Krona o světovládu a potom dochází mezi mladším pokolením bohů vedených Zeem a staršími bohy Titany k zápasu /tak zv. titanomachie/, v němž Titani podlehnou a jsou svrženi do Tartaru/podzemí/. Rovněž i Giganti byli přemoženi a tak Zeus podle Theogonie Hesiodovy se svými bohy se ujímá vlády na Olympu. "Tato Homerovsko-hesiodovská pokolení bohů zůstávají v podstatě přes všechny rozdílnosti stať se každého veřejného náboženství v Řecku"/5/.

Řecký pantheon.

Helenská mythologie zná bohy a polobohy neboli herce.

a B o h o v é . - Nejvyšším bohem, otcem bohů i lidí je Zeus. Je bohem nebe a ochráncem mravního řádu. Jeho obávanými zbraněmi jsou blesk a hrom. Nikdo ze smrtelníků se nemůže odvážit proti němu postavit. Pod starou legendou, jež vypráví, jak Zeus se zmocnil místa svého otce Kronose, podobně jako tento dříve svrhl s trůnu Urana, se snad skrývá pokus uvést ve spojení arijského b o h a n e b e se semitskými nebeskými vladaři. Po boku nejvyššího boha vládne jeho manželka

5. Ant. Anwander: Die Religionen der Menschheit--o.c.--str. 372.

H e r a /též Juno, tento druhý název zní řecky Diona/, která je přís-
nou strážkyní manželství a domácí kázně. Mythus se zmiňuje o stálém
manželském sporu mezi nebeskými nejvyššími manžely. Tento rozpor je
vysvětlitelný, neboť Hera je vlastně Matka země podobně jako její
předchůdkyně Rhea, manželka Kronova a Gaia, manželka Uranova. -

P a l l a s A t h e n e neboli Minerva podle pozdějšího mythu vyšla
z hlavy Zea, který ji má nejraději z bohů. Nejlepší vlastnosti ře-
kého národa, jichž uskutečňováním prosluly hlavně Atheny, jsou ztě-
lesněny v této panenské ochránkyni města Athen, totiž vojenská kázeň,
moudrost a smysl pro státní řád.

F o i b o s A p o l l o n /Phoebus Apollo/, syn Zea a Latome, je
bohem slunce a světla. /Foibos znamená Lesknoucí se-Zářivý/. Apollo
má podobný vztah k Zeovi jako měl indoiránský Mitra k Varunovi. Byl
všude uctíván též jako bůh umění a věšteb a vedoucí Mus. Nejproslulejší
svatyní Apollonovou byla věštírna v Delfách.- Sestra Apollonova, bohyně
luny, byla A r t e m i s neboli Diana, jež podobně jako Apollo vze-
šla z Leto /Latome-temnoty/. Byla uctívána jako bohyně lovu a v lido-
vé víře byla nejpopulárnější bohyní Helenů. Její nejslavnější chrám
byl v Efesu, kde byla představována pod vlivem kultu Kybele s mohutnými
prsy jakožto bohyně plodnosti. Byla též vzývána jako ochránkyně stád.-
H e r m e s neboli Mercurius ztělesňuje vlastnosti lehkomyšlného Řeka,
kterého Římané posměšně označovali výrazem Graeculus. Byl považován
za posla bohů a průvodce duší do podsvětí. Na rozcestích sloupy s vyobra-
zenou jeho hlavou zvané Hermové sloužily za ukazatele cest. Hermes byl
patronem obchodníků pro svůj důvtip a opatrnost.- V seznamu olympských
bohů bývá též uváděna jako manželka Herma, bohyně posvátného rodinného
krbu, H e s t i a /Vesta/.- H e f a i s t o s byl uctíván jako bůh
řemesel, umění kovářského a vůbec techniky. U Homera je uváděn jako
manžel bohyně A f r o d i t e /Venuše/. Afrodite je bohyní lásky a to
pravidelně smyslné, nikoli duchovní. Pozdější mythy liší Afroditu

nebeskou /urania/, která je symbol nebeské, čisté lásky a Afrodite pandemos, jež splynula se smyslnou orientální Astartou.- A r e s /Ničitel/, syn Hery, byl divoký bůh války a bývá líčen jako milenec nevěrné Afrodite. - Z Thracie přišel do Řecka D i o n y s o s neboli Bacchus, jenž je nejvíce známý jako bůh vína a nevázaného veselí. Jako Bakchos, provázen zástupem ctitelů Bakchantů a Bakchantek, procházel prý zeměmi a prováděl rozličná milostná dobrodružství. Proto byl též považován za představitele volné lásky. Jeho slavnosti si získaly záhy obliby u mravně upadajícího národa řeckého. - D e m e t e r neboli Ceres byla bohyně laskavá, mírná, bohyně plodnosti a mateřství a patronka rolníků.-P o s e i d o n /Neptunus/ byl bratr Zeův a uctíván jako bůh moře a koní.- Dcera Demeteřina Persefona, podle mythu byla uloupěna bohem podsvětí H a d e m neboli Plutonem a byla symbolem rostlinného života, který se na jaře rozvíjí, ale v zimě odumírá.

Jako bůh větru původně byl uctíván P a n, který později byl vzýván jako patron pastýřů. Se svým ohyzdným průvodem netvorů s kozíma nohama působil "panický" strach.- Tím by byl uzavřen kruh velkých bohů řeckých. Vedle nich vytvořila obrazotvornost původců mythů ještě celou řadu nižších bohů, bohů lidových, místních, kteří někdy zastupovali bohy vyšší. H e l i o s byl považován za druhotného boha slunce, S e l e n e za bohyni luny, A i o l o s za boha větru, A s k l e - p i o s /aesculapius/ za boha uzdravujícího, Eros-Amor za boha lásky, svůdné Sirény, mstivé Erynye neboli Furie, byly nebezpečné lidem. Hesiodos uvádí dokonce tři bohyně osudu: Klotho, Lachesis a Atropos, dále Musy, Nymfy, Satyry a jiná božstva.

b H e r o o v é.- Ve veřejném náboženství řeckém jsme se seznámili se zlidštěnými neboli anthropomorfisovanými bohy, ale kromě nich třeba se ještě k doplnění zmíniti o zbožněných polobožích neboli heroech. Nejslavnější z řeckých heroů byl H e r a k l e s, který již od mládí zakoušel nepřátelské úklady od bohyně Hery. Byl to národní hrdina Dorů,

který se proslavil vykonáním dvanácti velkých prací jako: zabitím lva nemejského, hydry lernaické, vyklizením Augiášova chléva, chycením býka kretského, vítězstvím nad Amazonkami, spoutáním Kerbera atd. Jiným řeckým hrdinou byl *P r o m e t h e o s*, který přinesl lidem oheň z nebe a za trest byl ukován na Kavkazu a dravý pták mu vyklovával stále dorůstající játra, až konečně jej vysvobodil Herakles. Mezi heroe byli též počítáni Achilles, Odysseus, Theseus a jiní.

Uprostřed mezi bohy a lidmi byli Daimones. Podle Hesioda démoni jsou druhořadá božstva na rozdíl od theoi, je jich prý na tři miliardy.

Mravnost u starých Řeků.

Mravnost vyplývá z náboženství. Též u Helenů byl mravní řád pod ochranou Zea a ostatních bohů. Zeus byl považován za ochránce přísahy a zván proto "Zeus orkios". Podle víry Řeků bohové trestali přestoupení mravního řádu; bylo známé řecké přísloví: "Mlýny bohů melou pomalu, ale melou též dobře". Zejména řečtí bohové trestali pýchu /hybris/. Tudiž starým Helenům byla neznámá nějaká neodvislá, volná mravouka ve smyslu moderních etických autonomistů. Z ctností mravouka doporučovala zvláště umírněnost "sofrosyné". Sofrosyne řecká připomíná to, oč usiloval čínský Lao-tse, ale bylo to něco více tvůrčího než čínské Tao. Tato ctnost chrání vladaře od nespravedlnosti, vytváří z muže opravdového občana a bojovníka, který vše koná správně /kalokagathia/, manželům dává síly k bezpodmínečné věrnosti, v rodině pak působí úctu dětí k rodičům. Moudrý člověk je umírněný ve všem, vystříhá se, aby neprobudil závist bohů a usiluje svůj život naplnit dobrem a krásou. Jeho heslem bylo "Nic upřílišeného", k čemuž též vyzýval nápis na chrámu delfském: "G n o t h i s a u t o n" - Poznej sebe sama*. - S mravoukou souvisí víra v posmrtný život. Aischylos zdůrazňoval: "Kdo činí zlo, musí též trpěti", Pindaros: "Kdož učinil zlé, musí je odčinit".

Podle Homera po smrti duše přicházejí do říše stínů, kde vládne Hades se svou chotí Persefonou. Hlubší představy o životě posmrtném šířili Orfikové, nazvaní tak podle thráckého pěvce Orfea, který okouzloval svým zpěvem lidi i zvířata. O r f i k o v é soudili, že v podsvětí se koná soud nad mrtvými pod předsednictvím Plutona, který je naprosto nestranný. Spravedliví se odebírají po soudu do Elysia, místa nekonečné blaženosti, kdežto zlí do Tartaru, místa strašných muk a běd. Tak na př. Tantalos tam trpí strašnou žízň, Sisyfos válí ustavičně kámen do vrchu, Ixion je vpleten do kola a bičován od Erinyí důtkami z hadů, Danaidky čerpají vodu do děravých nádob a podobně.

H e l e n s k á b o h o s l u ž b a . - Staří Řekové uctívali své bohy modlitbou /thysiai/. Vedle obětí krvavých, které byly konány v celých hekatombách /na př. 100 býků najednou/, znali též oběti nekrvavé a k počtě bohů se konaly zpěvy, dramatické a gymnastické hry, slavnostní průvody a jiné slavnosti. Řecké chrámy byly poměrně malé, neboť nebyly určeny za shromaždiště věřících, nýbrž jen za místnost, v níž se uchovávala socha nebo obraz boha. Mezi nejslavnější kultová místa v Řecku patřily Delfy, Olympia, Delos. Řekové zde konali k počtě bohů velké národní slavnosti, jež se opakovaly pravidelně každý čtvrtý rok. Tak nejslavnější hry, podle nichž Řekové určovali svůj letopočet, byly hry Olympijské ku počtě boha Zea v údolí Alfeios v Elis. Neméně slavné byly hry i s t h m i c k é ku počtě boha Poseidona na Isthmu blízko Korintu, dále hry pythijské ku počtě Apollona v Delfách a konečně čtvrtým celořeckým svátkem byly hry n e m e j s k é v Argosu k počtě různých bohů. Vítězové v těchto hrách náboženských byli ozdobováni vavřínovým věncem a stávali se světoznámými, neboť je opěvali básníci ve svých dílech. Rovněž oblíbené byly průvody při slavnosti Panathenejské, při níž Athene Parthenos na Akropoli byla oblékána v nové roucho /Peplos/. Zajímavé slavnosti a průvody se též konaly při tak zvaných mysteriích. V Řecku sice

nepovstal zvláštní stav kněžský, ale přes to o bohoslužby pečovali jednotliví kněží zvaní "hiereis" a kněžky nazývané hierieiai. Nosívali při bohoslužebných úkonech dlouhý oděv barvy bílé nebo někdy purpurové, který byl nazýván Chiton. Jinak se o náboženskou výuku a výchovu lidu nestarali.

II. Tajná náboženství v Řecku.

Od úředního náboženství občanského /polis/ dlužno odlišovati náboženství, jež zahrnovalo v sobě hlavně rolnické kultury a mysticism a bylo jen pro zasvěcené. Již tak zvané apollonské náboženství, ač navazovalo na náboženství veřejné, přec jevílo mnoho rysů odlišných. Ve svatyni delfské, zasvěcené Apollonovi, se vyžadovala přísná obřadní čistota, oběti a mnohdy bolestné očisty před tím, než se vzdávala vlastní pocta bohu. Apollonovou prostřednicí byla kněžka Pythie, jež věštila sedíc na trojnožce nad rozsedlinou, z níž vycházely omamné plyny. Z jejích úryvkovitých slov skládali kněží věštby a odpovědi ve verších. Od šestého století před Kristem se objevují náboženství tajná, jež byla přístupná jen zasvěcencům. Mnohým zvědavým duchům totiž nestačila m y t h o l o g i e občanského náboženství a proto hledali odpovědi na své hlubší náboženské tužby v orfismu, mystériích dionysovských a eleusinských.

1. Orfismus.-Orfismus je jednak filosofií, jednak náboženstvím. Počátky jeho jsou temné a zdá se, že toto hnutí vzniklo z vlivů přicházejících na půdu řeckou z Thrakie, Kréty a snad i z Egypta. V 6. stol. před Kr. jeho úspěch byl veliký. Pod názvem O r f e u s koluje řada děl, jichž hlavním původcem je Onomakritos. Orfismus souvisí s náboženstvím dionysovským a byl též náboženstvím mystérií neboli náboženstvím tajným pro zasvěcené. Jeho středem je mythos o D i o n y - s o v i - Z a g r e o v i. Dionysos Zagreus byl prohlašován za syna Zea a Persefony. Hera ze žárlivosti poštvála proti mladému bohu Titány,

kteří prchajícího Dionysa v podobě býka roztrhají. Pallas Athene zachrání jediné jeho srdce, jež Zeus pozře a pak ztrestá Titany bleskem. Z jejich popela a krve Dionysovy vytvoří Zeus lidi, v nichž je proto dvojí stránka: nebeská-dionysovská a zlá titanovská. Orfeus je považován za znovuzrozeného Dionysa. Posláním každého člověka je, aby v sobě dal zvítěziti složce nebeské nad složkou titanovskou. A k tomu lze dojíti jediné pomocí rozličných očišťování a hlavně pomocí tak zvané homofagie, při níž zasvěcenci požívali krvavé maso z býka představujícího Dionysa Zagrea, a konečně též odhalením posvátných formulek. Nápis na zlaté medailce orfeovské sliboval zasvěcenci: "Šťastný a blažený, budeš bohem místo člověkem".

2. Druhým tajným náboženstvím byla mysteria d i o n y s o v s k á . V tomto tajném náboženství se projevuje touha po společenství s božstvím. Thrácký Dionysos /též Jakchos, Bakchos, Zagreus/ je vlastně postava usmrceného a znovu oživlého boha přírody. Snadno proto mohl splynouti s malcasijským Sabazios-em nebo Attisem. Jeho ctitelé a ctitelky /Bakchanté nebo Menadové/ se zvláštním nápojem, divokou hudbou a vířivým tancem uváděli do zvláštního vytržení, v němž zapomínajíce na lidskou svou důstojnost při vrcholícím okamžiku slavnosti roztrhali živého býka představujícího Dionysa a pojídali jeho krvavé maso domnívajíce se, že dojdou společenství se svým bohem. Byl to ovšem strašný omyl, neboť nebylo v této bohopoctě spojené s orgiemi záruky nějakého vyššího zjevení, nýbrž šlo jen o umělé rozrušení nervové, jež mělo nahraditi to, po čem toužily hlubší duše řecké.

Třetí druh vnitřní a tajné zbožnosti se vytvořil kolem bohyně D e m e t e r v Eleusis attické. Mythos o Demeteri a její dceři Kore byl doplněn prvky orfickými a dionysovskými a tak vzniklo jedno z nej-slavnějších řeckých tajných náboženství neboli m y s t e r i í . Mysteria Eleusinská se konala dvakráte do roka. Mysteria malá se slavila v měsíci únoru neboli Anthesterionu a mysteria velká čili eleusin

v měsíci září neboli Boedromionu. Středem těchto slavností byla božstva: Demeter, Kore a Dionysos. - Malá mysteria se slavila v předměstí **A t h e n**, Agře. Víme o nich jedině, že jim předcházela očišťování; zda zasvěcenci /mystos/ byli poučováni od mystagogů čili zasvěcovatelů, není nám známo.- Velká mysteria se konala 14.září, kdy byly neseny z Eleusidy do Athen posvátné předměty do svatyně Eleusion, příští den nejvyšší hodnostáři hierofant a dadii vysvětlují novým uchazečům podmínky přijetí a 16. Boedromionu se konaly očištné obřady na břehu moře, kde každý zasvěcenec obětoval bohyni Demeter selátko. Pak po dvoudenním postu se konal triumfální průvod z Athen do Eleusis

čele se sochou boha Jakcha, který byl totožný s Dionysem. Ve chrámu Demeter v Eleusis se konají tajemná představení pro mysty a konečně jsou odhaleny uchazečům o zasvěcení sochy obou bohyň Demeter a Kore. Cílem těchto mystérií bylo zajistiti zasvěcencům blažený život v posmrtném světě.

Tedy v Řecku bylo veřejné náboženství **s t á t n í** a pak náboženství neveřejné, **t a j n é**, ve kterém se zračily jakési spodní proudy zacházející do mysticismu. Petazzoni v první složce poukazuje na to, že "Athene byla nad Dionysem, stát nad třídami, mnohobožství nad mysticismem, příroda nad člověkem a s přírodou bůh". Ovšem tento bůh již nebyl staroarijský bůh nebe, nebyl to ani bůh **o s o b n í**, k němuž by se Řek obracel s oslovením "ty". "Jeho bůh zanikl v mlhovině pantheismu"/6/. Druhý proud je náboženství tajné, kde převládá matka země **D e - G e - m e t e r** /Demeter/ a její plody čili dcera Kore. V občanském veřejném náboženství, jež se soustřeďovalo ve městech řeckých /polis/ bohové byli představiteli národního citu, kdežto kult bohyně země zůstal středem víry venkovského lidu a z něho se vyvinula proslavená mysteria, Správně připomíná Karel Prumm, že "řecké náboženství

6. K.Prümm: Der christliche Glaube und altheidnische Welt-str.38
Verl. Jakob Hegner-Lipsko 1935.

se dá označiti jako synthesa dvou proudů víry"/7/.

Náboženství řeckých vzdělanců.

Zdravá reakce proti mythologickému a anthropomorfickému zaměření řeckého náboženství a mravouky vzešla z kruhu řeckých myslitelů. Již Pythagoras v 6. st. př. Kr. připisoval Bohu nejvyšší inteligenci a podobně i jiní před Sokratovští filosofové jako Anaxagoras, Heraklitos, Empedokles. Ale nedošli ještě k rozlišení Boha od světa, jejich nauky jsou zabarveny monisticky.- Sokrates /nar. 399. př.Kr./ tvrdil, že je pod neustálým vlivem daimonia, jehož hlas ve svém nitru zakouší. I jemu byl Bůh bytostí nejvýše ressumen. Žák Sokratův, Plato, poznával jsoucnost Boha z pohybu ve světě, z řádu ve vesmíru, ale hlavně Bůh mu byl zdrojem nejvyššího dobra.- Aristoteles /384-322/ již vytváří vědecký důkaz jsoucnosti nejvyšší bytosti z pohybu ve světě, z něhož usuzuje na jsoucnost prvního Hybatele. Bůh je podle Aristotela příčinou všech věcí a vševědoucí. "Možno říci právem, že vzdělaný hellenistický člověk myslel v podstatě monotheisticky"/8/. I když mnohobožství řecké převládalo, bohové byli osobnostmi a v postavě Zea, nejvyššího boha, vlastně se uchovala prvotní víra v jednoho Boha.

Úpadek a zánik řeckého náboženství.

Od 5.st. př. Kr. je zřejmý úpadek náboženský. Řeční filosofové se nemohli spokojiti ani vědecky ani eticky s řeckou mythologií. Filosofie se stává význačnou složkou kulturního života v Řecku. Na východě /Egyptu, Babylonii, Indii, Persii/ stáli myslitelé ve službách náboženství. Všude bylo nejužší spojení mezi náboženstvím a kulturní prací. V Řecku však byla jakási odluka filosofie od náboženství a ponenáhlu

7. Karl Prümm: Der christliche Glaube und altheidnische Welt--str.56.

8. Karl Prümmer: Christentum als Neuheitserlebnis-Herder-Freiburg in Breisgau-1939--str. 4.

náboženství se stalo suchým obřadnictvím. S výboji Alexandra Velkého dostalo se řecké náboženství do styku s východními náboženskými názory a ve vzniknuvším synkretistickém hnutí sice nabývá řecké náboženství na prostoru, avšak ztrácí na hloubce. Dochází k asimilaci bohů, Tak Isis byla ztotožněna s Demeterou, Osiris s Dionysem, ba židovský Jahve se Zeem Ipsist-em. Bylo by však mylné se domnívati, že synkretismus v náboženství vedl k monotheismu. Rozrůstá se též kult démonů, jehož nejhorlivějším šířitelem a vykladatelem byl Plutarchos. Římané, kteří učinili z Řecka svou provincii, přijímají řecké bohy. Řecké náboženství ustupuje římskému, s nímž úplně splynulo a zaniká konečně v zápase s křesťanstvím. Novoplatonikové sice poněkud mu prodlužují umělé život, ale nic nemohlo zastaviti vítězné pronikání křesťanství, ani krvavé pronásledování císaře Diokleciána nebo později Juliána odpadlíka. Ediktem císaře Theodosia r. 392 byly uzavřeny poslední pohanské chrámy řecké.

9. Náboženství Římanů.

Římané jsou jednou větví Indoevropanů, kteří obsadili apeninský poloostrov, vznikli smíšením kmenů latinských a sabinských, k nimž později se přimísili Etruskové a Ligurové. Latinové byli obklopeni Sabinci, pověst o únosu Sabineček naznačuje první prolínání Latinců a Sabinů. Na severních hranicích vznikajícího státu římského síděl národ neznámého původu, E t r u s k o v é, o nichž jsou zmínky i v egyptských nápisech ze stol. 14-13 př. Kr. pod jménem Turša a Šardema. Jejich kultura, jak nám dosvědčují archeologické nálezy, byla velmi příbuzná kultuře mykenské a dlouho ovlivňovala i svět římský, zvláště v prvních dobách, kdy v Římě vládla etruská šlechta Tarquiniů. Zajisté i Etruskové měli značný vliv na náboženské názory římské. Připomeneme-li si dále, že ze severu v 6. a 5. st. př. Kr. pronikal vliv Keltů a z jihu vliv kolonistů řeckých, pak chápeme, že staré

náboženské názory římské se rovněž dožily převratných změn.

Nejstarší dějiny Říma jsou zahaleny v pověsti. Z prvních králů je důležitá dynastie králů etruských /753-510/, jež byla r. 510 př.Kr. svržena a byla zřízena republika římská v čele se dvěma konsuly. Důležitým mezníkem dějin římských jsou války punské, kdy zápasily na život a na smrt Řím a africké Karthago o světovládu. Od r. 217 př.Kr. začíná helenisace římského kultu. Za Oktaviána Augusta /31-14 př.Kr./, od něhož začíná období římského císařství, se děje pokus o reformu starého římského náboženství, ale objevuje se na obzoru nové náboženství totiž křesťanství, které nakonec vítězí.

P r a m e n y :-Římští kněží měli psané náboženské tradice. Za posvátné knihy byly považovány knihy Sibyllinské, jež obsahovaly prý rozhodnutí bohů o městech a říších, jež zjevila nymfa Sibylla. Král Tarquinius Superbus podle pověsti dal přinést 10 těchto knih z Kum do Říma. Byly chovány ve velké úctě v chrámu Jupiterovu na Kapitolu a když v roce 83. př. Kr. shořely, dal senát opatřit nové z Malé Asie, v nichž bylo na 10.000 veršů Sibylliných věštek.-Pozdější náboženství poznáváme ze spisů římských spisovatelů. Tak Cato Maior /Starší/ zachoval nám nejstarší formule modliteb. Cicero dosti podrobně seznamuje čtenáře s římským náboženstvím ve svých spisech:"De natura deorum" a"De divinatione". Mezi klasiky hluboko pronikl do náboženství římského Vergilius ve své Eneidě a Ovidius ve svých "Fastes" podává jakýsi komentář k římskému náboženskému kalendáři. Než nejdůležitějším pramenem pro poznání římského náboženství jsou zprávy polyhistora, M. T e r e n t i a V a r r o - n a /zemř. r.27. př. Kr./, jež jeho současníci jako Seneka nazývali "nejučenějším Římanem", a sám svatý Augustin, který z jeho 41 knih "Antiquitates rerum humanarum et divinarum" nám uchoval mnoho citací, jej prohlašuje za "muže velmi důvtipného a nade všechny vzdělaného"/De civitate Dei VII.30/. Podobně jako různé mezery v písemných zprávách o náboženství egyptském, babylonském, perském nám doplňují nálezy

textů hieroglyfických, klínopisných a jiných, tak i naše znalosti o náboženství římském doplňují archeologické objevy různých nápisů, věnování, formulí zasvěcovacích, nápisů na oltářích a podobně.

Náboženství Římanů.

Římané se rádi nazývali "religiosissimi mortalium-nejzbožnější ze smrtelníků". Jejich náboženské dějiny se obvykle dělí na údobí předdějinné, dále na údobí již vyvinutého polytheistického náboženství a údobí náboženského úpadku.

Náboženský cit závislosti člověka na Bohu byl u Římanů vyvinut hlouběji než u Řeků. Římané na rozdíl od Řeků byli praktičtí, jejich obrazotvornost byla poměrně chudá a jejich náboženství bylo spíše abstraktní. "Že Římané jako kdysi všichni Indoevropané v předdějinné době uctívali jediného Boha, dá se odvodit z jednotného názvu božího "d i v " /1/. Tento kořen se objevuje v názvu deus, divus, divinus a v jiných jménech, hlavně pak ve jménu Jupiter neboli D i u p i t e r, Deus pater, což odpovídá staroarijskému Djauš pitar. Ačkoliv se nemůže říci, že staří Římané v době dějinné měli jasný názor o jednotnosti a duchovosti Boha, přec možno zdůraznit, že Jupiter si uchoval svůj rys boha světla a bouře. Je nazýván "Svítící"-Jupiter Lucetius nebo Jupiter Fulgur-Jupiter Blesk, dále Dárce deště a bouře-Jupiter Pluvius, Jupiter Tonitrualis. Nejstarší chrám římský, který mu byl zasvěcen na Kapitolu, byl mu zasvěcen jako Jupiteru Lapis. Jak vypravuje Plutarchus, původně neměli Římané žádného obrazu nebo sochy Jupitera, jen v jeho chrámu na Kapitolu byl jeho symbolem kámen hromu. Jupiter byl též vzýván jako ručitel přísahy a smlouvy a proto byl též zván "D i u s F i d i u s". Dále jej nazývali Římané Jupiter Victor - Jupiter Vítěz, Jupiter Impulsor, neboť působil válečné nadšení bojovníků, Jupiter Stator, poněvadž zastavoval útek z boje. Tyto názvy svědčí, že byl Jupiter všude uctíván, kde Římané byli v tísní, v boji, na poli, v rodině. Je zajímavé, -----

1. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.-str.486.

že v š e c h n y italské kmeny uctívaly Jupitera, který byl mezi nimi pojítkem. Později na návrší Kapitolském byl uctíván pod názvem Jupiter Optimus Maximus. Jako Dyaus pítar byl i Jupiter bohem mravního řádu. Jako bůh věrnosti ve smlouvách byl zván též Jupiter Latialis a jako ochránce hranic byl zván u latinských kmenů též Jupiter Terminus. Nejvyšší titul Jupiterův byl ovšem Jupiter Optimus Maximus neboli Nejlepší, Nejvznešenější, což označovalo jeho nejvyšší moc, vznešenost a dobrotivost.

Ve starších dobách zejména na venkově italském byla uctívána božstva rolníků. Tak F a u n u s byl vzýván jako ochránce polního rostlinstva. Lesní Faunus byl zván Silvanus, pán lesů. Saturnus byl bohem setby /Saeturnus od slova serere/. Janus neboli Divanus byl bohem času a bran, byl představován s dvěma obličejí, což snad znamenalo jeho dřívější činnost při východu a západu slunce.

Ř í m s k ý p a n t h e o n . - Postupující rozmach římské říše měl vliv i na náboženství. Starobylá mravnost upadá přínosem různých cizích, mravně uvolněných kultů. Po vítězných válkách punských bylo přijato mnoho cizích božstev do římského pantheonu, neboť Římané byli přesvědčeni, že se cizí bohové dají získati uctíváním pro dobro Říma. Proto třeba lišiti mezi bohy domácími zvanými di i n d i g i t e s neboli indigenae, a bohy cizími zvanými di n o e n s i d e s nebo později "novensiles". Dii indigites-bohové domorodí byli: Jupiter, Juno, Janus, Mars. Quirinus, Vesta, Consus, Ops, Saturnus, Faunus, Vulcanus, Penates, Lares, Geni atd. Dii novensides čili cizí byli původu: a. italského a to: Diana, Minerva, Fortuna. Castor a Pollux, Hercules a jiní, b. původu řeckého byli: Apollo, Ceres, Liber, Mercurius, Neptunus, Aesculapius, Proserpina, c. původu cizího, hlavně asijského /Sacra peregrina/ byli: iránský Mithra, kapadocká Ma-Bellona, egyptská Isis a jiná božstva.

Podle Varro-na bylo d v a n á c t mužských hlavních bohů římských

a to: Jupiter, Janus, Saturnus, Genius, Mercurius, Apollo, Mars, Vulcanus, Neptunus, Sol, Orcus, Liber pater.- Ženských bohů uvádí Varro o s m : Juno, Tellus, Ceres, Luna, Diana, Minerva, Venuše, Vesta.

Stín monotheismu se projevuje i v této době polytheistické ztrnulosti v tom, že Jupiter zůstává středem všech božstev. Jupiter byl vždy považován za o t c e b o h ů /Optimus Maximus/, za původce všeho. V tom smyslu píše Virgil /Eclog. 3,60/: "Ab Jove principium Musae, Jovis omnia plene". V nádherném chrámu Jovovu na římském Kapitolu před každým důležitým státnickým činem se nejvyššímu bohu obětovalo, tam triumfátor odkládal svůj vavřínový věnec. K Jupiterově službě byl určen nejvyšší sbor kněží zvaný Flamen Dialis.

Staroitalský J a n u s byl ochráncem domu zároveň s Vestou. J a n u s byl bohem každého počátku, byl mu zasvěcen první měsíc v roce /Januarius/ a návrší Janiculus. Jeho chrám v době války byl otevřen, v době míru však zavřen, proto byl též zván "iudex pacis bellique".-S a t u r n u s byl mythický vládce v Latii a později byl uctíván jako ochránce setby a jeho svátek byl slaven 17.března slavností Saturnalia. G e n i u s byl zbožněním mužské plodné síly a později dobrým duchem člověka. Mercurius byl považován za ochránce obchodníků. Apollo je totožný se stejnojmenným bohem řeckým.

M a r s byl římským Ares-em, totiž bohem války. U Sabinů podle zpráv Varronových byl nazýván též Q u i r i n u s a později byl ztotožněn tento bůh sabinský s Romulem, zakladatelem města Říma. Mars se stal oblíbeným bohem bojovných Římanů, byl mu zasvěcen měsíc březen /Martius/ a byly mu přinášeny oběti Suevetaurilium, jež sestávaly ze tří obětních zvířat: vepře, berana a býka.- Jupiter, Quirinus a Mars měli v Římě svá zvláštní kněžstva zvaná:Flamen Dialis, Quirinalis, Martialis. - V u l c a n u s byl bůh ohně, ochránce před požárem a patron kovářů. N e p t u n u s, bůh moře, odpovídá řeckému Poseidonovi. O r c u s byl

v lidové víře považován za vládce podsvětí jako řecký Plutos. Rovněž označuje jej název Dis pater, jeho manželka je Proserpina. L i b e r byl nevázaný řecký Bakchos.

Z bohyní nejvyšší byla J u n o , sestra a choť Jovova, jež byla považována za ochránkyni žen a manželství. Byla uctívána někdy jako zachránkyně "Juno Sospita" a byla zobrazována ve zbroji. Měla též název "Královna a matka nebe". Byl jí zasvěcen měsíc červen /Junius/. M i - n e r v a /etrusky Menerfa/ byla považována za ochránkyni řemeslníků a lékařů a později byla uctívána jako bohyně moudrosti a umění. C e r e s byla starořímská bohyně rostlinného růstu a splynula později s Deme- terou. Italská Diana je rovněž jako Juno bohyně ženská neboli Divana; byla uctívána jako bohyně světla měsíčního v posvátných hájích. S ní byla ztotožňována bohyně měsíce, Luna.- Bohyní domácího krbu byla V e s t a. Posvátný oheň byl uchováván v kulatém chrámu od kněžek Vesty, panen Vestálek. Ve chrámu Vesty v Římě bylo též posvátné Palladium, obraz, který podle mythu byl vyšit bohyní Pallas Athenou a donesen do Říma prý z Troje Aeneášem. - Venuše staroitalská bohyně zahrad, splynula s řeckou Afroditou. Jako mythická matka Eneáše, byla u Římanů ve vel- ké oblibě a jen v Římě měla 17 chrámů a kaplí.-

Kromě těchto hlavních bohů /d i i m a i o r e s/ uctívali Římané ještě celou řadu božstev druhořadých /d i i m i n o r e s/. Tato bož- stva měla určitou funkci a vystupují zvláště při výchově člověka, v ži- votě rodinném a na polích. Tak božstvo Cimina bdělo nad dítětem v koléb- ce /cunae/, Statana je učila držeti se zpříma, Levana je učila zvedati se atd. Jakmile toto božstvo splnilo své poslání, zůstává bez povšimnu- tí stranou. A e s c u l u s dozíral na bronzové mince, Argentarius na stříbrné, Iterduca provázel po cestách, Domiduca přiváděl domů. Na polích božstvo N o d o t u s mělo na starosti klíčení zrna, Volu- tina jeho vývin, Patulena jeho rozkvět. Též každá polní práce měla své- ho ochránce. Tak V e r v a c t o r byl uctíván při první orbě,

R e d a t o r při druhé orbě, I n s i t o r při setbě, M e s s o r při žních atd. Tato božstva byla uctívána zvláštními modlitbami, je-
jichž odborný název byl Indigitamenta. Z nižších božstev zasluhují
dále zmínky: M a n e s, původně duchové podsvětí a později uctívání
jako duše zesnulých, pak Penates, dobří strážní duchové domácích zá-
sob /penus/, a L a r e s, ochránci polí, stád a vůbec hospodářství.
Konečně G e n i o v é byli strážnými duchy jednotlivých osob. Genius
není v podstatě duše člověka, odpovídající egyptskému pojmu Ba, ný-
brž spíše odpovídá egyptskému Ka, což znamenalo plodivou sílu muže.
Každý muž i bůh měl svého Genia, podobně ženy a bohyně měly své Juno-ny,
při nichž přísahaly. Později vystupují do popředí též geniové legií,
ba i Genius národa římského.- Neklidní duchové zemřelých byli nazýváni
Larvae nebo též Lemures. Otec domu /paterfamilias/ je hleděl oddáliti
od svého příbytku pověrečným házením bobů o půlnoci před jejich svát-
kem zvaným Lemuria.

Římská mravouka.

Mravouka římská byla vybudována na náboženství. Všeobecně mravní
život v Římě byl daleko vyšší než u Řeků. Mravní řád byl pod ochranou
bohů, hlavně Jupitera. Kromě bázně před bohy druhou vynikající ctností
Římanů byla láska k rodině a vlasti. Přísaha byla považována za něco
posvátného a manželství ve starých dobách římských bylo nerozlučitelné.
Římské matrony se těšily velké vážnosti a sňatek byl uzavírán nábo-
ženským obřadem zvaným "confarreatio". Manželská smlouva byla uzaví-
rána před deseti svědky a nevěsta prohlašovala ženichovi: "Quando tu
Gaius, ego Gaia". Víra v nesmrtelnost duše byla s výjimkou několika
epikurejských požívačů všeobecná. V nápisech na náhrobcích z 7.-4. st.
př. Kr. se jeví neochvějná víra ve věčnost. Na mnohých hrobkách je
nápis: "Domus aeterna"-Dům věčnosti". Mravouka římská měla ovšem též
své hluboké stíny, je to hlavně zřízení otroctví, jež bylo v Římě

samozřejmostí a s otroky se často zacházelo krutě a nelidsky podle zásady právní: "Servus homo sine capite". /Otrok člověk bez práv/.

Bohoslužba římská.

Římské náboženství mělo velmi vyvinutý kult, který jménem státu byl vykonáván vlastním stavem kněžským. Kněží se nazývali sacerdotes nebo pontifices. Jednotlivé sbory byly zvané též *f l a m i n e s*, snad tento název byl odvozen od slova flare-foukati, když totiž kněží rozdmýchávali posvátný oheň. Mezi tři skupiny vyššího kněžstva /*flamines maiores*/ patřili: 1. kněží Jupitera zvaní flamen Dialis, kteří měli velká privilegia. Nejvyšší jejich představený slul Pontifex Maximus. Pontifikové měli největší náboženskou autoritu v Římě a dozírali na kult. Dále k vysokému kněžstvu byli počítáni flamen Martialis a flamen Quirinalis, kteří byli kněžími boha Marta, který slul dříve též Quirinus. Nižší sbory kněžské se obíraly věštby jako augurové, haruspikové a jiní. "Kněžství v Římě bylo slučitelné s jinými úřady a zvláště s kariérou politickou"/2/. Tak Cicero byl augurem, Caesar dokonce nejvyšším Pontifikem. Zajímavý byl sbor 6-10 panen Vestálek, kněžek bohyně Vesty, které byly vyňaty z moci otcovské a střežily posvátný oheň ve chrámu své bohyně. Těšily se význačným výsadám /na př. odsouzenec při setkání s Vestálkou musel býti propuštěn, Vestálky svědčily bez přísahy atd./.- Bohoslužba sestávala z obětí, jež byly soukromé i veřejné a z modliteb. Byly obětovány oběti krvavé i nekrvavé. Římské modlitby nebyly nějakými kouzelnými formulemi, jež by přiměly boha k vyslyšení. Slavný romanista, W.W.F o w l e r, dokázal, že to byly opravdové prosby k bohům o pomoc /Srovnej: The religious experience of the Roman people-Macmillan-Londres 1911/. Tak uvádí krásnou modlitbu k Martovi Cato Starší /De agri cultura 141/: "Mars, te precor

2. L. Laurand: La religion des Romains-Diction. Apologétique-IV.-1928-Beauchesne-Paris--sl.1027.

quaesoque, ut sis volens propitius mihi, domo, familiaeque nostrae". Někdy i senát v době národních pohrom /za moru, války/ nařizoval veřejné a slavné "supplicationes".

Rázovitost náboženství římského se zračí nejen v pojetí božstev, ale též ve svátcích, jež byly zavedeny k počtě bohů. Setkáváme se s trojím druhem římských svátků: svátky rolníckými, domácími neboli rodinnými a svátky k počtě zesnulých.

1. Ze svátků r o l n í c k ý c h hlavně v dubnu byly nejznámější: Fordicilia, který se slavil 15. dubna pro dosažení vzrůstu obilí, Cerialia 19. dubna k počtě bohyně Ceres, Parilia 21. dubna se slavil k počtě božstva pastvin Pales, Robigalia s prosebnými průvody se slavila na ochranu před snětí obilnou 25. dubna. Vinalia 23. dubna měla zajistiti vinnou sklizeň. Floralia 28. dubna, svátek květů byl dnem nevázaného veselí. V květnu se konala slavnost A m b a r v a l i a s průvodem do polí po tři dny po sobě; připomíná křesťanské prosebné dny. K počtě boha setby Saturna byl slaven velký svátek rolníků Saturnalia 17. listopadu.

2. Rodinný život byl u Římanů ve velké vážnosti a rodinné svátky jsou značného stáří. Kromě boha J a n a a Vesty, byli uctíváni Penates, svátek Lares se konal 1. května. Dále se konaly slavnosti rodinných Geniů. Později byly zavedeny též svátky Geniů města, státu /Genius populi Romani/.

3. O úctě Římanů k zemřelým svědčí dva svátky. V květnu /9.11.13. V./ byl slaven svátek L e m u r i a na ochranu proti duchům zesnulých, kteří byli vůči živým nepřátelští. Vedle tohoto pojetí známe ještě pojetí opačné, jež dalo vznik k tak zvaným "dies parentales". Týden mrtvých se slavil od 13.-21. února. Duše zemřelých byly považovány za členy rodiny, kteří obývají rodinnou hrobku a sem jim přinášejí pozůstalí obětiny jako: med, olej, máslo, květiny. Zesnulí jsou prošení o přímluvu a zdravení: "Salve sancte parens". Parentalia trvala až do 21. února.

a tento poslední den se nazýval ferialia"/3/.

Úpadek náboženství římského.

V posledních desetiletích republiky římské proniká do Říma helenismus a s ním též náboženský skepticismus. Římané upravují své mravy, své písemnictví, umění i náboženství podle vzoru řeckého. Filosofické školy útočí na starou náboženskou víru, již nazývají s opovržením "religio Numae". I velcí myslitelé jsou po stránce náboženské nedůslední. Tak Cicero na fóru před lidem se dovolával Jupitera a bohů, ale v soukromí píše filosofická pojednání, podle nichž pro něho bohové neexistují...- Ještě větší úpadek náboženský v Římě nastává v době císařské. Po občanských válkách, jež pohřbily římskou republiku, nastává údobí dlouhého míru /t.zv.pax Romana/. Doba císařská po stránce náboženské se vyznačuje na prvním místě vznikem kultu císařského, který se stal jednou z hlavních forem úředního náboženství. Již císař Oktavianus si dává odhlasovati titul Augustus, což znamenalo, že je posvěcen pro službu Boží. I když první římský císař odmítal bohopoctu, po smrti jej povýšil senát mezi bohy. Podobně tomu bylo u ostatních císařů, z nichž většině přisoudil senát apotheosu. Druhým rysem náboženství římského v době císařské bylo pronikání východních kultů do hlavního města tehdejší světové říše. Císařský kult nestačil totiž hlubším náboženským tužbám, hlavně touze po niterném očistění, smíru a spojení s božstvím. Orientální náboženství přinášelo s sebou citový mysticismus, jenž dosud byl neznámý strohým Římanům. Hlavně to byl egyptský kult bohyně Isis a Osirise /Serapise/, který přes velké překážky si získával oblibu v Římě. Z maloasijských tajných kultů byl nejproslulejší frýgický kult Velké Matky Kybele a jejího milence Attise. Z iránského náboženství byl oblíben hlavně mezi vojskem a obchodníky kult boha světla Mithry pro svůj bohatý symbolismus

3. Srov.: L.Laurand: La religion des Romains-o.c.--sl.1032.

a úctu k "Nepřemožitelnému Slunci". Všechny tyto tři tajné kulty východní podporovaly sblížení a sbratření východních poddaných říše se západem a byly pro svůj universalismus velmi důležité.

Hlubší, filosoficky vzdělaní duchové hledali útěchu v náboženské filosofii. Hlavně stoikové zdůrazňovali zdrženlivost a odpoutání se od pozemských tužeb a usilovali všedním, pozemským životem projít bez mravní úhony. Hlavním představitelem těchto úsilí v Římě byl velký myslitel S e n e k a, který kladl důraz na mravní život /"facere docet, non dicere"/. Pro něho nejdokonalejším náboženstvím bylo následování dokonalého Boha etnostným životem, což ovšem závisí na vůli a pomoci nadzemské. Než v nauce Senekově jsou ještě značné nedostatky, neboť úchvatné úvahy římského filosofa o lásce k Bohu postrádají pravých po-
hnutek a podkladu a vedly mudrce k sebevědomé pýše. Správně charakterisoval Seneku Erazmus z Rotterdamu: "Čteš-li jej jako pohana, psal křesťansky; jestliže však jako křesťana, psal pohansky".

Přes pokusy udržení pohanství, jež se projevovalo jednak vnějším pronásledováním křesťanů a vnitřně úporným bojem pohanského písennictví, radostné poselství Kristovo proniká všude. Již před několika staletími napsal slavný myslitel řecký Plato, že dosažení vyššího života lze dojíti jedině na bezpečnější cestě poučením samého Boha. "Vergilius svými verši: "Tendenbantque manus ripae ulterioris amore" vystihl tuto bez-
nadějnou skutečnost náboženského úpadku svého národa /4/. Pro národ římský v náboženství jedinou záchranou bylo učení Krista, který je "cesta, pravda a život".

10. Náboženství staré Evropy:

Pokřesťanění Evropy bylo plně skončeno teprve ve 12. století. Kromě

4. Srovnej: Cyril Martindale: La religion des Romains--str. 568-9.
/Haby: Christus-Beauchesne Paris 1944/.

národů, které již byly na vysokém stupni kulturním v době, kdy křesťanství se objevilo na světě, v Evropě se setkáváme s trojí skupinou národů indoevropských, jejichž náboženství lze nazvat náboženstvím spíše přírodním. Ovšem Keltové, Germáni i Slované, kteří sem spadají, byli již více méně ve svém rozvoji na cestě ke stupni kulturních národů. Jejich náboženství, pokud je známe, jeví povahu přechodného stupně mezi náboženstvím národů primitivních a kulturních.

Náboženství Keltů

Úvodní poznámky.- Keltové původně nesídlili ve Francii, Anglii a Španělsku, jejich původními sídlišti bylo území jižního Německa, Čech a Moravy. Archeologické vykopávky dosvědčují, že Keltové byli národem pokročilým a zručným hlavně ve zpracování železa /na př. vykopávky v Tene ve Švýcarsku/. Jejich skvělá výzbroj jim dávala převahu nad sousedními národy. Kol r. 600 př. Kr. překročili Alpy a obsazují krajiny kol řeky Rhonu, v 5. st. se s nimi setkáváme již i ve Španělsku, kde splynutím s původními Ibery vytvářejí rasu keltiberskou, a dokonce po moři přicházejí a obsazují Irsko a ostrovy britské. Jiná skupina Galaté pronikají přes Balkán a Bospor do Malé Asie. Jejich stěhování trvalo až do doby Caesara. Po r. 300 př. Kr. ve Španělsku byli zatlačeni Hasdrubalem, v severní Italii si je podrobili Římané a jejich svoboda v Galii a Helvetii /Švýcarsku/ učinil konec C.J.Caesar. Čistě kmeny keltské se udržely dlouho v Galii a na ostrovech britských.

Po stránce náboženské možno tyto dvě složky keltické sledovati zvláště. Z pramenů pro keltické dějiny náboženské je nejdůležitější šestá kniha Caesarova spisu: De bello Gallico. Caesar i ostatní latinští spisovatelé polatinštili názvy keltských bohů. Kromě Caesara se zmiňují o keltickém náboženství též Lucanus, Diodorus Sicilský, Strabo, Plinius Starší, Tacitus, Plutarchus, Lactantius. V Irsku důležitým pramenem je též sbírka rukopisů, obsahujících staré legendy /sagy/

o irských bozích: Leabhar Laignech neboli Kniha Leinster /vydal R. Atkinson/ a "Žlutá kniha Lecanská". Archeologických památek pro poznání keltického náboženství je velmi málo.

Náboženství Keltů.

1. Nebeský bůh Keltů.- Básník Lucanus z Cordoby/39-65 po Kr./ vypráví, že Keltové uctívají bohy: Teutas-e, Taranis-e, Esus-a. Podobně píše i Lactantius. Caesar zdůrazňuje, že Gallové nejvíce uctívají Merkura, který má mnoho model a je ochráncem cestujících a obchodníků, dále Apollona, Jupitera, Marse a Minervu. "Vidíme, že Caesar dal bohům Gallů názvy římských bohů. Jeho Merkur odpovídá galskému Esus-ovi, jeho Apollon Belenos-ovi, jeho Mars Teutates-ovi, Jupiter Taranis-ovi. Pokud jde o Minervu, nevíme, která bohyně z galského pantheonu má ji připomínati, snad Belisana nebo Sulis"/1/.

Teutates je odvozen od slova teuta, což znamená bůh obce nebo státu. Za tímto válečným bohem se skrývá starokeltský bůh nebe, jemuž odpovídá germánský Ziu. Měl též přídomek "Loucetius", což označovalo boha nebe a světla. - Druhý bůh E s u s odpovídající Merkurovi římskému byl uctíván jako ochránce obchodu. Jeho název Esus jazykozpytci odvozují od etruského Erus to jest bůh sluneční, nebo od gotského hais totiž "zářící" /Zeus/. Tedy název Esus by opět poukazoval na to, že Esus zářící byl původní nebeský bůh.-Keltický Taranis odpovídá římskému Jupiterovi. Název Taranis se odvozuje z galského "taran" neboli "hrom". Tak v Anglii v Chesteru nalezený nápis z r. 154. po Kr. zní: "I/ovi/ O/ptimo/ M /aximo/ Tanaro. Tanara lze snad ztotožňovati s germánským Donarem neboli Thunarem. "Tedy Keltové si uchovali vzpomínku na starého arijského boha nebe pod trojí podobou: Esus, Teutat, Tanar"/2/.

1. L. Gougoud: Religion des Celtes-Diction.Apolog.-A.D'Ales--str.11.
Supplément-Beauchesne-1931.

2.Ant.Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.--str.534.

a. B o h o v é g a l š t í.- Gallové dávali svým bohům ještě různá přízviska, jimiž se vysvětluje množství bohů místních, rodinných, i zemských. Tak galský Mercurius měl na 30 písemně zaznamenaných vedlejších názvů jako: Adsmerius, Alaunus, Andescor, Atesmerius a j. Galský Mars měl tato přízviska: Arixo, Armagios, Harmogius, Caturix, Condatis, Cososus atd. Galský Jupiter měl jako vedlejší názvy: Accio, Andero, Arubianus, Bussumarus a jiné. - Kromě Taranise, Esusa a Teutata, kteří pravděpodobně pro Kelty byli trojím názvem jediného boha nebeského, uctívali Gallové ještě nižší božstva. Rosmerta byla považována za družku Teutata nebo Esusa. Sirona byla považována za bohyni plodnosti a žní, proto je uváděna často ve spojení s Granus-Apollonem. Epona byla uctívána jako bohyně koní a oslů. Bohyně pramenů "Niskai" odpovídaly snad germánským Nixám. Gallové měli tudíž velké množství rozličných božstev místních, ochranných geniů vod, pramenů, lesů a podobně.

b. B o h o v é i r š t í .- Podle tvrzení Tacita lze u Britů snadno nalézt kultu a pověry galské /Agricola 41/. Britským Keltům byl znám nebeský bůh, jež nazývali: Camalus, Cocidius, Barrex, Tutatis /Teutat/. Jiná božstva u Britů byla: Belenus, Andrasta, bohyně vítězství a jiná.

V Irsku předkeltský národ Firbolgů uctíval jako bohy tak zvané Formori, kteří vypadali jako obři. Družina bohů, k nimž patřila božstva plodnosti, řemesel a války, byla označována společným názvem "Tuatha Dé Dannan" neboli "Lid bohyně Danu". Danu je matka bohů /mater deorum Hibernensium/. "Brig" neboli Brigit byla bohyně básnictví. Bohyněmi války byly: Morrigan-Velká královna, Neman a Macha. Bohyně Danu měla tři syny bohy: Brian-a, Iuchair-a, Iucharbar-a, kteří obývali na překrásné hoře Síd. K těmto bohům patří též celá řada bohů dobrých Dagda /dago-devos/. V bájesloví irském bývá uváděn jako bůh moře Manannan-Syn moře. S ním souvisí bůh světla a umění Lug. Je zajímavé, že Lug byl uctíván též v Galii, kde po něm bylo nazváno město Lugdunum, nyněj-

ší Lyon. Lug byl snad též bohem vzdělanosti a pravděpodobně byl to původně bůh sluneční. "Ogma", syn bohyně Brigy, byl rovněž proslulý bůh vzdělanosti, neboť vynalezl prý písmo oghamové. V Gallii bývá též uváděn pod názvem Ogmios. V době sv. Patrika uctívali Irové též božstva pramenů, stromů, kamenů a přinášeli jim oběti.

Mravouka keltická.

O mravouce starých Keltů víme jen velmi málo. Caesar se zmiňuje, že odcizení věcí zasvěcených bohům bylo považováno Kelty za těžký zločin a bylo přísně trestáno. V dobách nebezpečí nebo války přinášeli Gallové svým bohům též oběti lidské. Mravouka galská byla podložena nábožensky. Zajímavý výraz mravoučný, který se vyskytuje často v irských legendách, je "geis"-gesa. Doslovně tento výraz je odvozen od guidiu-prosím. Geis vlastně znamenalo pravidlo, kterým se museli řídit jednotlivci i skupiny, když se chtěli vystríhati určitých přestupků. "Na druhé straně, když geis se zachovávalo, mnohdy následuje vzrůst štěstí, ale pravidelně hlavní předností geis bylo, že se tak vyhne a unikne mnohým zlům"/3/. Zakazující geis se někdy nazývá též ergaire neboli zákaz, kdežto příkazující pravidlo geis bývá též označováno výrazem "ada" nebo "buaid". Původ a vznik tohoto výrazu mravoučného není nám znám.- Značný vliv na mravní život starých Gallů měla jejich víra v posmrtný život. Víra v nesmrtelnost duše, jež byla základním prvkem nauky druidů, překvapovala staré římské spisovatele jako Caesara, Diodora, Pomponia Mela a jiné. Tato víra vybičovávala v boji statečnost galskou. Caesar uvádí /De bello Gallico 6,14/, že keltičtí kněží usilovali přesvědčiti ostatní soukmenovce, že duše po smrti nezanikají, nýbrž "přecházejí po smrti z jednoho do druhého"-/Non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios/. Než o víře Keltů ve stěhování duší

3. John Mac Neill: La religion des Celtes---str. 606.
/Huby: Christus-Beauchesne Paris 1944.

/metempsychosu/ nenalézáme nějakých zvláště přesvědčivých důkazů.

"Zprávě Diodora /5,28/ a Valeria Maxima /II.6,10/, že Keltové stran víry v nesmrtelnost jsou podobni Pythagorovi, je třeba rozuměti ne v tom smyslu, že by snad souhlasili s učením Pythagorovým o stěhování duší, nýbrž že věřili v nesmrtelnost duší vůbec"/4/. Pozůstalí dávali do hrobů zesnulých peníze, s velkou slávou a nádherou vystrojovali jim pohřeb. Keltové věřili, že duše po smrti dostane nové tělo daleko krásnější než měla v životě pozemském a bude žít ve světě mrtvých v podsvětí, jež je místem radostí a veselí. Staré mythické zkazky irské a galské líčí barvitě nadzemské světy. Rozlišují svět bohů, říši Tuatha Dé Danann-lidu bohyně Danu, ale znají též svět bohů zlých zvaných Fomori, kde vládne král Tetha, jehož manželkou je dravý pták vrána. Tedy o víře Keltů v posmrtný život nelze pochybovati. Čím důkladněji pronikáme staré mythologické zkazky, tím zřejměji docházíme k závěru, že víra v posmrtný život u Keltů byla všeobecná.

Bohoslužba keltická.

O kultu galském vypráví Caesar /De b.G.S.16/:"Gallové jsou velmi zbožný lid. V nemocích, nebezpečích a ve válce příslibují oběti a přinášejí též oběti lidské". Teprve císař Klaudius zakázal tento krutý zvyk v Gallii. Podle líčení Caesarova uctívali na volném prostranství ohromné modly svých bohů, jež naplňovali lidskými obětmi a pak spalovali. Tím chtěli uctít své bohy. Mluví-li se o bohoslužbě keltické, třeba se zmíniti o zvláštním zřízení pohanských Keltů, jež budilo pozornost i zájem všech spisovatelů starověkých i novodobých. Je to d r u i d i s m u s, o němž se zmiňují řečtí i římské spisovatelé s obdivem /Caesar, Cicero, Diodor, Strabo, Pomponius, Melus, Tacitus, Plinius St., Suetonius, Origenes, a jiní/. Řečtí spisovatelé měli zájem o filosofické nauky druidů

4. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.--str.545.

kdežto Římské si spíše všimají vlivu druidů v ohledu společenském a politickém. Nejhodnověrnějším svědkem galského druidismu je nesporně C.J.Caesar, který prožil devět let mezi Gally a jeho geniální duch byl schopen proniknouti podstatu druidismu. Pravděpodobně druidism vznikl teprve kol r.200 př.Kr. Podle Caesara třeba původ jeho hledati v Britanii, odkud učení druidů se rozšířilo i na pevninu evropskou. "V čele druidů stál nejvyšší představený, který byl volen doživotně. Dříve než druidové byli přijati, museli konati dlouhou dobu zkušební, jež mnohdy trvala i dvacet let, neboť učení nebylo poznamenáváno, nýbrž muselo se naučiti z paměti"/5/. Druidové na pevnině konali každoročně shromáždění na území Karnutů /území kol dnešního Chartres/, jež bylo považováno za středisko. Druidové nebyli kněží ve vlastním slova smyslu, máme-li na mysli kněze obětníka. Slovo druid se odvozuje podle slavného filologa Thurneysen-a ze dvou kořenů: dru, což je prefix znamenající "plně, do základů" a "vid", což znamená poznati. Tedy etymologicky druid je člověk, který poznává do základů, filosof, "qui potuit rerum cognoscere causas". Druidové tvořili jakési bratrstvo, jež se těšilo velikým výsadám. Nemuseli totiž platiti daně a byli zproštěni vojenské povinnosti. Byli považováni za odborníky ve všech odvětvích keltického vědění. Přítel Caesarův, druid Diviciacus, byl poslán do Říma jako vyslanec, kde se seznámil s Ciceronem. Cicero se obdivuje úžasnému vzdělání Diviciakovu, který znal všemožná tajemství přírodní i budoucnosti.- Druidové, i když nebyli kněžími ve vlastním slova smyslu, přece byli duchovními vůdci svého národa též v otázkách náboženských. Strabo píše, že Keltové neobětovali svých obětí bez druidů. Druidové byli učitelé moudrosti a odborníky i v bohovědě a obřadnictví. Diogenes Laertius popisuje výstižně činnost druidů slovy: "Jejich filosof /druid/ učil jasně lid úctě bohů, nečiniti zlo a uskutečňovati mužnost". Nejdéle se udrželi

5. Carl Clemen: Keltische Religion-Die Religionen der Erde---o.o.
str. 241.

druidové v Irsku.- "Ale druid irský, jak nám jej líčí epická vyprávění nebo svatopisci, nezdá se vůbec býti podobný druidovi galskému z doby Caesarovy"/6/. Nekona úřadu kněžského, aniž se účastní obětí. Nanejvýše vede obřady při pohřbech hrdinů. Staré zkazky irské uchovaly vzpomínky na druidy neboli "draoi" jako na jakési čaroděje. Zaměstnání irského druida je tam označováno výrazem "draoidheacht", což vlastně byla magie. Tuto skutečnost možno snadno vysvětliti z toho, že druidové znali všemožné vědy, hlavně lékařství, přírodní vědy a lid si jejich znalosti nedovedl vysvětliti leč kouzelnou mocí. Již i Plinius Starší nazýval druidy magiky /Hist. nat. XXX.4,13/ a píše o tom, jak druidové se shromažďovali bílé oděni za měsíční noci, aby pod dubem konali svá kouzla. Druidové byli též věštcí, a hojně používali kouzelné hůlky druidské.

Národy keltské v Gallii, Helvetii a Hispanii byly poromanisovány. Křesťanství přichází do Gallie již v prvních stoletích, ale o hromadné obrácení Keltů v Gallii se zasloužil velký světec sv. Martin. Britové přijali křesťanství hlavně zásluhou zbožných mnichů irských a pak sv. Augustina, mnicha benediktinského, jež do Anglie vyslal papež Řehoř Veliký. U národa irského má největší zásluhu o rozšíření radostného poselství Kristova, národní irský patron, svatý Patrik.

11. Náboženství starých Germánů.

Úvodní poznámky.-

Je pochopitelné a též oprávněné, že každý národ má zájem o náboženství svých předků. Než upřílišené nadšení pro pohanskou minulost německého národa mělo za následek soustavné pohrdání křesťanstvím a jednostranné volání po návratu k idealisovanému náboženství nordickému a tím očištění rasy arijské. Avšak na dně podobných snah se tajilo rasové bezbožectví, neboť ideální náboženství Germánů, jak o něm horovali

6. L. Gougoud: Religion des Celtes-o.c.--str.15.

nacističtí ideologové, ve skutečnosti nikdy neexistovalo. - Pokud dnes můžeme zjistiti, dlužno hledati kolébku Indogermánů někde v oblastech jižního Ruska. Germánská větev již ve druhém tisíciletí před Kristem se odtud stěhuje na sever a proniká ke břehům moře Baltského a Severního.

O náboženství starých Germánů, kteří neznali písmo, nemáme původních pramenů. Na pomoc přichází archeologie, jejíž nálezy hlavně v Dánsku a Švédsku vrhají skrovné světlo. O nejstarších náboženských pojetích Germánů lze si vytvořiti představu podle jejich hrobů, obětních míst, obrazů božstev a rozličných znamení vyrytých do skal. Tak slavný byl nález bronzového vozu se slunečním kotoučem blízko Trundholmu v Pomoranech.- Písemné nejstarší zprávy nám podává Caesar, Strabo, Plutarch, ale zvláště podrobné Tacitus ve svém spise Germania. Ačkoli zprávy všech římských autorů jsou podloženy doklady a ústními sděleními, zejména zprávy Tacitovy jsou přesné a hodnověrné. Tento římský dějepisec se zmiňuje o třech současných nejvyšších bozích Germánů: Merkuriu, Herkulovi a Martovi, za nimiž se skrývají germánští: Wodan, Donar a Ziu. U autorů římských se mluví o t.zv "intrepretatio Romana"-římském výkladu germánských dějin. Později stručné zprávy o germánském pohanství podávají: Prokopius z Caesaree a gotský kronikář Jordanes /oba kol r. 550 po Kr./. K těmto zprávám třeba připojiti zmínky kronikářů, kteří psali dějiny Franků, Langobardů, Anglosasů a jiných germánských národů /jako byli: Řehoř z Toursu, Paulus Diaconus, Beda Venerabilis a jiní. Rovněž třeba přihlédnouti k životopisům světců působivších mezi Germány jako sv. Kolumbána, sv. Willibroda, sv. Bonifáce atd. Z pramenů vyrostlých z domácího prostředí třeba uvést dva důležité svědky o germánském náboženství a to: Merseburské kouzelné formule a saské křestní vyznání, v němž se odříkal křtěnec germánský pohanských bohů: Thunara, Wodana a Saxnota.

Mythologické zázky severních Germánů jsou na štěstí daleko bohatší.

Hlavními prameny pro nordickou mytologii jsou dvě sbírky E d d .

Starší Edda je básnická a obsahuje kromě písní o hrdinech asi dvanáct písní o bozích starogermánských. Ač sice nepochází z doby, kdy ještě náboženství germánské bylo živé, přec je velmi cenná. Mladší Edda

/Snorri-Edda/ složená na Islandě pochází teprve ze 13.století po Kristu. Tato prosaická Edda může být označena vlastně jako "poetika, příručka a učebnice pro začátečníky básníky, již sestavil na počátku 13. století největší islandský učenec a státník, Snorri Sturlason"/1/.

Sbírka tato obsahuje celou řadu mythů, které byly velmi málo známé.

I když byly tyto zkazky sebrány v době, kdy Germáni byli již dosti dlouho vyznavači Kristovými, přece zůstávají norsko-islandské básně skalda", písně Eddas i sagas cennými poklady pro poznání náboženských dějin germánských. Konečně lze i uvést jako pramen pro náboženství severních Germánů norské dějiny Heimskringla a latinské dějiny Dánů od kněze Saxo-na Grammatika, který byl vroucím vlastencem a současně velkým ctitelům latiny.

Germánský pantheon.

B ů h n e b e s u starých Germánů.-

Již Tacitus si všímal víry starých Germánů v nejvyšší božskou bytost, o níž bylo přesvědčení, že ji nelze uzavřít do chrámů, aniž si ji představit v podobě lidské/anthropomorfisovati/. V jeho spise Germanii čteme: "Ceterum nec cohibere parietibus deos neque in ullam humani oris speciem assimilare ex magnitudine coelestium arbitrantur". Jako nejvyššího boha uctívali Germáni T i u z - e /starogermánsky Ziu, anglosasky Tiw, nordicky Tyr/. Tento germánský název odpovídá výrazu Djauš starých Indů, Zeus starých Řeků, Jupiter u Římanů. Je to bůh nebe a světla jako je tomu u všech národů indoevropských. Je pravda, že v době dějinné místo nejvyššího boha germánského je obsazeno božstvy jiného názvu. Ale přes

1. Fr.Rolf Schröder: Die germanische Religion-Carl Clemen-o.c.-str.245.

to účta k bohu Z i u jakožto nejvyššímu se objevuje i v době historické u mnohých germánských kmenů a to právě u těch nejstarších. Tak Tacitus se zmiňuje, že Z i u je nejvyšší bůh u Semnonů a podotýká, že Semnonové si hrdě zakládají na své starobylosti/Germania 39 /"Regnator omnium Deus, cetera subiecta et parentia/. Ještě ve středověku potomci Semnonů, Švábové, byli nazýváni "Ciuwari" /Verehrer Ziu-ctitelé Ziu/ a jejich město se zvalo Ziesburg /dnešní Augsburg/. Jiný název pro téhož nejvyššího boha byl T i u z - T i w a z, na severu T y r. V době Tacitově u kmene Tenkterů byl Tiuz "nejhlavnější z bohů" /Historiae 4,64: "praecipuus deorum"/. Rovněž název I r m i n /později Er/ byl jenom jiný výraz pro Tiwaz-e starých Germánů. "Je tudíž nepochybné, že Z i u ještě v době historické byl uctíván mnohými kmeny jako nejvyšší bůh nebe, války a práva a že rovněž severský Tyr měl původně totéž postavení. Podle Tacita germánští Herminones uctívali Ziu též pod názvem I r m i n /Er/, což byl jenom jiný název pro Ziu. U kmene Ingaevonů byl uctíván Z i u pod názvem F r e y r /Pán/ a u kmene Istaevonů pod názvem Istwaz, což znamená "Ctihodný"/2/.

Během doby Ziu neboli Tiuz /na př. u Sasů, Bavorů/ nabývá povahy boha válečného a proto římscí autoři jej přirovnávají k Martovi a nazývají germánským Mars-em. Válečnický rys starogermánského Ziu připomíná pak též jeho druhotný název S a x n o t - druh meče. Meč pak byl symbolem boha Ziu. - Srovnávací vědě náboženské vděčíme za to, že dnes z obdoby jmen Ziu-Djauš máme jistotu, že též Germáni původně uctívali jednoho pravého Boha. Během doby ovšem postava nejvyššího boha byla mythicky zahalována přírodními rýsy, až konečně musila ustoupiti z nejvyššího místa jiným postavám božským, jež byly však výtvoři mythologickými. Tak nordický Tyr, jenž odpovídal starogermánskému Ziu byl snižen jen na syna boha Odinna. "V Germanii lze tedy pozorovati týž postup

2. Srovnej: Ernest Böminghaus: *La religion des anciens Germains*--str.619.
/Huby: Christus-Paris-Beauchesne 1944.

jako v Indii, kde Džauš musil ustoupiti Varunovi, později Indrovi a konečně, celému zástupu božských postav"/3/.

Ostatní bohové germánští.

1. W o d a n . V germánské mytologii se setkáváme nejčastěji se jménem Wodan neboli Odin. Mnozí mytologové v něm viděli nejstarší a ústřední postavu germánského světa bohů. Ale důkladnějším studiem docházíme k závěru, že Wodan byl uctíván spíše u Germánů severních /v Dánsku, Švédsku, Islandu/, ale u jižních byl téměř neznám. Ba i na severu evropský lid se modlil k Thorovi nebo Freyroví. Tedy i na severu Wodan byl cizincem. Severské skazky /Eddas a poesie skaldu/ naznačují, že Wodan přišel přes moře a přinesl s sebou moudrost a písmo. Zápas mezi starším pokolením bohů zvaných Vanes a pokolením bohů mladších zvaných Ases, kteří byli právě vedeni bohem Wodanem, symbolisuje pod mythologickou rouškou pronikání cizích božstev k severním Germánům.- Wodan /hornoněmecky Wuotan/ znamená "Vanoucí, též podle Adama z Brém "Zběsilý"/Wodan id est furor"/; proto byl považován za boha větru a bouře. Mythos jej líčí jako "divokého lovce", který v čele zběsilého vojska /Wuotiges Heer/ se žene v bouři vpřed. Je pravděpodobné, že Wodan jako bůh se poprvé objevuje v oblastech, kde sousedili Germáni a Keltové. Ze západoněmeckého místního boha se poněkud stává bohem hlavním a jeho kult se rozšířil mezi všemi Germány. Římscí spisovatelé v tak zv. interpretatio Romana jej nazývají germánským Merkuriem. Tak Tacitus připomíná o něm: "Deorum maxime Mercurium colunt"/Germania 9/. Wodan, bůh větru, je též bohem úrody, neboť vítr přináší dobrou žně. Dosud v lidovém přísloví jihozápadním se říká: "Mnoho větru, mnoho ovoce".-Hlavně však Wodan je znám jako bůh války. Bouře vždy byla v očích Germánů obrazem boje. Proto bitva byla

3. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.--str. 555.

zvána bouří Odina. A hlavně zásluhou bojovných severských králů kult Wodana, boha války, došel svého vrcholu. V pozdější mythologii je Wodan představován s dvěma havrany: Hugin-em-Myšlenkou a Munin-em-Pamětí, kteří poletují kol jeho ramen a přinášejí mu zprávy o tom, co se děje ve světě. S bohem války je v souvislosti říše mrtvých "Valhöll" neboli Walhalla. Zprvu Walhalla byla považována opravdu za království zemřelých, kde vládla Hell, bohyně podsvětí. V pozdější mythologii se stává bohem mrtvých W o d a n a tím též neomezeným pánem Walhally. V hrdinských dobách germánských, kdy stateční Wikingové podnikali své dobrodružné výpravy po řekách i mořích, Walhalla se stala místem cti, posmrtným domovem válečníků, kteří padli v boji. V této nebeské vlasti se stateční germánští hrdinové radovali a tam byl též domov bojovných panen Walkyr, které sem doprovázely bojovníky padlé v boji.

2. D o n a r - T h o r r . V prvotních dobách indoevropských byl bůh nebe zároveň pánem světla a hromu, tak řecký Zeus je zván též bohem hromu. Ale u Germánů záhy zářící bůh nebeský je pojímán jako bytost odlišná od boha hromu, a tímto bohem je starogermánský D o n a r /starosasky Thunar, severský Thor/. Donar je zosobněný hrom /sanskrtsky tan, latinsky tonare-hřmítí/. Jeho symbolem bylo kladivo-blesk, kterým vše dovede roztrástiti. Podle interpretatio Romana byl zván germánským H e r - k u l e s , jemuž se podobal svou silou a svými hrdinnými činy. Byl mu zasvěcen pátý den v týdnu /Donarestac/, kdy se mu přinášely oběti.

V mythologii Donar je líčen jako silný hrdina, mladý a krásný muž s rudým vousem. Jezdí ve voze taženém dvěma kozly. Je nejen bohem bouře ničivé, ale hlavně bouře očištné a zúrodnující. Jako přítel lidí je neustále v boji se zlými obry, proti nimž často používá svého kladiva. Měl v oblibě rolnictví, bděl nad věrností a pravdou a vystupuje vůbec jako ochránce mravnosti. Tedy Ziu, Wodan a Donar byli tři velcí bohové germánští a germánský křtěnec se jich výslovně musil odříci, jak to do svědčuje saský křestní slib z 9.st. Jsou tam zvaní:Thunar, Uodin a Saxnote.

Kromě uvedených tří hlavních bohů dlužno si ještě všimnouti dvou božstev: B a l d r a a L o k i - h o, kteří přicházejí v mythologii severské neboli nordické.- B a l d u r neboli "Svítící" je považován za boha světla a líčen jako syn Odina a Friggy. Má mnoho krásných rysů, jež připomínají Krista, je moudrý, mírný a laskavý. Patří mezi mladší božstva nordická známá pod názvem Ases. - L o k i je postavou specificky severskou. "Loki původně jistě byl démonem ohně"/4/. Je to bůh, který všechno zakončuje, dobro i zlo. Loki-ho třeba považovati za zosobnění tmavého, nočního nebe. Tím se vysvětlí jeho vztahy k Odinovi a Baldurovi, jimž usiluje připravit zkázu. Jeho ženou je prý Angrboda, bohyně strachu, s níž podle mythologie má děti: hada Midgarda, vlka Enrise a smutnou Hel, vládkyni podsvětí. Mezi bohy Loki je lstivý, úskočný a zlomyslný. Zápas mezi světlem a tmou je krásně znázorněn v mythu o Baldurovi, kterého Loki lstivě usmrtí.

Nordická mythologie uvádí mezi mladšími bohy Ases ještě A e g i - r a, boha moře. Jak bylo uvedeno, kromě pokolení mladších bohů, zvaných Ases existovalo starší pokolení bohů zvaných Wanen /Přátelé/, kteří se družili kolem Freyr-a a Freyi. Nordický kult Freyr-a neboli "Pána" se dlouho úporně bránil proti pronikání kultu Wodana neboli Odina.

Bohyně germánské.- Germánská mythologie si vytvořila též postavy bohů. Tacitus ve spise Germania /hl.40/ se zmiňuje dosti podrobně o kultu bohyně N e r t h u s . Nazývá ji latinsky "Terra Mater". Měla zasvěcený posvátný háj na ostrově v Severním moři. Řada germánských kmenů přicházela na břeh mořský, aby uctila svou bohyni země a plodnosti. Každé jaro socha bohyně byla vezena na ozdobeném, zakrytém voze, taženém kravami a doprovázeném kněžstvem. V krajinách, kudy se ubíral její průvod, panoval klid zbraní, veselí a mír. Po návratu z jakési pouti obraz bohyně byl umýván v moři a její služebníci jako oběť utopeni.

4. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.-str.613.

Název Nerthus bývá odvozován od slova "nerthu-dobrá vůle" nebo keltského nerth, což znamená síla, moc. Je zajímavé, že v Upsale kol r. 1000 po Kr. se konaly podobné slavnosti k počtě bohyně Freyi.

F r i j a neboli F r i g g . - Sám název označuje povahu bohyně /sanskrt. friya-snoubenka, Frau-paní/. Frigg byla považována za ženu boha Wodana neboli Odina; byl jí zasvěcen pátek /dies veneris, Freitag/. Její kult byl rozšířen všude tam, kde byl v úctě Wodan-Odin, hlavně v severním Německu a Skandinavii. U kmene Marsů byla uctívána pod názvem Tamfana, někteří odborníci v mythologii germánské /jako Grimm/ji ztotožňovali s paní "Holda" a s paní Berchtou, s nimiž se shledáváme v lidových zkazkách jihoněmeckých.

Nižší mythologie. - Rozlišování mythologie na vyšší a nižší spočívá ve známé skutečnosti, že mnozí primitivní národové uctívali kromě bohů nadzemských, k nimž směřovaly jejich modlitby a oběti, též nižší duchy, o nichž věřili, že naplňují okolní přírodu. Podobně tomu bylo i u starých Germánů. Germánská obrazotvornost oživila celou přírodu duchy dobrými i zlými. Sem patří:

1. M a r o v é /mar znamená zničití/ byli strašidelní duchové. V jižním Německu je nazývali též "Alp" nebo S chrat /duch, strašidlo/. Podle lidové víry Marové přepadávali lidi, trápili je a mnohdy i usmrcovali. Byl jim též dáván název "Trude". Objevovali se pod podobou lidskou i zvířecí. Nejohrovnější z nich byli vlkodlaci /Werwölfe/ a bersekeři. Vlkodlak mohl býti i člověk, který se dovedl proměnit ve vlka /Wer-wolf/, Bersekerové /složenina z Bar-medvěd a sekr-oděv/ opět mohli býti lidé, kteří běsnili v podobě masožravých medvědů.

2. Duše z e m ř e l ý c h . - Jako jiní národové též Germáni věřili v posmrtný život. Podle názoru germánského po smrti duše opouští tělo a přidružuje se k velké armádě duchů, kteří v bouři a s řevem se ženou zběsile vpřed. Tak vznikla lidová představa o "divokém vojsku" a zápasch duchů. Duše zesnulého může též přijati podobu krkavce, vrány,

kavky, myši, hada, motýla atd. Paulus Diaconus vypravuje, že z úst dobrého krále Franků, Guntrama, za jeho spánku vylézal bílý had, v nějž se proměňovala jeho duše, a tak byly objeveny skryté poklady zlata a stříbra věrným sluhou krále, který hada sledoval. Duchům zesnulých přinášeli pozůstalí rozličné oběti.- Z pověr v duchy se vyvinula víra v čarodějnice /Hexe nebo Unholdin/. Čarodějnice prý měly moc oddělit v noci duši od těla a účastnily se sněmů duchů. Strach z čarodějnic, které prý mohly obcovati s ďábly, způsobil neblaze proslulé soudní procesy proti čarodějnicím ve středověku. Kromě těchto bytostí, jež se dají odvoditi z víry v duše zemřelých, byli uctíváni ještě duchové vyšší tak zvaní "E l f i s c h e G e i s t e r". Elfové byli k lidem dobří a laskaví. Tak ve vodách osvětlovaných sluncem prý žily krásné O n d i n - y, jež někdy zvaly pocestné do svých křišťálových sídel. V hloubi země se prý skrývali trpaslíci a kovářící, kteří střežili podzemní poklady, koboldi byli považováni za ochránce domu a hospodářství. Nordická mythologie znala ještě f y l g u r y /fygja/, jež provázeli a chránili člověka, dále sudičky zvané Nornen, Walkyry, které provázely germánské padlé bojovníky do Walhally a jiné báječné bytosti.

Germánská mravouka.

Tacitus idealisoval poněkud život starých Germánů, ale z jeho líčení je zřejmo, že mravní život a hlavně život rodinný byl na vyšším stupni než u současných Římanů. Mezi Germány bylo všeobecné jednoženství, žena byla rovnoprávná s mužem a vystupovala jako jeho družka v práci i nebezpečí, v míru i ve válce. Omezování porodnosti nebo dokonce usmrcování dětí bylo považováno za zločin. Doslovně píše Tacitus, že u Germánů "více platí dobré mravy než jinde dobré zákony" /Germania 9./. Staří Germáni se živili většinou rolnictvím, byli pohostinní a poctiví. Slabou stránkou u nich byla náklonnost k opilství, při čemž

docházelo k hádkám a zápasům. Rovněž vášně hraní v kostky byla u starých Germánů pověstná /Germania 24/. Víra v posmrtný život byla mocnou pohnutkou pro mravnost germánskou. Germáni zprvu těla mrtvých pohřbívali, teprve později se vyvinul zvyk těla zesnulých spalovati, což snad lze vysvětliti z pověrečného strachu pozůstalých, aby duše zesnulého nenašla si znovu příbytku v mrtvém těle a neobtěžovala pozůstalých.

Bohoslužba starých Germánů.

Tacitus ve svém díle Annales I.61 líčí, jak vojevůdce římský Germanicus v roce 15. po Kristu našel na bojišti, kde před šesti roky byl poražen tragicky zahynuvší Varro, ještě obětní oltáře, na nichž tehdy vítězští Germáni obětovali svým bohům popravené římské setníky a tribuny. Nebylo to z krutosti, nýbrž byla to povinnost vítězaných Germánů projevit vděčnost germánskému bohu války. Těž Tacitus se zmiňuje, že vítězští Hermundurové usartili v oběť bohu Tiuz-ovi a Wodanovi celé poražené vojsko Chattů. Starí Germáni uctívali své bohy obětmi a modlitbami hlavně v posvátných hájích. Oběti vykonávali zvláštní kněží. V boji přinášeli posvátné obrazy bohů z hájů a nesli je do bitvy. U Gotů byli nazýváni g u d j a /božští/, nebo g o d i . Poněvadž dohlíželi na posvátné háje a později na chrámy, sluli též h a r u g a r i nebo paravari. U starých Germánů bylo též mnoho pověry a věštění, používali rozličných amuletů z kovu, nebo dřeva, jež byly popsány tajemnými znaky "runovými" na ochranu proti nemocem a neštěstím.

Zajímavý je severný /nordický/ mythos o počátku světa líčený ve zpěvech skaldů z 9-10 století. Podobně konec světa je vyličen harvitě v písní V ö l o s p á . Oba mythy nám podávají jakýsi přehled germánské kosmogonie a eschatologie.

Křesťanství u Germánů.

Z germánských národů první byli obráceni na křesťanství Gotové,

neboť již na sněmu v Nicei r. 325 byl přítomen též biskup gotský, Theofil. Poměrně brzy se stali křesťany Langobardové a Frankové /r.493 král Chlodvík se svou družinou byl pokřtěn v Remeši/. Anglo-sasové byli získáni pro evangelium Kristovo rovněž velmi záhy. Apoštolem vlastního Německa je nesporně sv. Bonifác /680-755/, mnich anglosaský Winfríd, který zřídil se schválením papeže pevnou síť německých biskupství /Salzburg, Pasov, Řezno, Würzburg, Erfurt atd./. Došel mučednické koruny z rukou pohanských Frizů r.755, "jako nepřítel bohů germánských", ale jeho dílo zvítězilo. Karel Veliký dokončil obrácení východních germánských kmenů, zvláště Sasů.- V pozdějších stoletích radostnou zvěst Kristovu přijaly i severní kmeny germánské, hlavně ve Skandinavii a na Islandu. Než dlouho trvalo než evangelium Kristovo vypudilo staré bohy germánské ze srdcí lidu. Hlavně severský bůh **T h o r r** se dlouho udržoval ve zkazkách, jež naznačovaly a vyjadřovaly bolestný smutek nad zaniklým světem starogermánských božstev.

12. Náboženství starých Slovanů.

Úvodní poznámky.

V době, kdy Slované se začali skláněti pod sladké jho křesťanství, rozprostíralo se jejich území od moře Severního a Labe až k moři Adriatickému a na východu daleko za Kijev a Novgorod k moři Černému. Slované ani tehdy netvořili jednolitý arijský národ. K severní skupině Slovanů patřili Slované polabští, počítají se k nim též Prusové a Litevci, k západním Poláci, Slováci a Čechové, k jižním pak Srbové, Chorvaté a Slovinci, k východním Rusíni a Rusové.

Zprávy, jež by nás seznámily bezprostředně s pohanským náboženstvím slovanským nečerpáme z jejich hymnů na bohy ani ze slovanských eposů, v nichž by se pojednávalo o slovanském nějakém Olympu. Proto při studiu dějin náboženství starých Slovanů nám chybí nejocennější

prameny, které tryskají z hloubi náboženského, niterného života. Naše znalosti o pohanských Slovanech pocházejí od autorů, kteří neměli zvláštního, vřelého postoje k těmto národům. Jsou to skrovné poznámky arabských cestovatelů jako Ibna Fadhlana /vyslanec z Bagdadu z r.921-2/, zprávy spisovatelů křesťanských, kteří ke staroslovanskému náboženství byli odměření/na př. Prokopios z 6.st./, nebo dokonce měli postoj nepřiznivý. Byli buď původu neslovanského/jako Thietmar z Merseburku/ /zemř.1115/, Saxo Grammaticus /zemř.1110/, Helmold /zemř.1177/, Ebbo, Herbord, Anonymus životopisu babenberského biskupa Ottona z 12.st. a jiní/, nebo byli to sice Slované, ale jejich vztah k pohanskému náboženství staroslovanskému nebyl nikterak nadšený/na př. kijevský kronikář Nestor /1110/. Archeologické prameny jsou rovněž velmi skrovné. Několik sošek, které byly nalezeny na půdě staroslovanské, jsou pozůstatky původem i svou pravostí málo spolehlivé a prokazují při nejmenším zřejmé vlivy cizí, tak že nemožno z nich usuzovati něco o náboženství staroslovanském. Je-li mythologie slovanská velmi chudá, tím však bohatší je slovanský f o l k l o r , v němž se uchovalo mnoho vzpomínek a zkazek na staroslovanské náboženské zvyky a představy. - Důležitým pramenem pro poznání staroslovanských náboženských představ a citění je též řeč. Neboť pojmům a představám, které jsou v náboženské oblasti některého národa, musí nutně odpovídati určitý výraz a vyjádření v řeči. "Jestliže u praslovanského národa zjistíme určitá slova, jež označují náboženské pojmy, pak je oprávněný závěr, že tyto náboženské pojmy též existovaly"/1/. A naopak jestli u praslovanského národa určitá slova náboženského významu zcela nebo částečně chybí, pak je i pravděpodobné, že též odpovídající pojetí byla tehdy neznámá. Jistě starobylý je pojem a slovo označující slovanského boha totiž "b o g u - b ů h ", které pravděpodobně je totožné se slovem iránským

1. K.H.Meyer: Slawische Religion--str.262 /Carl Clemen: Die Religionen der Erde,o.c./

bhaga, což znamená pořadatel. Že u Slovanů původně toto slovo znamenalo "bohatství, plnost", možno vyvoditi z přídavného jména "bohatý" a opaku "ubohý" /nebogu, ubogu/, což znamená nebohatý, chudý. Rovněž bude starobylé slovo označující bytost démonickou "běs", což značí něco ošklivého, odporného, dále slovo "duch, duše", což odpovídá dechu, tedy něčemu jemnému, nehmotnému. Základní náboženské pojmy slovanské po stránce jazykozpytné jsou velmi starobylé.

Monotheismus nejstarším náboženstvím Slovanů?

Zdá se pravděpodobné, že i Slované jako ostatní národy indoevropské původně v prastaré době věřili a uctívali jednoho nejvyššího Boha, Otce nebe. Nasvědčuje tomu více důležitých a nepodezřelých zpráv cizích pozorovatelů. Tak byzantský historik Prokopios z Cesareje, který doprovázel vojevůdce Belizara na jeho válečných výpravách a dostal se tak do styku se Slovany podunajskými, jež nazývá "Ekklabenoi", píše o jejich náboženství: "Věří v jednoho Boha, Pána blesku, jediného pána nade všemi věcmi; jemu obětují skot a jiná obětní zvířata"/Srov.: De bello gottico-III.14/. Podobně nás poučuje později Jordanus, u něhož se objevuje poprvé pro Slovany název "S c l a v e n i" /Gericca XXIII. 119/. Ať již se slovanští bohové nazývali Radigost, Prove, Veles, Dažbogu nebo jakkoliv, "velký, všemohoucí bůh nebeský je prostě nazýván "Bůh", byl to Bůh kat exochen, nepotřeboval nějakého jednotlivého názvu jako ostatní menší postavy božské, takže zdánlivý nedostatek je právě velkou předností. Jediný, nejvyšší Bůh, neměl na sobě ničeho, ničeho nepotřeboval, jemu stačilo pouhé jméno "Bůh"/2/. Podle etymologie u Slovanů b o g, b o g u, b ů h znamená "bohatě rozdávající, dobrotivý dárce, což zajisté byl velmi vhodný název k označení nejvyšší dobré bytosti, jež byla zdrojem požehnání. U Indů též výraz "b h a g a " byl

2. L. v. Schroeder: Arische Religion-I.sv.-1914-o.c.--str.538.

název pro označení nejvyššího nebeského boha. "Bhaga" v době indoperské bylo rovněž přízviskem nejvyššího boha nebe. Ba dokonce i u malosijských Frygů slovo бага značilo nejvyššího boha nebe/*Zeus Bagaios*/. Též u starých Slovanů velký bůh nebe, všemohoucí, nejvyšší dobrá bytost zůstává Bogu, Bohem kat'exochen, a nemá žádného zvláštního názvu. Tuto skutečnost dosvědčuje i ta okolnost, že proto tak snadno a všeobecně název B o g - B ů h se přenesl u všech Slovanů na dokonale pojímaného křesťanského Boha a Stvořitele nebe i země. Dále název Bog-Bůh, který znamenal Slovanům asi jako "přívětivý, dobrotivý, laskavý dárce", pro nejvyššího Boha odpovídal též mírné povaze /holubičí/ u Slovanů, kdežto u sousedních bojovných Germánů záhy nejvyšší bůh Zius nabyl rázu boha válečnického /Freyr, Wodan atd./

Ovlivnění staroslovanského náboženství zoroasterismem?

Druhým problémem, se kterým se setkáváme při studiu náboženských dějin slovanských, je zřejmý dualismus ve slovanské mythologii. Staří Slované rozlišovali v době, než přijali křesťanství, boha d o b r é h o, od něhož pochází všechno štěstí a boha z l é h o, od něhož zase pochází všechno zlo. Proto nazývají zlého boha, jak uvádí Helmold, "Č e r n o - b o g". K Helmoldově zprávě o Černobogu připojuje neznámý autor knihy: *Historiae episcopatus Caminensis*"/Srovn.: *Scriptores rerum Germanicarum*-II.p.501/ dodatek: "Bonum vero b ě l b o g i.e. album deum appellabant iuxta Manichaeorum errorem" /Bělbogem však nazývali dobrého boha podle bludu manichejského/. Dále na vliv zoroasterismu na staroslovanské náboženství by poukazovala též okolnost, že v mnohých řečech slovanských slovo "daevas" /v litevštině "dievas", lotyštině "dews", ve staropruštině "devs"/ neznamená původní "bůh", nýbrž právě naopak označuje démona. Poněvadž perský reformátor Zarathuštra neboli Zoroaster staré iránské bohy "d a e v a s" postavil proti nejvyššímu Ahura Mazdovi jako demony a s podobnou změnou se setkáváme u Slovanů, třeba důsledně z této

skutečnosti vyvoditi závěr, že staroslovanské náboženství musilo býti nějak ovlivněno zoroasterismem perským. "Monumentální důkaz slovanského zoroasterismu uvádí prof. Peisker z názvů hor a skal, které ve slovanštině znamenaly dobrého boha a démona neboli čerta"/3/. Jsou to názvy D ě v í n , D í v ě í s k o k, Č e r t o v a s t ě n a a jiné. Prof. Peisker píše doslovně: "Devin je posesivn adjektiv od deva a ona imenica može potjecati samo iz onoga jezika, u kojem znači takodár zlo-duha demona. Ovo pak se slaše samo u Avest, jeziku reformatora Zaratuštra. To je ista riječ kao staroindsko dewa bog, lat. divus, deva-demon--"/4/. Když pak Slované se stali křesťany, přestali rozlišovati mezi d ě v a - d í v k a a d é v a - d é m o n a zaměňovali výraz "deva skok" čili démonův skok s pojmem "dívčí skok". Jan Peisker uvádí k potvrzení své theorie na 30 kultových obřadišt slovansko-zoroasterovských. Tak na př. schéma kultového obřadiště u Vyššího Brodu v jižních Čechách vypadá asi takto: Kienberg -sídlo Svaroga----- Vltava /protéká mezi/
Čertova stěna

Kienberg je dnešní, slovansky Loučovice, na úpatí Kienbergu je víska Woraschne-Tvarožná, což je odvozeno od Tvarogova hora nebo též Svarogova hora. Název "Strašidelník" připomíná démona - deva, čerta, odtud název "Čertova stěna". Místní pověst vypravuje toto: Čert chtěl zničiti stavbu kláštera vyšebrodského a proto shodil do řeky Vltavy množství balvanů a scházel mu ještě závěrečný balvan. Ale v tom zakokrhál kohout, hlasatel vycházejícího slunce a celá stavba se zřítla do řeky. Ve zběsilém hukotu úpí sluncem /Svarogem-Tvarogem/ přemožený démon-Deva. Obdobné kultové scény máme u Prahy v Šárce a lze je zjistiti jak u Slovanů jižních tak i polabských a severních..

Jiní odborníci tento názor odmítají s poukazem na to, že "Slované

3. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.--str.662.

4. Jan Peisker: Koje su vjere bili stari Sloveni prije krštenja?--Zagreb 1928.--str. 26.

nebyli v přímém a trvalém dotyku s Iránem a též zprostředkování Skythů nebylo než výjimkou; jak tedy iránské prvky by mohly se přimísiti do slovanské mythologie?" /5/.- V tom případě, že připustíme vliv iránského dualismu na náboženství staroslovanské, pak toto údobí náboženských dějin staroslovanských je vystřídáno znovu údobím, kdy zavládlo opět vyslovené m a o h o b o ž s t v í .

Slovanský pantheon.

1. Perun.- Největší český odborník a znatel slovanských starožitností L u b o r N i e d e r l e, ve svém spise "Ž i v o t s t a r ý c h S l o v a n ů" řeší důkladně a vědeckou cestou problémy staroslovanského náboženství. Podle Niederle-ho Perun je prvotní božství, domácí, slovanské a původně neanthropomorfické /Srovnej:Život starých Slovanů-str.103-Praha 1916-2.odd. 1.sv. díla-"Starožitnosti slovanské"/. Niederle staví Peruna v čelo slovanského Olympu.- Název P e r u n znamená B i j c e a zhusta se objevuje u Slovanů /na př. buch Parom, P e r u n o v a hora, Perunova ves atd./. Slovanské výrazy P e r - k u n, P e r k y u, P e r u n jsou odvozeny z kořene p e r u - p r á - t i. Někteří badatelé němečtí soudili, že tento slovanský bůh hromu je původu neslovanského a že Perun byl vlastně nordický Thorr. Ve staroslovanštině "perunu" neznamenal nic více než blesk-přírodní jev. Na východě a to v Kijevě a Novgorodu P e r u n byl uctíván jako božstvo. "V obou uvedených ruských městech měli skandinávští Germáni rozhodující kulturní i politický vliv a ti jako nejvyššího boha uctívali Thorra, boha hromu.Zde je nutno hledati vznik božstva Peruna, kterého si Slované vypůjčili od Germánů. "Proto Perun je poměrně velmi mladý slovanský bůh, který rychle ve starém Rusku si získal nejvyšší postavení a odtud se rozšířil nejen k Severnímu moři, ale též na Balkán

5. Alex. Brückner:Mitologia slava-Bologna-Zanichelli 1921-str.8.

a k Slovákům jako Perun--/6/. Podle ruské kroniky je bůh blesku Perun též ochráncem přísahy. Měl na návrší u Kijeva dřevěnou sochu se stříbrnou hlavou a zlatým vousem a podobně i v Novgorodu. Ale Perun kijevský se lišil od skandinávského Thorra jednak odznakem, neboť slovanský Perun nosil kyj, kdežto germánský měl kladivo.- Jak viděti, názory badatelů slovanských a německých o původu boha P e r u n a se zásadně liší. Po pokřesťanění Slovanů místo Perunovo nastupuje starozákonní prorok Eliáš jakožto vládce blesku a větru.

2. Svarožic.- U severních Slovanů se setkáváme s jinými názvy bohů jako:Svarožič, Radigost, Svantovít na Rujáně, Triglav ve Štětíně, u polabských Slovanů pak Porevít a Rujevít. Všechny tyto názvy jsou vlastně jen různá jména jednoho a téhož nebeského boha.

a. S v a r o ž i č-Je to prvý, historicky známý bůh slovanský, jejž uvádí Dětmar z Merseburku a sv. Bruno z Querfurtu. Dětmar vypráví ve své Kronice /V.23/, že ve chrámu v Rethře v Meklenbursku byl uctíván Slovany jako nejvyšší bůh "Z u a r a s i c" neboli Svarožič. Ve staroruském překladu kroniky Jana Malalas-e Syrského z 12.st. jsou uváděny názvy bohů: Svarog-Hefaistos, Dažbog-Helios. Tento ruský Dažbog odpovídá Svarožiči Slovanů oderských. Jako Božič je syn boha, tak S v a r o ž i č je syn Svaroga. Totožnost názvu oderského boha a boha ruského má nesmírnou důležitost pro srovnávací vědu náboženskou. D a ž b o g, slovanský Helios /bohatý Dárce?/ je synem S v a r o g a-boha slunce, který byl zván slovanským Hefaistem čili Svarožičem. "Svarožič, Svientovít, Triglav, Jarevít polabských a pomořanských Slovanů jsou čtyři rozličné názvy téhož boha"/7/. Z toho je patrné, že víra u různých slovanských kmenů byla velmi jednolitá.

6. K.H.Meyer: Slawische Religion-o.c.--str. 271.

7. Alex. Brückner: Mitologia slava-Traduzione dal Pollaco:Julia Dicksteinovna-Bologna-Zanichelli 1921--str.92.

b. S v a n t o v í t. - Saxo Grammaticus se zmiňuje o Svantovítu mocném a svatém. Svantovít měl zasvěcen chrám v Arkoně na ostrovu Rujáně, který byl rozbořen r. 1168. Kronikář prohlašuje slovanského Svantovíta za náhražku s v. V í t a, mučedníka, kterého Slované polabští přijali za patrona v době Karla Velikého. Když však se jim podařilo se osvobodit z cizí nadvlády, vrátili se opět k pohanskému svému bohu, kterého zvali však Svantovítem. Zpráva Saxo-na je mylná, poněvadž Svantovít nemá žádné souvislosti se s v. V í t e m .

c. T r i g l a v . - Svatyně Triglavova stála ve Štětíně na nejvyšším návrší. Triglav je jiný výraz pro Svarožiče. Byl zobrazován se třemi obličejí, poněvadž podle výkladu kněží tamějších prý vládl na nebi, zemi a podsvětí.

3. Volos.

Typickým slovanským bohem zvířectva byl bůh Veles neboli Volos. Kronikář Nestor ve své Kronice se zmiňuje, že při smlouvách mezi Rusy a Byzantinci byl vzýván jako bůh přísahy vedle Peruna též Volos. Původ tohoto božstva je záhadný. Někteří vykládali jeho původ z manismu. Veles prý znamenal původně bytost zesnulého předka, jež v posledních staletích před přijetím křesťanství byla zbožněna. Jiní vykládají původ tohoto božstva ze stejnojmenného názvu rostliny. Zdá se, že Veles neboli Volos je slovo ryze slovanské a že to byl skutečný staroslovanský bůh. Po obrácení Slovanů na křesťanství jako patron stád místo Volosa byl uctíván sv. Blažej.

4. Ostatní božstva. - Helmold se zmiňuje o slovanských bozích hájů, o božstvech domácích jako: Prove, bohyni Sivě, bohu války Gerovítu. Nestor se zmiňuje o bohu větru, Stribogu, u Poláků byl uctíván též bůh Nija neboli Vielona. /Měl chrám ve Hnězdě a byl to prý bůh mrtvých/. Jižní Slované uctívali bohyni úrody a plodnosti "C i z u" /cie-ssati/. Její chrám v Zeizu zničil Karel Veliký. Ruského boha slunečního Ch o r s-e

prohlašuje Niederle za božstvo neslovanského původu. Pravděpodobně Chors byl literární výtvar církevních ruských pojednání.

Staroslovanská víra v duchy.

Podle zpráv Prokopia z Cesareje Slované uctívali též mnoho duchů, jako démony pod názvem "běsi". Všeobecně u Slovanů se věřilo v nesmrtelnost duše lidské a v posmrtný život. Po smrti člověka duše odlétá v podobě ptáka /vrabce, slavíka, kukačky, krkavce atd./ nebo včely, vosy, netopýra. Duše žijí dále a jsou zvané "u b o ž i j e-", d ě d o- v é, b a b y nebo "roditelja". Mají své místo za kamny a starají-li se pozůstalí o jejich výživu, pak se stávají dobrými, domácími duchy /rusky "d o m o v o j"/, kteří v noci střeží dům, stáj, stodolu a vůbec mají podíl na starostech rodiny.- Ale některé duše zemřelých škodí živým lidem jako strašidelní vampíři, vlkodlaci, atd. V některých krajinách slovanských si znázorňovali duše zesnulých dřevěnými nebo hliněnými soškami, jež zvali "b ů ž k o v é". - Slované též věřili v celou řadu bytostí duchových. U Rusů byly známé sudičky pod názvem "rodzanice", někdy též "suděnice", které rozhodovaly prý o osudu člověka v jeho životě. Je zajímavé, že demonologie u Slovanů severních a jižních se značně liší. Oblíbené byly v í l y, panny, které obývaly prý studánky, potoky, háje a lesy a rády tančily na zelených lukách. Mladšího původu byly r u s a l k y, jež se zdržují ve vodách, na stromech/snad název vznikl z antického rosalia/. U Slovanů bylo též mnoho pověrečného věštění. Tak Annales Xantenses z r. 845 se zmiňují o tom, jak posvátný kůň boha Svantovíta na Rujáně byl používán ve válce za dobré nebo špatné znamení. Před svatyní se položily tři řady kopí a podle toho, zda je kůň překročil nohou levou nebo pravou, se soudilo na budoucí nezdar nebo úspěch. Podobné pověrečné obřady se konaly s posvátným, černým koněm boha Triglava ve Štětínu/Srov.:Herbord: Vita Ottonis, episc. Babenbergenesis 33-MGH, Ser.20-741/.

Mravouka starých Slovanů.

Zprávy o mravech slovanských máme všeobecně u byzantských spisovatelů: jmenovaného Prokopia a Urbikia /nesprávně Maurikia:Strategikon XI/ a Lva Filosofova/Tactica XXVIII./.

Podle těchto zpráv tvořili Slované národní státy, byli mimořádně silní a velcí. Vůči cizincům se chovali přívětivě a zajatce po krátkém zajetí propouštěli na svobodu. Slovanské vesnice byly pravidelně u řek a byly těžko dostupné. Manželství u Slovanů bylo monogamní. Manželská rozluka byla přísně trestána. Rovněž byly přísné tresty pro muže i ženy, kteří se dopustili smilstva nebo cizoložství. Dětmar uvádí ve svém díle /XI.3/ přísný trest pro muže dopadeného při nedovoleném smilstvu, že totiž byl přibit za úd, jímž se provinil a podobně žena hříšná byla podrobena potupné obřízce. Rodina byla uspořádána patriarchálně a více rodin tvořilo zádruhu. O veřejných záležitostech se jednalo na lidovém sněmu /wieca/, kde byli voleni vojvodové, kteří v míru byli soudci a vladaři a ve válce vojevůdci.- Těla mrtvých byla spalována, snad z obavy, aby duše zesnulého neškodila pozůstalým, popel byl uložen do popelnice, na níž byla zřízena mohyla. Nad mohylou se konaly válečné hry a tance /t r y z n a/ a hostina zvaná strava. Na hrob se přinášela jídla pro zesnulého. Teprve po spálení těla podle víry Slovanů duše se odebírala do říše stínů. Slované věřili ve spravedlivou odměnu v posmrtném životě. Obydlím spravedlivých po smrti byla zelená pole, lesy a háje, kde bylo věčné jaro. Zlí se však trápili v pekle, místě hrozných muk a věčného ohně. Křesťanství tento názor slovanský celkem ponechalo.

Bohoslužba starých Slovanů.

Zprvu Slované uctívali svá božstva bez obrazů a bez chrámů. Později teprve si zobrazovali božstva symboly a modlami. Slovanská bohoslužba sestávala z modlitby /z kořene modla/ a oběti neboli žertvy. Proto obětující

kněz slovanský byl nazýván žrec. Zprvu přinášeli však oběti starostové obcí a to v posvátných hájích. Teprve v pozdních dobách stavěli i Slované chrámy svým bohům. Dopodrobna je popsána svatyně Svantovíta ve městě Arkoně na ostrově Rujáně ve spise *G e s t a D a n o r u m* od Saxo-na Grammatika. Ve chrámu byla socha Svantovítova v nadlidské podobě. Vykopávky archeologa Schuchhardta potvrdily údaje Saxonovy. Podle Strzigowski-ho chrám v Arkoně byl obdobou chrámu Anahitinna v Susách, čtvercového půdorysu 10 m x 10 m. Modla Svantovíta držela v pravé ruce ozdobný roh, který každoročně byl naplňován medovinou a podle jejího stavu se usuzovalo na budoucí žně. Výroční slavnosti Svantovítovy záležely v tom, že obyvatelé Rujány po žních se sešli před chrám a tam se konala oběť a pověstná hostina. Na svátek nahlédl kněz Svantovítův do posvátného rohu, pak vylil starou medovinu a naplnil roh novou. Při tom vyprošoval své vlasti požehnání boha. Každý musil k počtě Svantovítově obětovati roční peněžní oběť. Svantovít byl uctíván v celé zemi slovanské a měl zasvěceného bílého koně, o němž věřili Rujánští, že na něm Svantovít jezdí do boje proti zneuctívatelům své svatyně. Proslulá svatyně Svantovítova v Arkoně na Rujáně byla zničena Dány za Valdemara I. r. 1168. Valdemar dal posvátnou sochu Svantovítovu strhnouti, rozsekati na kusy a hoditi do ohně. A pak došlo k obrácení Rujánských na křesťanství.

V Garzu /Carentia/ na Rujáně stály tři chrámy ještě jiných bohů. V jednom z nich stála dubová socha boha války Rujevíta /podle Saxo-na XIV: Rugieuithus/, se sedmi hlavami, sedmi meči v pochvách a osmý obnažený třimal v pravici.- Ve druhém chrámu byla modla boha Porevíta a ve třetí socha Porenuta /Poreniče/, jež měla 4 obličeje.

Ve Štětínu mezi čtyřmi chrámy vynikala svatyně boha *T r i g l a*-*v a*. Sem ukládali Slované veškerou kořist získanou v boji a byly tam uchovávány ohromné zlatem a drahými kameny zdobené rohy, jichž vznešení Slované používali k pití. Popisuje jej Herbord ve spise: *Vita st.*

Jiné chrámy slovanské byly v Malchově, Volyni, Hostinném a jinde. V okolí slovanského chrámu nesměla býti prolita krev ani nepřítele.

Pohanské chrámy slovanské byly většinou rozbořeny, když Slované přijali křesťanství.

13. I s l a m .

Úvodní poznámky.

Islam, jehož vyznavačů se odhaduje na 250 milionů /Asie 170 mil., Afrika 76 mil., Evropa 12 mil./, je náboženstvím téměř desetiny celého lidstva a je nejmladší mezi světovými náboženstvími. Jeho kolébkou je Arabie, jež v době vystoupení proroka Mohameda, na severu přicházela ve styk s mocnou říší byzantskou, na východě s říší perskou a na jihu s Habešany /Abyssinia/. Císařové byzantští zřídili na severní hranici arabské knížectví spravované domácí dynastií Ghassanidovců. Ti nejen chránili říši byzantskou před vpády kočovníků arabských, ale jako vasa-
lové byzantští stáli též na stráži proti sousední mocné říši perské. Ghassanidovci byli křesťany a nadšenými zastánci monofysitismu. Pod touto podobou se šířilo křesťanství na jih k sousedním kmenům arabským. Tím, čím byli Ghassanidovci pro císaře byzantské, tím byli arabští Lachmidovci, usedlí v městě Hira, pro Peršany. Lachmidovci byli pohané, ještě v 6.st. po Kr. kníže Al-Mundhir III. obětoval pohanské bohyni Uzza 400 křesťanských dívek.-Starší království Sabejské, proslavené tolik svou královnou v době Šalamounově, bylo pod vlivem Habešanů a již v prvních stoletích se tam šířilo křesťanství a židovství. Později však došlo k hrozným pronásledováním křesťanů v Zafaru a Nedžasu. H e d ž a s se svými třemi důležitými městy: Mekkou, Medinou /Jathribem/ a Taif-em a úrodnou rovinou Nedž /zvanou arabským rájem nebo Šťastnou Arabií/ pro svou polohu nepodléhal cizí nadvládě a byl střediskem arabského pohanství.

a nacionalismu. Přes to však byl tam usazen dosti značný počet Židů, kteří se tam uchýlili po pádu Jerusalema, ba jsou i zmínky v Koránu svědčící též o křesťanských vyznavačích v samé Mekce/ na př. Varaquq, synovec Chadidži, Abu Safyana, syn starosty v Mekce a jiní/.

Předislamské náboženství Arabů.

Již zběžný pohled na mapu Arabie nás přesvědčuje, že je to země nehostinná. Přes třetinu tohoto obrovského poloostrova pokrývají písečné pouště, ostatní pak jsou stepi, které se zazelenají jen krátce po deštích. Přes to vedly Arabií starobylé obchodní cesty spojující Indii a země středomořské, Babylonii a Egypt. Arabské obyvatelstvo tvoří dvojí skupinu. Jsou to kočovní *b e d u i n i*, svobodní obyvatelé stepí, divočí a nespoutaní, nadšení pro boj a hrdinství, a pak *u s e d l í c i* semitští, kteří vytvořili v městech poměrně vysokou kulturu arabskou. Arabové, kteří odvozovali svůj původ od Abrahamova syna Ismaela, uctívali původně pravého Boha. Později ale upadli do mnohobožství a fetešismu. Tak v Mekce byl uctíván Hubal, původu syrského jako nejvyšší božstvo a byl ztotožňován s Allahem. Kromě toho byly ve velké úctě tři bohyně: *A l L a t*, *a l U z z a* a *M a n a t*, jež Mohamed později prohlásil za dcery Allahovy. Než zdá se pravděpodobné, že obyvatelé Mekky a Arabové vůbec v domě Mohamedově uznávali za nejvyššího Pána a Tvůrce *A l l a h a*, v jehož jménu se též přísahalo. Střediskem Arabů byla Mekka, kamž se scházeli zejména v posvátných měsících, kdy byla doba klidu zbraní a zakázány boje, Arabové na trhy a náboženské slavnosti. Mekka byla svatým městem Arabů již dávno před Mohamedem. Ve svatyni v Mekce zvané *K a ' b a h*, jež měla podobu kostky v délce 10 m, 12 m šíře a 15 m výšky, byly zazděny dva posvátné kameny, jeden černý a jeden z Jemenu, jimž byla vzdávána božská pocta. Kult svatyně v Mekce, běh mezi Sarfou a Marvou, návršími u Mekky, líbání posvátných kamenů, procesí kolem *Ka'bah-u*, byly součástí oblíbené poutě arabské /hadž/. Kromě kamenů

v Mekce byly též uctívány i jiné kameny, hlavně rozličné meteority.

"Tak tvořil fetišism a úcta hvězd /sabeismus/ velkou část arabského náboženství před Mohamedem"/1/. - Než v Arabii již dávno před Mohamedem, snad pod vlivem židovským a křesťanským vystupovali mužové, kteří jasně zdůrazňovali, že může existovati j e d i n ý b ů h A l l a h, muži, kteří věřili v mravní řád ve světě a ve spravedlivý soud, usilovali povznést arabské náboženství z jeho úpadku a toužili sloužiti pravému Bohu. Byli to Hanifové, které lze považovati právem za předchůdce Mohamedovy. Životopisci prorokovy je nazývají "hlasateli pravého náboženství". Mezi nimi nejvíce prosluli Z a i d b e n A m r z Mekky a básník U m a y y a ben Abi-s-Salt z Taifu a jiní, kteří se zdržovali modloslužby arabské, pročítali Písma a hledali s vroucností pravé náboženství. Netvořili nějaké sekty, byli to jedinci, monotheisté, přesvědčení o nesprávnosti modloslužby. Tito hledači Boha, nadšení pro pravou službu Boží, však neměli odvahy a síly vystoupiti jako zakladatelé a hlasatelé nového náboženství. Jím se stal teprve Mohamed.

Mohamed

1. Život Mohameda.

Mohamed je nejmladší z velkých náboženských zakladatelů. Nejlepším životopisem arabského proroka je Koran, v němž sice stále mluví Allah ke svému vyslanci, ale ve skutečnosti jsou to vlastní zjevení Mohamedova. Mohamed se narodil kol r. 570. po Kr. ve středu národního života arabského, v městě Mekce, jako nejmladší syn zemřelého Abdallaha z kmene Koraišitů, ve kterém rodina Mohamedova, tak zvaní Hašimovci, patřili k nejchudším. Otec Mohamedův zemřel před narozením svého posledního syna a matku z mecké rodiny Banu Zuhra ztratil, když mu byla dvě léta. Sirootka se ujal jeho děd a později strýc Abu Talib. Jako mladý, osiřelý

1. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.-str.202.

jinoch těžce nesl společenské rozdíly mezi bohatými a chudými Koraišity a "zhnusen hrubým fetišismem a hmotařstvím Koraišitů si oblíbil víru v jednoho Boha a víru ve zmrtvýchvstání"/2/. Není jisto, zda jméno Mohamed, správně M u h a m m e d /Vyrostlý/ mu bylo dáno po narození či to byl mesiánský název, který přijal teprve v Medině nebo snad dokonce mu byl udělen až po smrti. Vše, co víme z jeho mládí je, že Mohamed byl chudý sirotek, který žil pod ochranou svého strýce.-První důležitá událost, jež v životě Mohamedově znamená značný převrat, je jeho sňatek s bohatou vdovou Chadidžou. Mohamed byl zaměstnán v jejím obchodním podniku a až Chadidža byla o patnáct let starší, pojal ji 25-letý Mohamed za ženu. Manželství jeho bylo šťastné a pokud byla jeho první žena na živu, zůstal monogamní. Měl s ní dva syny a čtyři dcery, z nichž je nejznámější Fatima, pozdější choť Ali-ho. Na obchodních cestách hloubavý duch Mohamedův měl příležitost se seznámit s četnými obcemi židů, křesťanů a Sabbeovců, kteří byli uprostřed mezi křesťanstvím a náboženstvím perským. Vypravování o cestě Mohamedově do Syrie a setkání s mnichem Bahirou, který mu předpověděl velkou budoucnost, nejsou však hodnověrná. Tehdy byl v Arabii rozšířen názor, že přijde pravý prorok, který bude hlásati č i s t é náboženství. Hlavně zdůrazňovali toto přesvědčení K a h i n o v é, nadšení, básnicky založené arabští proroci. Styk s cizími náboženstvími a tato útěchyplná víra zajisté na Mohameda nezůstaly bez vlivu. Kol r. 610 po Kr. na hoře H i r a h 40-letý snílek má nějaké vidění, v němž se mu zjevila jakási obrovská postava a žádá ho:"Hlásej-Ve jménu Pána, který stvořil člověka! Hlásej, neboť tvůj Pán je dobrotivý."Mohamed nebyl přesvědčen o svém povolání hned, ale když se vidění opakovalo, svěruje se své ženě Chadidži, která první uvěřila v jeho prorocké poslání. V nitru Mohamedovu dochází k velkým vnitřním bojům. "V těchto krisích Mohamed upadal

2. H.Lammens; L'Islam. Croyances et institutions-Beyruth-Imprimerie Cathol-1926-str. 31.

do jakýchsi epileptických záchvatů máje hlavu zvrácenu nazad, oči planoucí, pěnu kol úst a byl zbrocen potem"/3/. Ať se vysvětlují tato vidění a zjevení jakkoliv, je jisté, že manžel Chadidžin se objevuje brzy poté mezi obyvateli Mekky jako hlasatel nového náboženství a usilovně hledá přívržence. Počátky i s l a m u /odevzdání se do moci Boha/ byly mírumilovné. Mezi prvními m u s l í m y /s l u h y B o ž í m i/ byli Zaid, prorokův propuštěnec, pak Abu Bekr, bohatý kupec, Ali, synovec prorokův, silný Otmar a státnicky nadaný Omar. První forma učení Mohamedova obsahovala vyznání víry v jednoho Boha Allaha a v Mohameda, Allahova proroka, dále v posmrtný soud a věčné odměny nebo tresty. Strýc Mohamedův Abu Talib sice ochraňoval svého synovce, ale nestal se jeho vyznavačem, ba jeho bratr Abu Lahab rázně popíral vyšší poslání Mohameda a proto jej sura lll. proklíná na věčné časy. Obyvatelům Mekky nový prorok se zdál podezřelý, nazývali ho bláznem a podvodníkem a žádali na něm posměšně zázraky a jiná znamení. Postavení malé náboženské obce Mohamedovy je čím dál tím obtížnější a proto většina jeho vyznavačů se vystěhovala do Habeše, odkud se vrátili až po vítězství svého proroka. Touha po smíření s pohanskou Mekkou vedla proroka dokonce k tomu, že ve zvláštním zjevení uznává tři bohyně mekkánské: Al Lat, al Uzza i Manat za dcery Allahovy, které jako nižší božstva mají velkou moc u Boha. Než ani tento ústupek neměl účinku, neboť mekkánský polytheismus připoutával sousední kmeny k národní svatyni a přinášel Koraišitům značné výhody a zisky. Po návratu svých přátel z Habeše hlásá Mohamed znovu p ř í s n ý m o n o t h e - i s m u s a tak došlo k úplné roztržce, neboť mekkánští vyhostili rodinu Mohamedovu z náboženské i společenské obce a přinutili ji žít v jakémsi ghettu. Pro poslání Mohamedovo nastává nejtěžší doba, neboť umírá jeho strýc Abu Talib, který vždy držel ochrannou ruku nad obcí Mohamedovou

3. Carra de Vaux: Le mahométisme. Le génie sénitique et le génie aryen dans l'islam-Paris-Champion 1877--str. 26.

a též věrná choť prorokova, Chadidža. Prorok ve svém domově nepochopený chtěl se uchýlití do Taifu, ale když byl odtud tvrdě vypuzen, stává se mu útočištěm J a t h r i b, kamž se 15.VII.r.622. přestěhoval se svými přívrženci. Nebyl to snad nějaký útěk, jak udává pozdější podání, ale mohamedáni právem svůj letopočet začínají h e d ž r o u /útekem prorokovým/, a Jathrib nazývají městem prorokovým /M e d i - n a t/, neboť malá skupina vystěhovalců, jež vstoupila do Jathribu za jásotu obyvatel, se stala jádrem ohromných vojsk, která záhy ve jménu Mohamedovu dobyla téměř polovinu světa. "S přesídlením proroka do Mediny se ale též dovršuje proměna islamu náboženského v islam politický"/4/. V Jathribu byly dlouholeté spory mezi dvěma kmeny: A s u s a K h a z r a d i a pak zde sídlela silná menšina židovská. Prorok v čele svých 70 vyznavačů dovedl obratně využítkovati svého postavení a podařilo se mu vyrovnati rozpory v Jathribu na základě naprosté rovnosti mezi mohamedány, židy a pohany. Za společného nepřítele byli označeni Karaišité v Mekce.

Zatím prorok vnitřně dozrává. Zakladatel islamu není duch originální, nehlásá nové myšlenky, jenom přijímá a si upravuje náboženské představy křesťanské, židovské a arabské. Tento receptivní rys je vepsán na čelo islamu již při jeho zrození. Náboženský snílek dobře chápal, že křesťanství je nejdokonalejší ze všech náboženství a proto zprvu se chtěl státí prorokem arabským podle vzoru křesťanského. Z toho důvodu tvrdil, že jeho zjevení jsou od archanděla Gabriela, mluví o posledním soudu, ba i o lásce k nepřítelům /sura 23, 98/. Ale záhy vyciňuje, že křesťanství je příliš vznešené a že klade příliš veliké požadavky a nároky, jež byly těžké pro jeho smyslné založení. Proto si Mohamed činí východiškem Abrahama, který byl ctěn i u židů. Aby si získal židy, přijímá od nich různé předpisy postní a očistné a rovněž postoj při modlitbě

4. Franz Babinger: Islam-Carl Clemen-Die Religionen der Erde-o.c.-str. 473.

/kibla/ směrem k Jerusalemu. Židé však přijali nového proroka, který ani neuměl číst jejich Písmo, s pohrdáním a proto Mohamedova láska k židům se změnila ve strašnou nenávist. Židy i křesťany prohlašuje nyní za "osly, kteří nosí knihy, aniž by jim rozuměli" a chce zůstat prorokem čistě arabským. Posláním jeho je obnoviti dílo Abrahamovo, zbaviti je nánosů a znetvořenin, jež do jeho náboženství zavedli židé a křesťané. Mohamed znovu obrací svůj zřetel k Mekce, rodnému svému městu, jehož posvátná svatyně Ka'bah měla proň úžasnou přitažlivost. Odtud se vysvětlují jeho zoufalé boje proti Koraišitům vedené i z Mediny. Chtěl a musel se stát pánem Mekky. Kdežto "v Mekce se cítil prorokem, jež zakončuje řadu biblických vyslanců Božích, v Medině spíše se cítí obnovitelem pokaženého náboženství Abrahamova"/5/. Tento vnitřní vývoj prorokův naznačuje třetí sura slovy: "Abraham nebyl žid ani křesťan, ale zbožný muslim, nepřidávající ničeho k čistému kultu Boha" /Srovnej: Mahmoud Mohtar Katirjoghlu: La sagesse Coranique-Libr. Orientaliste-Geuthner Paris 1935.--str.67/.

Po šestiměsíčním pobytu v Jathribu začíná Mohamed skrytý boj proti Mekkánským. Oddává se se svými souvěrci zaměstnání typicky arabskému, podniká loupežné výpravy a přepadává karavany putující do Mekky. Mekkánští vypravují proti němu silnou trestnou výpravu, ale přes značnou přesilu byli r. 624 poraženi nadšenými vyznavači prorokovými u Bedru. Od té doby postavení Mohamedovo v Jathribu bylo zajištěné. Hned po svém vítězství zaujímá nepřátelský postoj vůči židům v městě. Pravděpodobně měl v úmyslu získati židovský majetek pro své druhy uprchlé sem z Mekky /muhadžir/. Řeší nesnáz jednoduchým, krutým způsobem, dává židovské muže vyvraždit, ženy a děti prodati do otroctví. Mekka byla ještě dlouho nepřitelem města prorokova. A tu Mohamed vojevůdce ustupuje diplomatu, Mohamed uzavírá desetileté příměří s Koreišity, napětí pohnáhlou povoluje

5. Ign. Goldziher: Vorlesungen über den Islam-Winter Heidelberg 1910-str. 10.

a v sedmém roce hedžry Mekka otevírá dobrovolně své brány prorokovi a uznává jej svým nejvyšším pánem. Vítězství vojak prorokových u Huma-
inu rozhoduje o osudu celé střední Arabie. Před smrtí Mohamedovou by-
lo jeho životní dílo již skončeno, celá Arabie byla pod jhem islamu.
Oslavovaný prorok umírá 7.července r.632 v náručí své oblíbené ženy
Aiši, již nazývá slavný islamista americký Macdonald "zlým geniem
islamu"/6/.

Charakteristika Mohameda.

Mohamed byl fanaticky přesvědčen o svém poslání proroka Allahova.
Není pochybnosti, že Mohamed ve svých počátcích byl čestný, že jeho
pohnutky byly opravdu ušlechtilé a jeho cílem bylo zlepšiti mravní i
náboženské postavení arabských krajanů. Jinak by byl nemohl získati a
přesvědčiti své první druhy a vyznavače, hrdé to a nezištné Araby.
Nebyl však nějakým prorokem sociálním, jeho kázání byla v podstatě ná-
boženská. Zůstane záhadou, jak vysvětliti jeho zjevení. Někteří isla-
misté je vysvětlují básnickou inspirací /na př. Caetani/. Jiní /jako
Macdonald, islamista americký, nebo baron francouzský Carra de Vaux/
zjevení Mohamedova vysvětlují pathologickým stavem a epileptickými zá-
chvaty. Těmto tvrzením ale neodpovídá Korán, který nemůže býti výtvo-
rem nemocného ducha. P. Lammens naznačuje, že válečné úspěchy se staly osud-
nými Mohamedově opravdovosti a nakonec ji úplně zatemnily. Mohamed byl
jednak hloubavý snílek náboženský, ale později se projevil jako bez-
ohledný muž činu, který zprvu měl na mysli jen náboženská zjevení, avšak
nakonec jich dovedl využívat pro své cíle politické. Arabský prorok má
na sobě všechny význačné rysy arabského člověka, totiž touhu po kořis-
ti a s ní související obratnost a smyslnost. Je typem semitské zbožnosti,
která není vedena Duchem svatým. Zvláště zaráží mravní nevázanost

6. Duncan B. Macdonald: Development of Muslim theology, Jurisprudence
and Constitutional Theory-New York-Scribner 1903-
str. 21.

prorokova, jevící se zřízením velkého harému k ukojení Mohamedovy smyslnosti. Mohamed po smrti své choti Chadidži schvaloval mnohoženství a zřídil pro sebe velký harem, jež zdůvodňoval zvláštním zjevením. "Modernímu člověku bude velmi těžko tuto stránku života prorokova jinak posuzovati než jako slabost"/7/. Mohamed rovněž není nějakým myslitelem, prorokem nebo dokonce mystikem v pravém slova smyslu. Svátým se necítil ani jím nechtěl býti. Ale dovedl ve svém duchu stmeliti rozličné náboženské prvky ze svého okolí v jakýsi jednotný celek a zdůrazňováním víry v jednoho Boha Allaha přece jen povznesl náboženství svých rodáků. A právě proto je Mohamed prvním úspěšným náboženským reformátorem v dějinách arabských.

Učení islamu.

Prameny.

Korán a Hadith jsou dva prameny, z nichž dodnes čerpá islam. Výraz Al-Koran zprvu znamenal každé zjevení Mohamedovo, později se ho používalo k označení celé sbírky těchto zjevení, jež byla po smrti prorokově sestavena jeho tajemníkem Zaidem. Prorok totiž o svých zjeveních od archanděla Gabriela vyprávěl svým přátelům a na jeho rozkaz byly tyto Boží pokyny zaznamenány. Zásluhou třetího kalifa, Othmara, byla uznána jediné sbírka Z a i d o v a za hodnověrnou a ostatní opisy spáleny. Korán obsahuje 114 sura-h /hlav/, které jsou opět rozděleny na verše "a j a". Nedostatek chronologických údajů nahrazuje Zaid tím, že před každou surou uvádí místo jejího vzniku: "Mekka" nabo "Medina". Z komentářů ke Koránu je nejznámější kometář Baidawi ze 13.st.

Druhý pramen islamský, S u n n a, obsahuje sdělení a řeči proroka zvané h a d i t h . Kdežto Korán je pro muslimy knihou Allahovou,

7. C. Snouck Hurgronje: Der Islam--str. 671.
Lehrbuch der Religionsgeschichte - Chantepie
de la Saussaye-J.C.B.Mohr Tübingen-
/Paul Siebeck/ 1925--IV.vydání.-I.díl.

neboť obsahuje řeči /kalám/ Allahovy, Sunna obsahuje řeči Mohamedovy a různé zvyklosti prvotní obce muslimánské. Proto Sunna neboli "svaté zvyklosti prorokovy" platí za druhý pramen víry a práva v náboženství islamském. Korán a Sunna se vzájemně doplňují. "Ježto Sunna je souhrnem zvyklostí a pojetí nejstarší obce islámské, platí proto za směrodatný výklad nejasných slov Koránu"/8/. Sunna by se mohla o b e j í t i bez Koránu, ale Korán bez Sunny nikoliv. Kdo nepřijímá Sunnu, je ší'a neboli sektář. /Šiité uznávají za pravdivé jenom ony hadith, které jsou založeny na autoritě Ali-ho a jeho současníků/. Podle přesvědčení muslimů Korán a Sunna obsahují odpověď na vše. "Tedy Allah je spojen se svou obcí svou knihou /K o r á n e m / a Mohamed svou S u n n o u"/9/.

I d ž m a . - Je výrazný slavný výrok Mohamedův obsažený v jedné hadith: "Moje obec nebude nikdy souhlasiti v nesprávné nauce". Tento výrok třeba doplniti druhým: "Rozličné názory v mé obci jsou znamením božského milosrdenství". Tak se vyvinulo v islamu přesvědčení, že věřící muslimové v podstatě vždy si uchovají jednotu víry. Čím více národů a nových kultur islam pojímal do sebe, tím zřejměji se osvědčovalo toto přesvědčení, jež přizpůsobovalo islam jeho výbojně síle. Idžma tedy odpovídá katolickému pojmu "c o n s e n s u s e c c l e s i a e" a "consensus patrum" a je zajímavým jevem v islamském náboženství, který bychom mohli nazvati "instinkt věřícího lidu"/10/. Autorisovanými vykladači tohoto souhlasu jsou tak zvaní ulémové.

Věrouka islamu.

Mohamed ve svém učení zdůrazňoval tři věci: v í r u v j e d n o h o B o h a, svůj p r o r o e k ý ú ř a d, ve kterém předkládá věřícím

8. Ign. Goldziher: Vorlesungen über den Islam-o.c.--str. 41.

9. A.J.Wensinck & J.H.Kramers: Handwörterbuch des Islam-Leiden Brill 1941 - str. 704.

10. Srovn.: H.Lammens: L'Islam-o.c.--str. 107.

zjevení Allahova a poslední slovo

1. I s l a m s k ý m o n o t h e i s m u s . - Mohamed zdůrazňoval, že Allah je jediný Pán, na němž člověk naprosto závisí. Zprvu si osvojil některé názory talmudistické, že totiž vedle Boha existuje od věčnosti Trůn a Kniha, z nichž první řídí pohyby Boží a druhá vůlí Allahovu. Později však ztotožnil Knihu s milosrdnou vůlí Boha /Al-Rahman/. Mohamed zamítal zásadně křesťanskou Trojici, neboť v ní viděl trojbožství. Zatvrzelost Koraišitů si vysvětluje tím, že Allah zatvrzuje ty, které chce a rovněž vede k dobrému ty, které si vyvolil. A tak se vyvinulo poněkud moslimské učení o předurčení, jež vedlo k neblaze proslulému fatalismu vyznavačů prorokových. Dvůr Allaha podle nauky Mohamedovy sestává z andělů, kteří chválí Allaha a jsou jeho posli. Andělé byli zkoušeni Allahem v pokoře a měli se pokořiti před prvním člověkem. Odmítl tak učiniti I b l i s - ďábel a proto byl z ráje vyhnán. Kromě andělů Mohamed uznával též arabské "džinny", kteří se podle víry arabské zdržovali v poušti a přepadávali pocestné. Mohamed prohlašuje, že někteří džinové jsou též dobří a že je s nimi ve spojení.

2. Z j e v e n í . - Poněvadž lidstvo oddané modloslužbě nemůže samo dojít k spáse, Allah mu posílá vyslance, kteří mu hlásají zjevení, aby mohlo nastoupiti správnou cestu. Mohamed uvádí těchto vyslanců sedm, z nichž tři jsou Arabové: Ad, Thamud, Madian, a čtyři Hebrejci: Noe, poslaný před potopou, Lot, poslaný k městům roviny, Abraham, poslaný na dvůr Nemroda a Mojžíš, poslaný k faraonovi. Později jim dává název n a b í , arabský to výraz označující proroka. Podle Mohameda Ježíš Kristus, kterého nazývá "Isa", je Mesiáš, Slovo neboli duch Allaha. Isa prý ohlásil budoucí příchod největšího proroka Ahmada-Mohameda /sura 61, 6/. Smrt Ježíše na kříži je prý legenda šířená židy /4,150-153/. Na křesťany se Mohamed rozhořčuje, že nazývají Ježíše Synem Božím. Tedy "zřejmě christologie Koránu dává Ježíšovi místo mezi všemi proroky"/11/.

11. H.Lammens: L'Islam. Croyances et Institutions-Beyruth 1926-str.59.

Ovšem největším a posledním prorokem Allaha je Mohamed sám, což vysvítá z každodenní výzvy muezzinovy k modlitbě: "Allahu akbar. Ašhadu anna la illaha illalláh wa Muhammadun rušulu 'illah. Hajju ala 'ssalat". Allah je veliký /3x/. Vyznávám, že není Boha kromě Allaha a Mohamed je prorok Allahův. Hoj, k modlitbě".

3. E s c h a t o l o g i e . - Mohamed čerpal tento hlavní prvek své soustavy pravděpodobně ze zdrojů křesťanských. Podle učení Mohameda na konci světa bude soud, zmrtvýchvstání lidí budou souzeni Bohem, který bude obklopen celým nebeským dvorem. Zlí tehdy budou odsouzeni do pekla, kde budou trápeni věčným ohněm, napájeni u pramene vroucí vody, oblečení v ohnivý šat. Jejich kůže bude popálena a též budou trápeni jinými mukami.- Dobří však se budou radovati v ráji pod vonnými stromy, s řekami plnými mléka, vína a medu. Budou obsluhováni nebeskými číšníky a krásnými dívkami, věčně mladými, s očima gazelíma. Tedy ráj je Mohamedem líčen tak, jak to hovělo smyslnosti Arabů.

Mravouka islamu.

Pět hlavních povinností každého věřícího muslima tak zvané "piliře islamu" jsou: v y z n á n í víry, m o d l i t b a, a l m u ž n a , p ů s t a p o u ť .

1. První z uvedených povinností je vyznání víry. "Není Boha kromě Allaha a Mohamed je vyslanec Allahův", takové je krátké vyznání víry, jež bylo vždy u muslimů užíváno. Muslimští bohoslovci z této formule vyvozují šest článků víry: víru v Boha, anděle, svaté knihy, proroky, zmrtvýchvstání a soud a konečně víru v předurčení /Srovnej: Katechismus Birgevi/.

2. M o d l i t b a . Každý mohamedán je povinen se modlit pětikrát za den: při východu a západu slunce, v poledne, odpoledne a po soumraku. Mohamed prohlásil, že nejvhodnějším nástrojem, kterým se má ohlašovati čas modlitby je lidský hlas. A kdo slyšel hlas muezzina z výše štíhlého

minaretu /věže u mešity/ za večerního ticha zpívati: "Allah je veliký. Není Boha kromě Allaha a Mohamed je prorok Allahův", musí schváliti tuto volbu. Na výzvu muezzina věřící nejprve koná omývání /rukou i nohou/, pak vykoná přesné pohyby: vzpřímí se, ukloní se, poklekne, položí se na zemi. Nejlépe tak činí ve chrámě /m e š i t ě/, kde se postaví za imana, který řídí modlitbu, a napodobuje pohyby imanovy. - Mešita je místem kultu a zároveň noclehárnou pro poutníky. Vedle ní stojí štíhlá věž minaret s výklenkem obráceným k Mekce pro muezzina a další důležitou součástí mešity je m i n b a r neboli stolice, odkud vzdělaný laik káže každý pátek ke shromážděnému lidu. Pátek u mohamedánů odpovídá křesťanské neděli.

3. A l m u ž n a . - Povinnost almužny je označována výrazem zakat. V Koránu se užívá ještě obdobného výrazu sadaqa. Hlavním důvodem, proč Mohamed zdůrazňoval povinnost almužny, byla velká sociální nespravedlnost a tvrdost, jež v době vystoupení prorokova byla v Mekce a proto usiloval vypěstovati u svých přívrženců národní ctnost pomáhati chudým. Později zakatu bylo používáno na vedení svaté války proti navěšticím /džihat/ a sadaqa zůstala neúřední, soukromá almužna.

4. P ů s t . Arabové si velmi vážili trpělivosti a houževnatosti a k těmto ctnostem vychovával půst, který se stal čtvrtým pilířem islamu. Byl uložen v postním měsíci Ramadanu. Musulman po východu slunce až do západu v postní dny nesmí jísti, píti, kouřiti, ba ani spolknouti slinu. Půst mohamedánský zavazuje od 14 let a je skutečně někdy velmi obtížným břemenem, zejména když měsíc Ramadan připadne na dobu letní.

5. P o u ť . Každý moslim má za svého života vykonati "hadž" neboli pouť do Mekky. Pouť začíná devátého dne v měsíci poutí /D h u - H i d ž á/ každoročně na návrší Arafat asi 20 km od Mekky, kamž se shromáždí poutníci musulmanští z celého světa. Jsou oblečeni v bílý poutní šat /ihram/ a na rozkaz imana se vydává průvod do sousední svatyně. V Muzdalifu asi šest km od Mekky se bdí po celou noc a druhý den v místě

zvaném Mina asi uprostřed mezi Muzdalifem a Mekkou je kamenován démon, znázorněný pilířem z bílých kamenů. V Mekce věřící vykonávají čtyři obřady: sedmkrát obcházejí Ka'abah-svatyni, líbají černý kámen ve svatyni, pak pijí hořkou vodu z pramene Zamzan a proběhnou prostranstvím mezi dvěma pahorky As-Safa a al Marva. Mohamed odůvodnil tyto obřady vyprávěním, že prý tak podobně tam jednali Abraham se svým synem Ismaelem.

Mezi jinými předpisy mohamedánskými je též předepsána povinnost zúčastniti se svaté války proti nevěřícím /džihat/, dále zákaz požívati vína a vepřového masa. Mohamed dovolil mnohoženství. Svobodný moslim může míti čtyři manželky a chce-li zákonitou cestou propustiti některou ze svých žen, je povinen jí vyplatiti jistou částku peněz. Otrok mohl míti dvě ženy. Žena podle Koránu nemá míti účasti ve veřejném životě.

Vývoj islamu.

V náboženském ohledu se vyvíjí islam v trojím: dokončuje se v něm zákonodárství, zdůvodňují se v něm věroučné články /dogmata/ a přijímá mystiku.

V podstatě kriteriem pravověrnosti se stávají učitelé musulmanští, jimž se říkalo ulema. Kol nich se tvoří školy, kde se vykládal Korán i tradice jak po stránce věroučné tak i právní. Byly to spíše školy kasuistické a právnícké než bohoslovecké. Nejznámější z těchto škol jsou čtyři, jež vždy byly považovány za pravověrné. Jsou to školy: Abu Hanífa - a, Šafi'i - ho, Malik - a, a Ibn Hanbal - a, jež se proslavily v prvních třech stoletích nového náboženství. - Na počátku 8.st. po Kr. v době, kdy svatý Jan Damašský psal své proslulé dílo: "Dialogus mezi křesťanem a saracenem", vystupuje skupina rozumářů, kteří usilovali očistiti ideu Boha od všech příměsků, jež islam zavedl a je zvána škola "Mutazelitů" /snad "asketů"/. Většina islamistů soudí, že Mutazelité byli pod vlivem křesťanským, neboť proti islam-

skému fatalismu hájili svobodu lidské vůle a odmítali nauku o predestinaci. Pro toto své učení byli považováni u pravověrných mohamedánů za volnomyšlenkáře a racionalisty. Proti Mutazelitům bojoval Al- A š 'a r i /874-925/, zakladatel pravověrné spekulativní věrouky /k a l a m -slovo/. Al - A š 'a r i je jedním z největších myslitelů islamských. Poznání a studium řecké filosofie Aristotelovy mělo nesmírný vliv na rozvoj islamské bohovědy. Ašarité usilovali udržeti zlatou střední cestu při řešení problémů bohovědných.

"Největší a nejsympatičtější postavou v duchovních dějinách islamu je Abu Hamid Muhamed Al G h a z a l i /zemřel r. 1111/"12/. Tohoto největšího učitele islamu možno právem nazvat islámským Tomášem Aquinským. Zásluhou jeho je to, že **dovedl** ve velkolepé synthesi spojit islámskou nauku právní, věroučnou a mystickou. Al Ghazali, jenž byl ozdobou theologické školy v Bagdadě a přednášel i v Damašku a Jerusalemě, vycítil nebezpečí hrozící z přílišné subtility dogmatické dialektiky a viděl podstatu náboženství v mystice, ač při tom zrazoval a varoval před přeháněním sufismu. Jeho spisy, zvláště: "Oživení věd náboženských" jsou nejkrásnějšími perlami islamského písemnictví vůbec.

A s k e s e a m y s t i k a . - Postoj Mohameda k askesi byl odmítavý, jeho názor vyjadřuje sura 57. slovy: V islamu není mnišství, jeho mnišstvím je svatá válka". Ale během doby, když polevilo válečné nadšení, se objevovali věřící muslimani, kteří se odříkali radostí světa, aby došli užšího spojení s Bohem. Podle vlněného oděvu, který nosili, byli nazýváni "s u f i", někdy též arabsky "fakir" /chudí/ nebo persky "derviš", což znamenalo žebrák. "Tím pronikla do **strogého** islamu mystika perská a indická. Sufismus je **hostem** islamu, ale "dodal mu kouzla, jehož postrádal, **uvvedl** do jeho nauk něhu a tajemství a stal se v islamu podstatným zdrojem síly, života a obnovy"/13/. Ačkoli

12. Duncan B. Macdonald: Development of Muslim Theology--o.c.--str. 215.
13. Baron Carra de Vaux: Le mahométisme--o.c.--str.191.

sufismus usiloval probouzet ducha vnitřního náboženství, který byl v rozporu s fanatismem arabských dobyvatelů i se subtilními polemikami učených dogmatiků a filosofů, a ve svých řadách měl ušlechtilé, hluboké duše, většinou bohužel končil v pantheistických dohadách a přemrštěnostech. Angličan Burton, který dlouhá léta prožil mezi mohamedány, nazývá dnešní představitele sufismu, dervíše "bratrstvem upřímných tuláků, kteří se sešli ze všech zemí muslimanských."

Další novotou, s níž se setkáváme v pozdějším islamu, je úcta k muslimanským svatým, která v Koránu byla výslovně zakázána. Mohamedánští dobyvatelé proměňovali svatyně v dobytých územích prostě v mešity a dali jim název některého muslimanského svatého/marabut, Wali/. Proti úctě svatých vystoupili někteří rigoristé, kteří byli pohoršeni nad touto novotou. Tak na konci 18. st. Wahabité, zvaní tak podle svého zakladatele, prohlašovali úctu mohamedánských svatých za modloslužbu a ohněm i mečem prováděli návrat k původní podobě islamu. Zničili svatyně v Mekatce, Medině a konečně byli potlačeni vojskem egyptským.

Třetí novotou islamu je jakýsi *m e s i a n i s m u s*. Vznik tohoto hnutí třeba hledati na půdě perské. Persie byla sice dobytá za druhého kalifa Omara, ale Peršané přijali islam jenom zdánlivě, uchovali si svého ducha i smýšlení. Mohamed, který se prohlašoval za většího proroka než byl Mojžíš a Ježíš, tím vlastně nepřipouštěl nikoho po sobě, jím bylo období zjevení skončeno. Ale v bojích muslimanských vznikla idea, že nový prorok zakončí šťastné poslední tisíciletí na světě a tím bude *M a h d i* /Vedený Bohem/. Takový je theologický podklad perských schismatiků, jež označují pravověrní muslimané jako šiity. Mahdí bude prý potomek z krve prorokovy, jeho dcery Fatimy a synovce Ali-ho. Pro šiity kalifové sunnitští nejsou nějakou autoritou. Pro ně rozhodující je *i m a n*, který je dědicem úřadu proroka a má od Boha všechny osobní vlastnosti nejvyššího vůdce a učitele islamu. Iman je pokrevný potomek Mohamedův a je jediným právoplatným kalifem pro celý svět muslimanský.

Mezi šii ty nejznámější sektou jsou Ismaelitě a Druzové, kteří ne-
blaze prosluli vyvražděním křesťanských Maronitů v r. 1860. Na poč.
19. st. se stala známou jiná sekta mohamedánská tak zvaní b a b i s t'é.
Vznikla v El Aksa v Bahreimu a její učení je směsí názorů ismaelských,
sufismu a druzismu. Sekta skončila popravou svého imana Nize Ali
Mohameda zvaného Bab /Brána/ v Tabrisu r. 1850.

V současné době nacionalisté Mladoturci /vedení Kemalem pašou/
usilovali odarabštití islam. Islam dnes se ocítá na křižovatce dějin-
ných cest.

Islam a křesťanství.

"Islam je od kořene až po korunu náboženstvím vypůjčeným, napodobu-
jícím a odvislým"/14/. Jako Mohamed sám chtěl upravit biblické nábo-
ženství proroků pro svůj národ a jeho velmi nedokonalé a zmatené znalos-
ti křesťanství a židovství s vlastními nápady měly obohatit arabské ná-
boženství, tak i postupovali vždy muslimové v dobytých zemích. Bez
křesťanství a židovství islam by byl neschopný života. Již zakladatelé
islamu a křesťanství jsou opačné póly. Kristus je Syn Boží a zároveň
ideální člověk, Mohamed je jenom nástrojem v ruce Boha a to člověk
velmi křehký a nedokonalý. Kristus "muž bolesti" zdůrazňuje svým pří-
kladem smysl a poslání utrpení a boje o dokonalost v životě člověka.
Mohamed ve svém životě se úzkostlivě vyhýbal bolesti a úsilí o vyšší
mravní život. Arabský prorok neměl ani ponětí o úžasných duchovních po-
kladech náboženství Ježíšova. Šel bez povšimnutí kol oběti, kněžství,
svátostí a vykupitelské nauky křesťanské. Podobně nechápal tajemství
betlemských jesliček, oné úžasné lásky Boží zračící se ve Vtělení Božím.
Mohamed mohl sice uvést nejhorší pudry do mezí, jak to naznačuje výrok
Mohamedův: "Dvě věci jsem miloval, ženy a vůně, ale uklidnění jsem našel

14. Ant. Anwander: Die Religionen der Menschheit--o-c---str. 273.

jedině v modlitbě". Avšak jeho učení nemohlo nahradit moslimům poklad pravého zjevení Božího.

Strohý monotheismus mohamedánský nezná něžné lásky nebeského Otce k bloudícímu dítěti Božímu, což je nejhlubším smyslem a též požehnáním náboženství křesťanského. A přitom dokonce islam dosud se považuje za nepřekonatelné náboženství a s pohrdáním shlíží na náboženství ostatní, též i na křesťanství.

Islam sice není pohanstvím v obyčejném slova smyslu, neboť si uchovával víru v Boha duchového, všemohoucího, dobrotivého, spravedlivého. Usiluje o ctnosti zbožnosti, dobročinnost, pohostinnost, mravní odpovědnost, ale evangeliem islam není, jak to tvrdí Korán v suře 27. Radosným poselstvím, jež srdce lidské osvobozuje a uklidňuje, je jen poselství Jednorozeného Syna Božího, "plného milosti a pravdy"/Jan I., 14/.

14. Náboženství Israele.

Mezi antickými národy není v dějinách zajímavějšího národa nad národ israelský. Israel, který vyrůstal na rozhraní dvou světových kultur, má význačné místo, ba jedinečnou úlohu v náboženských dějinách lidstva. V oblasti náboženství stojí v čele ostatních i mnohem větších národů. Tři velká monotheistická náboženství: židovství, křesťanství a islam spočívají na S t a r é m Zákonu. Náboženství israelské se svým ethickým monotheismem je zjevem opravdu v době antické jedinečným. Jak došel Israel k monotheismu, líčí knihy Starého Zákona, jež jsou zároveň dějinami zjevení Božího daného synům národa vyvoleného prostřednictvím praotců /patriarchů/, Mojžíše a proroků. Starý Zákon, který je důležitým pramenem pro náboženství Israele, obsahuje 45 knih. Jsou to:

1. 21 knih dějepisných /Nejdůležitější je Pentateuch neboli Pět knih Mojžíšových: Genese, Exodus, Levitikus, Numeri a Deuteronomium, kde jsou vyličený dějiny náboženské od stvoření až po Mojžíše, dále kniha Josue, Soudců, Knihy královské, knihy Kronik neboli Paralipomenon, kniha

Ezdreášova a Nehemiášova, knihy Makkabejské a menší knihy jako: Ruth, Judith, Esther a jiné/.

2. 7 knih poučných neboli didaktických,

3. 17 knih prorockých /Isajáš, Jeremiáš, Ezechiel, Daniel a knihy malých proroků/

Proti pravosti knih Starého Zákona brojila škola J. W e l h a u s e n a /zemř. 1911/. Zastánci tak zv. m o d e r n í b i b l i c k é k r i t i k y rozlišovali ve Starém Zákoně čtverý druh pramenů neboli vrstev, z nichž teprve třemi hlavními úpravami /redakcemi/ byla prý vytvořena nynější podoba starozákonních knih. První vrstva se označuje značkou J /J a h v i s t a/, poněvadž v těchto pramenech se užívá pro pojmenování Boha názvu Jahve. Druhá vrstva neboli složka Starého Zákona je označována názvem E /Elohista/. Tento druhý pramen podle názoru školy Welhausenovy vznikl v severní části říše israelské asi v 8.století př. Kr., kde již působili proroci. Druhá velká redakce doplnila vrstvu jahvistickou a elohistickou novým zákonem , který je označován výrazem Deuteronomium/D/. V zajetí babylonském, kdy náboženský život židovský byl pod výlučným vlivem k n ě ž s t v a, byla kněžskými provedena poslední, definitivní redakce Starého Zákona a duch kněžského Zákonníka /P/ potrvál až do rozptýlení Židů po zkáze Jerusalema v r. 70. po Kr. Kritická věda náboženská vycházela z nesprávného předpokladu, že animism a manism byly prvním náboženským útvarem, což ovšem neodpovídá skutečnosti. Prostě Welhausenova škola usilovala T y l o r ů v a n i m i s m a Spencerův manismus též přenést na dějiny Israele. Nesprávné tvrzení, že starožidovské náboženství bylo fetišistické, je vyvráceno dějinami. Druhý předpoklad žáků Welhausenových byl jejich naturalismus, který předem vylučoval nadpřirozeno, zásah Boží do světového dění zázraky a proroctvími a vysvětlovali tyto skutečnosti zkresleným výkladem textů.

Hypotéza Welhausenova je neudržitelná jak z hlediska náboženského tak i historického. Kniha jednájící o úmluvě Hospodina s národem vyvoleným

nevznikla v době pomojžíšské, neboť představuje v podstatě předsinaj-
ský zákoník israelský /Srovnej: A.Šanda: Moses und der Pentateuch-
Münster 1924-str. 173/. Z á k o n platil i u těch židů, kteří se vy-
stěhovali z vlasti dávno před vyhnanstvím babylonským. Nesmí se též
zapomínati na náboženskou stránku tohoto problému. Židé lpějící na tra-
dicích otců jistě by nebyli uvěřili v nadpřirozené zjevení Boží dané
prostřednictvím Mojžíše na podkladě nějakého tendenčního spisu. A rovněž
křesťané by nebyli uvěřili v nějaký podvržený spis. Tudíž autorem
Pentateuchu je sám Mojžíš, který se výslovně jím prohlašuje.

Z doby pomojžíšské jsou v Pentateuchu změny názvu Boha a některé
vedlejší dodatky k zákonu Mojžíšskému. Dnešní text Genese užívá pro
Boha těchto názvů: El, Elohim, Jahve a někdy Jahve Elohim. E l znamená
Mocný, což je označením pravého Boha. "Elohim neznámá nějaké původní
mnohožství, nýbrž bývá používáno od téhož monotheistického autora,
který pro téhož Boha používá názvu Jahve a to úmyslně proti rozličným
božstvům /elohim/ pohanů, jde o plurál intensivní"/1/. Jiný název pro
Boha je "E l Š a d á a i" - Všemohoucí. Další název J a h v e znamená
"J s o u c í" . Jahve označuje Boha zjevujícího, kdežto E l o h i m
znamená spíše t r a n s c e n d e n c i B o ž í a v době pomojžíšské
na těch místech, kde šlo o zjevení Boží, byly názvy E l a E l o h i m
nahražovány výrazem Jahve.

Náboženství israelské historicky vyšlo z nadpřirozeného zjevení
Božího. Ačkoli židé byli kolem dokola obklopeni polytheistickými národy
a kulty egyptský, babylonský i kananejské usilovaly proniknouti též do
náboženské oblasti židovské, přec Israelité si uchovali čistý monotheis-
mus etický. V náboženských dějinách národa israelského se rozlišují
č t y ř i údobí: doba praotců, doba mojžíšská, doba proroků a doba
po návratu z vyhnanství babylonského. Doba náboženských dějin židovských
p o K r i s t u se nezahrnuje do dějin zjeveného náboženství židovského.

1. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte--o.c.--str.226.

Z j e v e n í p a t r i a r c h ů - p r a o t c ů .

O prvním zjevení arcioctcům neboli patriarchům národa israelského pojednává Genese ve 12 kapitolách, seznamuje čtenáře s vyvolením a náboženským životem předků židovského národa, hlavně se vztahy arcioctců s Hospodinem. Patriarcha Abraham byl současníkem Hammurapi-ho /1947-1918 př.Kr./ a jeho rodina patřila k civilisovaným kmenům semitským, kteří již před Abrahamem si zaznamenávali písemně dějinné události rázu veřejného i soukromého.-Podle zprávy Genese Bůh se zjevuje po prvé Abrahamovi v zemi U₁ Kasdim /Ur Chaldeů/ a je zván "El Šaddai" neboli "Všemohoucí". Dědicem zaslíbení Božích je Izák, jemuž byla dána přednost před Ismaelem, pak Jakub, jenž byl Bohem vyvolen před Esauem a z dvanácti synů Jakubových nositelem zvláštního poslání byl ustanoven Juda. Israel je stále Bohem vybízen, aby své zraky upíral k své velkolepé budoucnosti.

Z j e v e n í M o j ž í š s k é .

"Důležitou nadpřirozenou skutečností je úmluva na hoře Sinai a zákon daný Mojžíšovi"/2/. Poslání Mojžíše dějinně spadá do doby vlády Tutmosise II. a III./1501-1447 př.Kr./. Odchod židů z Egypta byl kol r. 1449 př. Kr. Zákon Mojžíšův neboli Thora sestává ze tří částí: 1.zákona víry a mravů /Desatero přikázání/, 2. zákona bohoslužebného /kultového/, 3. zákonníku občanského, který spočíval na theokracii, neboť Israel byl považován za "království kněžské svatý lid".

Mojžíš tudíž vystupuje jednak jako prorok a hlasatel náboženských pravd a jednak jako zákonodárce jménem Hospodina. V kruzích kritické vědy biblické se tvrdilo, že Thora Mojžíšova je závislá na zákonníku Hammurapi-ho, který žil asi šest století před Mojžíšem. Zákonník Hammurapi ho obsahuje však právo č i s t ě o b č a n s k é a trestní a jeho posláním je chrániti prostě vlastnické právo. Zákon mojžíšský je naopak proniknut i v právní části náboženskými a mravními zásadami, láskou

2.Joh. Nikel: La religion d'Israel-Huby Christus 1944-str.871.

k Bohu a bližnímu, milosrdenstvím k chudině, dobročinností vůči slabým, vlovám a sirotkům. "Nade všemi příkazy trůní a u t o r i t a n e j v y š š í h o z á k o n o d á r c e J a h v e"/3/. Když Israelité vstoupili pod vedením Josuovým do země zaslíbené, nastává znovu nesmiřitelný zápas jahvismu s pohanským náboženstvím kananejským. Hlavním bohem kananejským byl B a a l, velký pán nebe, nejdůležitější božstvo Semitů, jehož symbolem byl býk; místo jeho bohoslužby označovaly kamenné oltáře Massébas. Jeho ženským protějškem byla Astarte /Ašto-ret/.

Zjevení p r o r o c k é .

Třetím údobím náboženských dějin Israele jakožto národa vyvoleného Bohem, je doba zjevení prorockého. Proroci byli označováni výrazem n á b i - oznamující, nebo též h o z e k - vidoucí. Tito pěvci Boží nejen zdůrazňovali nadpřirozený ráz svého poslání, jež dokazovali nadpřirozenými znameními, totiž zázraky a proroctvími, nýbrž s t a v ě l i i s e t é ž o s t ř e proti chybám a bezbožnosti národa vyvoleného. Jejich činnost byla jednak ochranná, spočívající v tom, že udržovali mezi svým lidem čistý ethický monotheismus a tím uchovávali náboženské a mravní dědictví Israele, a dále kladná, neboť proroci rozvíjeli dále ideu Boha a obraceli zraky národa vyvoleného ke království mesiánskému. První období prorocké vlastně sahá již od Mojžíše až do rozdělení říše r. 929. př. Kr., tedy objímá dobu soudců a první krále. V době Davida a Šalamouna kvetla hebrejská poesie.- Druhé údobí sahá až do konce babylonského zajetí /929-538/ a v něm vystupují největší proroci, hlavně "evangelista Starého Zákona", Isajáš. Třetí pak údobí končí posledním prorokem Malachiášem.- Po návratu ze zajetí babylonského do země otců kněžská knížata Ezdreáš a Nehemiáš jsou duchovními vůdci svého národa. Toto židovství tvoří ještě část dějin zjevení, hlavně hrdinské boje

3. Joh.Nikel: La religion d'Israel-Huby Christus 1944-str.871.

za svobodu náboženskou pod vedením Makkabejců jsou důkazem této skutečnosti. Ale záhy po době makkabejské se jasně zračí, že židovstvo se začíná zpronevčřovati svému poslání a nakonec že se odkloní od nadpřirozeného vedení Božího. Zesvětačelé kněžstvo Sadduceů a duchovní nadvláda farizeů v době před příchodem Páně měly neblahý vliv na náboženský vývoj Israele a tak v době plnosti času Židé se stali hluchí k volání milosti Boží. Kristus proti tomuto duchu zkostnatělého pokrytectví náboženského volá své několikanásobné "běda". Židovstvo s plným vědomím se uzavřelo milosti Vykupitelově a se zpronevěřilo svému poslání, jež mělo mítí ve zprostředkovávání království Božího.

R á z o v i t o s t i s r a e l s k é h o n á b o ž e n s t v í .

Ethický monotheismus židovský před Kristem nelze vysvětliti přirozeně. V náboženství židovském nebylo místa pro nějakou theogonii nebo mythus. "Veškerá mythologie je vyloučena odtud a též každé modlářství; charakteristické je již to, že výraz "bohyně" je v řeči hebrejské, jak ji máme před sebou v bibli, neznámý a nevyjádřitelný"/4/. Bůh je v náboženství israelském něco jiného než osud nebo svět, je nade vše povznesen /transcedentální/. Podobně i obsah tohoto zajímavého náboženství je docela odlišný od ostatních náboženství současných. Bůh Israele, jako nejvyšší Pán zasahuje neomezeně do života jednotlivců i národů. Ve Starém Zákoně Hospodin mluví a člověk jen poslouchá. Jahve je Bůh výlučný a je žárlivý na bohopoctu, jež jedině jemu přísluší. Krvavá scéna na Karmelu v době proroka Eliáše je toho nejvýraznějším důkazem. Kdešto "polytheismus byl snášlivý, mosaismus je nesnášlivý a výlučný"/5/. A to je též důkazem jeho jedinečnosti a pravosti.

4. Leo Baeck: Judentum--Carl Clemen: Die Religionen der Erde--str.292.

5. Nath.Soederblom: Dieu vivant dans l'histoire-Paris Fischbacher 1937-str.315.

Židovství talmudické.

Mezníkem náboženských dějin vůbec je historická událost Vtělení Boha v Ježíši Kristu. Národ vyvolený v době příchodu Mesiášova tvořil dvojí složku: židovstvo v Palestině, jež duchovně bylo vedeno farizei a zákoníky a pak židovstvo v diaspoře mezi pohany /v rozptýlení/ mimo Palestinu, které přes denní styk s kulturou hellenistickou si uchovalo naprostý monotheismus. Židé, kteří tehdy tvořili asi 7 % všeho obyvatelstva v říši římské, nebyli sami židé rodilí, neboť mezi nimi byl značný počet proselytů, kteří srdcem lnuli k náboženství národa vyvoleného, ale neučinili poslední krok, aby přijali i vnější obřízku. Zejména Alexandrie se stala jedním ze středisek židovstva v rozptýlení, ač ovšem Jerusalelem zůstával do r. 70 po Kr. cílem všech tužeb národa židovského.

Největším synem alexandrinského ghetta byl nesporně F i l o n /Philo Alexandrinus/. Filon byl poslušným synem Mojžíšova zákona a vroucím ctitelem posvátných Písem svého národa. Ale zároveň byl přítelem řecké filosofie a vynikajícím znalcem současných myšlenkových proudů. Současník Kristův usiloval ve svých spisech vyrovnati židovství s hellenismem. Pomocí alegorie vytváří Filon jakýsi most mezi řeckou filosofií a biblí, výroky Mojžíšovým podkládá hlubší význam /sensus mysticus/ a tím usiluje učiniti přístupnou bibli i vzdělaným Řekům. Jeho nauka o Logos /Slovu/, jež je podle jeho názoru prostředníkem mezi Bohem a duší a též světem vůbec, je velmi zajímavá, avšak naprosto odlišná od nauky sv. Jana apoštola.

Předpověď Ježíšova o zkáze Jerusalema se strašně splnila r.70. po Kristu. Židé byli zbaveni své politické samosprávy a v rozptýlení se opírali vedle Starého Zákona též o T a l m u d. "V Talmudu se zrcadlí kulturní stav Palestiny a Babylonie v prvních šesti křesťanských stoletích"/6/. Od doby Kristovy farizeové vytvářeli výklady Písma svatého,

6. Ant. Michelitsch: Allgemeine Religionsgeschichte-o.c.--str.239. /

jež byly shrnuty v Mišně což znamená "Opakování učení". Tato sbírka pochází od Jehuda Hannasi-ho, který je prostě nazýván "Rabbi"/131-217/.

Vlastní právníckou látku Talmudu nazýváme H a l a c h a, ostatní pak výklad bible po stránce dějinné atd. se označuje názvem Haggada. Židovští učenci po r. 200 po Kr., zvaní "Amoreovci" usilovali doplnit a vysvětlit Mišnu. Tyto doplňky, které vlastně byly komentáři Mišny, sluly Gemara. Dohromady tedy M i š n a a G e m a r a tvoří T a l - m u d neboli "Učení". Známe dvojí Gemaru: palestinskou a babylonskou, podle místa vzniku. A proto se též rozlišuje dvojí Talmud, talmud "Jerušalmi" neboli palestinský a babylonský zvaný "Babli". Poslední redakce dnešního talmudu pochází od Saboreovců a je ze 6.století po Kr. Je psán v řeči aramejské.

Midraš jsou jakési glosy k biblickým knihám, jichž používali rabíni občas pro svá kázání. Talmud tvoří svět sám pro sebe a mohli bychom jej přirovnat k písemnictví církevních Otců. Babylonský talmud má čtyři nedostatky. Obsahuje mnoho zpráv malicherných, mnoho převzal z perského, pověrečného prostředí, dále je v něm mnoho nenávistných a zaujatých výroků proti druhým národům a náboženstvím a hlavně talmud si libuje v nesprávných výkladech Písma starozákonního.

Ze 14.století pochází dílo A b a T u r i m, pokus o jakousi kodifikaci platných židovských zákonů, jež se připisuje španělskému rabínu, Jakubu ben Aser. Josef Karo /1478-1575/ napsal komentář ke knize Turim a tak povstal Š u l c h a n A r u c h /Pokrytý stůl/. Talmud se stal v ruce rabínů hlavním pramenem pro duchovní vedení souvěrců ve všech zemích /v r. 1520-23 vyšel tiskem ve 12 svazcích v Benátkách/.

Proti strohé zákonitosti a filosofickému zaměření židovského myslitele Maimonida ve středověku se objevuje jakási židovská mystika, jež se zračí v K a b b a l e . S Kabbalou se však zároveň v židovských ghettech šířila pověra a ve východních obcích židovských i jakési orgie kabbalistické. Výstřelky jako je "rituální vražda", s níž pravá víra

židovská nemá nie spoločného, mohly se udáti jedině v těchto oblastech.

Dnes se odhaduje počet židů na 12-13 milionů na celém světě a podle výroku svatého Augustina kráčejí dějinami až do skonání věků jako "staviční "svědkové své zpronevěry a křesťanské pravdy" /"Testes iniquitatis suae et veritatis nostrae"/. Kdysi odmítli pravého Mesiáše a dnešní židé většinou již ztratili víru v příchod osobního Vykupitele. Moderní sionismus má spíše poslání a zaměření politické než náboženské.

15. Náboženství nadpřirozené.

Naznačili jsme si, že náboženství Israele v době před Kristem mělo zvláštní charakter odlišný ode všech náboženství antických a že si osobovalo rys náboženství daného Bohem čili náboženství zjeveného. Náboženství Starého Zákona bylo ovšem jenom přípravou náboženství kat'exochén, totiž náboženství zjeveného samým Synem Božím, Ježíšem Kristem.

Mezi náboženstvím přirozeným a nadpřirozeným neboli zjeveným je nevýslovný rozdíl. Když jsme sledovali dějiny náboženství přirozených, jež jsme si roztřídili na přírodní a kulturní, bylo jasné, že tato náboženství se nedovedla povznést nad p ř í r o ě u a v e s m í r. Zbožnění přírody a zbožnění člověka byly poly, mezi nimiž ovšem pro pravého, transcendentálního Boha zbývalo jenom málo místa. Ba hlubší ideje jako myšlenka Otcovství nebeského, tajemství smrti a vzkříšení v náboženstvích přirozených byly zapojeny do řetězu dění přírodního. Ani Z e u s nebo Kybele, ani M i t h r a nebo Osiris, ani B u d d h a nebo K r i š n a nemohli přinést lidstvu pravého vykoupení, neboť sami nebyli odpoutáni od pozemskosti. Člověk poznával, že nemůže mít v opravdové účtě b ŏ h y, jež si sám vytvořil.

Bylo třeba n á b o ž e n s t v í n a d p ř í r o z e n é h o, v němž by sám Bůh svým zjevením poučil lidstvo. Jedině náboženství zjevené mohlo odpovědět na nejhlubší tužby věřícího člověka stvořeného pro nejvyšší Pravdu a nejdokonalejší Dobro.

V náboženství nadpřirozeném se zdůrazňuje e x i s t e n c e n a d s v ě t o v é h o, svobodného, o s o b n í h o Boha. Nejvyšší bytost je transcendentní, přesahuje svět, který byl jí stvořen. Mezi Stvořitelem a tvorstvem je nepřekročitelný rozdíl. Na Bohu závisí vesmír a člověk v něm, jak výstižně vyjádřil tuto skutečnost svatý Pavel ve svém kázání na Areopagu v Athenách: "In ipso vivimus, movemur et sumus"- "Neboť v něm žijeme a se hýbáme i trváme"/Sk. Ap.17,26/. Z antických náboženství jedině židovství se dovedlo povznést k tomuto vznešenému pojetí Boha a to jedině na základě zjevení Božího. Všechna ostatní náboženství před Kristem tápají. I když někteří myslitelé jako Zarathuštra, Plato, Aristoteles se zdánlivě přiblížili k monotheismu, v jejich školách záhy zavládl opět monismus, který nerozlišoval důsledně mezi Stvořitelem a tvorstvem. Svět je dílo Boží, jakýkoli p a n t h e i s m u s nebo p a n e n t h e i s m u s není náboženstvím v pravém slova smyslu. Všechny kosmicky a pantheisticky znetvořené představy o Bohu odmítají Boha jakožto nezávislého původce tvorstva. Všechny myty měly obsah jen alegorický a používaly symbolů. Víra v pravém náboženství je však přesná. Vyprávění pohanského ani nenapadlo svým mythologickým vyprávěním zavazovati své posluchače, mythos byl vždy považován za opak "logos" totiž podání dějinné události. Pravá víra však zavazuje, neboť se opírá o B o ž í autoritu, dějinný fakt zjevení Božího, proto vyžaduje naprostý souhlas s pravdami Bohem zjevenými. Apoštol národů zdůrazňuje, že rozum je vázán Slovem Božím /srovnej: 2 Kor, 10,5/. Bez víry proto není spásy věčné.

Druhým pilířem zjeveného náboženství křesťanského je fakt V t ě l e n í Božího. Ježíš Kristus, zakladatel křesťanství, je o s o b a h i s t o r i c k á a zároveň od věčnosti Slovo Boží- "a principio Verbum". "Historický Kristus žádá, aby byl uznán a uctíván jako dokonalé zjevení se Boha na světě"/1/. Kristus není nějakým Avatarou, jedním

1. Nath. Soederblom: Dieu vivant dans l'histoire-o.c.--str.365.

z mnohých projevů věčného božství sestupujících na zemi, Kristus není též pouhý r a š u l, posel Boží mezi mnohými jinými. Zakladatel náboženství křesťanského je "j e d i n ý S y n B o ž í". Srovnávací věda náboženská byla poněkud matena množstvím božstev a vykupitelů v době antické a snažila se činit období mezi nimi. Na první pohled by se zdálo, že jde o obdobné zjevy v náboženstvích přirozených a v křesťanství. Při důkladnějším studiu shledáme zásadní rozdíly. Neboť křesťanský Vykupitel je osobnost d ě j i n n á, vždyť Ježíš Kristus dokázal své vyšší poslání jak svým přesvatým životem, tak i nadpřirozenými znameními hlavně zázraky a proroctvími, že je v y s l a n e c B o ž í k a t' e x o c h é n. V křesťanství Ježíš Kristus zjevuje svého Otce nebeského, jak to naznačil v rozmluvě Filipovi: "Kdo vidí mne, vidí i Otce mého". /Jan 14,9/ a jinde výslovně prohlašuje: "Já a Otec jedno jsme"/Jan 10, 30/.

Antičtí s o t e r o v é /spasitelé/ byli jenom zbožnění h e r o o v é, hlavně Hellerové dávali název "soter" těm, kdož se proslavili zvláště na poli válečném. "V tomto názvu chybí jednak e t i c k o - n á b o ž e n s k á náplň pojmu a pak každý eschatologický ohled"/2/. Podobně tomu bylo s perskými Saošhyanty i s římským kultem císařským. Křesťanský kult Krista jako Boha označovaného názvem "Kyrios" je naprosto odlišný od antické apotheosy a byl naprosto nekompromisní k ostatním kultům. Křesťanský Vykupitel, znovu nám získal n a d p ř i r o z e n ý život totiž právo na účastenství na životě Božím a vysvobodil nás z otroctví hříchu.

Se Vtělením Božím souvisí úcta k M a t c e B o ž í. Úcta křesťanská k Matce Boží /Theotokos/ nesnese srovnání s kultem pohanských matek bohu. Základem křesťanské víry v Marii Bohorodičku /Theotokos/, jest h i s t o r i c k á s k u t e ě n o s t zjevené události. Víra v Marii,

2.Karl Prümmer: Der christliche Glaube u.d. altheidnische Welt--str.198.

Matku Boží, nemá naprosto nic společného s kultem antických "matek bohů". Tak Matka země Gě, kapadocká Kybele, matka země Rhea, semitská Astarte, karthaginská Tanit, řecká Demeter, egyptská Isis a jiné bohyně jsou jenom všeobecnými, vymyšlenými bohyněmi přírodními. Křesťanská víra nikdy nečinila z Panny Marie bohyni, víra v Bohorodičku byla majetkem křesťanského lidu již od prvopočátku křesťanského dávno před sněmem efeským.

Od Boha k Bohu, od Nejsvětější Trojice k Nejsvětější Trojici, toť téma křesťanské bohovědy, jež tak velkolepě bylo shrnuto v "Summē theologickē" andělským učitelem, svatým Tomášem Aquinským.

Bůh, nejvyšší bytost, naprosto přesahující svět a člověka v něm, z lásky přijal lidskou p ř i r o z e n o s t, "stal se člověkem", aby člověka učinil účastným na své přirozenosti, na nadpřirozeném životě. Vykupitelské dílo Bohočlověka pokračuje po Jeho návratu k Otci nebeskému tajemně v Církvi, společnosti dítek Božích, zapojených v mystickém Těle Kristově, do něhož proudí z Hlavy Krista proudy milostí.

/Srovnej encykliku Pia XII: Mystici Corporis./

Křesťanství přes svou tajuplnou nadpřirozenost nestaví se nikterak proti přirozenosti lidské, poněvadž přirozeno i nadpřirozeno, tělo i duše, život pozemský i posmrtný pocházejí od Boha a jsou proto v nejvnitřnějším souladu. Nadpřirozeno buduje na přirozenu. Křesťanství je náboženství, které bylo dáno lidstvu prostřednictvím Bohočlověka. Jedině křesťanství má po ruce účinné prostředky, abychom mohli dojít svého nadpřirozeného cíle, k němuž jsme povoláni, totiž dosažení nadpřirozeného, blaženého patření na Nejsvětější Trojici, jež je zároveň zdrojem křesťanova vrcholného štěstí. A proto "Slovo Tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi a viděli jsme slávu jeho - plného milosti a pravdy"

/Jan I, 14/.

O.A.M.D.G.

OBSAH

I.díl: Úvod do studia dějin náboženství

1. Předmět dějin náboženství.	6
2. Základní pojmy: manaism, animism, magism	8
3. Původ a vývoj náboženství: theorie mythologicko-přírodní .14	
" animistická	15
" magistická	17
theorie příznivé výkladu nábo- ženské degenerace	19
4. Theorie evoluční či degenerační v oblasti náboženství? .22	

II.díl:Náboženství národů přírodních

1. Náboženství předhistorického lidstva.	29
2. Náboženství národů nižší kultury: Američtí primitivové .34	
Asijští "	36
Australští "	39
Afričtí "	40
Náboženství národů prvotní kultury	43

III.díl:Náboženství národů vyšší kultury

1. Náboženství kulturních národů amerických: Mexiko	45
Peru	49
2. Náboženství Číny: Prvotní náboženství Číňanů	52
Čínští reformátoři: Laotsi	54
Kong-fu-tsi	57
Buddhismus v Číně	59
3. Náboženství Japonska: Shinto	63
Buddhismus	66

4. Náboženství Babylonie: Postavy bohů babylonsko-assyrských.	72
Babylonské mythy	77
Babylonské náboženství a St.zákon.	78
Náboženství ostatních národů v Přední Asii / Kananejci, Feničané, Hetité. . .	80
5. Náboženství Egypta: Egyptský pantheon.	85
Egyptská bohověda a mythologie . . .	90
Posmrtný život	93
6. Náboženství Indie: Náboženství Arijců v pravěku	99
Náboženství vedické	103
I.část: Náboženství brahmánské	107
Sektářství v Indii	113
Hinduismus	115
II.část:Buddhismus: Buddhova osobnost	124
Učení Buddhovo	128
Mnišská obec-Sanghó	133
Ideový vývoj buddhismu	134
Buddhismus a křesťanství	141
7. Náboženství Peršanů: Prameny iránského náboženství . . .	145
Zoroaster-Zarathuštra.	148
Učení Zoroasterovo	150
Parsismus a křesťanství	156
Mithraismus	157
Manicheismus	159
8. Náboženství Helenů: Doba předhomerovská	162
Doba dějinná-Řecký pantheon	166
Mravnost a bohoslužba.	169
Tajná náboženství v Řecku	171
9. Náboženství Římanů: Římský pantheon	178
Římská mravouka	181
Římská bohoslužba	182

10. Náboženství staré Evropy: <u>Keltů:</u>	
Bohové galští . . .	. 188
Bohové irští .	.188
Mravouka keltická	. 189
Bohoslužba keltická-druidismus	.190
11. Náboženství Germánů/starých/:	
Germánský pantheon	.194
Nižší mythologie	.199
12. Náboženství starých Slovanů:	
Monotheismus nejstarším náboženstvím Slovanů?	.204
Ovlivnění staroslovanského náboženství zoroasterismem?	. 205
Slovanský pantheon	. .207
13. Náboženství islamu:	
Předislamské náboženství v Arabii . .	. 214
Mohamed .	. 215
Učení islamu .	.221
Vývoj islamu .	.226
Islam a křesťanství . .	229
14. Náboženství Israelitů :	
Náboženství Starého zákona	.230
Židovství talmudické . . .	.236
15. Náboženství nadpřirozené-křesťanské .	. 238